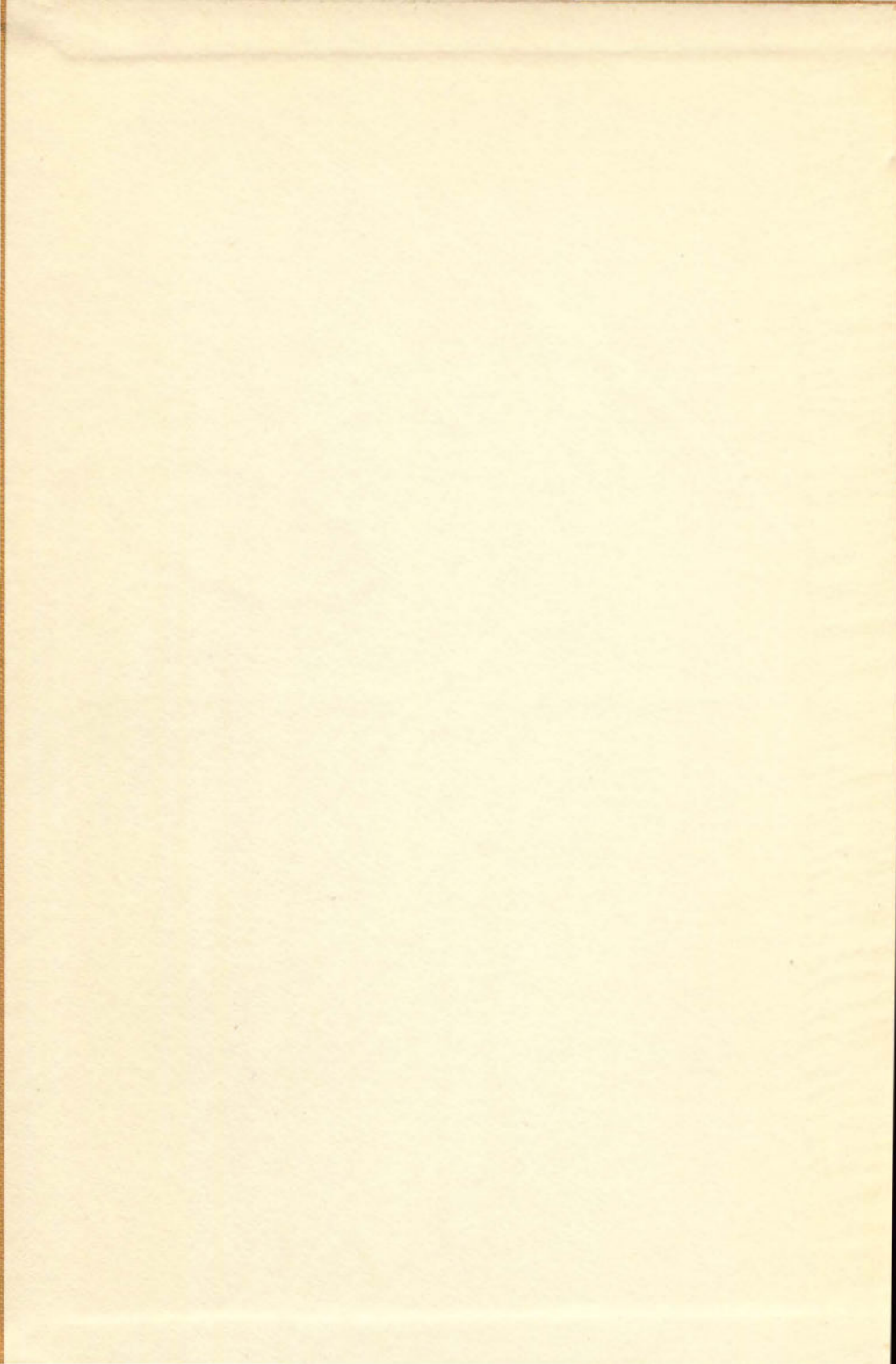

Kolberg

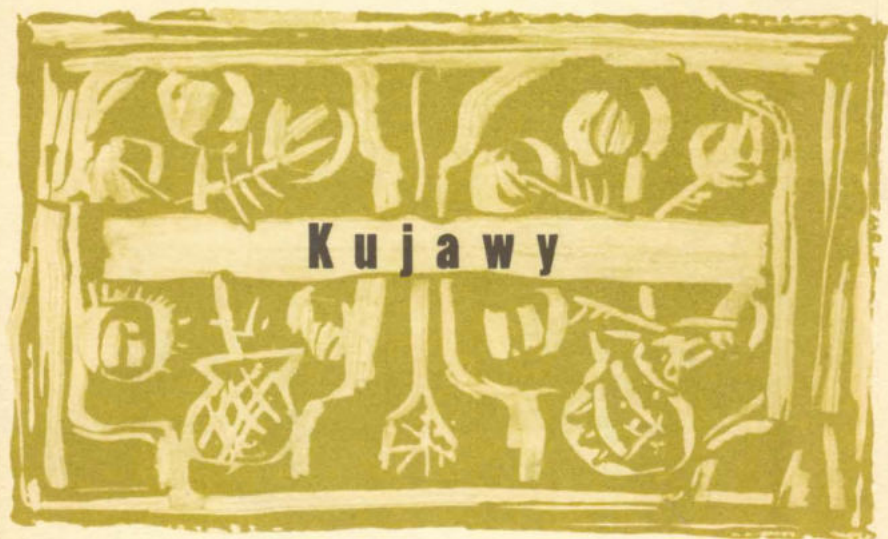

11.720.950

OSKAR

Kolberg

DZIEŁA WSZYSTKIE

OSKAR KOLBERG

Dzieła wszystkie

REEDYCJA

Monografie etnograficzne wydane za życia autora

Pieśni ludu polskiego

Sandomierskie

Kujawy (2 t.)

Krakowskie (4 t.)

Wielkie Księstwo Poznańskie (7 t.)

Lubelskie (2 t.)

Kieleckie (2 t.)

Radomskie (2 t.)

Łęczyckie

Kaliskie i Sieradzkie, cz. I

*

Mazowsze (5 t.)

Pokucie (4 t.)

Chełmskie (2 t.)

*

Ziemia Dobrzyńska

Monografie etnograficzne wydane pośmiertnie

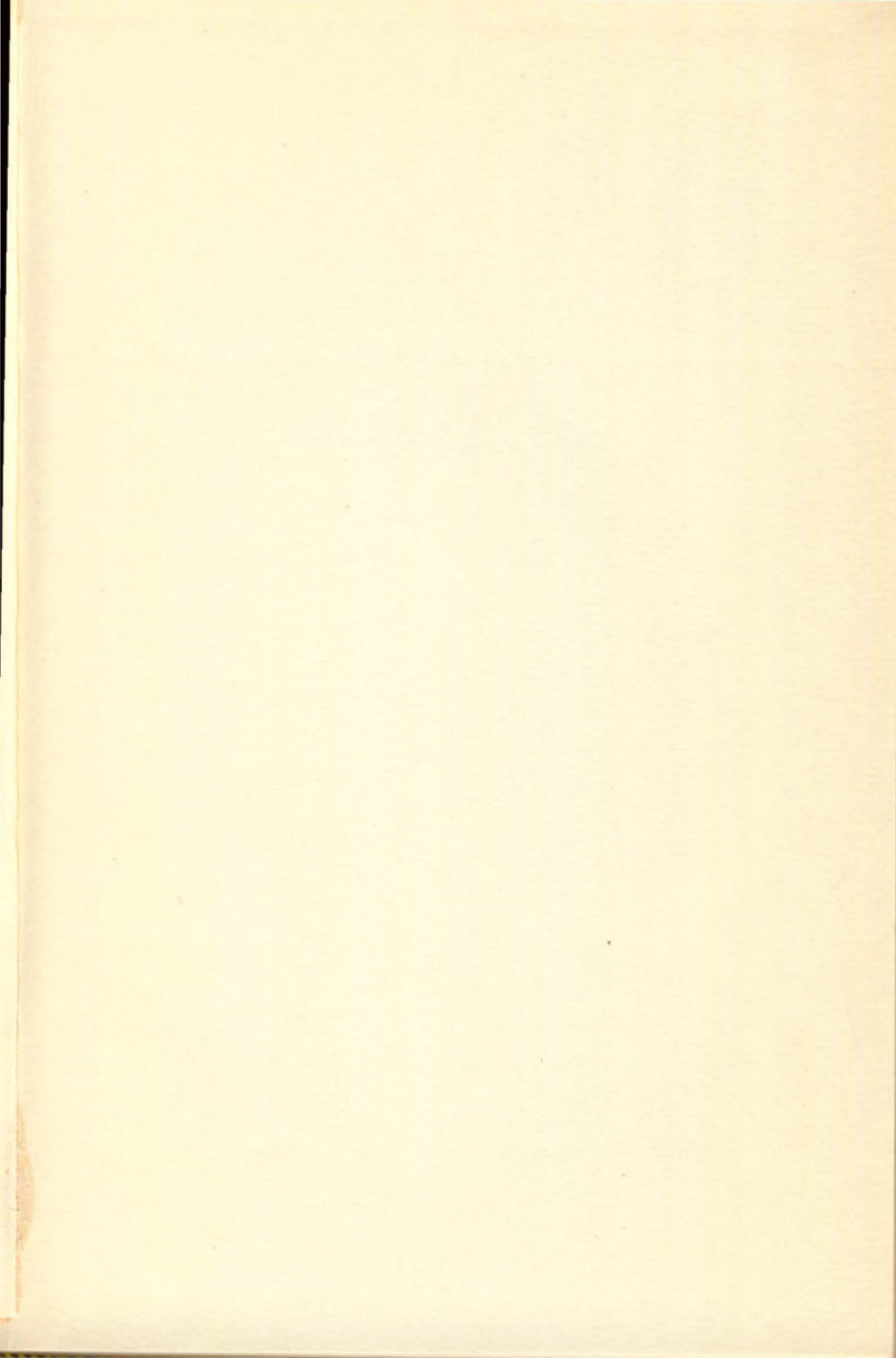
Przemyskie

Śląsk

Wołyń

Tarnów-Rzeszów

OSKAR KOLBERG

DZIEŁA WSZYSTKIE

O S K A R K O L B E R G

DZIEŁA WSZYSTKIE

TOM 4

POLSKIE TOWARZYSTWO LUDOZNAWCZE
WROCLAW - POZNAŃ

11.720.950

O S K A R K O L B E R G

KUJAWY

CZĘŚC II

POLSKIE WYDAWNICTWO MUZYCZNE
LUDOWA SPÓŁDZIELNIA WYDAWNICZA

WYDANO POD OPIEKĄ NAUKOWĄ POLSKIEJ AKADEMII NAUK
Z FUNDUSZU KOMITETU OBCHODU TYSIĄCLECIA PAŃSTWA POLSKIEGO

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001007907942

II. 720. 950

K O M I T E T R E D A K C Y J N Y

Julian Krzyżanowski – przewodniczący, Józef Burszta – redaktor naczelny,
członkowie: Kazimiera Zawistowicz-Adamska, Jan Czekanowski, Stefan Dy-
bowski, Józef Gajek, Czesław Hernas, Helena Kapełus, Tadeusz Ochlewski,
Anna Kutrzeba-Pojnarowa, Maria Znamierowska-Prüfferowa, Roman Reinfuss,
Kazimierz Rusinek, Marian Sobieski, Stanisław Wilczek, Bogdan Zakrzewski

1963 eo 8336
5 / 1

MATERYJAŁY

DO

ETNOGRAFII SŁOWIAŃSKIEJ.

Odbito w Lit. A. Dzvonkoskiego i Spółki.

od WŁOCŁAWKA.

L U D.

Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania,
przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni,
muzyka i tańce.

PRZEDSTAWIŁ

OSKAR KOLBERG.

Serya IV.

Z RYCINAMI I DRZEWORYTAMI WEDLE RYSUNKU W. GERSONA.

K U J A W Y.

Część druga.

WARSZAWA.

W DRUKARNI JANA JAWORSKIEGO
Krakowskie-Przedmieście Nr. 415.

1867.

PIEŚNI i DUMY.

PIEST-DUMY

MIŁOŚĆ.

I. Pieśni w związku z weselnemi będące.

Zaloty. — Oględy.

108.

(z muzyką.)

Polski v. Chodzony.

Od Babiaka, Brdowa.

1. Kiedy będzie słońce i pogoda,
wstąpże Jasiu do mego ogroda.
2. Nawąchasz się kwiatka pachnącego,
napatrzysz się rumieńca mojego. —
3. —Cóż mi przyjdzie z twego napatrzenia,
kiedy nie mom do ciebie sumienia. —
4. —Oj padnijże ojcu, matce do nóg,
da będziesz miał sumienie dalibóg. —
5. —A chyba-ć by ja rozumu nie miał,
żebym ciebie leniuchu ukochał.

109.

(z muzyką.)

Polski v. Chodzony.

Od Sompolna (Ruszkowo).

1. Kiedy będzie słońce i pogoda,
przyjdźże Jasiu do mnie do ogroda.
 2. Nawąchasz się ziela zielonego,
napatrzysz się rumieńca mojego. —
 3. Cóż my przyjdzie z twoji rumianności,
kiedy nimom do ciebie wolności. —
 4. —A padnij-że ojcu, matce do nóg,
a będziesz ci miał wolność, da dalibóg. —
-
5. Żebyś ty mnie, moja mała chciała,
usiek(1) bym ci étéry fury siana.
 6. Zrobił bym ci stoleczek dębowy,
żebyś miała na czém doić krowy.

7. Jeszczebym go kazał umalować,
byś nie miała biedy go szórować. —
8. Kiej mię bierzesz od ojca, od matki,
prowadź że me we wszystkie dostatki.
9. Żeby były okna kryształowe,
żeby były stoliki cisowe.
10. Żeby były krzesła w złote szycie,
żeby było sześć koni w karecie.—

110.

(z muzyką.)

Przed wyruszeniem do ślubu (dawniej).

Od Brdowa (Modzerowo).

1. Przyjechało czterech rekrutantów z wojny,
dopraszają się gospody spokojnyj.
2. Jak się doprosili gospody spokojny,
dopraszają się i panienki strojny.
3. A moi panowie, nie można ji dostać,
trzebaby po nią lud w sto koni posłać. —
4. A jak się matka o tém dowiedziała
zaroz w sto koni po córkę posłała.
5. Córka przyjechała, wszystkich przywitała,
zaroz téż każdemu podarunek dała.
6. Jednemu dała: głowy zabolinie,
drugiemu dała: ziemi rozstąpienie.
7. Trzeciemu dała: w jeliniowe rogi (*jelenie*),
co ni mógł chodźć dziesięć lat na nogi.
8. Czwartemu dała: lewendowy wionek,
a to był jeji najmilszy kochanek.
9. Bierzesz me, bierzesz od ojca, od matki,
niechaj my bédą wszelakie dostatki.
10. Niechaj my bédzie w śpizarni i w skrzyni;
byłaby ze mnie dobra gospodyni.
11. Niechaj my bédzie sto koni w karycie,
dwanaście panien w samym j-aksamicie.
12. A jak nie bédzie w śpizarni ni w sklepie,
niechaj-że z tobą diabeł biédę klepie.

(Text ob. Nr. 31, 70.)

111.

(z muzyką.)

Od Włocławka, Nieszawy.

A wyrzycie pacholicy za ten nowy dwór,
czyli jedzie, czy nie jedzie kochaneczek mój?

(Dalszy text ob. Nr. 112.)

112.

(waryant z muzyką)

Od Kowala (Bogusławice).

1. Otwórzcie mu pacholicy
syroko wrota,
oj zeby jego kónicek
nie obtar(ł) złota.	4. — Cemużeś mnie grzecna damo
nieprzywitała?
byłby ci ja nieprzyjechał,
aleś kazała. —
2. Nakryjcie mu pacholicy
cyprytowy stół
na tym stole cukiernicy
rózny marcypan.	5. — Kazała ja ci, to prawda,
tobie samemu,
a tyś przywióz grzecniejszego
ku sercu memu. —
3. Cemu niejés i niepijes,
cemuś nie wesół?
jeżeli niémas swego noza,
a to prosę mój!—	6. — Zaprzęgajcie pacholicy,
pojedziem dalej,
kiedy my się w téj marny wsi
nie spodobali.
7. Gdzie zajedziem, to zajedziem,
są panny wszędzie,
a ty będziesz płakała,
carne ocy ucierała
z kurmi na grzędzie.

(tekst ob. Nr. 49 od zwrotki 3 do 9.)

113.

(z muzyką.)

Od Kowala (Więclawice).

1. Wyjechałem na polecko,
jeszce nie był dzień.
Jużci moja kochanecka
péle w polu len.
Hej hej kochaneczka,
hej péle len!	4. — A ja ciebie dziewko nie chcę,
carne nogi mas. —
— A ja ciebie chłopcze nie chcę
bo rad w karty gras.
2. Mówię do niéj: pochwalony!
musis moja być,—
a ona mi odpowiada:
nie uniem robić.—	6. — A pójdę ja do jęziora
umyję nogi,
a ty przegrosz sto talarów
jezdeś ubogi.
3. — Adyć péles len ten, len ten;
boć to jeno len.—
— Bo mnie moja matulińka
wniewoliła weń.—	

(tekst ob. Nr. 54.)

114.

(waryant 1 z muzyką.)

Od Kowala (Rakutowo).

1. Rano, rano, raniusieńko
desczyk porania,
jużci moja Marysienka
wołki wygania.	3. — Moja Kasiu, Kasiuleńku
co za gości mas?
co tak rano, raniusieńko
wołki wygania.
2. Wygnała je na odłogi,
idzie do domu,
przestąpił ji Jasio dróżkę
na siwym koniu.	4. — Nie mam ci ja zadnego,
tylko ciebie (Jasia) samego.—
— A ja ciebie Kasiu nie chcę
carne nogi mas. i t. d.

(dalej tekst ob. Nr. 113.)

115.

(waryant 2 z muzyką.)

Od Lubrańca (Paniewo).

1. Da pojechałem w wołki orać,
da jeszcze nie był dzień da i dzień,
da jużci moja kochaneczka
da pyle w w polu len da i len.
2. — Da szczęść Boże kochaneczko
da musisz moją być da i być,—
Da a ona mu odpowiada:
— Da nie umię robić da robić.
3. — Da a cóż to tu za robota
da co ty pylesz len da i len. —
— Niedawno-ć mię tu pani matka
da wybiła niém, da i i niém.

116.

(waryant 3 z muzyką.)

Od Sompolna (Ruszkowo).

1. Wyjechałem na poleczko
jeszcze nie był dzień,
napotkałem Marysieńkę,
péle w polu len.
— A ja ci się Maryś kłaniom
cheesz ty moją być?—
— A ja ci się Jasiu kłaniam,
Nie umiem robić. — | 2. — A bo to to nie robota,
pélesz w polu len.—
— Dopiero me matulińka
wezwołała z niém.—
— A rośnie ta brzezineczka
prosto we wroty,
uczy ona moja Kasiu,
każdyj roboty. |
|--|--|

117.

(z muzyką.)

Od Osięcin (Kościelna-wieś).

1. Zalicalem się
na Ukrainie
słyry lateczka
jedny dziewczynie.	3. A ja somsiadę
koniem przejade,
a na zaloty (<i>zaloty</i>)
zaro (<i>zaraz</i>) pojade.	5. Jest tać-ta druga,
oczkamy mruga,
grzecna dziewczeczka
trochę przygruba.
2. Zalicalem się
rok pole (<i>kole</i>) roku,
odmówiła mi,—
somsiaada z boku.	4. Jest tać-ta, jest ta
grzecna dziewczeczka;
chodzi po izbie
gdyby strzołeczka.
<i>(strzała).</i>	6. Jest tać-ta trzecia
grzecna dziewczeczka;
chodzi po sadzie
gdyby różeczka.
	7. Jest tać-ta czwarta,
ta ślaka warta;
grzecna dziewczeczka
nosi bąkarta.	

(ob. mel. Nr. 55 i 344.)

118.

(z muzyką.)

Od Sompolna (Morzyce).

1. Wyjrzyj ino chłopczyku
kto to tam przyjechał? —
—A ten ci to kawalir
co wczora odjechał.—	5. Gdy ją prosi w tóneczek (<i>taniec</i>)
ramionamy wrzusza,
a czy to od wielki puchy,
czyli go wesz kasa.
2. —Wyjrzyj ino na słuę
czyli tyż chętlivy?
wyjrzyj ino na samego
czyli urodliwy?—	6. —Wyjeżdżaj że, wyjeżdżaj,
jakbyś o tém wiedział;
wszystkie krzeszła powyrzucam
na których'és siedział. —
3. —Urodliwy jako koń,
głowa jak u śledzia,
gębulinka szeszupluka
jako u niedźwiedzia.	7. I wyjechał przede dwór,
dyszczyk poczan kropić,
a miał surdut pożyczany,
musiał go przewrócić.
4. Czoło czyste wyniesiste
gdyby u prosięcia;
a w życiu'm ci nie widziała
takiego panięcia!—	8. Surdut nowy, kucbajowy,
wiatrem podszywany;
i słomiana szabla z wici,
przypatrzcie się jak się szczyci
kawaler kochany!

119.

(z muzyką.)

Od Kowala (Rakutowo).

Cóż ja będę czyniła z téj zimy na wiosnę?
 Pójdę ja do boru, pod wysoką sosnę.
 I będę się modliła; ach mój mocny Boże!
 A dajże mi kawalera, co służy przy dworze.

120.

(z muzyką.)

Z nad Gopla.

<p>1. Konik zmok(ł), ja'm zmok(ł),
 sukieneczka zmokła,
 dla ciebie Kasiuniu
 stojący u okna.</p> <p>2. Nie będę ja roli orał
 w jesieni,
 jéno będę rączki nosił
 w kieszeni.</p> <p>3. Nie będę ja roli orał
 ani siał,
 jéno będę nad Kasieńką
 wymyślał (<i>przemysliwał</i>).</p> | <p>4. Nie będę ja roli orał
 przy rowie,
 boby mi ją podeptali
 żurawie.</p> <p>5. Nie będę ja roli orał
 przy łące,
 boby mi ją podeptali
 zające.</p> |
|--|---|

Przyjaciół Ludu, Rok II-gi 1835, Nr. 22.*Wójcicki*, Pieśni lud. T. II-gi, str. 376.

121.

(z muzyką.)

Z nad Gopla.

Zielona łączka, piękny kwiat,
 piękny kwiat, piękny kwiat.
 Wędruj dziewczyno, wędruj jedyna,
 ze mną w świat, ze mną w świat.

Wójcicki, Pieśni lud. T. II. str. 404.*Kolberg*, Pieśni lud. pol. (Warszawa 1857) str. 7 Nr. 1 e.

122. a.

(z muzyką.)

(Mel. Nr. 25. 27. 84.)

Od Kowala (Rakutowo).

<p>1. Wędrowała mała,
 precz powędrowała;
 w kalinowym borku
 pierwszą nockę spała.</p> | <p>2. I przywędrowała
 Aż do samej Wisły:
 —przewieź że mnie, przewieź,
 przewoźniczku pyszny. —</p> |
|---|--|

3. I przywędrowała
aż do samej wody:
—przywieź-że mnie, przywieź,
dla mojej urody.
4. Powiedz że mi powiesz,
czémże ci mam płacić,
czy-li talarami,
czy cnotę utracić?—
5. —Nie płac dziewczę, nie płac,
toć to ja zapłacę,
nie utracisz cnoty,
ja talary stracę.—
6. Odrachował-ci je
talary na stole:
obejrzyj się maluśka
czy stanie za twoje?
7. —A mało to, mało,
trzeba jeszcze przysuć;
za wianek sto złotych,
a za cnotę tysiąc.—
8. —A boś ty wianyszek
przy mnie utraciła?
chodziłaś po wodę,
w studnię go puściła.
9. A sięgaj go, sięgaj
prawą rączką do dna,
jeśli go dostaniesz,
toś go jeszcze godna.—
10. Sięgała,—dostała,
wianyszek nie cały,
cztery oblateczki
z niego obleciały.

(Tekst od zwrotki 8 ob. Nr. 36. 76.)

b.

Na tęś nutę śpiewają:

1. Nie w każdym ogrodzie
ziele się urodzi—
nie każda synowa
mamuli dogodzi.
2. —A wstoń-że synowa,
czegoż będziesz spała?
wydój-że te krowy,
coś je tu przygnała.—
3. —Nie będziesz my matko
posagu wymawiać
ni-mom ojca, matki,
nie miał go chto dawać.—
4. —A ciszyj sénowa,
nie wywieraj gęby,
bo złapię kamienia,
wybiję ci zęby.—
5. —Nie będziesz my matko,
zębów wybijała,
boś ty moim zębom
chleba nie dawała.—
6. —Więdziałaś sénowa,
jako'm przedtém była,
mogłaś ty nie chodzić
za mojego syna.—
7. —Trzewiczki kupował,
podarunki dawał:
chcij-że me malutko,
będę cię szanował.
8. A ja go się jina (*jęła*)
jak woda kaminia,
bodaj mi się była
ziemia rozstąpiła.
9. A bo to ten twój sén
ślachcie, wojewodzie?
eh! wzion torbę na krzéz
poszedz dziady wodzić.—
10. —I tyś tyż sénowa
ślachcionką nie była,
eh! wzięnaś *szarczysko* (stara chu-
niém-eś się okryła. [sta szara])
11. —A daj-że my Boże
z tą się babą zetchnąć,
gdzie nojwiększe błoto,
to tę babę wepchnąć.—
12. —A daj-że my Boże
z tego błota wyliźć,
nie dałabym mu się,
z tą poganką zénic.—

(Tekst Nr. 82. 83.)

123.

(z muzyką.)

Przy weselu.

Od Przedcza, Dąbrowie (Łączewna).

A którądyk ty Jasiu jedziesz?
czy po zapłociu czy przez wieś.

Ja jadę drogamy, ja jadę drogamy,
którędyk jadą furmani.

Ob. Kolberg, Pieśni Ludu pol. (Warszawa 1857) str. 170.

124.

(z muzyką.)

Lubień.

Pod borem sośnia, pod nią topola,
wędruj moja Maryś, kiej ci niewola.

(Ob. Nr. 53. 71.)

125.

(z muzyką.)

Od Chodcza, Lubienia.

1. Czarna kura pieje,
kowalka się śmieje,
kowalczyki kują
panny wyskakują.
2. Dalej-że ty Janku,
w tym rucianym wianku,
co ci Kasia dała,
drugi obiecała.
3. Włożyła go w kierzek:
nie rusz-że go piesek,
nie rusz-że go stopka,
bo to mego chłopka.

4. Po boru, po lesie,
wiezie mi go, wiezie,
na siwym koniku,
w czerwonym spodniku.
5. Trzewiczkami tupa (*tupie*),
talarkami brząka,
ale nie swojemi,
tylko pożycznemi.

Na tęś nutę:

Pod zielonym dębem
Stoi koń kowany. (mel. Nr. 58. 79.)

Ob. J. Lipiński, P. L. Wielkopolskiego str. 141.

126.

(z muzyką.)

Chodzony przy weselu. (Tekst Nr. 22. 36. 43. 74)

Od Radziejewa (Szczebłatowo).

1. Wyjrzała panna pu ogródkowi,
kopać dolyszek swemu wiankowi.

Rum tom da, da da dana da,
rum tom da, da da da dana.

2. I kopała go i wyrzykała:
czegoż ja biédna oj doczekała! Rum tom i t. d.
3. Ah! wianku, wianku, perłamy sadzony.
trzeba cię płakać jak matki rodzony.
4. Trzeba cię płakać albo krzyżem padać,
jedzie Jasio drogą, nie chce do mnie gadać.
5. Ani ón do mnie, ani ja do niego,
bodaj szyję złomał, albo konik jego.

Na tęż nutę:

Pojąnem sobie nie przeplaconą
Księdza proboszcza siostrę rodzoną.

(podobny tekst ob. Nr. 61.)

127.

(z muzyką.)

Od Nieszawy (Zbrachlin).

Jedzie Jasio od Torunia, nad nim koruna,
złota koruna,

Jedzie Jasio opłotkami, hej z konikami,
jedzie do wody.

128.

(z muzyką.)

Owczarski zalotny.

Od Chodcza (Kubłowo).

1. Jechał Jasio od Torunia
bury wąsik ma:
—wyjrzyj, wyjrzyj Marysińko,
czy ci się uda (<i>spodoba</i>). 2. —Jasio, Jasio, Jasineczku,
dobre piwko mom,
uczęstuję, utraktuję,
sama ci się dom. — | <ol style="list-style-type: none"> 3. —Maryś, Maryś, Marysieńku,
chorą mom nogę,
skrzyłaka my ją wyłomał,
chodzić nie mogę. 4. Pościel-że my kochaneczko,
łóże w komorze;
a uładziem się oboje,
może pomoże. — |
|--|--|

129.

(wariant I z muzyką.)

Po oczepinach.

Od Brześcia (Wieniec).

1. Jedzie Jasio od Torunia,
pędzi gąsiorzy. | <ol style="list-style-type: none"> wyglądała ta maluśka
za nim z komory. |
|---|---|

2. — Wstap-że Jasiu, wstap-że do
dobre piwko mam; [mnie,
uczęstuje, utrynkuję,
na drogę ci dam.—
3. Jasio skoczył nieuważnie
wywinoł nogę:
nieszczęśliwe zawołanie,
chodzić ni mogę.
4. Idź-że Kasiu po doctora,
po mego pana;
a jak dochtór nie przyjedzie:
przyjeżdżaj sama.
5. Pościel-że my to tu łożę
w nowy komorze:
układź się téż i pole mnie,
może pomoże.—
6. —Posłać ci się nie wymowiom,
ukłaść ni mogę,
wdałby ci się Jasiu ogień,
w tę chorą nogę. —
7. —Umiem od ognia, Kasiuniu,
umiem od ognia—
będę ściszał i całował,
do biółego dnia.—
8. Spadła z górki do kómórki,
stłukła sobie brzuch;
zachorzała, zabolala,
calutki opuch(l).
9. —A idź-że my matko moja
po księdza Jana;
niech my przyńdzie, niech my
mojego syna. [ochrzczi,
10. Zabij-że my, matko moja,
wołu tucznego;
babie rogi, księdzu nogi,
sama całego (mówi: zjem!).
11. Zabij-że my, matko moja,
prosiat sześcioro;
babie jedno, księdzu drugie,
a dla mnie czworo (zjem!).
12. Wstaw-że my téż, matko moja,
w gornysiu (garczku) kaszy;
oj w gornysiu, gornyszeczku,
siédem goryc mo (ma).

Lud. Ser. II.Nr. 154.

130. (mel. ob. Nr. 421.)

(waryant 2 z muzyką)

Służewo.

Jedzie Jasio od Torunia, pędzi gąsiory, gąsiory,
wyglądała kochaneczka za nim z komory z komory.

(Tekst Nr. 129.)

131.

(z muzyką)

Polski (Chodzony).

Włocławek.

Świci miesiąc a nie grzeje,
do kochania serce mgleje.

Zaprzęgajcie sześcio koni,
pojedziemy pędzy do ni.

(Tekst ob. Kolberg, Pieśni L. p. Warszawa 1857 str. 217 Nr. 19.)

132.

(z muzyką)

Od Kowala (Bogusławice).

1. Przyjechało trzech żołnierzy,
wszyscy pod piórami;
darowali ładnyj Kasi
skrzynię z talaramy.
2. Jakże jij tu, Kasi, nie dać,
kiedy Kasia ładna,
suknia na ni, jak na pani,
chusteczka jedwabna.
3. Czepek złoty, swój roboty,
fartuszek kólisty—
nie odjeżdżaj Jasiu drogi,
będziesz pisał listy.—
4. —Jakże ja mom pisać listy,
kiej mię nocka zaszła,
papiéru mi brakowało,
świéca mi zagasła.—
5. —Nie stójcie-ż mi nad nią,
nad tą Kasią ładną;
obiecała a nie dała
chusteczkę jedwabną.—
6. —Poczekajcie, poczekajcie,
dam-ci ja wam potém;
wyszyję ją, wyszyję ją
samém szczyrném złotem.
7. Wyszyję ją, wyhaftuje,
poprzetykam złotem,
żeby ojciec, żeby matka
nie wiedzieli o tém.—
8. —Ojciec nie wié, matka nie wié,
ale ludzie wiedzą,
panu-ojcu, pani-matce
o tém dopowiedzą.—
9. A pan-ojciec jako lato
nie gniéwa się na to;
pani-matka jako zima,
ciągle przypomina.

J. Lipiński, P. l. Wielkop. str. 69.

133.

(waryant 1 z muzyką)

Od Osięcin, Izbicy.

1. Z poniedziałku na święto,
furmanowi konie wzięto.
A zabrano furmanowi konie,
nie wié chtórną drózką bieżyć po nie.
2. — O dróżyńę nie pytaj,
do Torunia zarypaj.
Do Torunia, do nowego miasta,
tam dziewuła wrone konie pasła.
3. I pasła jé nad wodą,
chwalila się z urodą.—
Oj cóż to tam za uroda była,
kiedy konie w morzu potopila.
4. Stoi sobie na moście,
I kłania się starości:
—kłaniam, kłaniam, starosto Jasińku,
co tam słychać w Krakowie na rynku?—

5. —Słyszałem tam nowinę,
 będziesz miała dziewczynę.—
 —Bodajżeś ty tą drożyną zwrócił,
 a kiejś mi tak bardzo serce smucił.—
6. —Nie smuć my się dziewczyno,
 dam ci na miód, na wino:
 i chałupkę z krukowego (v. kokowego) drzewa.—
 —Nie takich my kawalerów trzeba.
 Ino takich, co przy boku (*lub* szabelkę) noszą,
 ojca, matkę o dziewczuchnę prośza.

albo: (Sompolno)

Moja izba z lipowego drzewa,
 nie takiego tutaj durnia trzeba.
 Ino tego co pieniążki nosi,
 ojca, matkę o córuchnę prosi.

Lud. Serya I str. 131 Nr. 156.

134.

(waryant 2 z muzyką.)

Włocławek.

Z poniedziałku na święto, furmanowi konie wzięto.
 Wzięto, wzięto furmanowi konie,
 a on nie wie którą drogą po nie.

(Tekst Nr. 133.)

135.

(waryant 3 z muzyką.)

Od Gniewkowa (Branno.)

A z niedzieli na święto, furmanowi konie wzięto.
 Oj wzięto, wzięto furmanowi konie,
 nie wie furman jaką drogą po nie.

(Tekst Nr. 133.)

136.

(z muzyką.)

Od Włocławka (Wistka, Dąb.)

<p>1. Pocóżes mnie, matulińku,
 za mąż wydała—
 kiedy ja się w gospodarstwie
 nie rozumiała.</p> | <p>Teraz-ci się muszę uczyć
 umieść, ugnieść, uprać, uszyć,
 matulu moja.</p> |
|--|---|

2. Lepij było u matuli
słuchać muzyki,
kied' growali i śpiewali
jako słowiki.
Teraz-ci ja muszę robić,
i do muzyki nie chodzić,
matulu moja.
3. Lepi było u matuli,
ładnie'm chodziła —
co niedziolka, co świętuszko,
to'm się stroiła.
Trudno teraz ładnie chodzić,
bo-ć ja ciężko muszę robić,
matulu moja.
4. Wszak'escie wy, matulińku,
męża świadoma;
nie użyje nic dobrego
za mężem żona.
Tylko biędzy i niewoli,
od chłopotu głowa boli,
matulu moja.
5. Już wyjeżdżam matulińku,
z domu waszego;
nóżki ściskam i całuję,
z serca prawego.
Nóżki ściskam i całuję,
za wychowanie dziękuję,
matuli moji.
6. A i was się, pana-ojca,
wcałę nie boję,
i o łaskę pana-ojca
więcy nie stoję.
Bijał-ci mnie b^{ez} przyczyny —
już mnie bierze Jasio miły,
przyjaciel wieczny.
7. Którnemu ja przy ołtarzu,
rączkę podała,
i kochać go i szanować
przyobiecała.
Szanować go aż do śmierci! —
dopomożcie wszyscy święci,
sam panie Boże!

(Ob. także Nr. 93. tekst.)

MIŁOŚĆ.

II. Stałość. — Życzliwość. — Wymówka.

137.

Inowrocław

1. — Stanę ja się wodną rybeczką
będę pływała wielką wódeczką,
a już twoją nie będę,
twoji woli nie czynię. —
2. — Mają rybacy takie siateczki,
co wylawiają wszystkie rybeczki;
a ty moją musisz być,
moją wolę uczynić. —
8. — Stanę ja się wietrznym gołębiem,
będę siedziała w boru na dębie.
a już twoją nie będę,
twoji woli nie czynię. —

4. — A ja się stanę dzikim jastrzębiem,
będę stróżował w boru pod dębem;
a ty moją i t. d. —
5. — Stanę ja się siwym kaczołem,
będę pływała wielkiem jeziorem;
a już twoją i t. d. —
6. — Mają strzelcy takie wystrzały,
co wystrzelają wszystkie kaczory;
a ty moją i t. d. —
7. — Stanę ja się gwiozdą na niebie,
będę świeciła ludziom w potrzebie,
a już twoją i t. d. —
8. — A ja dam dziadom taką jałmużnę,
że mi uproszą u Boga żonę;
a ty moją i t. d. —
9. — A już-ci widzę że boskie rzędy,
czém ja się stanę, ty za mną wszędy;
już-ci muszę twoją być,
twoją wolę uczynić. —
10. — Rznijcie wy skrzypki we wszystkie strony,
dziękuję Bogu żem dostał żony;
Kasia moją musi być,
i moją wolę uczynić. —

J. Lipiński, Pieśni Ludu Wielkopolskiego str. 135.

Lud. Serya II. str. 135 Nr. 161.

138.

(z muzyką.)

Kujawiak.

Od Inowrocławia, Pakości.

Czegoś oczka zapłakała, dziewucho moja da moja —
Oj tegóm ja zapłakała, nie będę twoja da twoja.

(dalszy tekst ob. Nr. 139.)

139.

(z muzyką.)

Szlachecka.

Od Nieszawy.

1. — Czemuś oczka zapłakała,
dziewucho moja? —
— Oj tego'm ja zapłakała,
nie będę twoja. — 2. Będziesz ty moją, dziewucho,
będziesz ty moją,
oj tylko się przysieweczki
w polu dostoją. | <ol style="list-style-type: none"> 3. Przysieweczki z pola zbiorę,
ćwiartkę umłóćę;
i zaniosę organiście
na zapowiedzie. 4. Ej mam ci ja cztery byczki,
za cztery bite (talary),
oj będzie to weselisko
sute, bo sute. (lub: ej dana sute.) |
|--|---|

5. A więc widzisz moje dziewczę,
wszystko skończone;
ej cię wezmę, ej cię wezmę
za swoją żonę.—

Ob. *Wójcicki, Pieśni Ludu T. I. str. 279.*

140.

(z muzyką.)

Od Radziejowa (Broniewo, Piaski).

<p>1. Kaj-ści my się kochaneczku
zabawił?
co-ści my się na słoweczku
nie stawił. —</p> <p>2. —Zabawiłem się maluśka
we Żninie,
u kochanki, u jedynj
na winie.</p> | <p>3. Zabawiłem się, maluśka,
na miedzie,—
a chtëż me do mego domu
powiedzie?</p> <p>4. Nie powiedzie me nikt jnszy,
nikt (<i>nikt</i>) inszy,
ino Bóg w Trójcy jedyny,
najmilszy.</p> |
|---|--|

141.

(z muzyką.)

Krakowiak.

Radziejewo, Kruszwica.

<p>1. Leć glosie po rosie
prosto pu trachtowi (<i>ku traktowi</i>),
powieź dobry wieczór
memu kochankowi.</p> <p>2. Powieź dobry wieczór,
kłaniaj się ode mnie;
żeli ón mnie kocha,
ja jego wzajemnie.</p> <p>3. Widzę ja z daleka
siwego konika:
kochanek mój jedzie,
serce me przenika.</p> | <p>4. A gdy podłańczuku (<i>podły dla niej</i>),
a gdy serce czuje, [<i>unitony</i>]
będe cię kochała
puko (<i>póki</i>) tylko żyję.</p> <p>5. Przy bystrym jeziorze,
wileń (<i>jelen</i>) wodę pije—
pamiętaj, pamiętaj,
ja (d)la ciebie żyję.</p> <p>6. Ja (d)la ciebie żyję,
(d)la ciebie umieram,
(d)la cię świat zamykam,
grób sobie otwieram.</p> |
|---|---|

142.

(z muzyką.)

Od Osięcin (Bodzanowo bach.).

<p>1. Najlepsza furmanka
z koników kasztanków,—
najlepszy mi jeden
ze wszystkich kochanków.</p> | <p>2. Jeden-ci mi na śnie,
jeden mi na jawie,
najmilszy-ć mi jeden
przy każdój zabawie. —</p> |
|---|---|

3. U lelii pióra,
u wienienia (*jeleń*) różki, —
najmilsze, najmilsze
u Marychny różki.
4. Wisi jab(ł)ko, wisi,
ino upaść myśli, —
stoisz mi Marychno,
stoisz mi na myśli.
5. Jak cię z myśli spuszczę,
na sercu mi staniesz,
pamiętaj Marychno,
że-ć mi się dostaniesz.
6. Chusteczka ponsowa,
na różki złożona—
pamiętaj Marychno,
będziesz moja żona.
7. Wisi jabko , wisi,
przepasane na krzyż,—
podobno-ć Marychno
za innemi patrzysz.—
8. —Zebym ja wiedziała,
żeś ty o (*dla*) mnie stały,
nigdy-by me oczka
innych nie szukały.—

143.

(z muzyką)

Od Strzelna.

1. W całym moim życiu, jednogom lubiła,
już go nie opuszczę, póki będę żyła.
A ja bym ci tak życzyła,
żebyś ty go opuściła,
bo będziesz narzekać póki będziesz żyła.
2. Choć będę narzekać, nikt nie będzie słyszeć,
gdzie ón się obróci będę listy pisać.
A ja mówię: nie odpisz,
powie że papieru brakło,
ciemna nocka zaszła, świeca mu zagasła. (Nr. 132.)

144.

(z muzyką)

Od Sompolna (Ruszkowo).

1. —Poszła'm do gościńca, stanęła'm u proga,
mój miły tańcuje, nie boi się Boga;
koło mnie się obciera,
jeszcze mnie się zapiéra.
2. Wejńdzie do szynkarki, kieliszkamy brząka,
ja biédna siérotka na niego spoglądam.
Nimom teraz nikogo,
tylko Boga jednego.
3. Poszła'm do pokoju, siadłam na łóžeczku,
przypomina my się o mym kochaneczku.
A ón idzie i woła:
— otwórz, otwórz mi miła!—

4. — Ja ci nie otworzę, bo sa (*tu*) niémasz po co,
rozniewales mi się, i som nie wiesz o co.—
(*On*) — Otwórz, otwórz aby raz,
jeszcze ze mną pogadasz.—
5. Ona mu otwiera, on chusteczkę daje;
chusteczkę jedwabną w wyszywane kraje (*brzezi*).
(*Ona*)— Ja chusteczki nie weznę,
i na ciebie nie wejrę.—
6. — Żebyś ty wiedziała, tobys ty ją wzięła;
ta sama chusteczka, coś ty ją wyszyła.
I ja-ć jestem to ten sam,
com u ciebie wczoraj stał.—

145.

(z muzyką.)

Radziejowo.

1. —Bodaj-żeś my (<i>mi</i>) kochaneczko
wtedy za mąż poszła,
jak we młynie na kamieniu
pszeniczka wyrosła.—	6. —Nie wyńdę ja, nie przemówię,
Boga się muszę bać,
tój pszeniczki, tój zielonyj
na kamieniu nie siać.
2. —Bodaj-żeś my kochaneczku
wtedy się ożenił,
jak na polu na zagonku
suchy dąb rozwinął.—	7. Nie wyńdę ja, nie przemówię,
bo się Boga boję;
powiadają dobrzy ludzie
że nie będę twoja.—
3. —Rozwijaj się suchy dębie
choć na cztery liścia,
ja kochałem panienczkę,
nie miałem złych myśli.	8. —Niech gadają, niech gadają,
choć po całym świecie;
wyńdzi, wyńdzi panienczko,
mój różanny kwiecie.
4. Ani myśli, ani chęci,
ani złego zdania;—
czarne oczki, biała szyja
u mego kochania.	9. Niech gadają, obgadują
tu po Radziejowie,
niech my wyńdzie kochaneczka,
słoweczko my powię.
5. Zańdzij słońce, wzeńdzi miesiąc,
i gwiazdy w około;
wyńdzi, wyńdzi kochaneczko,
przemów do mnie słowo.—	10. Niech my wyńdzie, niech my powie
aby jedno słowo,
przestanie gadać świat cały,
całe Radziejowo.—

146.

(z muzyką.)

Duma.

Izbica.

1. Wzianem sobie panienczkę,
w siódmym roku za żoneczkę: | —Chowaj mamó Ruzię moję,
bo ja już na wojnę jadę. |
|---|--|

2. Aż do roczku do siódmego,
do przyjazdu do mojego. —
Już siódmy roczek nastaje,
a ja żołnierz z wojny jadę.
3. —Kłaniam, kłaniam, mamó moja,
a czy żyje Ruzia moja?—
—Żyje, żyje, za mąż idzie,
pozostawiłeś ją w bidzie.—
4. —Za kogo?—Za Litwickiego,
za sierżanta tutejszego.—
—Podaj mamó skrzypce moje,
pójdę zagrać Ruzi swoje.—
5. —Ach mój synu, źle mi radzisz,
wesele my rozprowadzisz.
Nie zagrasz senu, nie zagrasz,
bo wesele my rozegnasz.
6. —Nie na zdradę mamó jadę,
do swój Ruzi na poradę.
Jak usiędę w rogu stoła,
to mnie pozna Ruzia moja.
7. Jak mnie Ruzia zobaczyła,
cztery stoły przeskoczyła;
na piątym się zatrzymała,
i ze mną się przywitała.—
8. —Kłaniam, kłaniam mój (z)Dąbrowy,
z namy były pier(w)sze (z)mowy.
Pan Litwicki z drugiej strony,
niech se szuko drugiej żony.

Na tęż nutę:

Czego siedzisz w zadumaniu?
czy nie myślisz o kochaniu?
Nie wymyślisz nic inaczy,
tylko tak jak Bóg przeznaczy.

Ob. Kolberg, Pieśni Ludu pol. (wyd. Warsz. 1857) str. 229. 230.

MIŁOŚĆ.

III. Skarga.—Niechęć.—Żal.—Tęsznota.

147.

(z muzyką)

Gniewkowo.

1. Hej, hej, deszczyk pada, po koń siada
na biały brzezynie,
kochajże mnie moja Maryś szczerze nie zdradliwie.
2. Hej, hej, i wyjechał ten Mazurek
da i na rozstalne drogi,
hej złamał Mazurek szyję, da i jego konik nogi.

148.

(waryant 1 z muzyką)

Od Brześcia (Kruszynek).

1. Przede dworem, przede dworem na dębie,
kruchały (*gruchały*) tam, kruchały tam gołębie.

Ino jeden, ino jeden nie kruchał,
co malušką, co malušką wysłuchał.

2. Ujrzał-ci ją w jęzierze,
ona chusteczki pierze.
—A jakżeś ich wołała,
kiedys im jeść dawała? —
3. — Wołałam ich: dys, dys, dys,
a gdzieżeś był Jasiu dziś? —
— Bogu cię tu poruczam,
już się innym zalicam. —
4. — Zalicaj się, zalicaj,
mnie chusteczki powracaj. —
— Wielas mi ich nadała?
coś mi wracać kazała. —
5. — Jednę'm dała we złocie,
nie wie matka ni ojciec.
Drugą'm dała, na nij kwiat,
nie wie siostra ani brat.
6. Trzecią'm dała na ganku
tobie Jasiu kochanku (*tub: poganku*),
Czwartą'm dała z leliją;
Jasiu, Jasiu, wróć mi ją. —
7. — A nie wróćę, nie wróćę,
pod konika podrzuć.
Konik nóżka stratuje,
resztę innym daruję. —

(Mel ob. *Kolberg*, Pieśni Ludu polsk. wyd. Warsz. 1857. Nr. 3.6 i 3.0, str. 14. 19.)
J. Lipiński, Pieśni Ludu Wielkop. str. 201.

149.

(waryant 2 z muzyką)

Od Kowala (Kłótno).

1. W ciemnym lesie na dębie,
krukały tam gołębie.
A ten jeden nie krukiał,
co panienkę wysłuchał.
2. — A wołałam: dyziu, dyż,
nie przyjeżdżaj Jasiu dziś.
A przyjeżdż-że w niedzielę,
łóżeczko ci wyścielę.
3. A łóżeczko lipowe,
poduszeczki puchowe.
Gdzie odjeżdżasz? — Pod Kalisz.
— Komu me tu odstawisz? —
4. — Już cię Bogu policam,
już się jémszym zalicam. —
— Zalicaj się, komu chcesz,
mnie chusteczki powrócisz.
5. — A dość my ich nadałaś?
kiej powracać kazałaś. —
— Dałam jedną z wyszyciem,
jag'em była dziecięciem.
6. Dałam drugą z céreczką
jag'em była dziweczką.
Dałam trzecią ze złota
choc'em była sierota.
7. Dałam czwartą z kwiatamy,
nie było ij przygany.
Dałam piątą jedwabną,
choć nie nową, to ładną.
8. Dałam szóstą z różyczką,
przetykaną srebroczką.
Dałam siódmą z leliją,
proszę Jasiu, wróć my ją. —
9. — A wróćę ci ją, wróćę,
w niwecz ci ją obróćę.
Konikamy stratuje,
resztę w bucik obuję.

150.

(z muzyką)

Chodzony.

Od Kowala (Rakutowo).

1. Złapałem rybkę
przy téj mętnej wodzie,
- złapałem, złapał
płynący po spodzie.

Tom II.

2. Wyślizgła mi się
z moich własnych rąku,
za com nie godzien
takiego niewdzięku.
*(za cóżem zasłużył
na taką niewdzięczność).*
3. Gdybym ja wiedział
w które nurty poszła,
płynąłbym za nią
w przewodzie przez *(bez)* wiosła.
4. I gdybym wiedział
czyli moją będzie,
posłałbym serce
swe do niej na wędzie.
5. I wy mętryce *(geometry)*
co gwiazdy liczycie,
powiedzcie wy mnie,
kej wy ją widzicie.
6. Siedzi w sadeczku,
w zielonym persowym;
czesze swój warkocz
grzebieniem perłowym.
7. Ja idę do niej
a óna się śmieje;
ach moje serce
dziwo *(omal)* nie omgleje.
8. Ach ja myślałem
żeś mnie ty kochała,
a tyś tyranką
nademną została.
9. — Kwita z przyjaźni,
fora z serca mego;
już kpie nie pragnij
kochania mego.
10. I gdyby świnią
te pieniądze miała,
toby ci się durniu,
także spodobała.
11. A chociażbyś ty
jak król był bogaty,
kwita z przyjaźni,
schowaj swe dukaty.

151.

(wariant 1 z muzyką.)

Od Babiaka (Olszak).

1. Ej zobaczysz dziewucha,
ze cię Bóg skarże,
ze ty ze mną psiajucha,
nie chcesz żyć w parze.
Czylim chłopak nie młody?,
czy to nimom urody?;
czego więcej chcesz dziewucho,
(czego więcej chcesz psiajucho)
czego więcej chcesz?
2. Mom guziczek u pasa,
bity ćwieczkami;
buty sadłem smarowane,
z podkówczkami.
Świeżych wiechci naslałem,
by ci się spodobałem.
Czego więcej chcesz dziewucho,
(czego więcej chcesz psiajucho)
Czego więcej chcesz i t. d.
3. Mam czapczkę graniastą,
i pas siatkowy;
grosz na piwo w kieszeni,
zawsze gotowy.
A czy to ja kaleka,
czy to ni mom konika?
czego więcej chcesz i t. d.

J. Lubiński, Pieśni Ludu Wielkop. str. 212.

152.

(waryant 2 z muzyką.)

Od Lubrańca (Paniewo)

1. Zobaczysz-ci kochaneczko
że cię Bóg skarże,
da czy nam to tak nie ładnie
oboju w parze.
Da czy to ja kalika?
czy ja nie mom wąsika?
co mnie nie lubisz.
2. Klęczała w kościele
między pannami,
kiej najśliczniejsza róża
między kwiatamy.
Ja mówię paciérze,
a do nij mnie chętką bierze,
wzdycham serdecznie.
3. A jak będziesz wychodziła,
rzuc na mnie okiem;
da to ja pójdę za tobą
szerokim krokiem.
Radbym się z tobą przywitać,
o twoje się zdrowie spytać,
z jakim obstajesz?
4. Nie stoję ja kochaneczko,
o twe posagi—
mom ja ręce do roboty,
to'm nie ubogi.
Żebym był zabezpieczony,
żem doczekał z ciebie żony
moj kochanój.

153.

(waryant 3 z muzyką)

Od Strzelna (Ludziska).

Czego więcy chcesz dziewucho, czego więcy chcesz?
A czy to ja nie młody,
czy ja ni mom urody;
mom urodę dziewucho, czego więcy chcesz.
(dalej tekst ob. Nr. 151.)

154.

Andante.

Od Sompolna (Ruszkowo).

1. Weź że mnie Jasiu, weź że mnie,
Da nam matula pierzynę.
Pierzynę puchową,
sto złotych gotowo,
skrzynię malowaną,
Kasinię kochaną,
weź że mnie Jasiu, weź że mnie.
2. Nie chcę cię Kasiu, nie chcę cię,
masz złych sąsiadów, ganią cię.
Że nie rano wstajesz,
bydelku nie dajesz,
i ludzi nie budzisz,
i sama się brudzisz,
nie chcę cię Kasiu, nie chcę cię.

Przyjaciel Ludu, Rok III-ci 1837, Nr. 44.

155.

Niekiedy przy weselu.

Od Kowala (Bogusławice).

1. Listeczki opadły,
gałązeczki stoją—
powiedz, powiedz kochaneczko,
czy ty będziesz moją?—

2. — Już'em powiedziała,
i parol wydała,
że ci jutro na kobiercu
będę ślubowała.
3. — Nie będziesz robiła,
tylko się stroiła;
w j-adamaskach, grodeturach,
będziesz my chodziła.
4. Przyjmiesz fraucymera,
francuzkiego stroju;
będziesz sobie kieby imość
chadzać po pokoju.
5. Pokoje obite,
krzesła złotem szyte—
i trębacze za stołamy,
pólmiski złociste.
6. Na stoleczku siadła,
jak chusteczka zbladła,
a już to dziś trzeci dzionek
kochanka nie jadła.
7. — Czemu żeś nie jadła,
czemuś nie roztropna,
zapłakałaś czarne oczki,
warkoczka's nie splotła. —
8. — Nie będę go pletła,
ani układała,
tylko ciebie psie-hultaju
będę poklinała.
9. — Poklinaj ty jak chcesz,
byle co nadało;
ja pojedę w cudze kraje,
ciebie tu zostało.—
10. — A mój Franulińku,
cóżes my (mi) wyrządził?
zawiozłeś mnie w ten cudzy kraj,
sam'es w niem zabłądził.—
11. — Jak'em ja zabłądził,
tak ja i wyblądzę,
ale tobie kochaneczko
niecnotę wyrządę.—
12. Keń mi się podziały
one moje stroje?
co mi były obiecane
u rodziców moje.
13. Keń mi się podziały
one moje sługi?
coś ci mi ich obiecywał
cały rządzik długi.

14. Keń my się podziały
one moje lata?
co'm użyła, używała
u rodziców świata.

(mel. Nr. 224).

156.

Od Kowala (Bogusławice).

1. — Podaj rączkę, Franuleńku moja,
podaj mi drugą,
bo już ja jadę, Franuleńku moja,
w tę drogę długą.—
2. Rączkę podaje Bartolinek drogi,
serce mu się kraje,
bo już odjeżdża Bartolinek miły,
w te dalekie kraje.
3. — Kiej odjeżdżasz, Bartolinku
[drogi,
Boże cię błogosław,
przynajmniej mi ty, który talar
[bity
na trzewiczki ostaw.—
4. Ostawił ij Bartolinek miły
trzy talary bite:
kup-że ty sobie, Franuleńku moja,
szczęrem złotem szyte.—
5. I wyjechał; wyjechał na pole,
sérce mu truchleje.
Wracaj mój koniku, wracaj mój
bo Franula mgleje. [bulany,
6. I przyjechał pod jeji okienko:
wyjździ Franulko!
a Franula go nie zaroz poznała,
służącego wysłała:
Przebac, przebac, Bartolińku
bom cię nie poznała. [drogi,

7. Poczujesz mi Bartoszu przyjechał
na mój lament, na płacz;
albo mi trzeba wrócić mój wianeczek,
albo mi go zapłacić.
8. Przysiężesz mi, Bartolinku miły,
przysięgę ja tobie;
będziem razem żyli, potem spoczy-
[wali
oboje w jednym grobie.—
9. —W jednym grobie, Franuleńku
i w jednej trumnie: [moja,
kiejś się ty tutaj do mnie przymy-
[kała,
przymknij i tam ku mnie.
(mel. Nr. 413).

157.

Od Kruszwicy, Radziejowa.

1. Pójdiesz ci ty przez las,
ja kole lasu,
krzyknę raz, drugi raz,
ozwij się Kasiu.
2. Kasia usłyszała,
głosem zawołała:
Nie odjeżdżaj Jasiu,
będę płakała.
3. Płacz ty tam i nie płacz,
nie będę słyszał
choćby jak najdajlij,
będę listy pisał.
4. Pisz ty tam, i nie pisz,
nie będę czytała
bom się w tobie Jasiu,
szczerze nie kochała.

tekst *Wajcicki* P. I. T. II str. 182.
J. Liptński P. I. Wielk. str. 87.

MIŁOŚĆ.

IV. Chęć ożenku.

158.

Izbica.

1. Dejże panie Boże, żonki jak na-
[prędzy,
żeby ja nie cierpiał tak długo tój
Aby była bogobojna, [nędzy.
i do wszystkiego przystojna;
aby była cnota,
wziąnbym ją przez (bez)
[złota.
2. I wdowuli nie chcę, boby wyma-
[wiała:
Cóżes ultaju miał, jam ci waszystko
[dała,
Jakby wzięna mózgi suszyć,
nieboszczyków z grobu ruszyć;
aby nie chcę takój
żony ledajakiój.

3. I urodnyj nie chcę, bobym mié- 4. I bogatyj nie chcę, boby nie robiła,
[wał gości, skorno rano wstając, jużby kawę
książęta, panięta, i tych co po [piła.
[chweście (*kweście*). Długo sypiać, nic nie wie-
A ja chodząc kole ściany [dzieć
podpiram mur, paragany (*par-*
[kany), zguba to mężowi
chcąc zębów nie zbierać, i gospodarzowi.
trza się poniewierać. ob. *Lud.* Ser. II str. 140.

159.

(z muzyką)

Od Brdowa, Koła.

1. Rajono mnie za rolnika,
nie pójde za nim.
A bo rolnik w roli orze,
to i mnie też robić każe,
nie pójde za nim.
2. Rajono mnie za bednarza,
nie pójde za nim.
A bo bednarz siedzi w dziurze,
ej tam-ci obręcze struże,
nie pójde za nim.
3. Rajono mnie za garncarza,
nie pójde za nim.
A bo garncarz siedzi w glinie,
oj tam-ci mu tylek gnije,
nie pójde za nim.
4. Rajono mnie za kowala,
nie pójde za nim.
A bo kowal wstaje do dnia
oj i szuka po wsi ognia;
nie pójde za nim.
5. Rajono mnie za grajczyka,
pójde ja za nim.
A bo grajczyk rano wstaje,
na dzień dobry mi zagraje,
pójde ja za nim.

MIŁOŚĆ.

V. Strata wianka. — Żal.

160.

(waryant I z muzyką)

Od Służewa (Zakrzewo).

1. Na Sędzińskim polu
stoją dwa pacholu;
oj jak stoją oj tak stoją,
aż ich nóżki bolą.

2. I poczęni gadać,
i poczęni radzić:
oj jakby to, oj jakby to
tę dziewczynę zdradzić.
3. — Kup ty Jasiu piwa,
a ja gorzałeczki;
oj tak-ci to, oj tak-ci to
zdradzają dziewczki.
4. Dla Marysi gorzałeczki
dla Marysi piwa;—
a Marysia kata zjadła
ledwo na mnie żywa.—
5. Dla Marysi gorzałeczki,
dla Marysi wina,—
dla Marysi sto talarów,
żeby moją była.
6. — Za szklaneckę piwa,
i za drugą wina,
oj nie będę, oj nie będę
we wionku chodziła.—
7. Nie będziesz, nie będziesz,
boś ci mu nie rada,
oj bo ciebie da uwiedła
tych pacholąt zdrada.
8. Nie będziesz, nie będziesz,
boś ci go niegodna;
oj pijałaś i hulalaś
z dworusamy do dnia.

161.

(waryant 2 z muzyką.)

Od Kowala (Bogusławice).

1. Na bogusławskiém polu
stoi dwóch pacholów.
Jak stoją, tak stoją,
j-aż ich nóżki bolą.
2. I poczęni dumać,
i poczęni radzić;
jakby to, jakby to
tę dziewczynę zdradzić.
3. — Kupże ij ty piwa,
a ja gorzałeczki,
tak by to, tak by to
do swojij dziewczki.—
4. — A ja głupia była,
piwa'm się napiła;
w rucianym wianyszku
nie będę chodziła.—
5. — A bież-że ty lasem,
a ja kole lasu,
krzyknij raz, drugi raz:
ozwij (*odezwij*) my się Kasiu!
6. Kasia usłyszała,
na Jasia wołała;
Jasiu mój, nie wędruj,
bo będę płakała.—
7. — Będziesz-ci płakała,
ale sama na się;
będziesz-ci kołysać
tę malušką Kasię.—
8. — A ja głupia była,
żem się odezwiała
(*tub: żem to uczyniła*);
w rucianym wianyszku
nie będę chodziła. (ob. N. 157.)

162.

(waryant 1 muzyką.)

1. Wyszed(l) w pole pan starosta
z rana na zające,
i napotkał trzy panienki
na zielonyj łące.
2. Piér(w)szćj było: Maryjanna,
a drugićj Zuzanna,
a tyj trzecićj nie wymawiam,
bo to jego panna.

3. A ta trzecia niewymówna,
bo to jego sama;
nic nie mówi, nic nie rzecze,
ino się (r)ozśmiała.
4. Przyszed(ł) do nij piérwszy sługa,
co ta pani czyni?—
—wije wianki z macierzanki
na zielony skrzyni.
5. Przyszed do nij drugi sługa
żeby jeden dała;
ona na to nic nie rzekła,
tylko się (r)ozśmiała.
6. Przyszed do nij trzeci sługa
w czarnym j-axamicie:
śmij się, śmij się, mościa panno,
sam jegomość idzie.—
7. —A niech idzie, niech nie idzie,
już łózko usłane,
dwie pierzyny, sześć poduszek,
złotem wyszywane.—
8. A wziąn-ci ją za rękę,
wziąn-ci ją za obie,
poprowadził do pokoju
jako imość sobie.
9. Od pokoju do pokoju,
j-aż do trzeciego:
usiądz-że tu mościa panno,
będzie coś nowego.
10. Posadził ją na krzeselku
naprzeciwko sobie:
usiądz-że tu mościa panno,
j-aż po świecę posłę.—
11. I trzy świece się spaliły,
nim się namówili,
a czwarta się dopalała,
kiej się położyli.
12. Od północy do północy,
o czwarty godzinie:
obróć że się mościa panno,
prawym boczkiem do mnie.—
13. —Nie obróć, nie obróć,
bo-ć me główka boli;
com straciła swój wianyszek
dla twojej swawoli.—

(mel. Nr. 114.)

163.

(waryant 2 z muzyką.)

Od Przedcza, Kłodawy.

Wyjechał-ci pan starosta w pole na zające
i napotkał trzy panienki na zielony łące.

(tekst ob. Nr. 162.)

164.

(z muzyką.)

Od Włocławka.

1. —A dzień dobry panience,
gdzie panna wędruje?—
— Tam do boru na jagody,
gdzie wasan poluje.
2. —Wędruj panno, wędruj-że,
nie trzeba się spieszyć;
i ja też tam wnet powrócę,
będziema się cieszyć.—

3. Panna się pospieszyła,
jagód nazbierała;
trafiła na kierz laskowy,
w niego się schowała.
4. Skorno się powrócił,
ona mu się skryła
w ciemnym gaju pod laszczyną,
listkiem się przykryła.
5. Skorno ją tam zoczył
i z konika skoczył,
ściska rączki i całuje,
kochać obiecuje.
6. — A puśó me pan, puśó me,
niech my (*mi*) rąk nie ściska;
już słońeczko nad zachodem,
do domu nie blisko.
7. — Nie spiesz panno, nie spiesz,
pobawię się z tobą;
każę zaprządz parę koni,
odeślę cię do dom.
8. Nie chłopocz się panno,
nie pójdiesz ty sama;
każę zaprządz do powozu,
pojedziesz jak dama.—
9. — A boć(to) ja tego warta,
od takiego pana?—
— Wartaś panno, warta, warta,
boś się spodobała,
(*albo*: boś my buzi dała).—
10. — Ach ja (teraz) nieszczęśliwa,
co'm ja uczyniła?
za kawałek z masłem chleba,
panu gęby dała.
11. Za kawałek chleba,
za kieliszek wina,
teraz będę kołysała
maleńkiego syna.
12. Za chleba buleczkę
i séra skibeczkę,
dostałam ci ja, dostała
małą dziecineczkę.
13. Za marne kurczątko
i za chleba bułkę,
dostałam-ci ja, dostała,
tę małą kukułkę.
14. A lulaj my (*mi*), lulaj,
ty maleńki rodzie,
com ja ciebie tu znalazła
w tym dzikim ogrodzie.
15. A lulaj my, lulaj,
w tyj nowy kolébce,
a przedtém-ci mi mówili:
dzień dobry panience!
16. A teraz my mówią:
dzień dobry waspani!
co raz my się tylko wspomni,
zaleję się łzami!
- (inna mel. Nr. 191).

165.

(z m u z y k ą)

Od Chodcza (Ząbin, Bodzanowo).

1. Żebyś-ci ja miała
skrzydełka jak gąska,
poleciała-bym ja
za Jasiem do Śląska.
2. Usiodła-bym-ci ja
na śląsko(w)skim płocie:
przypatrz się Jasiulek
ubogij siérocie.—
3. — Żebyś-ci ty była
uboga sierota,
nie miała-byś wionka,
ze szczyrnego złota.—
4. — A trzy lata-ć ci ja
na niego służyła,
ze szczyrnego złota
wionek'em uwiła.
5. Powieszę-ci ja go
w izbie nade drzwiami,
co spojrzysz matula,
zaleje się łzamy.—
6. — Ta moja córuchna
w wionyszku chadzała,
teraz chodzi strzecha,
kiej córuch nie chciała.—

(Tekst Nr. 58.)

166. (ob. mel. Nr. 16.)

(z muzyką).

Kujawiak.

Od Kowala (Rakutowo).

1. U jeziora bystrzej wody,
płacze dziewczę swój urody.
Trzej ptaszkowie ją cieszyli:
nie płacz Maryś, jedzie miły.
2. Jaka miłość, taka miłość,
kto się podał: to zdradliwość.
I ja się też w nią podała,
j-az mnie główka zabolala.
3. Jak płakała, tak płakała,
j-az ją główka zabolala.
Zabolala, ciężko boli,
mój Jasinek inną woli.
4. Inną woli, a mnie rzuca,
inną cieszy, mnie zasmuca.
Mnie porzucił mój kochany,
za wianeczek, za ruciany.
5. Niechaj woli, niech się raczy,
o mnie Pan Bóg nie zabaczy.
Nie zabaczy, nie opuści,
jak ptaszeczka w ciemnej puszczy.
6. Surwy (*surmy*) grają, psy szczekają:
wyjrzyj Maryś co tam mają?
Wyńdzi Maryś za nowy dwór,
czy nie jedzie najmilszy mój?
7. Jedzie, jedzie, spada z góry,
skaka pod nim konik wróny.
I zajechał w podwyreczko,
I zapukał w okieneczko:
8. — Czyli ty spisiz, czyli czujesz,
czyli się o mnie frasujesz? —
— Ni-li ja śpię, ni-li czuję,
ni się o ciebie frasuję.—
9. — Rozświeć ogień w okieneczko,
już odjeżdżam kochaneczko.
Już odjeżdżam, konia siodłam,
ciebie Maryś Bogu oddam.—
10. — Bodaj ja była skonała,
nizli-m tego doczekała.
Bodaj'm była niedożyła
ciążaru co'm se kupiła.—
11. — Moja Maryś, nie życz sobie;
a cięży mnie nizli tobie;
a cięży mnie z twym wianeczkiem,
niż tobie z mym dziecięcziem.
12. Ty dziecię masz, to uchowasz;
jak uchowasz, do ludzi dasz.
A ja wianek nosić muszę,
zabrałem go na swą duszę.
13. A tam na tym strasnym sądzie,
a jakże tam stanąć będzie!
Zadrzą żyłki pod kolany,
za wianeczek, za ruciany.

Ob. Lud Ser. IIstr. 146 Nr. 176.

67.

(z muzyką).

Od Brześcia (Śmitowice).

1. A jak-ci ja byłam
nadobną dziewczeczką,
hej to widzieli mnie ludzie
świdrową dziureczką.
2. A teraz nie widzą,
choć otwarte wrota —
a gdzie my (*mi*) się też zapodział
mój wianek ze złota.
3. Mój wianek ze złota
perlamy wysuty;
oj to płakać my go, płakać,
a głosem okrutnym.
4. Mój wianek ze złota
perlamy sadzony,
oj to płakać my go, płakać,
jak matki rodzony.

5. Lata konik, lata,
cugle przedeptuje —
szelma dubelt ten kawaler
co kocha, całuje.
6. Kochać obiecuje,
i wzdycha do Boga;
a zabaczy wnet o tobie,
jak odejdzie (od) proga.
7. — Myślisz ty dziewulo,
żem ci się zalić;
chociażem cię pocałował:
kawalerski zwyczaj.
8. Myślisz ty dziewulo,
żeś ty moja miła,
chociażem cię pocałował,
a tyś się mnie jina (*jeła*).
9. Nie chódź kole woza, —
nie tykaj się osi—
oj i nie daj chłopu gęby,
choć cię o nią prosi.
10. Nie chódź kole gumna,
nie tykaj się gnoju —
oj i nie zaczepiaj chłopa,
nie da ci pokoju.

(Tekst Nr. 36, 74.)

168.

(z muzyką).

Od Lubrańca (Redecz kałny).

1. Oj ciężkie rozstanie chłopalek, da ciężkie rozstanie,
oj bodaj było nie powstało nasze kochanie.
Wzionesz mi Jasio wianek, weźże i mnie samę,
bo ja po wianyszku sierotą zostanę.
2. Uważaj, uważaj chłopalek, na mój matki ciężki płacz,
albo my wianek wróć da i wróć, albo my go zapłać.
Płacić go nie będę, zwracać go nie myślę,
wsiądę na konika, pojedę za Wisłę.

169.

(z muzyką).

Obertas.

Od Kowala (Bogusławice).

1. Oj żebym ci ja była
da i u matuli dłuży,
oj byłaćby ja była,
da i jak kwiatyzsek róży.
2. Oj a ja teraz jesdem
jak ta biołna lelija —
oj wyńdę na poleczko,
wiatr mną gnie i powija.
3. Oj wyszła na poleczko,
da i robić ij się nie chce—
ej spojrzy na słoneczko,
óno wysoko jeszcze.

(Tekst ob. Nr. 25, mel. Nr. 443.)

170. (mel. Nr. 359.)

(z muzyką.)

Kujawiak.

Od Brdowa, Sompolna.

1. Uczylań się trzy niedzieli,
nim się ludzie dowiedzieli.
- Jak się ludzie dowiedzieli,
ojcu, matce powiedzieli.

2. Tatusinek żeby lato,
nie mówił my słówka na to.
Matulinka żeby zima,
wymawiała co godzina.
Co godzina, co momenta,
nieszczęśliwe komplementa.

Na tę nutę niekiedy:

U jeziora bystrzej wody,
placze dziewczę swej urody i t. d. (Tekst ob. Nr. 132, 166).

171.

(z muzyką.)

Od Osięcin (Bodzanowo bachorne).

<p>1. A żeby-ć ja tak słuchała,
jak my (<i>mi</i>) radzono,
było-ć by my takij krzywdy
nie wyrządzono.
Płochosc moja to zrobiła,
chłopotu mnie nabawiła,
teraz wyrzekom.</p> <p>2. Już me panny przyjąć nie chcą
do kompanii,
ani ze mną dyszkuruować,
ani ze mną pić.
Od siebie me odganiają,
czaparagą nazywają:
idź między baby!</p> | <p>3. A nie szkódcie my panienki,
wy-ście w tyj drodze;
może-ć wam też na to przyjdzie
co mnie niebodge.
Przedtém ja też tak mawiała,
kie'm z kuroskiem (<i>kogutem</i>) ja
sama zblądziła. [wstawiała,</p> <p>4. A koždy-ć to tak mężczyzna
jak wilk się łasi,
a jak prędko co poczuje
zemknie od spasi.
A jak jeszcze pomiarkuje,
jeszcze dalij w świat wędruje;
ty bądź w chłopocie!</p> |
|---|---|

172.

(z muzyką.)

Chodzony.

Od Lubrańca (Redecz kalny).

1. A niewinna dziewczula, co ja też uczyniła?
a bodajem, bodajem na świecie nie żyła.
Straciłam wianek za podarunek.
dla Jasia marnego, dla złego,
teraz boleję za niewinność moję.
2. — A podam ci ja sposób, a byleś to zmyśliła,
a bodajes matuchnę raz uspokoiła.
Że cię pszczołka ukąsiła,
kiej's ją od bydła spędziła
na tój to łączce, na zielony.
3. — A i ty psie Jasiulu, twoje wykręty do czasu,
a nie uńdę, nie uńdę, od matuli hałasus.
A nie uńdę ja od nij i kary,
bodajem poszła na mary
za twą niecnotę, coś mi wyrządził.

173.

(z muzyką.)

Od Piotrkowa (Głuszyn).

1. Pocóżes me matulinku za mąż nie dała,
kiedy ja się tego roczku opowiadała.
Daj me leda chłopu,
pozbędziesz chłopotu,
matulu moja.
2. Idą ci ludzie do ludzi, córeczki mają;
dyć iém się te z całą cnotką do dom wracają.
A tyś się wróciła,
jak dojna krowicha
z mlikiem do domu.

(Ob. Nr. 93.)

174.

(z muzyką.)

Od Kowala (Więclawice).

1. — A pod borem siwe konie,
biegaj Jasiu, biegaj po nie. — 2. — A nie pójdę, bież ty sama,
założę ja koniom siana. — 3. Pędzi kochaneczka konie,
niesie dzieciąteczko w łonie. | <ol style="list-style-type: none"> 4. — Mój Jasieńku, zetnij lipkę,
dla dziecięcia na kolibkę. — 5. — Nie będę ja lipki ścinał,
ja tam mu się nie przycyniał. 6. Przycyniali się tam drudzy,
pana Zalewskiego słudzy. — |
|---|--|

175.

(z muzyką.)

Od Lubrańca (Redecz wielki).

1. A na stodole sowa siado,
i wysłuchuje, co chto gado.
I wysłuchała dwoje ludzi,
a oboje to byli młodzi. | <ol style="list-style-type: none"> 2. A ności ności! wiertnią owsa,
a będziesz miało oraz chłopca.
A ności, ności! wiertnią jęczminia,
a będziesz miało oraz syna. |
|---|---|

176.

(z muzyką.)

Od Izbicy.

1. Na zielony łące
pasje Jasio owce.
Idzie za nim grzecna Kasia,
dzieciątko mu niesie. 2. Oj niesie mu, niesie,
w białym prześciraadle:
Weź że Jasiu to dzieciątko,
boć mu tak nie ładnie. | <ol style="list-style-type: none"> 3. Oj niesie mu, niesie,
w czerwonym obrusie:
Weź że Jasiu to dzieciątko,
Nie zapieraj mu się. 4. Oj niesie mu, niesie,
w kwiecistym fartuszu:
Weź że Jasiu to dzieciątko,
boś ty stał przy łóżku. |
|---|---|

5. Oj pójdę ja, pójdę
tam gdzie mnie nie znają,
a jeszcze mnie dobrzy ludzie
panną przywitają.
6. A witajże panno,
nadobna dzieweczko,
a gdzieżes ty to podziła
małe dzieciąteczko?
7. A jakże wy wiećcie,
że ja miała dziecię?
A jużci to z twojej twarzy,
już opadło kwiecie.
8. Już róża opadła,
jużes ci pobladła,
byłaś panną, grzeczna Kasiu,
teraz podupadła.

177.

(z muzyką)

P. Sukiennicka. Tkacka.

Od Bydgoszczy, Koronowa.

1. Na krakowskiej ulicy,
piją tam sukiennicy.
2. Przysed jeden do panny,
ustan(ą)l przede drzwiami.
3. — A chtót to tam kolace,
spytajże go: czego chce?
4. Ezli młody, to go wpuść,
pomoże nam wełny prząść.
5. Ezli stary, nie wpuszczaj,
wełnę by nam rozprószał. —
6. — Polóż czapkę i żupan,
położysz się sam jak pan.
7. Polóż czapkę na stole,
położym się oboje. —
8. Jaskółeczka świergoli:
wstawaj Jasiu, dzień biały!
9. Narachował złotych sześ:
— Kup wianeczek jaki chcesz. —
10. Kasia wianek targuje,
krawczyk tłomok pakuje.
11. Kasia wionek kupuje,
krawczyk z miasta wędruje.
12. — Uzar-és mnie jako pies,
teroz idziesz z miasta precz. —

178.

(z muzyką)

Od Kowala (Rakutowo).

1. Gnała woły do dąbrowy
Marysia;
biegający, krzykający,
szukający, wołający
Wojtysiu.
2. — Jużem teraz podupadła
Wojtysiu. —
Dawnoś ty już taka była,
adyć nic-és nie mówila
Marysiu. —
3. — Trzeba będzie teraz stękać
Wojtysiu. —
— Pojadę ja po babią-mać,
będzie ona za cię stękać,
Marysiu. —
4. — Trzeba będzie kurczęciny
Wojtysiu. —
— A pójdę ja oplotkami,
złapię kurę z kurczętamy,
Marysiu. —
5. Trzeba będzie gorzałeczki
Wojtysiu. —
Pojadę ja do Warszawy
będzie wódka z korzeniami,
Marysiu. —
6. Trzeba będzie kolibeczki
Wojtysiu. —
— Pojadę ja do Krakowa,
jest tam kolibka gotowa,
Marysiu.

7. — Trzeba będzie piastunczki
Wojtysiu. —
— A jest-ci tu siostra Jagna,
będzie piastunczka ładna,
Marysiu.

8. — Trzeba będzie ojca-kuma
(*albo*: Trza będzie chrzestnego ojca)
Wojtysiu. —
— A jest-ci tu majster Figa
co batogiem dobrze śmiga,
Marysiu. —

179.

(z muzyką.)

Od Służewa (Koneck).

Na rokicie białe kwiecie,
powijała małe dziecię.

Powijała i płakała:
czego ja też doczekała!

180.

(z muzyką.)

Kujawiak.

Od Włocławka (Krzywagóra).

1. Co ja zrobiła matusiu!
co ja zrobiła, zrobiła,
com się dała chłopcu uwieść,
bom głupia była, da była.
2. Żeby komu co godnemu,
nie byłby żal sercu memu;
ale takięj to marnocie,
rozbujał się w mojej cnotcie.

3. Da żeby wsiad(ł) na sto koni,
mojej cnoty nie zdogoni;
da żeby wsiad i na dwieście,
moja cnotka pije w mieście.
4. Ej żeby wsiad i na trzysta
choć moja cnotka nie czysta,
ej żeby wsiad na chce wiele,
zdogoni cnoty w kościele.

(gdy ślub weźmie.)

181.

(z muzyką.)

Od Babiaka (Olszak).

Nieszczęśliwy ten ganeczek, oj iej iej, je!
com straciła swój wianeczek, Boże Boże mój!

Było w ganeczku nie siadać
rum tom tom tuli da
i z kawalerem nie gadać,
rom tom tuli da.

MIŁOŚĆ.

VI. Swawola. — Igraszka.

182.

(waryant 1 z muzyką.)

Od Kowala (Klótno).

1.	Czyli za górcezką
czyli za olszyną,
paśla trzodę dziewczyneczka,
gdyby przepióreczka.
Parobeczek do ni,
ona mu się broni;
o drózkę się pyta,
a za rączkę chwyta. —
— Puść me Jasiu, jak cię proszę,
niech sobie trzodę z polaspłoszę.—	jak mi buzi nie dasz
wionek ci ukradnę. —
— Cóż ci winien ten mój wianek?
wywrócisz mi z mlékciem dzbanek.—
2.	— Jeżeli-ć o to chodzi,
nawróć ci trzody;
ale mi musisz dać
buzineczki wprzódy.—
— Cóż ci przyjdzie z buzi mojej?
widzisz, człowiek za krzem stoi.—	4. — Nie wywróćę dzbanka,
a ja Kocham ciebie; —
ona mu się broni,
rączką, nóżką grzebie.
— Ach, ratunku!—mocny Boże,
z tej murawki twarde łoże.
3.	— Niechaj sobie stoi,
ja buzińki pragnę;	5. — A nie płacz dziewczyno,
pocieszę cię miło:
jak będzie nieszczęście,
to nie ja przyczyną.
(lub: nie gadaj że tego
że to ja przyczyną).—
— A chtëż, a chtëż, kiedy nie ty?
będę krzyceć: gwałtu! rety! (ratuj!)

183.

(waryant 2 z muzyką.)

Przedecz.

1. Pod borem pod borem, pod oną krzewiną,
paśla pastereczka gdyby przepióreczka.
— Puść me Jasiu, kiej cię proszę,
niech se trzodę z pola spłoszę.
2. Cóż ci przyjdzie z buzi mojej,
widzisz: człowiek za krzem stoi,
coż ci winien ten mój wianek,
wywrócisz my z mlikiem dzbanek.

184.

(waryant 3 z muzyką.)

Od Brześcia (Wieniec).

1. Paśla pastereczka młode jagniąteczka,
Przyszed pasterz do niej, ona mu się chroni.
Daj mi pokój, o co proszę,
Aż swą trzodę z pola spłoszę.

2. Nie frasuj się dziewczę, nawrócę ci trzody,
Ale mi musisz dać buziuleczki wprzód.
Co ci przyǳie z buzi moji,
Pod laszczynką ktoś tam stoi.

185.

(waryant 4 z muzyką).

Od Przedcza, Kłodawy.

1. W olszynie, w gęstěj krzewinie,
Stała się przygoda jednej dziewczynie.
Ja byłem pijany, kiejś się zabawila,
Ja o tém nie wiedział, żebyś wianek miała.
2. Oj był był, na moji głowie,
Widzieli go wszyscy kawalerowie.
Masz grosz moja miła, by to prawda była,
Kupisz sobie iénszy, a jeszcze zieleńszy.

J. Lipiński. P. I. Wielk. str. 51.

186.

(waryant 1 z muzyką)

Od Lubrańca, Izbiicy (Sulkowo).

1. Ja ze swoją kądzieliną pod kominek,
a za moją kądzieliną pański synek.
Oj dobrze z kądzielą,
kto ją ma, przędzie ją;
kto nima, to prosi
o niteczkę pacesi (*paczesnego płótna*).
2. Ja ze swoją kądzieliną między wiśnie,
jaki taki chłopaczysko, to mnie ściśnie.
Oj dobrze z kądzielą,
kto ją ma i t. d.
3. Ja ze swoją kądzieliną między śliwy,
a za moją kądzieliną—stary, siwy.
Oj dobrze z kądzielą
kto ją ma i t. d.
4. Ja ze swoją kądzieliną pod koryto,
zarobiłam parę groszy, dobre i to.
Oj dobrze z kądzielą,
kto ją ma i t. d.

187.

(waryant 2 z muzyką)

Od Brześcia (Kruszyn).

1. A ja z moją kądzieliną do ogrodu, Ra ra ra, z kądzielą,
a za moją kądzieliną co narodu! a mam ją, przędę ją.

Tom II.

2. A ja z moją kądzieliną pod jabłonie,
 chłopał za nią, chłopał za mną, ściska dłonie.
 Ra ra ra, z kądzielą,
 a mam ją, przędę ją.

188.

(z muzyką.)

Niekiedy przy Weselu.

Od Brdowa, Przedcza.

1. Za stodołą na rzyce,
pasła Kasia kaczyce.	11. Heruś, heruś, koczorze,
zimna woda w jeziorze.
2. Heruś, heruś, koczorze!
byste wody w jeziorze.	12. Zimna woda, gruby lód,
twoja buzia gdyby miód.
3. Bystra woda, gruby lód —
Kasi buzia gdyby miód.	13. Nie przyjeżdżaj w sobotę,
będę miała robotę.
4. — W Radziejowie nowy kram,
cóż ci Kasiu kupić mam?—	14. Jno przyjeźdź w niedzielę,
łóżeczko ci uścielę.—
5. — Nie kupuj my orzeszków,
nie rób ze mnie pośmieszków.	15. Usłała-ć mu na ławie,
wyżej rzyci niż głowie.
6. Tylko my kup wstążeczkę,
jeśli kochasz dzieweczkę.	16. Chciał się Jasio przewrócić,
wpadł w czebrotkę, zmaczał rzyó.
7. — Nie kupuj my nożyczków,
nie rób ze mną potyczków.	17. Kasia mu ją suszyła,
pół-rzyci mu spaliła.
8. Tylko my kup trzewiczki,
zaraz pójdziem w toneczki (<i>tańce</i>).	18. Miała łupę dębową,
sprawiła mu rzyó nową.
9. Jak z toneczków wyńdziemy,
na spacerek pojńdziemy.	19. A ón iéj się domyślił,
mściciela iéj wymyślił.
10. Ze spaceru przyńdziemy,
na łóżeczku siąńdziemy.	20. Rzytki mu nie dorobił,
na klechę go sposobił.

189.

(z muzyką.)

Kujawiak.

Od Chodcza (Mstowa).

1. Kapała się Kasia w morzu,
pasła kaczyńki we zbożu;
przyszedł z kościoła Jasinek
i nawrócił ij kaczynek. | 2. Heruś Kaczko i Koczorze,
zimna woda na jeziorze,
zimna woda i gruby lód,
moja buzia tak żeby miód. |
|---|--|

J. Lipiński, Pieśni Ludu Wielkopolskiego str. 138.

190.

(z muzyką.)

Od Kowała.

1. Z tamtój strony jeziora,
z tamtój strony lipcem jaworem,
Wojtek za borem—jeziora. | 2. Pasła panna gąsiora,
pasła panna lipcem jaworem,
Wojtek za borem—gąsiora. |
|--|--|

3. A jakżeś go wołała
a jakżeś go i t. d.
4. Kiedyś mu jeść dawała
kiedyś mu jeść i t. d.
5. Wołałam go: libuś mój
wołałam go i t. d.

6. Nie kęśaj my brzusek mój!
nie kęśaj my i t. d.
7. Ach ja ciebie nie kęsam
ach ja ciebie i t. d.
8. Tylko rośę otrząsam,
tylko rośę i t. d.

ob. *Lud. Ser.* II Nr. 180 str. 148.

191.

(z muzyką.)

Od Raciążka, Gniewkowa.

1. Dzień dobry panience, gdzie panna wędrujesz?
Na jagody, na czerwone, gdzie wasan polujesz.
2. Skorno ją tam znalazł, skoczył z konia zaraz.
Na jagody, na czerwone, cieszyli się zaraz.

Text ob. Nr. 164.

192.

(z muzyką.)

Inowrocław.

Mój mężu, powiedz księdzu,
niechaj nie żartuje,
ja do niego do spowiedzi,
on mi wygaduje, ej ej ej i t. d.

193.

(waryant 1 z muzyką.)

Od Radziejowa (Kłonowo, Skibin).

1. Córzuś moja, dziecię moje, kto po sieni chodzi?
Jaś, Jaś, matuleńku, Jasio konia chłodzi.
2. Córzuś moja, dziecię moje, kto po izbie puka?
Tak, tak, matuleńku, kowal ognia szuka.

194.

(waryant 2 z muzyką.)

Od Kruszwicy (Piaski).

Anuleńku dziecię moje, a chto to tam puka?
Matulińku dobrodziejko, kotek myszki szuka.
Kot, kot, matuleńku, —kot,
Narobił my w pokoiku tupot.

Tekst ob. *Wacław z Oleska* P. I. w Galicyi str. 419.
Wójcicki P. I. T. I str. 113.

195.

(z muzyką.)

Od Strzelna, Gembio.

Córuchno, Anucho, co w pokoju stuka?
Matulińku, dobrodziko, kotek myszki szuka.

196.

(z muzyką.)

Od Lubrańca (Redecz wielki).

1. Prosił-ci ją w ogrodzie,
by mu dała w ochłodzie
marchewkę urwać.	7. Prosił-ci ją na śliwie,
by mu dała szczęśliwie,
śliweczkę urwać.
2. A óna mu nie dała,
bo się matki bojała—
marchewkę urwać.	8. A óna mu nie i t. d.
3. Prosił ją na jabłoni,
by mu dała co z dłoni
jabłuszko urwać.	9. Prosił-ci ją w alkierzu,
by mu dała na pierzu,
pióreczko urwać.
4. A óna mu nie dała,
bo się matki bojała—
jabłuszko urwać.	10. A óna mu nie i t. d.
5. Prosił-ci ją na kruszy (<i>gruszy</i>)
by mu dała co z duszy
kruszyczkę urwać.	11. Prosił-ci ją w piwnicy,
by mu dała przy świcy
piwka utoczyć.
6. A óna mu nie i t. d.	12. A óna mu nie i t. d.
	13. Prosił ci ją na ławie
by mu dała łaskawie
swoji gębusi.
	14. A óna mu nie i t. d.

197.

(z muzyką.)

Romanza.

Od Radziejowa (Kłonowo).

1. U młénarza Marcina
jest tam piękna dziewczyna.	13. Weź my panie łabędzie,
twoją Kasia nie będzie.—
2. A pan o nij nie wiedział,
włódarz panu powiedział.	14. Ni móg(ł) pon z nim poradzić,
i kazał się w miech włożyć.
3. I posłał pan włódarza,
po Marcina młénarza.	15. —A włożta-ż mnie we wory,
popakujta na wozy.
4. — Pójdź młénarzu do pana,
po jakiegós szatana. —	16. Wszypta me do jęczmienia
zawieżta me do młéna.
5. Młénarz stoi na grobli,
pon mu mówi: dzień dobry.	17. Nie wież-ta me po łące,
bo mnie zjedzą zające.
6. Młénarz w progi wstępuje,
pon go winem częstuje.	18. Nie wież-ta me po rowie,
bo me zjedzą zórawie.
7. Młénarz pije a płacze:
czém to wino zapłacę?	19. A stańta tam u młéna
jest tam piękna dziewczyna.
8. —Nie zapłacisz ty wina,
zapłaci Kasia twoja.—	20. Nie stawta me we młynie,
bo me zmela dla świni.
9. —Weź mi panie i konie,
swoji Kasi zabronię.	21. Nie stawta me w młynicy,
tam śpi Kasia przy świcy.—
10. Weź my panie i świnię,
swoją Kasię przebiję.	22. A stawta me w podwyrko
nie stoić tam iéj wyrko.
11. Weź my panie i owce
i zabieroj co som chcesz.	23. Jeszcze nima pół-nocy,
już się do nij miech toczy.
12. Weź my panie i żonę,
wszystkę z domu fortónę.	24. —O (d)la—Boga, retu mał
cóż to za miech z rękoma?

25. Jezdeś Boże nad namy,
cóż to za miech z nogamy?

26. Żebyś był dobry, panie,
nie chodziłbyś ty do mnie.

27. Chowałbyś se słuźeczki,
nie szukałbyś Kasieczki.

198.

(z muzyką.)

Od Brdowa.

U młynarza naszego jest tam Kasia u niego
oj da rada rada, oj da rada rada,
jest tam Kasia u niego.

199.

(z muzyką.)

Od Raciążka (Sierzchowo).

U młynarza Marcina
jest tam piękna dziewczyna.
Dajda rajda, tomty dada romty
jest tam piękna dziewczyna.

200.

(z muzyką.)

Polski (taniec).

Od Przedcza, Dąbrowic.

Dalij raptem do ni, raptem do ni,
nie uważaj, choć się broni,
Nie uważaj kawalerze,
choć się broni to nie szczerze.

J. Lipiński, P. I. Wielkopolskiego str. 174.

201.

(z muzyką.)

Przy weselu.

Od Kruszwicy, Radziejowa.

1. Spadła z wiśni.—
widzieliśmy;
i rozdarła fartuszek,—
zszywaliśmy.
2. Jeden zszywał,
drugi trzymał;
a ten trzeci nici kręcił
(lub: nęcił, kręcił)
i umgłiwał.

3. — Nie kręć nici,
nie mrzyj głodu,
pójdź do łóżka, grzeczny Józiu,
dam ci miodu.—

4. — Nie dała byś,
krzyczała byś,
żeby przyszło co do czego,
umgłalabyś.—

5. — Nie umgleję,
nie bój że się,
niedaleko jęzioreczko
(lub: jest tam woda we stawiczku),
ochłodzę się.

202.

(z muzyką.)

Weselna.

1. Spadła z wiśni,
widzieliśmy;
i rozdarła sukieneczkę,
zszywaliśmy.
2. Jeden zszywał,
drugi trzymał;
a przyleciał Smolid..ka,
porozrywał.
3. —Matko, druchno! —
—Co, córuchno?—
—A kochał mnie Smolid..ka
dopiruchno.—

Od Włocławka (Wistka).

4. A to kędy? (*tub* kieni) —
—A to w sieni.—
—A bodajże Smolid..kę
diabli wzięni.
5. A to kiedy?—
—A to wczoraj.—
—A bodajże Smolid..ka
w smole gorzał.
(*tub*: A to kiedy?—
A to dzisiaj.—
A bodajże Smolid..ka
marnie wisał.)

6. A to jaki? —

—A to Grzela.—

—Będiesz sa miała córuchno
przyjaciela.

203.

(z muzyką.)

Od Włocławka, Nieszawy.

Siedzi tam pani między beczkami,
trzyma bandurkę między rączkami.
Nie żałuj stempla ani talara,
będzie muzyka całą noc grała.

204.

(z muzyką.)

Włocławek.

1. Już to temu pięć lat będzie,
jak chodziłam na żołędzie.
2. Zawszem z sobą Jasia brała,
żebym więcej nazbięrała.
3. I wlaził Jasio na dęby,
jam mu za to dała gęby.
4. I natrzął Jasio żołędzi,
nazbięrałam na trzy piędzi.
5. Leci po żołędzi żołądz,
aż nie mógł fartuszek objąć.
6. Podźwigam się, stój człowieczel
wszystka żołądz mi uciecze.
7. I nie mogłam zrobić kroku,
chorowałam trzy ćwierć roku.
8. Jak mi będzie, tak mi będzie,
abym miała te żołędzie.
9. Abym miała karmić świnię,
muszę chodzić w tę dębinę.

205.

(z muzyką.)

Mieszkański Walc.

Włocławek.

1. W dębinie ja wołki pała
romtiridera, romtiridera.

W dębinie me nocka zaszła
romtiridera, romtiridera.

2. Ach mój Boże co się dzieje
romtiridera, romtiridera.
Opadli mi skarb złodzieje
romtiridera, romtiridera.
3. Trudno bronić skarbu tego
romtiridera, romtiridera.
Co każdy ma klucz do niego
romtiridera, romtiridera.

MIŁOŚĆ.

VII. Smutek. — Strapienie. — Stary.

206.

(z muzyką.)

Od Lubrańca (Sulkowo).

1. A za mąż-ci me wydają,
a toć ja tam ni mom woli.
Za starego, zgrzybiałego,
da j-aż ci me główka boli.
2. Siedzi stary w rokicinie,
kiwa brodą po dziewczynie.
A ty stary, siwobroda,
ja dziewczyna jak jagoda.
3. Obrócił się do mnie pyskiem,
da i chcioł me pocałować.
Wolę w grobie niż z dziadziśkiem
leżeć, niż dziada szanować.
4. Oj układ się tuż pole mnie,
da i kieby piwna kłoda;
a i ja téż pole (kole) niego
leżę, niewinna jagoda.
5. A zerwał my rumianeczek
da i bez wysokie ściany,
a nie zerwał żagaweczki,
da bo się nią bojał sparzyć.
A i ja téż tak dziewuła,
tobą dziadu się zarazić.

207.

(z muzyką.)

Od Przedcza (Jasieniec).

1. Na góreczce młynicek,
na góreczce liczber liczber, łom com comber
młynicek.
2. Niesczęśliwa moja mać
niesczęśliwa liczber i t. d.
moja mać.
3. Za starego chce mnie dać,
za starego liczber i t. d.
chce mnie dać.

208.

(z muzyką.)

Od Piotrkowa (Głuszyn).

- Duma.
1. Z tamty strony jeziora,
stoi lipka zielona.
- A na ty lipce, na ty zielonyj
trzej ptaszkwicie śpiewają.

2. Jeden mówi: moja to!
 drugi mówi: jak Bóg do!
 A trzeci mówi: Kasiu najmilejsza,
 czemuś my taka smutna?
3. — Jak ja nimom smutna być
 za starego każą iść.
4. A w ty nowy kómorze,
 stoi łoże zielone.
 A na tém łożu, na tém zieloném,
 chto to bedzie na nim społ?
5. Żeżli bedzie stary społ,
 żeby już więcy nie wstoł.
 A żeżli młody, piękny urody,
 a bodaj-że ozłociał.

209.

(z muzyką).

Duma.

1. Z tamty strony jeziora
 stoi lipka zielona.
 A na ty lipce, na ty zielony
 trzój ptaszkwie śpiewają.
2. Nie byli to ptaszkwie
 tylko (moi) kawalerowie.
 I zmwiali sie o jedny dziewczynie
 chtëremu sie dostanie.
3. Ciężko tobie lipino,
 zielony liścik puścić.
 A cięży cięży, mnie marny dziewczynie
 kawalera opuścić.

Ob. Lud Ser. II. str. 144. Nr. 175.

210.

(z muzyką).

Duma.

Od Strzelna.

1. Oblekę kontusz, oblekę żupan,
 szabłę przypaszę;
 pójdę do Marysi, pójdę do jedyny,
 to ją ucieszę.
2. Ja pójdę czerniem, ja pójdę czer-
 a ty kaliną; [niem,
 ja będę księdzem, ja będę księdzem
 a ty dziewczyną.

(Pieśń Ludu polskiego Warsz. 1857, str 8 i 10.)

211.

(z muzyką).

Duma.

Od Piotrkowa (Głuszyn, Orle).

1. Moji matki rodzony,
 stoi jawór zielony.
2. Stoi pod nim łózczo,
 leży na niem Jasieczko.
3. Leży, leży, choruje,
 na Kasińkę wskazuje.
4. — Moja Kasiu, ratuj me,
 szukaj ziółka, lekuj me. —
5. — Czém że ci mom ratować,
 nimom ziółka, lékować. —
6. — Bież-że Kasiu do gaju,
 ułom rószczkę rozmaju. —
7. Jeszcze Kasia nie doszła,
 już-ci za nią trzy posła.
8. — Wróć się Kasiu do domu,
 wież Jasińka do grobu. —
9. Kasia ziele cisnęła.
 za głowe sie schwyciła.
10. O mój Boże kochany,
 wzion-és my kwiat różany.
11. O mój Boże jedyny,
 wzion-és my kwiat lelii.
12. Zagrajcie mu w organy,
 mój to Jasio kochany.

13. Zagrajcie-ż mu w wielki dzwon,
 boć to jego wieczny dom.

Ob. Pieśń Ludu Polskiego. (Warsz. 1857) str. 190.

MIŁOŚĆ.

VIII. Zdrada. — Zabójstwo.

212.

(z muzyką.)

Duma.

Od Chodcza, Dąbrowic.

<p>1. Dziewcze moje, daj my wionek —
Dziewcze moje, seryjanum rektum
prekuretur dektum,
daj my wionek.</p> <p>2. — Dała-ć bym ja tobie i dwa,
żebyś się brata nie bojała;
seryjanum i t. d. —</p> <p>3. — Otruj-że ty brata swego,
bedziesz miała mnie samego:
seryjanum i t. d.</p> <p>4. Bieź do sadu wiśniowego,
znaliź węża czerwonego.</p> <p>5. Bieź na rynek, kup-że rybę;
ugotuj to w czarnojuście (<i>krwi</i>),
zgladzisz swego brata duszę.</p> | <p>6. — Siostró moja, co gotujesz? —
— Rybki, rybki, braciszku mój. —</p> <p>7. Wzion-ci jedną, zwinol nogę;
wzion-ci drugom, zwinol rękę;
a za trzeciom, głowa leci.</p> <p>8. — Siostró moja, otrulaś me! —
— Gadasz bracie, napięś się;
weź poduszki, prześpij-że się. —</p> <p>9. Wieczne-ż, wieczne przesipianie,
z tém się światem pożegnanie.</p> <p>10. Wyszła ona przede wrota:
wyndzi, wyndzi, dworzanie mój! —</p> <p>11. — Otrulaś ty brata swego,
otrulabyś mnie samego. —</p> <p>12. — Chociaż by my torbę nosić,
abyś miała chleba dosić.</p> |
|--|--|

Ob. Piesni Ludu Polskiego (Warsz. 1867) str. 130.

213.

(z muzyką.)

Duma.

Od Babiaka, (Mehowo).

A na Podolu biały kamień,
a na Podolu —
synorum rektum podórektum dektum —
biały kamień.

214.

(z muzyką.)

Od Piotrkowa (Głuszyn).

<p>1. A w Warszawie w kamienicy,
pili winko rzemieśnicy;
tuli da, tuli da, hopsasa,
tuli da, tuli da, niewola.</p> <p>2. Pili, pili, nie płacili,
grzeczną damę namówili;
tuli da i t. d.</p> | <p>3. A jakże ją namówili,
do powozu ją wsadzili.</p> <p>4. Jak się bracia dowiedzieli,
i gonić ją polecili.</p> <p>5. Dogonili ją we Rbowie,
ona siedzi w białogłowie.</p> <p>6. — A witaj-że siostró nasza.
gdzieś podziła szwagra Jasia? —</p> |
|---|---|

7. —Siedzi ón tam za stołamy
pije winko i z panamy.—
8. —A witajże szwagrze młody!
napijem się krwi jak wody.—
9. —Nie w takij ja wojnie bywał,
a krwi jak wody nie pijał.—
10. I wycion go jeden w nogi;
poznaj szwagrze cudze progi.
11. I wycion go drugi w szyję;
poznaj szwagrze chto cię bije.
12. A jak będziesz syna miała,
to mu będziesz tak śpiwała:
13. Lulaj lulaj miły synku
zabili ci ojca w rynku.
14. Miałeś ojca mieszczanina,
a wujaszka poganina.

Ob. Pieśni Ludu Pols. (Warsz. 1857) str. 241, 242.

215.

(z muzyką.)

Duma.

1. Posłuchajcie ludzie
co się u nas stało,
że się para ludzi
w sobie pokochało.
2. Chodził i przychodził,
zawsze ją namawiał;
różne manegnatki (*anegdoty*)
przed oczy przedstawiał.
3. Przyszed do ni w nocy
o drugij godzinie:
a wstoń Magdaleno,
odprowadzisz ty mie. —
4. Magdalena wstała
odprowadzić miała;
na to nic nie rzekła
tylko zapłakała.
5. Magdalena idzie,
łzami się zaliwa,
i biołą chusteczką
oczka se obciera.
6. Odprowadziła go
do pańskiego dworu,
a ón ij tam jeszcze
nie daje pokoju.
7. Odprowadziła go
aż do pańskij miedzy,
a ón ci ją, ón ją
jeszcze dalij wiedzie.
8. Odprowadziła go
na rozstalne drogi:
bież że teraz z Bogiem
Matyszeczkę drogi.
9. Odprowadziła go
do pańskij stajnicy,
a ón-ci ją teraz
i zabijać myśli.

Od Chodcza (Choczeń).

10. Mój ty Matyszeczku
kiej mię myślisz zabić,
pozwól my się, pozwól,
do Boga pomodlić.—
11. —Moja Magdaleno,
tyj modlitwy dosię;
już nic nie pomoże,
dłuży Boga prosić.
12. Na szyją ij wskoczył,
ręce ij połomał,
i żadny litości
już nad nią nie uznał.
13. I jak-ci ją zabił,
tak-ci jom pochował;
pod zielonym dębem
grób ij wyfundował.
14. Przyszed do rodziców
z wielkim oświadczeniem,
że ón młénarczanę
Magdalane zabił.
15. A mój Matyszeczku.
a cóżeś ty zrobił,
coś ty młénarczanę
Magdalanę zabił.
16. Ach moi rodzice
wy my to mówicie,
a o mojem żalu
w mém sercu nie wiécie.
17. Magdalana leży
pod zielonym dębem,
a ja będę leżał
na polu pod niebem.
18. A moi rodzice,
na miasto znać dajcie,
jaką ja ij śmierć dał,
taką i mnie dajcie!—

19. A moi rodzice
na miasto znać dali,
jaką ja ij śmierć dał
taką i mnie dali.
20. Kołem ręce łamią,
i mieczem siekają,
jak ón ij udzielał,
tak mu udzielają.
21. Ach kawalerowie,
moi towarzysze,
żebyście się niekochali
w dziewczętach tak szczyrze,
Bo z tego kochania
do nieszczęścia przyjdzie.

(Pieśni Ludu polskiego. Warsz. 1857, str. 72 i 73).

216.

(z muzyką.)

Od Przedcza, Brdowa.

Wyjechał pan z chartamy na pole
i zostawił małuśkie pachole,
żeby dworu pilnował
żeby dworu pilnował.

(ob. Pieśni ludu Pols., Warsz. 1857, str. 85 i 91).

217.

(z muzyką.)

Duma.

od Lubrańca (Redecz.)

1. Oj z tamty strony(:)—na błoniu
wywija Jasio — na koniu.	8. Wszystkie panienki—za stołem,
tylko wojtówna—za progim.
2. Wojtówna za nim—chodziła,
dziecię w fartuszku — nosiła.	9. Wszystkie panienki—w wioneczku,
tylko wojtówna—w czypeczku.
3. Póty nosiła—nosiła,
jaż je na wodę—pusciła.	10. A ty wojtówna—co wolisz,
czy tu w tę wodę—czy w ogień?
4. Płynie dzieciątko—do młyna,
do młynarczyka—Marcina.	11. A ty wojtówna—co wola,
czy ty popłyniesz—czy spłoniesz?—
5. Stoi młynarczyk—na łądzie,
i ujrzał dziecko—na wodzie.	12. Weźcie me panny—do boru,
upalcie ze mnie—popiołu.
6. Kazał ón sieci założyć,
i dziecko na brzeg—wyłożyć.	13. I rozsijcie go—po polu,
urodzi wom sie—kąkolu.
7. Kazał ón dziecko—pochować,
która-ż panienka—jego mać?	14. Urodzi wom się—modry kwiat,
nie jedna panna—zapłacze
na calki świat.

15. Będą go panny—pełaly,
i o wojtównie—śpiewały.

(ob. Pieśni ludu Pols. Warsz. 1857, str. 156.)

218.

(z muzyką.)

Od Raciążka (Sierzchowo).

Oj łowiło dwóch rybaków na rzęce,
napotkali dzieciąteczko w kolébee,
oj w kolébee— w kolébee.

(ob. Pieśni ludu pols. Warszawa 1857, str. 162).

219.

(z muzyką.)

Od Kruszwicy (Piaski).

Z tamty strony jezioreczka jadom ułany,
 héj héj mocny Boże jadom ułany.

(ob. Kolberg. Pieśni ludu pols. wyd. 1857 r., str. 195, 196 i 199).

7. Boć to moje jest zenienie
w wodzie tonienie.	12. A postawcie mnie, postawcie
między drogamy,
8. Boć to moja jest i suknia,
kej w wodzie studnia.	13. A obstawcież mnie obstawcie
więcy szablamy.
9. Służyli-ć my družbowie —
wodne linkowie.	14. Chto pojedzie, chto pojedzie:
złodzij tu wisi.
10. Służyli-ć my družniczki —
wodne płóczki.	15. Nie złodzij-ci to tu wisi
tylk młodzieniec,
11. A wyjmijcież me z wody
wyjmijcie z wody.	16. Co utracił swoje życie
za panny wieniec.

220.

(z muzyką.)

Od Kowala (Kłótno).

Duma kościelna.

1. A w niedzielę z poranna,
poszła na ziele panna.	15. — Siedmi dzieci straciła,
i ósmém się groziła. —
2. I znalazła złotą nić,
poczęna s(obi)e wieniec wić.	16. Posadzili ją na murowanym stolcu,
dali ij smoły w pu-garcu.
3. Przyszed do nij młodzieniec,
prosił ij się o wieniec.	17. — A ty panno pij wino,
bo nie piłaś, jak żywo. —
4. — A cyś to ty młodzieniec?
ino z piekła zesłaniec. —	18. — Ja pijąła z panamy,
nie z takiemy durniamy.
5. — A coś ty za panienka?
siedmior dzieciom mateńka.	19. Ja pijąła słodziuchne,
a nie taką śmierdziuchę. —
6. Jédno leży pod ławą,
przyrośnięte murawą.	20. I podniosła powiekę,
zobaczyła człowieka.
7. Drugie leży pod progiem,
przytrząśnięte barłogiem.	21. — Idź człowiecze do domu,
nie powiadaj nikomu.
8. Trzecie leży pod łózkim,
przykryłaś je fartuszkim.	22. Jno matce, macierzy:
niech nie mówi pacierzy (za mnie).
9. Czwarte leży w oborze,
i wyrzeka: mój Boże!	23. I na mszę niech nie daje, —
bo już w piekle ostaje.
10. Piąteś świniy skarmila,
szóste w piecu spaliła.	24. Powiedz matce, macierzy,
niech usłucha, uwierzy.
11. Siódme leży w czyrzeńku (cierniu),
nieszczęśliwy wianeczku! —	25. Ma tam tego jeszcze dwie,
chowa lepiej jako mnie.
12. Porwały się wiatry chochoły,
j-az się chójki łomaly.	26. Matusia mnie łajala,
a do dworu wysłala.
13. Zaniós-ci jom przed piekło
i zapukał w to okno.	27. Jeszcze za mną wyjrzała,
czy'm się pięknie ubrała.
14. — Co to ciało działo?
co się w piekło dostało. —	28. Ja'm do ka(r)czmy chodziła,
i dworaków wodziła.

29. I pięknie'm się ubrała,
i—na wicki przepadła.

221.

(z muzyką.)

Od Izbiicy (Chalno).

1. A w niedzielę raniuchno,
poszła panna na ziółko,
na ziół-ko, serdelu,
na ziół-ko. | 2. I nolazła złotą nić,
i zaczęła wionki wić,
wionki wić serdelu,
wionki wić. |
|---|--|

(mel. ob. P. I. pols. 1857 r. str. 178, 189, 191.)

MAŁŻEŃSTWO.

Kłótnia.—Zgoda.

222.

(z muzyką.)

Żona do męża.

O Sompolna, Lubrańca.

1. Był téż to tu pan,
co ja go nie znam,
jénom-ci go raz widziała,
będę o nim pieśń śpiewała,
bo tego godzien.	6. Ach, ach, ach, ach,
będą tu bitwy;
do koła kuchni
będą gonitwy.
Latała za mężem,
z okrutnym orężem,
z głoŃniamy.
2. A żona jego
przyszła do niego.
I za łeb go uchwyciła,
o ziemię go uderzyła,
kijem go biła.	7. A po co bijesz? —
— A po co pijesz? —
On-ci do nij rączki składa,
i do nówek ij upada:
3. — Nagotuj tu jeść,
pojadę ja precz,
A jak z goścmy tu przyjadę,
jeść gotowo nie zastanę,
kijem mi weźniesz. —	8. Radabym była
bym cię zabiła,
bym takiego psa hultaja,
bym takiego poganina,
ze świata zbyła.
4. A ubogi mąż,
nagotował już.
Żona z goścmy przyjechała,
i jeść gotowo zastała,
co rozkazała.	(lub 8. A on już przed nią
i ręce składa,
i na kolana
przed nią upada:
stój, bo zabijesz! —
— Radabym zabiła
ciebie psie hultaju
pozbyła.—)
5. Dają na stół jeść, [sicść.
chciał pole (w podle, koło) nij
—Patrzeć tobie sk.... synie,
a tam kędy jedzą świnię,
nie pole (koło) mnie sieść.	

9. — Ach moja żono!
 cóżem ci winien?
 żem wszystko robił,
 com ci powinien.
 Żem w domu nocował,
 i na roli pracował
 dla ciebie. —
10. — Cicho ultaju!
 już tego dosiść;
 jak cię pochwycę,
 będziesz się prosić. —
 Złapała onego
 jak dziada starego
 za brodę.
11. Widzi Pawłoski
 że to nie żarty;
 że tu już z niskąd
 niema ni rady.
 Ugiął się do pasa,
 gic, gic, gic, do lasa,
 przed żoną.
12. Patrztaż panienki
 i wy mężatki:
 Kiedy męża żona bije,
 to w nim wątroba nie gnije;
 piękny i gładki.

223.

(z muzyką.)

Od Brdowa, Przedcza.

1. Stała się nam tu taka ogłoska,
 wybiła męża pani Pawłoska.
 Wybiła, wyprała,
 i za drzwi wyгнаła,
 do sieni.
2. Stoi Pawłoski w sieni za drzwiami,
 trzyma się za łeb obiema garściami.
 A cóż ja ci żono winien,
 czy nie robię com powinien;
 ja w polu pracuję
 i w domu nocuję
 przy tobie.
3. — Oj żono, żono, za co me bijesz?
 co ja zarobię to ty przepijesz.
 Zasiewam dla ciebie,
 i zbieram dla ciebie,
 ty bijesz. —
4. — Ciszyj hultaju, już tego dosiść,
 jak cię pochwycę, będziesz się prosić.
 Jak wyleci za mężem,
 z ognistym orężem,
 z głowniami.
5. Widzi Pawłoski, że to nie żarty,
 już skóra zbity i łeb obdarty.
 Jak się ugnie do pasa,
 gic, gic, gic, do lasa,
 przed żoną.
6. Żona to widzi, że ón ucieka,
 złapała flaszkę, wiwat mu krzyka:
 — Pijałam, pić będę,
 bijałam, bić będę,
 niech przyjdzie!

224. (ob. nuta N. 156 i 217.)

(z muzyką.)

Od Osięcin, (Borucin).

1. Oj biada my biada,
 żem poszła za dziada —
 cóż ja będę robiła?
 Ni ja dziada sprzedać,
 ni jego wymienić,
 cóż ja będę robiła?
 Oj biada mi i biada,
 a ja biedna dziewczyna!
2. Dziad wyszczyrzył zęby,
 woła na mnie: gęby!
 jako leśna bestyja.
 Oczy mu w łeb wpadły,
 wąsy mu opadły,
 broda mu osiwiała.
 Oj biada mi i biada,
 a ja biedna dziewczyna!

3. Żeby my się trafił
 jaki młody chłopiec,
 mile-ć bym go przyjęła.
 A z tym starym dziadem,
 widzi Bóg dalibóg,
 jak ja będę świat żyła?
 Oj biada mi i biada,
 a ja biedna dziewczyna!

225.

(z muzyką.)

		Od Osięcin (Bodzanowo bach).
1.	Z tamtej strony miasta
hoc, hoc, hoc,—
chodziła niewiasta
hoc, hoc, hoc.
Tak sobie mówiła:	
	hoc, hoc, hoc,
grzeczną panną była,
hoc, hoc, hoc.	4.
2.	Za starego idę,
hoc, hoc, hoc,
cóż komu do tego,
hoc, hoc, hoc.
Stary ma pieniędzy
hoc, hoc, hoc,
nie użyję nędzy,
hoc, hoc, hoc.	
		5.
3.	Krewni, przyjaciele —
ach, ach, ach, —
winni (zawiniłi) mi tak wiele,
ach, ach, ach.	
		Boć my (mi) starca dali
ach, ach, ach,
biędę my nagnali,
ach, ach, ach.
		Wyjść my nieda nigdzie
ach, ach, ach,
jechać nie pozwoli,
ach, ach, ach.
		To-ć my cięży głowa,
ach, ach, ach.
toć my serce boli,
ach, ach, ach.
		A ty stary siwy,
hoc, hoc, hoc,
idź z koszem na grzyby!
hoc, hoc, hoc.
		A ty młodzisieńki
hoc, hoc, hoc,
daj my buziuleńki!
hoc, hoc, hoc.

226. (ob. mel. N. 182.)

(z muzyką.)

Od Włocławka, Nieszawy.

1. Zachciało się starej babie
młodego galanta,
rozumiała że on głupi,
trafiła na franta.	3. — Powiedziałaś stara babo,
że ty masz dukaty,
jak my ich tu nie pokażesz,
połamię ci gnaty.
2. Młody galant starój babie
skórę wyfutruje,
baba lata jak szalona
starości nie czuje.	4. — Baba rada i nierada,
idzie do komory,
jak wynosi tak wynosi
z dukatami wory.

227.

(z muzyką.)

Od Inowrocławia, Gniewkowa.

1. Jużcibym się był ożenił, żebym damę naloz(ł),
żeby miała sto talarów, żeniłbym się zaroz.
2. Jest tu babka, jest tu babka, ma talarów dwieście,
dalej chłopey, dalej chłopey, babę z niemi weźcie.

228.

(z muzyką.)

Radziejowo.

1. Ma babka, ma babka talary w lesie;
kijem ją, kijem ją, niech je przyniesie.
2. Daj pokój, daj pokój, ubogij babce,
już niesie, już niesie talary w kapce.

229.

(z muzyką.)

Od Kowala (Bogusławice).

1. A bije mnie mąż, mój Boże,
a bije mnie mąż!	Stołobuzie, urwipolciu,
a toć przestań już.
A za cóż to już, mój Boże,
a za cóż to już?	5. A bijesz mnie i rzemieniem,
i pchasz ramieniem. —
2. Psie hultaju, psie rakarzu,
czego mnie bijesz?	—A nie szafuj że my jucho
swojem gębieniem. —
stołobuzie, urwipolciu,
jak się upijesz.	6. —A nie będę już mój Boże,
a nie będę już. —
3. A bijesz mnie i rzemykiem,
bijesz uzdeczką. —	—A toć przestań raz bestyjo,
toć nie szczekaj już. —
—A nie szafuj-że bestyjo
swoją gąbeczką.	7. —Nic nie mówię już, mój Boże,
nie nie mówię już. —
4. —A nie będę już, mój Boże,
a nie będę już;	—Gadaj, gadaj, — choć przegadas,
ja nie przebiję (t. j. <i>nie przestanę
bić</i>).

230.

(z muzyką.)

Od Brześcia (Wieniec).

1. — Żono kochana, dajże mi śniadanie.
— Mężu kochany, nie robiłeś na nie.
Tydy, rydy, rydy, rom tom tom, — tydy, rydy, rydy, rom tom.
2. — Żono kochana, a dajże mi obiad.
— Mężu kochany, bardzo byś się objad(ł).
Tydy, rydy i t. d.
3. — Żono kochana, dajże mi podwieczór.
— Mężu kochany, juźci ciemny wieczór.
Tydy, rydy i t. d.

231.

(z muzyką)

Babiak.

Na piecu orał, w kachlu siał,
 Żona płakała, on się śmiał.
 Nie płacz żoneczko, będzie chlib,
 pu-ówierci żyta, mieszek piw (*worek plów*).

232.

(z muzyką)

Od Kowala (Klótno, Świątkowice).

1. Com zarobiła,
tom zarobiła,
to mój Franek przepił;
żeby mu była
nie nie mówiła,
to by mnie był nie bił.
— Nie szczekaj pyskiem,
nie dostaniesz biczykiem. | 2. Bił mnie w komorze,
bił mnie na dworze,
bił mnie na wiórzysku.
Wycion me w lepek
podar(i) my czepek,
wytraskał po pysku.
— Weź w gębę wody
będzie na cię chłopiek dobry.
(<i>albo</i> : Weź, chłusnij z gęby wody,
i nie daj chłopu wygody). — |
|---|---|

(mel. Lud. Serya II. str. 182. N. 157.)

233.

(z muzyką)

Babiak.

1. Matko moja, mateczko : ,
nie dajcież mnie daleczko : .
Nie dajcie mnie za Jasia : ,
za tego-to obiesia (<i>obwieś, wisielec</i>)	3. A ty Jasiu nie bij me,
idź do karczmy, przepij me.
A mnie chłopcy wykupią,
tobie skórę wyłupią.
2. Daliście mnie za niego,
za tego nie dobrego,
a on się zapomina,
i bije co godzina.	4. Chłopał, chłopał, tu do mnie!
brzęk talarciem — wykup mnie!
łup kijaszkiem — załopocz!
mężulka my zachłopocz!

PIJATYKA.

Karczma.

234.

(z muzyką)

Od Izbiicy (Orle).

1. Cóż to z tego będzie,
żona po mnie idzie. | A ja z tego kontent
że me nońdzie (<i>znajdzie</i>) wszędzie. |
|---|--|

2. Znalazła me w szynku ,
w szynku przy kiliszku:
—Pójdź do domu, mężu,
bo ci dam po pysku.—
3. —Moja żono miła,
nie daj my po pysku;

- wypijma se oba
w ka(r)czmie po kiliszku,
5. Po kiliszku wódki
i po szklance piwa,
potém śpiwający
do domu pójdziéma.

235.

(z muzyką.)

Od Lubieńca, Gostynina.

1. Są na boru szyszki,
a w polu kamyszki,
a w ogrodzie laszczyna.
W kóminie popiół —
daj mi Jasiu pokój,
ja'm nie twoja dziewczyna.
2. —Cóż to za dziewczyna,
co to za jedyna,
co tak ładnie tańcuje? —
—Ja sama widzę,
że ja ładnie idę,
każden my się dziwuje. —

3. Czém(u gdy) najładniej grają,
do domu wołają:
pójdź do domu dziewczeczko!
Ja sobie myślę:
jeszcze ja się wyśpię,
jeszcze do dnia daleczko.
4. Popędzę ja woły,
na zielone doły,
będą my je chłopcy paść.
Ja będę spała,
póki będę chciała,
będą my je nawracać.

Na tęż nutę:

A jak'eś mi mawiał
kiedyś mnie namawiał,
a mówiłeś mi: moja's ty.

A teraz me bijesz
kiedy się upijesz,
i mówisz mi: głupia's ty!

236.

(z muzyką.)

Od Strzelna, Pakości.

1. Nie sama ja, nie sama, da do karczemki chodzę,
mam sobie kómpaneczkę, da ze sobą ją wodzę.
2. Ja twoją kompaneczkę, da gorzałeczką spoję,
a tobie ty dziewczucho, da figielka wystroję.

(text. ob. N. 74).

237.

(z muzyką.)

Od Inowrocławia (Jaksice).

1. Wedle stołu sobie skaczę,
gdy w kieliszku dno zobaczę.
O to to ja pan,
i o nic nie dbam.

2. Kiej ja sobie w pałę wleję,
z całego się świata śmieję.
O to to ja pan,
i o nic nie dbam.

3. Drzwi bez zamka, puste mury,
 piec bez kachli, w oknach dury (*dziury*).
 O to to ja pan,
 i o nic nie dbam.
4. A mam-ci ja brata żydka
 u którego kredyt krédka.
 O to to ja pan,
 i o nic nie dbam.

238.

(z muzyką.)

Przy grze lub zakładzie w karczmie śpiewana.

Od Kowala.

A mój towarzyszu, ja o tobie tuszę,
 żeś ty najad(ł), napił, ja zapłacić muszę.
 To jedną, to dwie,
 co tobie, to mnie,
 a będzie to tego trzydzieści i dwie.

239.

(z muzyką.)

Złódziejska.

Od Lubienia (Kurowo, Zawada).

Dobry wieczór karczmareczko,
 z Bogiem sobie żyjesz,
 trzech złodziejów za karczmą jest,
 a ty z czwartym pijesz.
 Rom-ta rom-ta da-da, rom-ta da-da dyna.
 ob. *Kolberg: Pieś. l. pols.* (Warsz. 1857) str. 287.

240.

(z muzyką.)

Od Włocławka, Kowala.

Kaczmareczka rada
 bo u niój biesiada,
 ale kaczarz nie rad,
 bo dziś jeszcze nie jad(ł).

ob. *Pieś. l. pol.* (z r. 1857) N. 38. C. 38. F. (str. 285) N. 456 (str. 446).

WOJNA.

241.

(z muzyką.)

Andante.

Od Kowala (Bogusławice).

1. Zabębiono, zadzwoniono,
 na wojenkę zatrąbiono.
 Starsza siostra wyskoczyła,
 bratu konia skulbaczyła.

2. Młodsza siostra miecz podała,
 nad braciżkiem zapłakała
 Nie płacz siostrzo, nie płacz brata
 wróci ci się za trzy lata.

3. A nie wyszło rok, pu-tora,
już żołnirze jadą z pola.
— Kłaniom, kłaniom, żołnierzowie,
daleko tam brat na wojnie? —
4. — Leży-ć ón tam w szczérym połu,
trzymaj głowę na karku.
Konik jego pole (*koło*) niego.
nóżką grzebie, żałuje go. —
5. Dla żałości swego pana,
wykopał dół po kolana.
Kiedym ja miał swego pana,
jadałem ja gołe ziarna.
A jo (*ja*) tera ga(r)sztki słomy,
(r)ozdziobią me gapy, wrony.

Ob. Lud. II. str. 156. Nr. 257.

242.

(waryant 1 z muzyką.)

Od Włocławka (Modzerowo).

1. — Gdzie to jedziesz Jasiu?
— Na wojenkę Kasiu,
na wojenkę daleczną.
— Weź me Jasiu z sobą,
rada'm jechać z tobą
na wojenkę daleczną. —
2. — Cóż tam będziesz robić?
Kasiu Kasineczku,
na wojence daleczny.
— Będę chusty prała
i pieniążki brała,
na wojence daleczny. —
3. — Gdzież je będziesz prała?
Kasiu Kasineczku,
na wojenco daleczny.
— U króla na stawie
na lipowy ławie,
na wojence daleczny. —

Ob. Pieśni ludu Pols. (wyd. r. 1857) str. 271.

243.

(waryant 2 z muzyką.)

Od Kowala, Lubrańca.

Gdzie to jedziesz Jasiu?
na wojenkę Kasiu,
na wojenkę daleczko.
Weźniesz i mnie z sobą,
na wojenkę daleczko.

ob. Pieśni ludu Pols. (1857 r.) str. 270.

244.

(z muzyką.)

Od Izbicy, Koła.

1. A kto chce roskoszy użyć,
niech idzie do wojska służyć.
W wojsku roskoszy użyje,
krwi jak wody się napije.
2. Gdy mu mórduur przymierzają
kijmy plecy wykładają;
a gdy go na musztrę proszą,
pięćset pałek za nim noszą.
3. I wszy go się tyż najedzą,
rodzice o tém nie wiedzą.
Gdyby rodzice wiedzieli,
od żalu by potruchleli.
4. Gdy na wojnę wyjeżdżają,
szabelkami wywijają.
A gdy ulan z konia zleci,
nicht (*nikt*) po niego nie podleci.

5. Wtém przychodzi dwóch żołnierzy: 6. Gdy go do trómny wkładają,
otóz to tu brat nasz leży! pięć ładunków nabijają.
Felfeber z książki wymaże, Gdy go do grobu spuszczaają,
starszy trómnę robić każe. pięć ładunków wystrzelają.

7. A za jego służbę dawną:
wu wu brzęczą, barabanią;
a za jego trudne lata,
trębacz trąbi: trata tata.

245.

(z muzyką.)

Od Lubienia (Czaple).

1. A w Warszawie w pierwszym domu 3. Przypatrzcie się moi ludzie,
szyją mundur właśnie dla mnie. i wam samym na to przyjdzie.
A kapotę na piątek, Boże miły! Panie mój!
na niedzielę, na świętek. jaki ciasny mundur mój.
2. Jak mnie będą ubierali, 4. Jak my będziemy maszerować,
wszyscy ludzie zapłakali. — każą ci nam konie kować
Panie ojcie bywaj zdrów! podkówkamy mosiężnemy;
a za mną też pacierz zmów. mościa-panno, siadaj z namy.
5. A siadaj-że, maszli siadać,
bo ja nié mam czasu gadać;
wetchnę czapkę na ucho:
bywaj zdrowa dziewucho!

246.

(z muzyką.)

Od Lubrańca (Otmianów).

A prosiłam Boga i święty Barbary,
żeby mój Wosinek nie stawał do miary.

247.

(z muzyką.)

Od Izbicy (Grójec).

Szopkowa.

1. Za boramy,
za lasamy,
tańcowała Małgorzatka
z żołnierzamy.
2. Wola ociec,
wola matka:
— pójdz do domu, pójdz do domu
Małgorzatka. —
3. — Ja nie pójde,
mom jeszcze czas;
zarobię-ó ja sto tysięcy
i złoty pas. —
4. — Tańcuj z namy
żołnierzamy,
budują nam chałupeczkę (*stragan*)
pod mostamy.
5. I my tyż tam
mieszkać będziem,
gorzałeczkę, miód i piwo
pijać będziem.
6. Da jak my sie
powrócimsa,
gorzałeczkę, miód i piwo
zaplacimsa. —

Wojacka i rzemieślnicza.

Kowal.

1. Świnia kwiczy, baran beczy,
boć to żołnierz, straszne rzeczy!
To bida, to bida, hej sa sa sa,
to bida, to bida, niewola.
 2. Stoi żołnierz na kwaterze,
ostatnią gęś babie bierze,
to bida i t. d.
 3. Baba idzie do wachmistrza,
(*lub*: idź se babo do burmistrza!)
a gęś z garka łeb wytrzyszcza,
to bida i t. d.
 4. Żołnierz złapał kawał kija,
a gęś do garka łeb skryła,
to bida i t. d. [panie,
 5. Koczor (*kaczor*) mówi: kwak, mos-
boć i nam się w łeb dostanie.
to bida i t. d.
 6. Kogut do kur: cip! na grzędy,
żeby żołnierz nie zjad(l) jedny,
to bida i t. d.
 7. Do jendyczki: gul na góry,
żeby żołnierz nie zjad któryj,
to bida i t. d.
-
10. Przyszed do nich starszy cechmistrz:
— wstajcie dzieci do roboty,
to bida i t. d.
 11. Wstajcie, wstajcie do roboty,
już to dosię tej ochoty,
to bida i t. d.
 12. Oni jego nie słuchali,
skórę jemu wylatali,
to bida i t. d.
 13. — A my bracia źle zrobili,
cośmy majstra tak wybili,
to bida i t. d.
 14. Trzcba buty nasmarować,
w inne kraje powędrować,
to bida i t. d.
 15. Wędrujący do Kalisza,
jest tam Kasia i Marysia,
to bida i t. d.
 16. Okieneczko (r)oztwierała,
jadła, picia nastawiała;
to bida i t. d.
 17. I tam z namy grała w karty,
boć myślała że to żarty,
to bida i t. d.
 18. A to były takie żarty,
coć wygrała chłopca w karty,
to bida i t. d.
 19. Gdyby-ć była jeszcze grała,
toć i dziewczkę by wygrała,
to bida i t. d.

KOŁYSKA.

Od Kowala (Bogustawice).

Oj kołysz ze się kołysz,
da i kolibeczko sama,
a ja sobie pójdę,
da i kędy będę chciała.

250.

(z muzyką.)

Kowal.

ob muzykę.

251.

(z muzyką.)

Od Kowala (Więclawice).

1. A—a—bzi bziana,
porwał wilczek barana,
a owieczkę psi psi psi,
a ty Józiu śpij śpij śpij.

2. A—a—ziu ziana
a z wieczora do rana,
jak się wyśpi, to skacze,
jak niedośpi to płacze.

252.

(z muzyką.)

Od Piotrkowa (Głuszyn).

1. A, wa, kotki dwa,
szare bure oby dwa,
Letą do lasa
i wolają hopsasa.

2. Kuj, kuj, kowalu,
pojedziema do boru.
A od boru do mamy,
dostaniema śmietany.
A od mamy do taty,
tam jest piesek kudłaty.

3. Zabijemy jałowice,
damy księdzu połowice,
organicie flaki,
żydówce tabaki,
żydowi kiszki,
porobi nam świeczki.

253.

(z muzyką.)

Od Piotrkowa (Głuszyn).

1. Szed chłop, szed chłop bez rynek,
kupił sobie bębenek.
Na bębenku ru tu tu,
na piszczałce fiu fiu fiu.
Hej hej hej.

2. Na skrzypczkach ra ra ra,
tańcowała Barbara.
Na oboi ta ta ta,
a na trąbce tra ra ra.
Hej hej hej.

254.

(z muzyką.)

Od Lubienia (Struże).

Oj i kołysz że sie kołysz—oj da kolibeczko sama.
A ja a ja sobie pójdę—oj da kędy będę chciała.

255.

(z muzyką).

Od Lubrańca (Redecz Kalny).

1. Sikoreczka, mały ptaszek,
odjechał me mój chłopaszek,
i nie dał my serca smucić,
bo niedługo miał powrócić.
2. Jak pojechał, tak przyjedzie,
jak me kochał, tak me będzie.

RÓŻNE.

256.

(waryant 1 z muzyką)

Od Lubienia (Kłóbka).

1. W mazowieckim mieście
miała baba kozła;
am fiut, taput,
dzik dzik dzik mazura—
miała baba kozła. 2. A ten kozioleczek
był taki rozpustny,
wyjad(l) babulince
ogródek kapusty.
Am fiut i t. d. 3. Wzięna babulińka
kija dębowego,
wybiła, wybiła
koziółka milego.
Am fiut i t. d. 4. I wyгнаła kozła
na rozstajne drogi,
i poszła zajrzeć:
tylko same rogi!
Am fiut i t. d. | <ol style="list-style-type: none"> 5. Wzięna babulińka,
rogi pozbięrała,
z samemy różkami
do domu wracała.
Am fiut i t. d. 6. A w jednym różku
groszku napróżyła (<i>naprażyła</i>)
a w drugim różku
piwka nawarzyła.
Am fiut i t. d. 7. Zaprosiła państwo,
państwa jegomości:
a pójcie a jedzcie
z mego kozła kości.
Am fiut i t. d. 8. A jak sie najęcie,
jak sie napijecie,
za mego koziółka
pana Boga proście,
Am fiut i t. d. |
|--|--|

257.

(waryant 2 z muzyką)

Od Inowrocławia.

1. Była babulińka pięknego rodu,
miała koziółka o jednym rogu.
Hop sztynder Madaliński,
fika, z góry ta,
zbara ciup, ciup, pinderyndum hura
barabsza mazura.

2. A ten kozioleczek bardzo rozpustny, 4. Poszła babuśka na wysoką górę,
zjadł babuśkę zagonek kapusty. nie znalazła kozła, tylko jego skórę.
Hop sztynder i t. d. Hop sztynder i t. d. [czki,
3. A babuśka tém rozgniewana, 5. Poszła babuśka między gęste krzanie
i drugi rózek stracić mu kazała. nie znalazła kozła, tylko jego flaczki.
Hop sztynder i t. d. Hop sztynder i t. d.

258.

(z muzyką)

Od Służewa, Osiecin.

1. Moją babuśkę do nosa,
moja babuśka jak osa.
Ha, ha, mój Boże,
coż to babuśkę pomoże?
2. Moją babuśkę do ucha,
moja babuśka jak mucha.
Ha, ha i t. d.
3. Moją babuśkę do oka,
moja babuśka jak sroka.
Ha, ha i t. d.
4. Moją babuśkę do czoła,
moja babuśka wesoła.
Ha, ha i t. d.
5. Moją babuśkę do palca,
moja babuśka: hoc walca!
Ha, ha i t. d.
6. Moją babuśkę do pięty,
moja babuśka: mój święty!
Ha, ha i t. d.
7. Moją babuśkę do nogi,
moja babuśka: mój drogi!
Ha, ha i t. d.
8. Moją babuśkę do kolan (kolan),
moja babuśka: pozwolom!
Ha, ha i t. d.

259.

(z muzyką)

Od Lubienia (Unisławice),

Dzieciom.

1. Służyłem u pana na pierwsze lato,
dał ci my, dał ci my przepióreczkę
Moja przepióreczka [za to
latała, fruwała koło okieneczka.
2. Służyłem u pana na drugie lato,
dał ci my, dał ci my czyżka za to.
Mój czyżek dziubie mak.
Moja przepióreczka
latała, fruwała koło okieneczka.
3. Służyłem u pana na trzecie lato,
dał ci my, dał ci my kaczyzkę za to.
Moja kaczką mówi: tak,
mój czyżeczek dziubie mak.
Moja przepióreczka
latała, fruwała koło okieneczka.
4. Służyłem u pana na czwarte lato;
dał ci my, dał ci my gąszczkę za to.
Moja gęś: gęgu, gęgu,
moja kaczką mówi: tak,
mój czyżeczek dziubie mak.
Moja przepióreczka
latała, fruwała koło okieneczka.
5. Służyłem u pana na piąte lato,
dał ci my, dał ci my jendora za to.
Mój jendorek: ręgu, ręgu,
moja gęś: gęgu, gęgu,
moja kaczką mówi: tak,
mój czyżeczek dziubie mak.
Moja przepióreczka
latała, fruwała koło okieneczka.
6. Służyłem u pana na szóste lato,
dał ci my, dał ci my prosiaka za to.
Moje prosię: zetrzało się,
mój jendorek: ręgu, ręgu,
moja gęś: gęgu, gęgu,
moja kaczką mówi: tak,
mój czyżeczek dziubie mak.
Moja przepióreczka
latała, fruwała koło okieneczka.
7. Służyłem u pana na siódme lato,
dał ci my, dał ci my cielátko za to.
Moje ciele, kuprem miele,
moje prosię zetrzało się,

mój jendorek: ręgu, ręgu,
moja gęś: gegu, gegu,
moja kaczka mówi: tak,
mój czyżyczek dziubie mak.

Moja przepióreczka
latała, fruwała koło okieneczka.

8. Służyłem u pana na ósme lato,
doł ci my, dał ci my parę koni za to.

Moje konie, włóczą w bronie,
moje ciele, kuprem miele,
moje prosie, zetrztało się,
mój jendorek: ręgu, ręgu,
moja gęś: gegu, gegu,
moja kaczka mówi: tak,
mój czyżyczek driubie mak.

Moja przepióreczka
latała, fruwała koło okieneczka.

9. Służyłem u pana na dziewięte lato,
dał ci my, dał ci my parę wołów za to.

Moje woły, orzą w roli,
(lub: robią w doły)

moje konie, włóczą w bronie
moje ciele, kuprem miele,
moje prosie, zetrztało się,
mój jendorek: ręgu, ręgu,
moja gąska: gęgu, gęgu,
moja kaczka mówi: tak,
mój czyżyczek dziubie mak.

Moja przepióreczka
latała, fruwała koło okieneczka.

(NB. Wszystkie wstawione wiersze od drugiej począwszy strofy, śpiewają się na nutę czterech taktów, od 9-go do 12-go.)

260.

(z muzyką.)

Fraszka.

Od Lubrańca (Paniewo).

Był duda był,
miał dudy miał,
ale te dudy, nie tego dudy,
bo te dudy, od tego dudy,
ten duda miał.

261.

(waryant 1 z muzyką.)

Od Gniewkowa.

<p>1. Siedzi dudek na kościele
robi piwko na niedzielę.</p> <p>2. Wszystkich ptaków zaprosili,
a o sowie zabaczyli.</p> <p>3. Gdy się sowa dowiedziała,
Na wesele przyleciała.</p> <p>4. I usiadła na przypiecku,
kazała grać po niemiecku.</p> | <p>5. I usiadła na kominie,
kazała grać po łacinie.</p> <p>6. I usiadła se na ławsku,
kazała grać po warszawsku.</p> <p>7. A wróbel ją bierze w toniec,
udeptał ją w mały palec.</p> <p>8. —Tu wróbelcze, ty szatańcze,
połamię ci wszystkie palce! —</p> |
|---|---|

262.

(waryant 2 z muzyką.)

Od Nieszawy (Zbrachlin)

<p>1. A przed laty, przed wielu,
było ptastwa wiele —
a pan ł-orzeł jako król
wyprawiał wesele.</p> | <p>2. Pojął sobie panienki,
i tę panią kaczkę,
a tę małą cyrankę,
pojęli za szwaczkę.</p> |
|---|---|

3. Mucha grała na arfie,
wyciągała tony;
a jendory postanęły,
zadarły ogony.
4. Wróble żyto młóciły,
nikomu nie dały;
co młóciły to zjadły,
wiać go nie kazały
5. A czapla chlib piekła,
sroka pomagała;
jak czeluście wycierała,
plecy zmorusała.
6. Sowa piwo warzyła,
w tej dębowej dziurze,
a dzięcioł ij pomagał,
w czerwonym kapturze.

263.

(z muzyką.)

Od Kłodawy, Przedcza.

1. Dziwne widły z grabiamy,
sły groch młócić do gaju;
wilk kobyłę przydybał
siedzący na jaju.
2. Myszka mąkę szynkowała,
a kotek jój oganiał;
szczurek w polu orał,
a piesek mu poganiał.
3. Stodoła się (r)ozigrała,
zające gonila,
koza (*lub: izba*) dziwy zobacyła,
oknem wyskoczyła.
4. Siekiera sie oźrebiła,
swider jaje zniós —
dobre kluski przez pietruski,
tylko masła włóz.

264.

(z muzyką.)

Od Chodcza (Kubłowo).

Umar Maciek umar,
szkoda Maćka szkoda,
oj boć nam kupił piwo,
i tańcował żywo,
hosa, hosa, toć.

265.

(z muzyką.)

Brdów.

Myśliwska.

1. Siedzi zając pod miedzą,
myśliwce o nim nie wiedzą
Siedzi sobie, rozmyślując,
swój destament (r)ozpisuje,
siérota.
2. W ogródeczku ja siadam,
po listku jarmuż ja zjadom.
A ja sobie łączką żyję,
zamiast wina, rosę piję,
siérota.
3. Uciekołem ode wsi,
gónili me jako psi.
Strzelcy trąby pogubili,
i za łby się pochwycili,
i po pyskach się pobili —
już ja pon! —

ob. *Lud.* II. str. 36.

*) Bywają i dykteryjki bez muzyki, np.

Boże bądź miłościw!

Dokąd droga? — Do Pakości.

Jest tam kościół murowany,

gomółkami pobijany.

W tym kościele zakazano

żeby mięsa nie jadano;

jeno klóski i gomółki;

są tam panny jak wartołki.

(Prejaciel ludu, rok 2. 1836 N. 26.)

266.

(z muzyką.)

Dziadowska.

Od Radziejowa.

1. A kiedy przyńdzie ów dzień ostateczny,
dobrzy do nieba, zli na ogień wieczny.
Ach jakież to wtenczas bandzie narzekanie,
zambów zgrzytanie.
2. Ojciec ze synem weźmie rozłączenie;
jeden do piekła, drugi na zbawienie.
Ach jakież to i t. d.
3. I matce z córką rozłączyć się trzeba;
córka do piekła, a matka do nieba.
Ach jakież to i t. d.
4. I babie z wnuką rozłączyć się trzeba,
wnuka do piekła, a baba do nieba.
Ach jakież to i t. d.
5. I dziadek z wnukiem weźnie rozłączenie:
bo wnuk do piekła, a dziad na zbawienie.
Ach jakież to i t. d.

267.

(z muzyką.)

Legenda.

Od Piotrkowa (Głuszyn).

1. — Dziwce moje daj my wody!
wszystkim duszom na ochłodę. — 2. — A ta woda nie jest czysta,
napadło w nią trowy, liścia. — 3. — Ej ta woda, ta jest czysta,
a ty dziwko jeżeś grzyszna. 4. Sidmiu's synów porodziła,
i w ty wodzie potopiła. — 5. — Hm, co za prorok prorokuje,
czy nie grzuchy obznajmuje? — 6. — Ja nie jezdem żaden prorok,
ino jezdem sam Bóg z nieba. — | <ol style="list-style-type: none"> 7. Jak uznała że z nieba Bóg,
upadła mu krzyżem do nóg. 8. — Wstoń dziwko, nie lękaj się,
bież do kościoła, spowiadaj się. — 9. Tak się długo spowiadała,
że j-aż się w proch ozyspała. 10. Same zwóny zazwóniły,
i świce się zaświciły,
obrazy się ukloniły. 11. Radość wialka się zrobiła,
do nieba dusza ji poszła. |
|--|--|

(text porównaj z N. 220.)

*) Dziadów żebrzących, siedzących pod kościołami i smętarzami, mniej tu nierównie dzisiaj niż było dawniej. Zabawną bywa niekiedy ich allokucya o jałmużnę do przechodniów, w słowach np.: „Szanowne, miłosierne, liłości godne osoby!”

PIEŚNI PASTERSKIE.

Muzyka od N. 268 do N. 331.

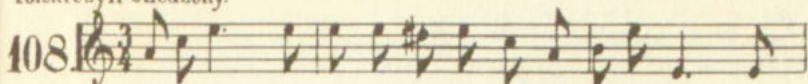

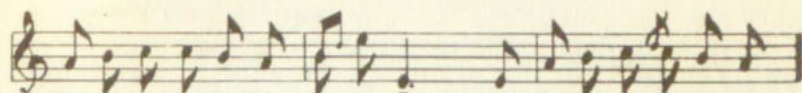
Odbito na kłit. A. Litworskonuskajgo i Sp.
od RADZIEJOWA i KRUSZWICY.

PIEŚNI I DUMY.

Polskiczli Chodzony.

od Babiaka, Brdowa.

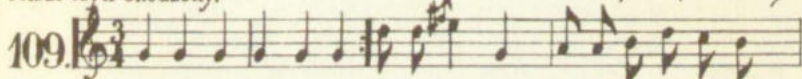
Kiedy bę - dzie słońce i po-go-da wstąpże Ja - siu

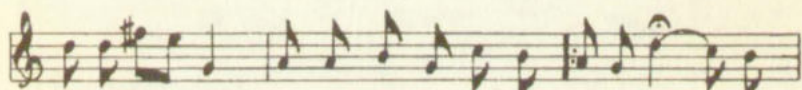
do me-go o-gro-da, wstąpże Ja - - siu do me-go o-gro-da.

Polski czyli Chodzony.

od Sompolna (Rucakowo)

Kiedy bę - dzie słońce i po-go-da,

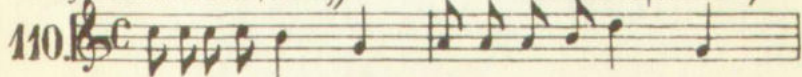

przyjdźże Ja - siu do mnie do o - gro-da. Dana, da - - na,

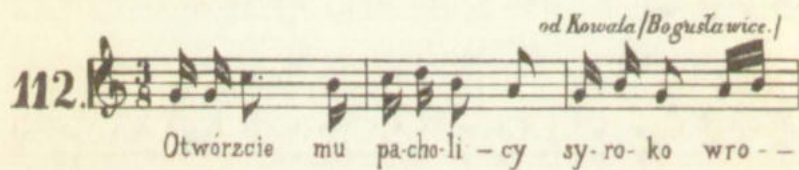
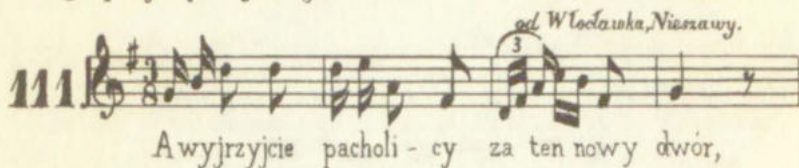

dana, dana, dana, dana, da - na, dana, dana, dana.

Przed wyruszeniem do ślubu (dawniej)

od Brdowa (Modserowo)

Przyjechało cty - rech rekrutan - tów z woj - ny,

od Kowala (Więta wice)

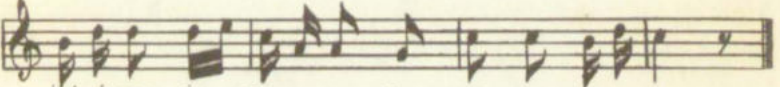
113. Wy-je-cha-łem na po-le-cko, je-sce nie był

 dzień, już ci mo--ja kocha-ne-cka pé-le w po---lu

Chór.
 len. Hej hej kocha-ne-cka, hej pé - le len.

od Kowala (Rakutowo)

114. Rano, ra - no, ra-niu-sień-ko, de - scyk pora - nia.

 już ci mo - ja Ma-ry-sień-ka woł - ki wy-ga-nia.

od Lubrańca (Paniew)

115.

 Da poje - chałem w wódkę o - rać,

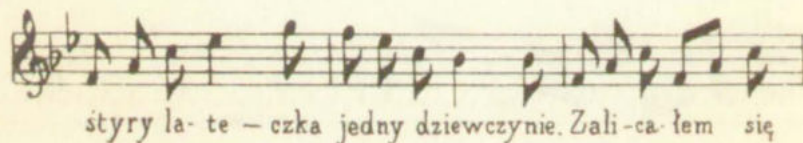
 da jeszcze nie był dzień da i dzień, da już ci mo - ja

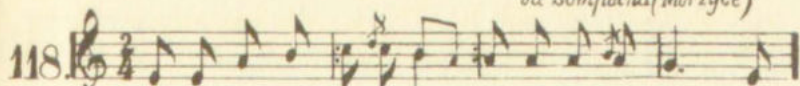
od Sompolna (Ruszkowo)

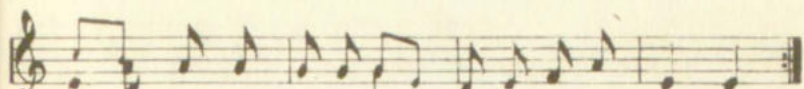
od Osięcin (Kościelna-wieś)

od Sompolna (Morzyce)

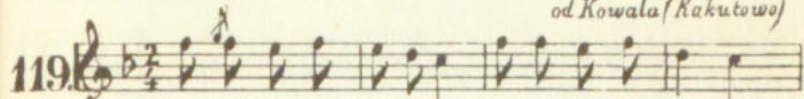

118. Wyjrzyj i - no chłopczyku, kto to tam przy - je - chał.

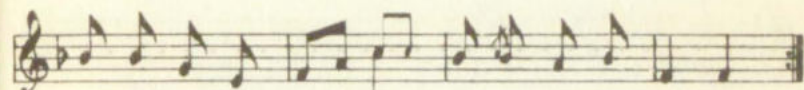

A ten ci to ka wa lir co wczoraj od - je - chał.

od Kowala (Rakutowo)

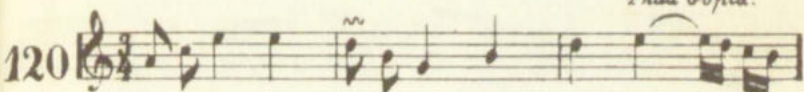

119. Cóż ja bę - dę czy ni ła z tej zi - my na wio - sne?

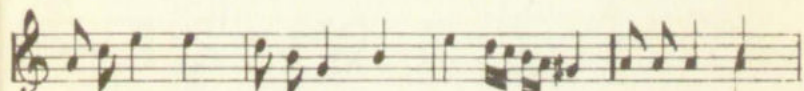

Pó - ję ja do bo - - ru pod wy - so - ką sosnę.

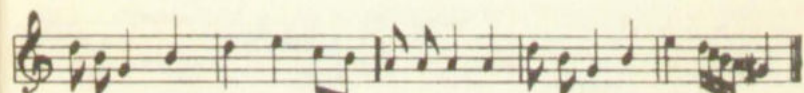
z nad Gopla.

120. Konik zmok, jam zmok, sukie - ne - - czka zmo - - kła,

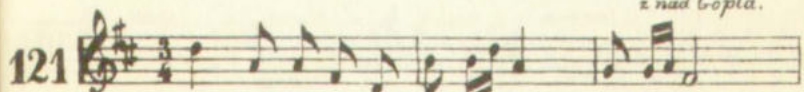

dla ciebie Ka - siuniu sto - ją - cy u o - kna. Nie bę dę ja

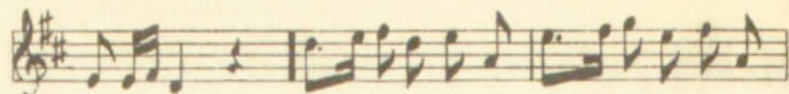

roli o - rał w je - sie - ni jéno bę - dę rączki nosił w kieszeni.

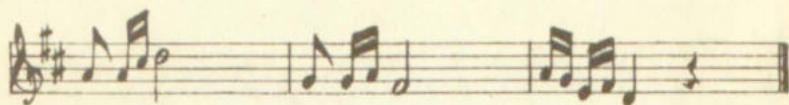
z nad Gopla.

121. Zie - lo - na łączka, piękny kwiat, piękny kwiat,

pię-kny kwiat. Wę - druj dziewczyno, wę - druj je - dy - na

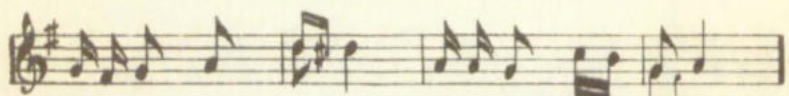

ze mną w świat, ze mną w świat, ze mną w świat.

od Kowala (Rakutowa)

Wę - drowa - ła ma - ła, precz powę - dro - wa - ła;

w ka - li - no - wym bor - ku pierwszą no - ckę spa - ła.

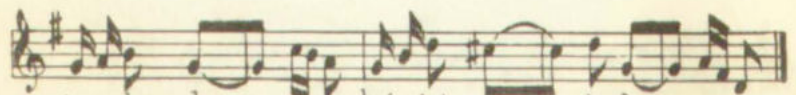
od Przedcza, Dąbrowie (Łączynna)

A które - - - - dyk ty Ja - - siu je dziesz?

czy po za pło - - ciu czy przez wieś. Ja jadę dro - - ga - my,

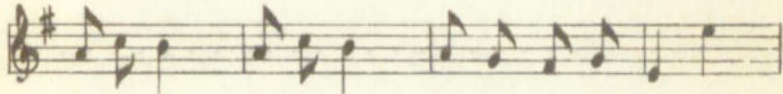
ja ja - de dro - - ga - my, które dyk ja - - - da fur - ma - ni.

124 Pod borem sośnia, pod nią tą - - po - la,

 wędruje mną moja Maryś, kiejci nie-wola.

od Chodcza, Lubienia.

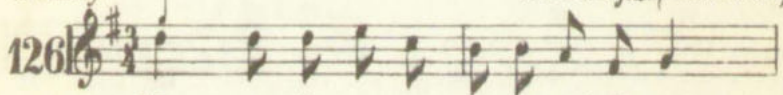
125 Czarna ku-ra pie-je, ko-wal-ka się śmieje,

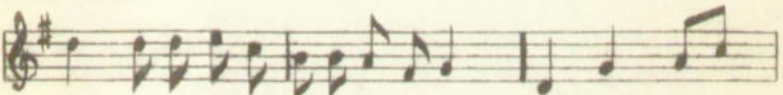
 ha ho ha, ha ho ha, ko-wal-czy-ki ku-ja,

 ha ho ha, ha ho ha, panny wy-ska-ku-ja.

Chodzony.

od Radziejowa (Szczeblatowa)

126 Wyj - rza - ła pan-na ku o - gró-dko-wi,

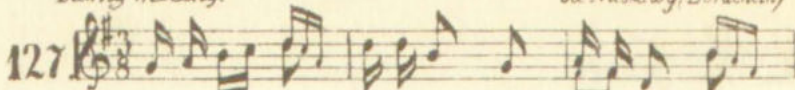
 ko - pać do-ły-szek swemu wiankowi. Rum tom da,

 da da da-na da, rum tom da, da da da da na.

Dawny Weselny.

76.

od Nieszawy (Zbrachlin)

Jedzie Ja - sio od To - ru - nia, jedzie ko - - ru - -

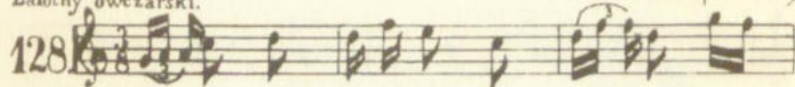

- - na, złota ko - ru - - na, złota ko - ru - na.

Zalotny owczarski.

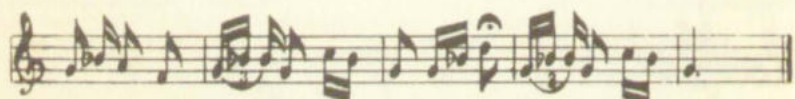
od Chodcza (Kubłowo)

Jechał Ja - - sio od To - ru - - nia, bu - ry wą - sik

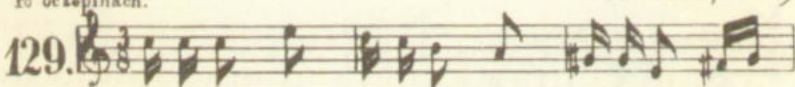
ma ma ma, bury wą - sik ma. Wyjrzyj, wyjrzyj

Marysienko czy ci się u - - da da da, czy ci się u - da.

Po oczepinach.

od Brześcia (Wieniec)

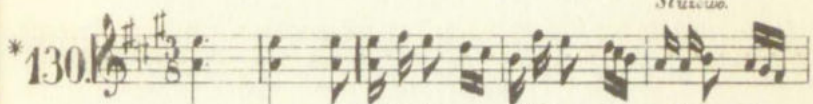
Jedzie Ja - sio od Toru - - nia pędzi gą - sio - -

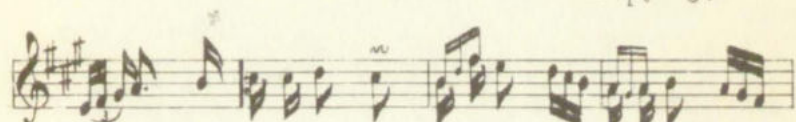
- ry, da da - na, pędzi gą - sio - ry.

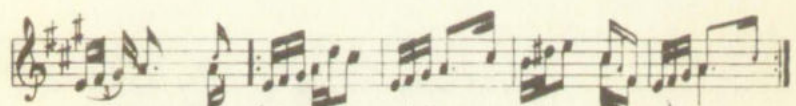
Sluciuo.

Jedzie Ja-sio od Torunia, pędzi gą-sio - -

ry, gąsio ry, wygląda - ła kochaneczka oknem z ko-mo - -

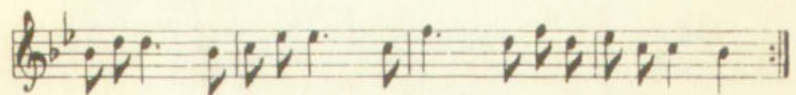
- ry z komo - ry. *(Temat ten użył Szopen do Fantazyi op. 13).*

Polki (Chodzony)

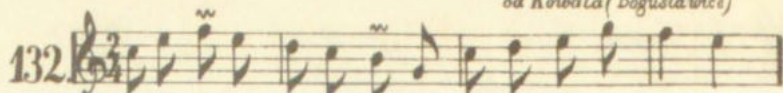
od Włocławka.

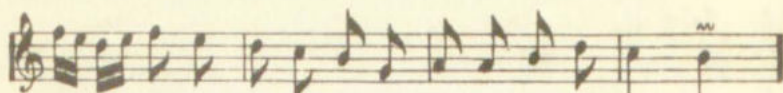
Świeci miesiąc a nie grzeje, do kocha - nia serce mgleje.

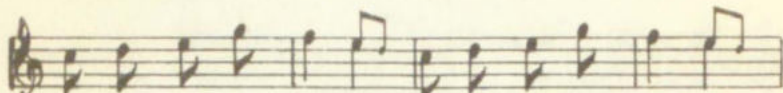
Zaprzęga-jcie szescio ko - ni, po - - je-dziemy prędy do nij.

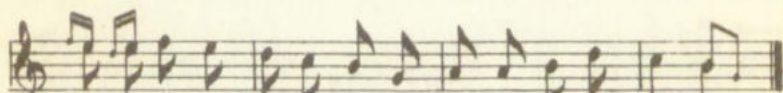
Przyjechało trzech żołnierzy, wszyscy pod pió - ra - mi,

da - ro - wa - li ła - dny Ka - si skrzynię z ta - la - ra - mi.

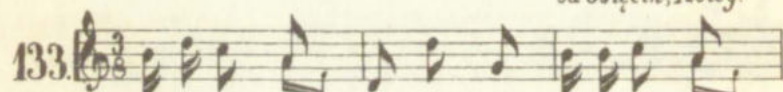

Nie stoj - cież mi nad nią, na tą Ka - sią ła - dna,

o - bie - ca - ła a nie da - ła chu - ste - czkę je - dwa - bną.

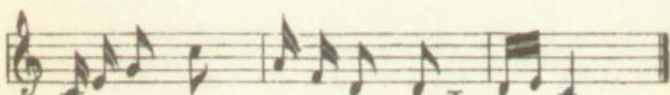
od Osięcin, Izbicy.

133. Z poniedział - ku na świę - to, furmano - wi

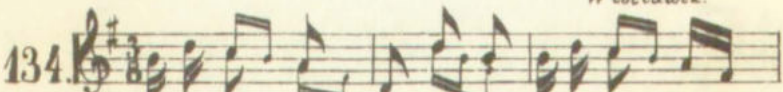

konie wzię - to. A za - bra - ne furmano - wi ko - nie,

nie wie którą dróżką bie - żyć po nie.

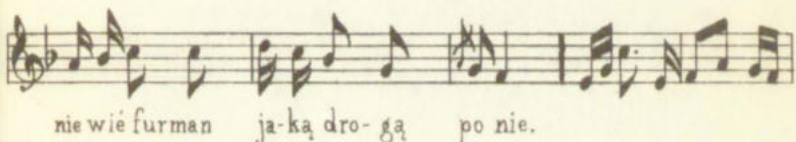
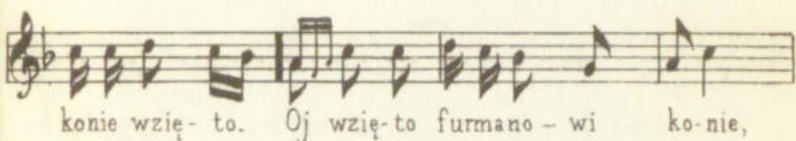
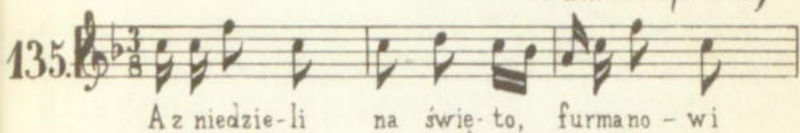
Włocławek.

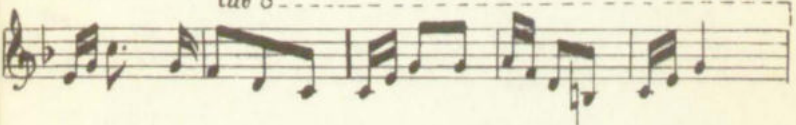
134. Z poniedział - ku na święto furmano - wi

od Gniewkowa (Branno)

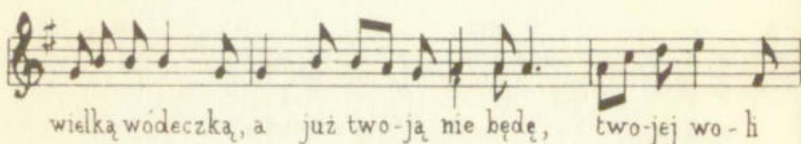
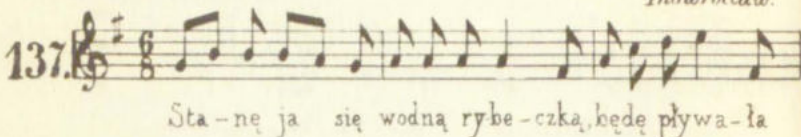

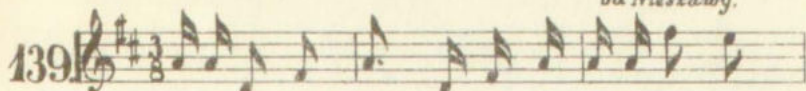
lub 8vo

od Włocławka (Wistka, Dąb)

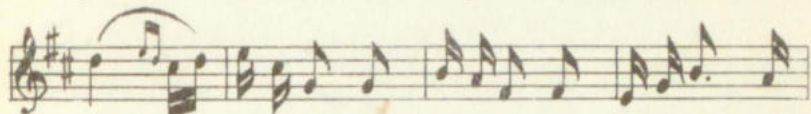
*Inowrocław.**Kujawiak.**od Inowrocławia, (Pakości)*

od Nieszawy.

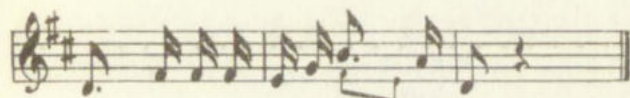
139 Czemuś ocz-ka za - płą - ka - ła dziewucho mo - -

- - ja? Oj tegom ja za - płą - ka - ła nie bę - dę two -

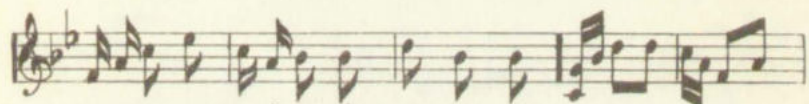
- - ja oj tegom ja za - płą - ka - ła, nie bę - dę two -

- - ja da da - na, nie bę dę twoja.

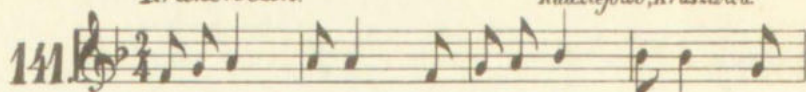
od Rudziejowa (Broniewe, Piaski)

140 Kaj - ści my się ko - cha - ne - czku za - ba - wił?

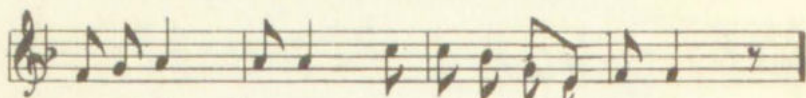

coś ci my się na słóweczku nie sta - wił.

*Krakowiak.**Radziejowo, Kruszwica.*

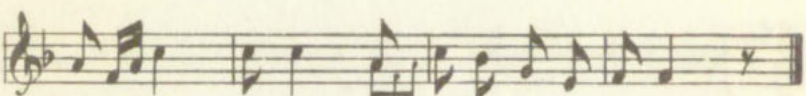
141. Lec głosie po ro - sie, prosto ku trachto - wi,

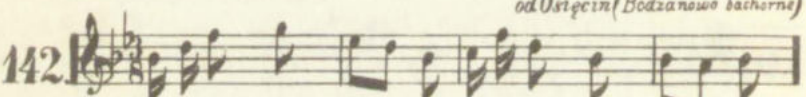
powiedz do -- bry wie - czór me-mu kochan-ko-wi.

Powiedz do -- bry wie - czór, kła-niaj się o - de mnie,

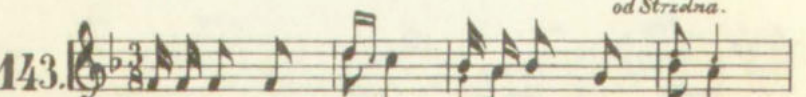
ze-li on mnie ko - cha, ja je - go wza-je - mnie.

od Osięcin (Bodzanowo bachejne)

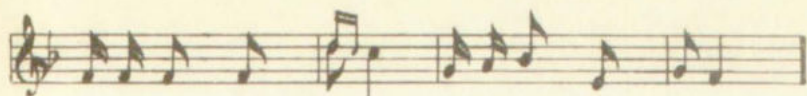
142. Naj-le-psza fur - man - ka z koników ka - sztan - ków,

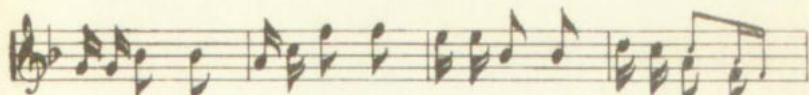
naj-le-pszy mi je - - den ze wszystkich ko - chan - ków.

od Strzadna.

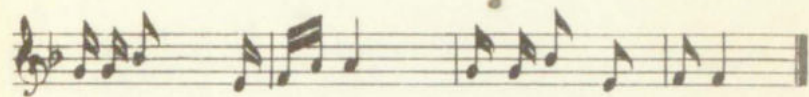
143. Wcałkim mo-im ży-ciu jednogom lu - bi - ła,

już go nie o - puszczyć pó-ki bę - dę ży-ła.

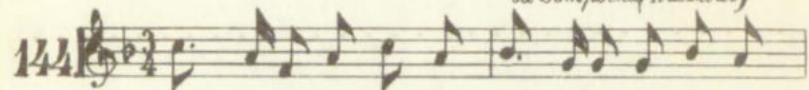

A ja bym ci tak życzy-ła żebyś ty go o - pu-sci-ła,

bo będziesz na-rzé - kać pó-ki bę-dziesz ży-ła.

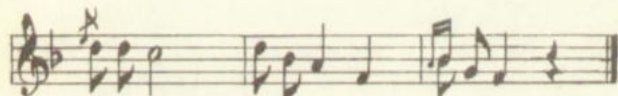
od Sompolna (Ruszkowo)

Po - szła do go - ściń-ca, sta - nę-ła u pro-ga,

mój miły tań-cu-je, nie bo-i się Bo-ga. Ko-ło mnie się

obciera, jeszcze mnie się zapiera.

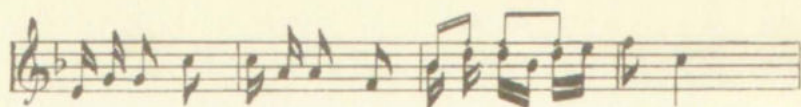
Rodziejowo.

Bodaj żeś mi ko-chane - czko wtedy za mąż

poszła, jak we młyńnie na kamie- niu pszeniczka wy-ro-sła.

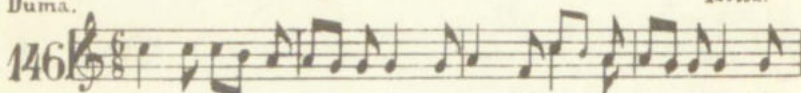
Bodajżeś mi kocha-ne -czku wtedy się o - ze - nił,

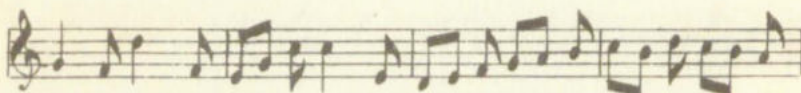
jak na po - lu na zagon - ku suchy dąb roz - wi - nął.

Duma.

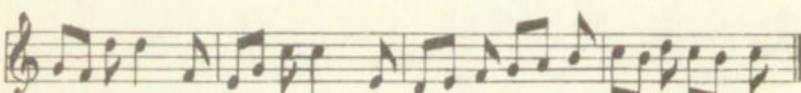
Isbica.

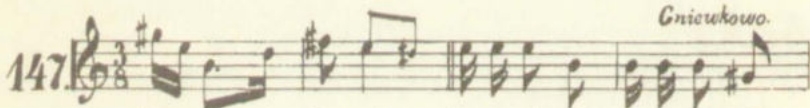
Wziąnem sobie panie - neczkę w siódnym roku za żoneczkę.

Chowaj mamó, Rózię mo - ję, bo ja już na woj - nę ja - dę,

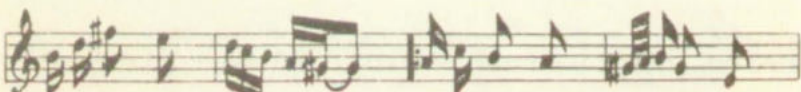

cho - waj mamó Ró - zię mo - ję bo ja już na wojnę ja - dę.

Gnicukowo.

Hej hej hej że! deszczyk pada, na koń sia - da,

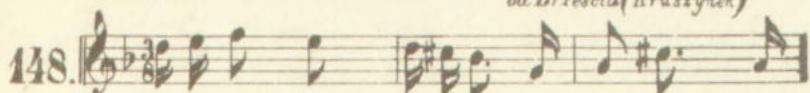

na biały brze - zi - nie, kochajże mnie mo - ja Ma - rys

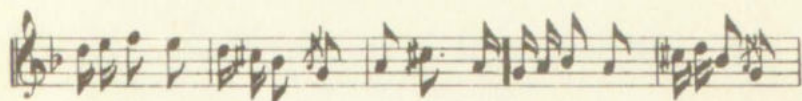

szczerze nie zdra - dli - wie.

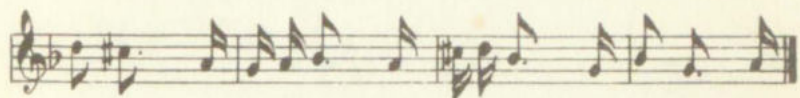
od Brześcia (Kruszynek)

Przede dwo-rem, przede dwo-rem na dę-bie,

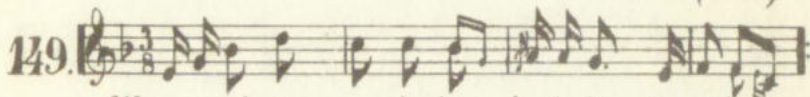

kruchały tam, kruchały tam go-łę bie. Ino je-den, ino je-den

nie kru-chał, co maluś-ką, co maluś-ką wy-słu-chał.

od Kowala (Kłótno)

W ciemnym le-sie na dę-bie, kru-ka-ły tam go-łę-bie.

A ten je-den nie kru-kał, co panien-kę wy-słu-chał.

Chodzony.

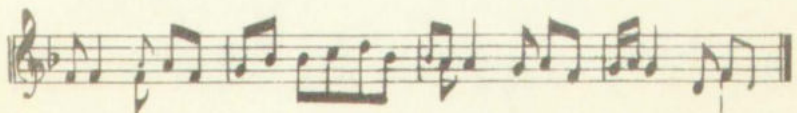
od Kowala (Rakutowo)

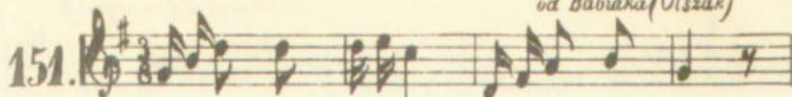
Zła-pa-łem rybkę przy tej mętnej wodzie, zła-pa-łem, zła-pał

płynący po spodzie, zła-pa-łem, zła-pał, płynący po spodzie.

od Babiaka (Olszak)

151. Ej zoba - czysz dziewucho, że cię Bóg ska - rze,

że ty ze mną psiajucho, nie chcesz żyć w pa - rze.

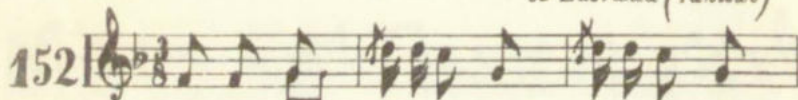

Czylim chło - pak nie młody, czy to ni mom u - ro - dy,

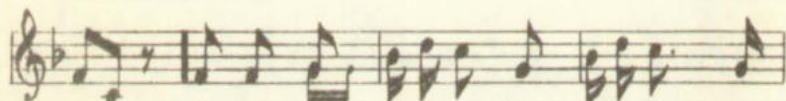

czegoż więcy chcesz dziewucho, czegoż wię - cy chcesz.

od Lubrańca (Paniewo)

152. Zo - ba - czysz - ci kochaneczko że cię Bóg ska - -

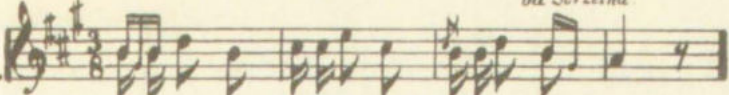
rze, da czy nam to tak nieła - dnie oboj - gu w pa - -

rze. Da czy to ja ka - li - ka, czy nie

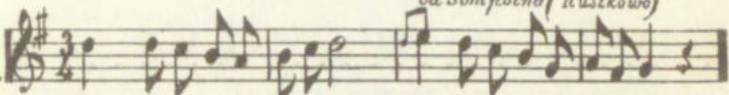

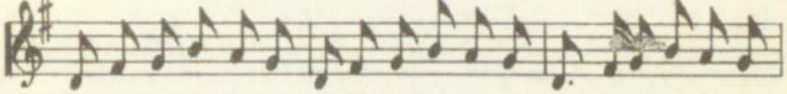
mom wasi - ka, co me nie lu - bisz.

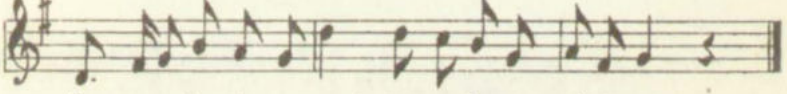
153.
 Czego wię - cy chcesz dzie-wu - lo, czego wię - cy chcesz?

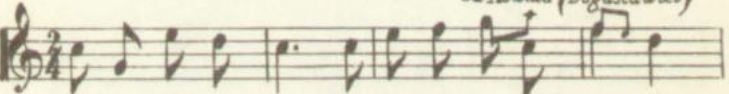

 A czy ja se nie młody, czy ja ni mom u - ro - dy;

 mom u-ro - dę dzie-wu - lo, czego wię - cy chcesz?

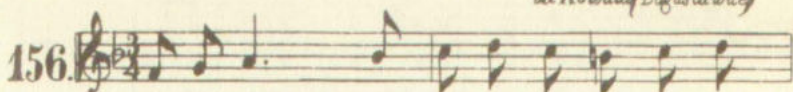
154.
 Weź - ze mnie Jasiu, weźże mnie, da nam matula pierzynę.

 Pie - rzy - nę pu - cho - wą, sto zło - tych go - to - wo, skrzy nię ma - lo - wa - ną,

 Ka - si - nę ko - cha - ną, weź ze mnie Ja - siu, weź ze mnie.

155.
 Li - ste - czki o - pa - dły, ga - łą - ze - czki sto - ją,

 po - wiedz, powiedz, kochaneczko, czy ty bę - dziesz mo - ją.

od Kowalef Bogusławiczej

Po - daj rącz - kę Fra - nu - leń - ku mo - ja,

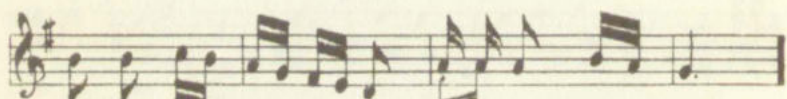
Fra - nu - leń - ku mo - ja, po - daj mi drugą, bo już ja ja - dę

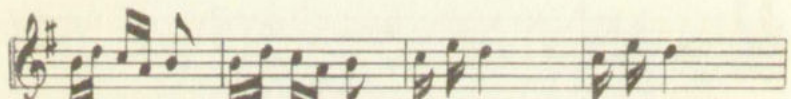
Franu - leń - ku mo - ja w tę dro - - - gę dłu - gą.

Kruszwica, Radziejowo.

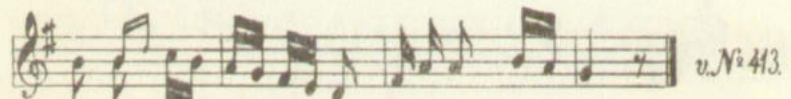
Pój - dziesz ci ty przez las, ja ko - le la - su,

Krzy - knę raz, dru - gi raz, o - zwij się Ka - siu.

Ka - sia u - sły - sza - ła, głosem za - - wo - ła - ła:

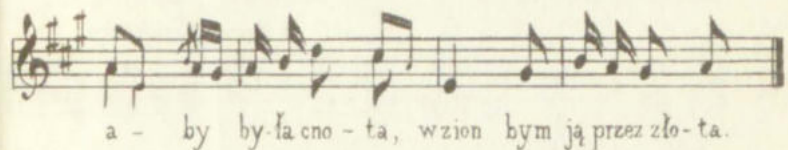
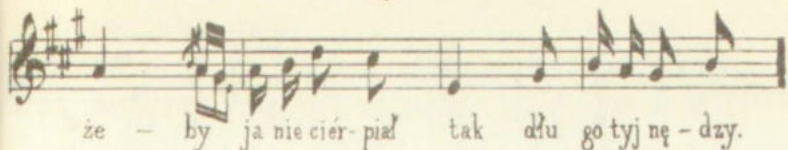

Nie od - jeż - dżaj Ja - siu, bę - dę pła - ka - ła.

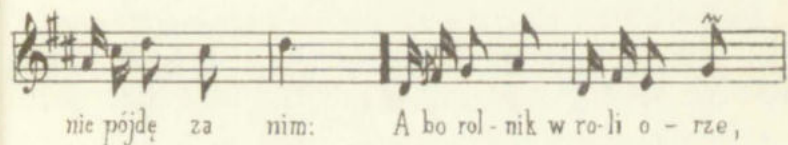
v. N° 413.

Dej - że panie Bo - że, zón - ki jak najprę - dziej,

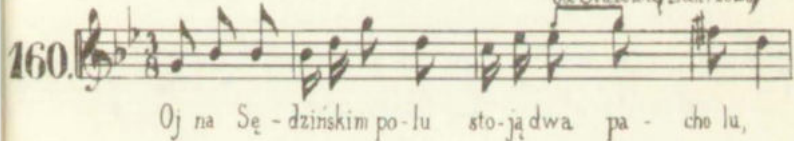
Izbica.

od Brdowa, Kola.

od Stuzewa (Zakrzewo)

od Kowala (Boguślawice)

161.

Na Boguślawskim polu sto-i dwóch pa-cho-lów.

Jak sto-ją, tak sto-ją, j'aż ich nóżki bo-lą.

od Kowala (Grabkowo)

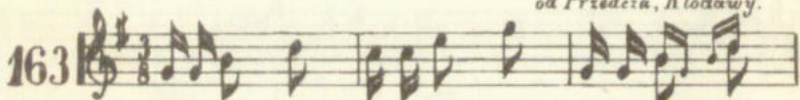
162.

Wyszed w pole pan staro-sta z ra-na na za-ją-ce

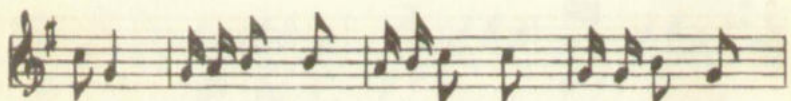
i na-po-tkał trzy panienki na zie-lo-ny łą-ce.

od Przedera, Kłodawy.

163.

Wy-je-chał ci pan staro-sta w po-le na za-

-ją-ce i na po-tkał trzy panien-ki na zie-lo-ny

łą-ce.

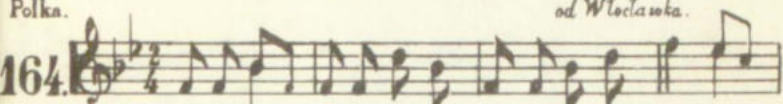

Polka.

od Włocława.

164.

A dzień do bry panien-ce, gdzie panna wę - dru - je?

Tam do bo - ru na ja - go - dy, gdzie waspan po - lu - je.

Skrypcie.

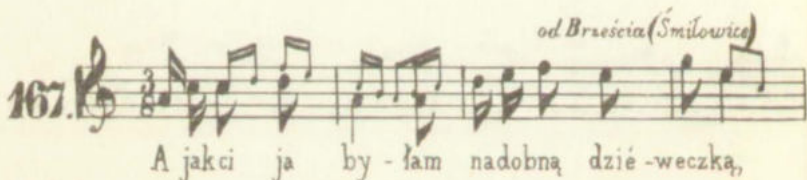
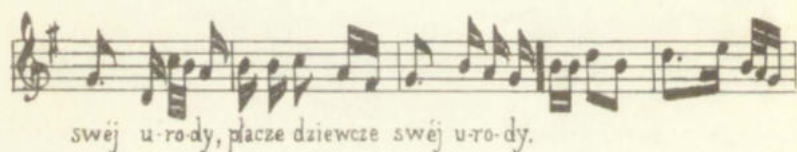
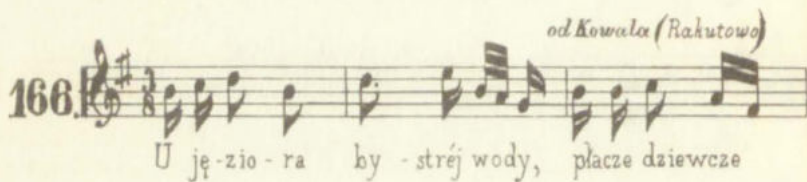
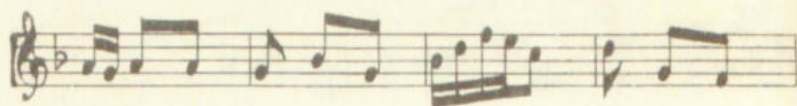

od Chodca (Ząbin, Bodzanowo)

165.

Żebyśmy ci ja mia - ła skrzydełka jak ga - ska,

168. *od Lubrańca (Redecz kalny)*

Oj ciężkie rozsta-nie-chło-pa- lek, da ciężkie roz - - -

-- sta-nie, oj bo daj by-ło nie posta-ło nasze ko - - - -

cha - - nie. wzięs mi Ja-siu wia-nek, weź że i

mnie samę, bo ja po wia-ny-szku sierotą zo - stanę.

169. *od Kowala (Bogusławice)*

Oj że-bym ci ja by-ła da i u ma - - -

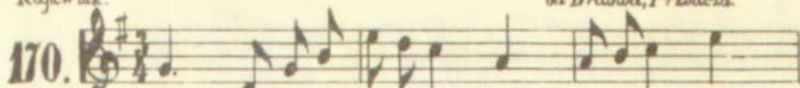
tu-li dłu-zy, oj byłać by - ja była da i jak kwia - - -

- - tyszek ró-ży.

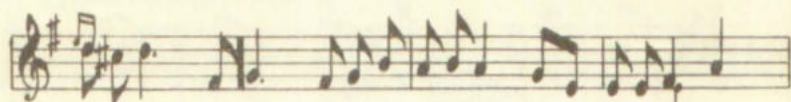
Ob. № 443.

Kujawiak.

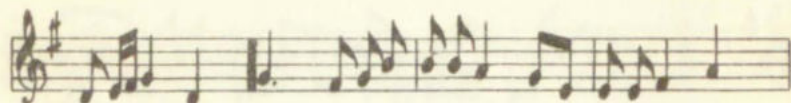
od Brdowa, Pruszcza

U - czyłam się trzy niedzie - li, nim się lu - dzie

dowiedzie - li. Jak się ludzie dowiedzie - li, przed matu - łą

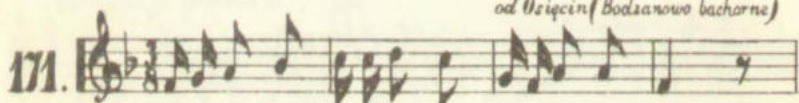
powiedzie - li, jak się ludzie dowiedzieli przed matu - łą

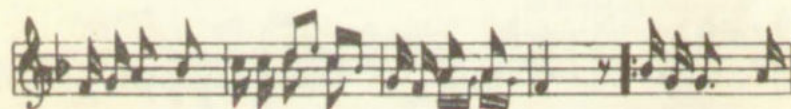
powiedzie - li.

od Ozięcin (Bodzanowo bachorne)

A - że - być ja tak słu - cha - ła, jak my rado - no,

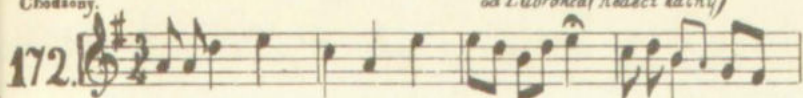
by - łoć by my takiej krzywdy nie wyrządzo - no. Płoch - ść mo - ja

to zro - bi - ła, chłopotu me na - bawi - ła, teraz wyrze - kom.

Chodzony.

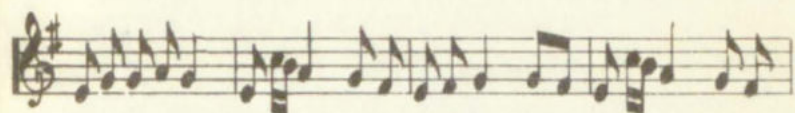
od Lubronia (Rodecz kalny)

172. A niewin-na dzie-wu-ła, co ja też uczyni-ła?

a bodaj'em bo-da - jem na świe-cie nie ży-ła.

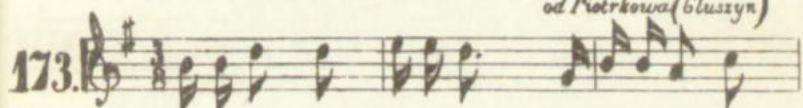

Straciłam wianek za poda-runek dla Jasia mar-ne-go, mar-ne-go,

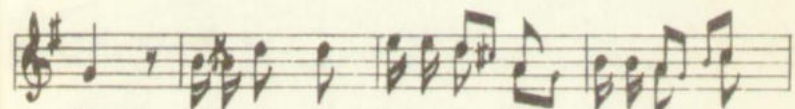

teraz boleję za niewin-ność mo-ję za nie-winność mo-ję.

od Piotrkowa (Głuszyn)

173. Po-có-żes me ma-tu-liń - ku za mąż nie da - -

- ła, kiedy ja się te-go ro-czku opo-wia - da - -

- - ła. Daj me le-da chło-pu, po - zbę

- dziesz chłopotu ma-tu-lu mo - ja.

od Kowala (Węclawiec)

174.
 A pod bo - rem si - we ko - nie, bie - gaj Ja - siu

 bie - gaj po nie, bie - gaj Ja - siu bie - gaj po nie.

od Lubrańca (Redecz wielki)

175.
 A na sto - do - le so - wa sia - da, i wy - słu -

 chu - je, co chto ga - da. I wy - słu - cha - ła

 dwoje lu - dzi a o - bo - je to by - li mło - dzi.

od Izbiicy (Zagrodnica)

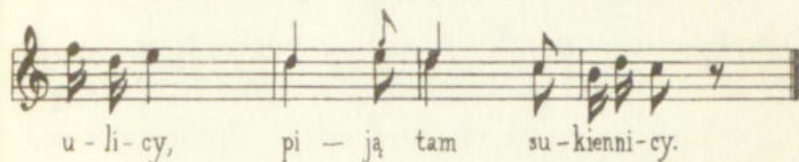
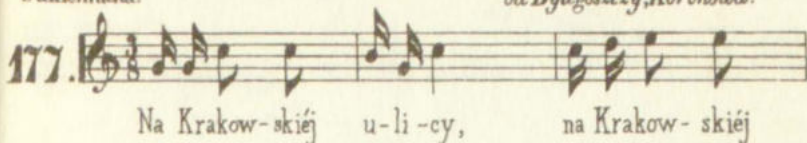
176.
 Na zie - lo - ny łą - ce pa - sie Ja - sio owce.

 J - dzie za nim grze - cna Ka - sia dzie - ciąt - ko mu nie - sie.

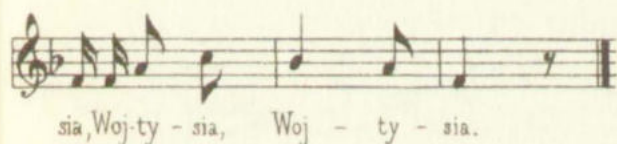
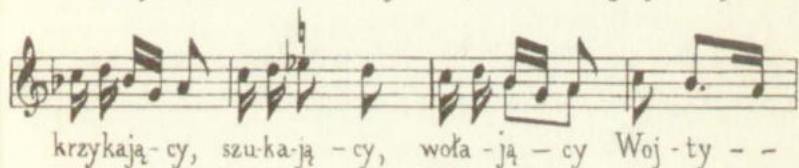
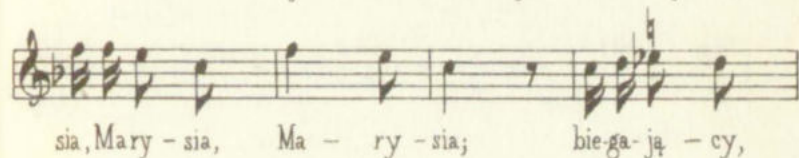
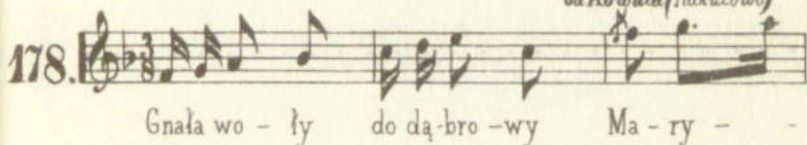

Sukiennicka.

od Bydgoszczy, Koronowa.

od Kowala (Rakutowo)

od Służewafkoneck)

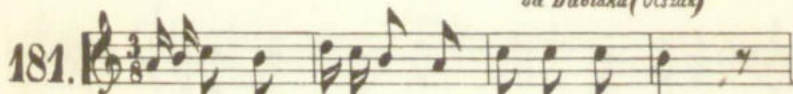

Kujawiak.

od Włocławka (Krzywogóra)

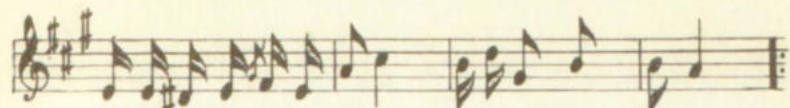

od Babiańska (Olszak)

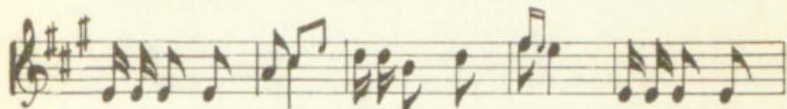

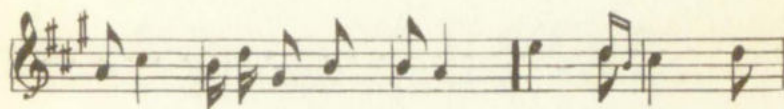
Czyli za gó - reczką, czyli za ol - szy - ną,

pa - sła trzodę dziewczyneczka, gdyby przepió - reczka.

Pa-ro-be-czek do ni, ona mu się broni, o dróżkę się

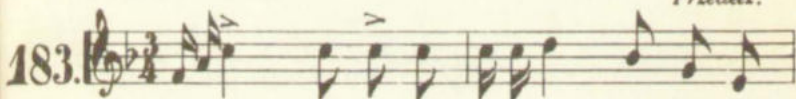

py - ta, a za rączkę chwyta. Puść me Ja - siu,

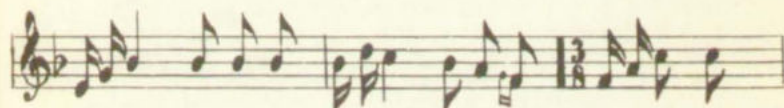

jak cię proszę, niech se trzo - dę z po - la spło - szę.

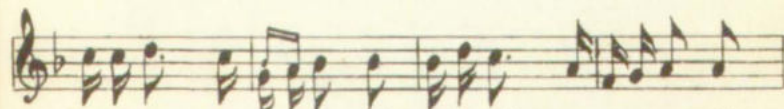
Przedes.

Pod borem, pod bo - rem, pod ona krze - wi - ną,

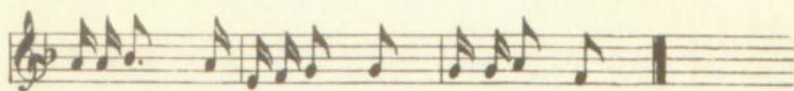
pa - sła pa - stureczka gdyby przepióreczka. Puść me Ja - siu,

kiej cię pro - szę, niech se trzodę z pola spło - szę, coż ci przyńdzie

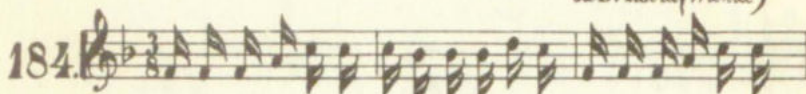

z buzi moj-i, widzisz, człowiek pod krzem sto-i, cóż ci wi-nien

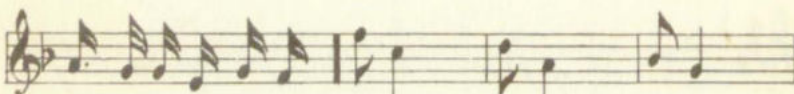

ten mój wia-nek, wywrócisz my z mlikiem dzbanek.

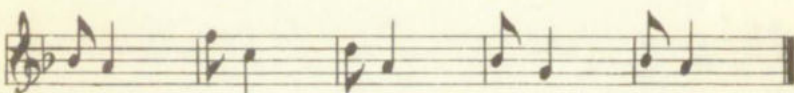
od Brzósca (Wieniec)

Pa-sła pa-ste-re-cka młode jagnięteczka, przyszed pasterz do ni,

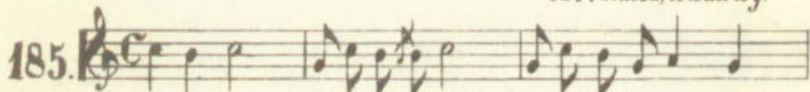

o-na mu się chroni. Daj mi po-kój, o co

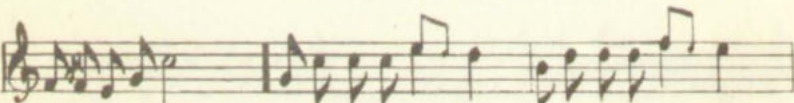

pro-szę, aż swą trzo-dę z po-la spło-sze

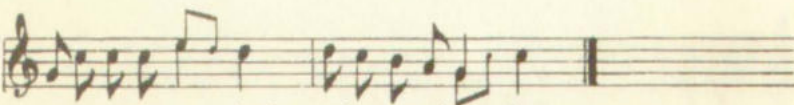
od Przederza, Kloda wy.

W ol-szy-nie, w gęstej krzewinie, sta-ła się przygo-da

jednej dziewczynie. Ja byłem pi-ja-ny, kiejś się zabawia-ła,

ja o tém nie wie-dział że-byś wianek mia-ła.

Ja ze swojĄ kądziele-ną podko - mi nek,

a za mo-ją kądziele-ną pań-ski sy-nek

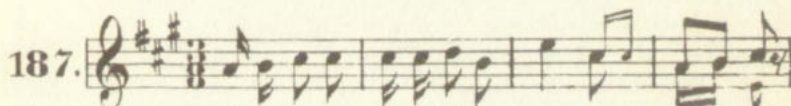

Oj do-brze zkądziele-łą kto ją ma przedkiewa,

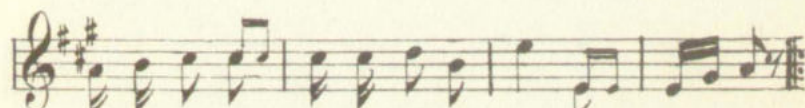
od Lubranica. Jzbiocy (Sulkowo)

kto ni-ma, to pro-si o kądziołkę Pa-ce si.

A ja zmojĄ kądziediną do o - gro-du

a za mo-ją ką-dzieli ną co na-ro-du!

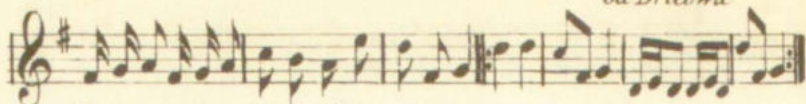
od Brześcia (Kruszyn)

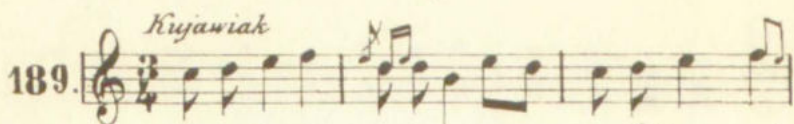
Ra ra ra zkądziele-łą, a mam ją przede ją

Za stodolą narzyce Za stodolą na rzyce pastakosia

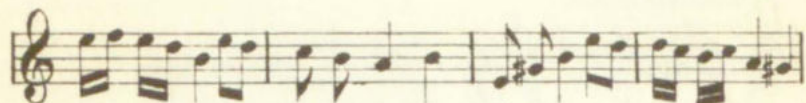

Ka-czy-ce kaczyce pa-ła ha-sia kaczyce.

Kujawiak

ka-pa-ła się ka-sia w morzu, pa-ła ka - czy-

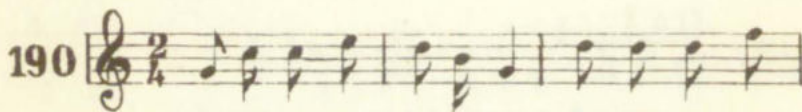

ki we zbożu przy-szedł kościo-ła-da-si-nek i na-wrócił

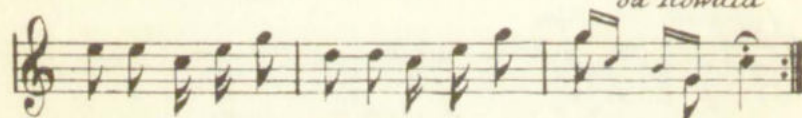

od Chodoxa / Mstowo /

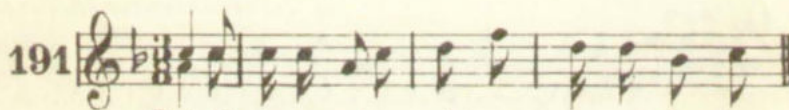
ij ka-czynek.

Złamtej strony ję-zio-ra, złamtej stro ny
od Kowala

lip-cem ja-wo-rem, Wójtek za bo-rem ję - zio-ra

Dziś do-bry pa-nience, gdzie pan - na wę dru-jesz

Na ja-go-dy na czerwone, gdzie wasan po-lujesz - lujesz

192

Mój mężu powiedz kiedu, nie-cha j nie zar-tuje,

*ja do niego do spo-wiedzi on my wy-ga-du-je.
od Inowroclawia.*

ej ej ej do spo wie dzi, on my wyga - du je.

193

Có-rus moja dzie cie, mo je ktopo sie-ni

chodzi. Jas, Jas, ma-tu lin-ku, Jasio ko-nia chłodzi

od Radziejowa / Skibin/

194

A-nulinku, dziecie moje a chtolo tam pu-ka?

*Malu liń-ku do-brodzjko kotek myszki szuka kot, kot,
od Kruszwicy/Piaski/*

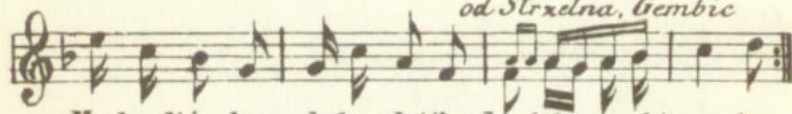
Matulińku Kot, na-ro-bił my wpoko-i-ku łos-kot

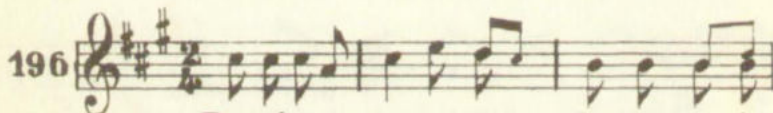
Có-ruchnał- ruch-no, co wpokoju stuka?

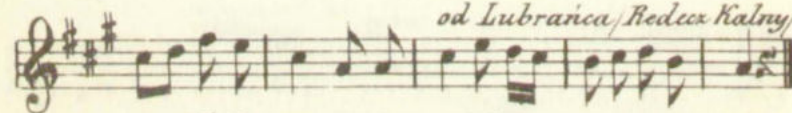
*Ma-tu-liń-ku dobro-dzjko, ko-tek Myszki szuka
od Strzelna, Gembic*

Ma-tu-liń-ku dobrodzjko, ko-tek myszki szuka

Prosił-ci ją wo-gro-dzie by mu da-ta

*od Lubrańca/Redecz Kialny/
wo chłódzie, wo-grodzie, wochłódzie, marchonkę - rmac.*

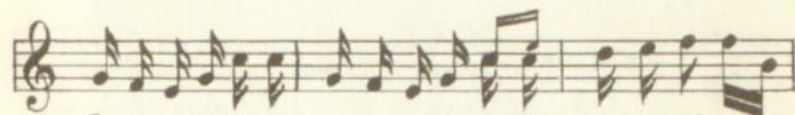
U Młynarza Mar-ci-na jest tam piękna dziewczyna.

Tomty, romdy, tady, Tomdy, romdy, tady, jest tam piękna dziewczyna

U mynarxa nasze-go, jest tam Kasia u-niego

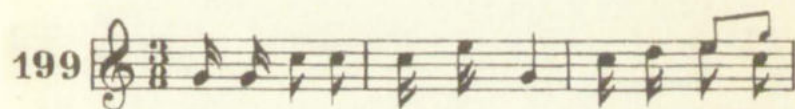

Oj da rada, rada, ej da rada, rada jest tam Kasia

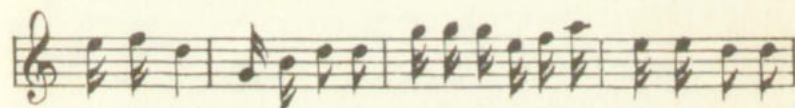

u nie-go.

od Brdowa

U me-narxa Mar-ci - na jest tam piękna

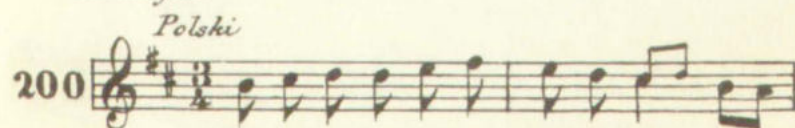

dziewczyna. Daj dy, rajda, tomty da da romty, jest tam piękna

dziewczyna

od Racjajika / Sierchow /

Da-lij raptem do-ni, raptem do - ni

Polski

dali j raptem do ni, raptem do ni, nie u-wa-żaj, choć się bro-ni

Nie u-wa-żaj kawalerze, choć się broni to nie szczerze

Przy weselu

201

Spadła z wis' ni wi - dzie - liś - my
od Kiruszwicy, Radziejowa.

i rozdarła far-tuszczyk z sy-wa - liś - my - liś - my.

Weselna

202

Spadła z wis - ni wi - dzie - liś - my

od Włodawka / Wiśka /

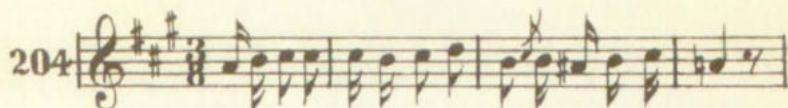
i rozdarła su-kio-neczkę z sy-wa - liś - my - liś - my.

203

Sie dri tam pa - ni. między bec-ka - mi,

trzy ma banidurkę między rączkami.

od Włocławka, Nieszawy

Juz to te mu pićilat będzie, romti di ri di da,

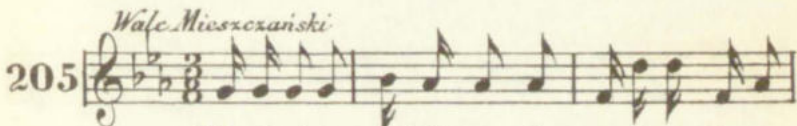

jak chodzilam na io-łę - dzie romti-di ri-di da.

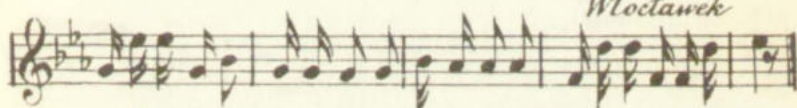
romti di ri di rom ta tadi romti di ri di da

Włocławek

Wdębi-nieja wołki pa-sła romti ri de ra

Walc Mioszczanski

romti ri de ra Wdębi-nie mnienocka zasła romti ri deri de ra.

Włocławek

A za mażci mo wy da ją, a toi

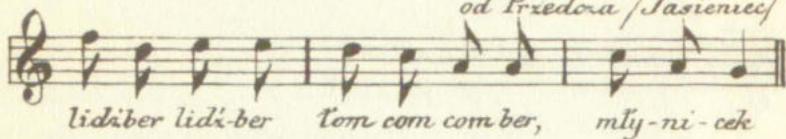

ja tam ni-mom wo-li. Za sta-re-go.

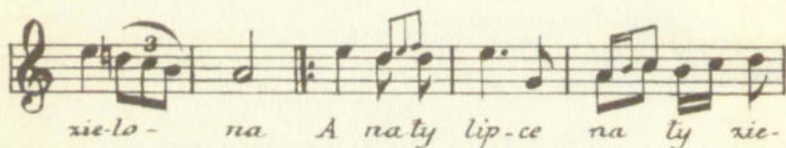
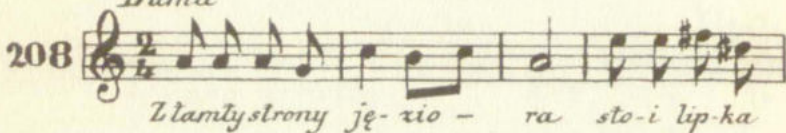
od Lubrańca/Suthowoj

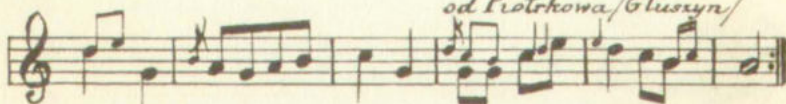
od Przedora/Jasieniec/

Duma

od Piórkowa/Głusyn/

Duma

109

209 *z tamty strony je- zio-ra sto-i lipka zie-lo - na*

od Kruszwicy / Góra, Szarlej

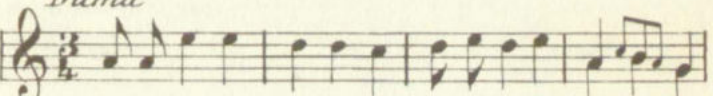
 A natej lipce, a naty zielony, trzejptaszkwie spiewa-ja

210 *Duma*

 O-ble-kę kontusz O-ble-kę szupan, szable przy pa-sze

od Strzelna

 pojde do Marysi pojde do je-dyny to ja u-cie-sze

211 *Duma*

 Moj matki ro-dzo-ny, sto-i ja-wor zie-lo - ny,

 ser-deń - ko serdenko, zielo ny. Sto-i podniemtożeczko,

od Piotrkowa / Głuszyn, Orle /

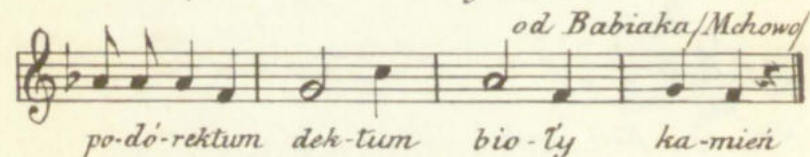
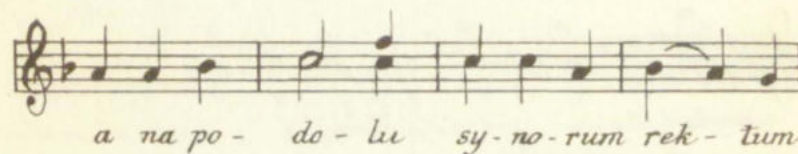
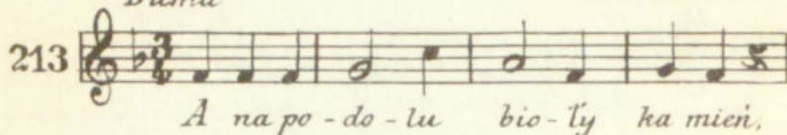
 le-zy na niem Ja-sieczko, ser-deń - ko serdenko, Jasieczko.

212 *Duma*

 Diewcxe mo-je daj my wio - nek,

Duma

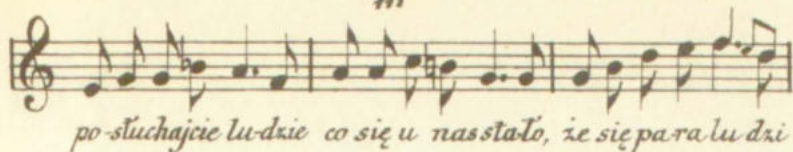

Duma

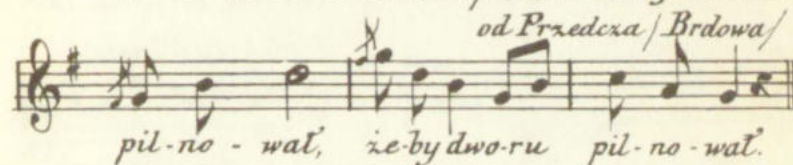
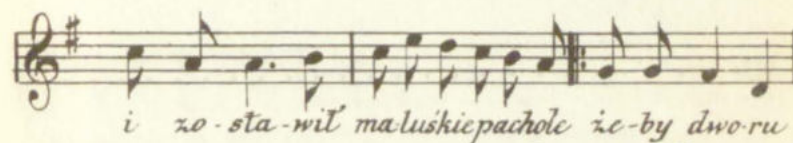

Duma

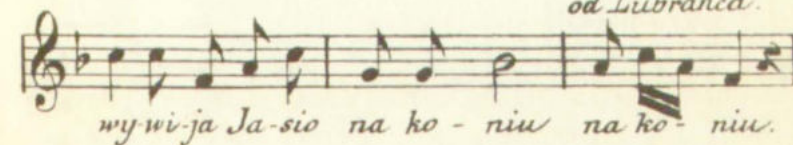
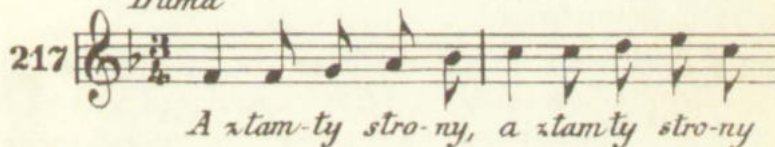

Duma

Duma

Duma 112

218

Oj to-wi-to dwóch rybaków na rzé-ce,

na-pot-ka-li dnie-ciąteozko w ko-leb-ce

od Raciążka/Słomkowo/

oj w ko-leb-ce w ko-leb-ce

Duma

219

Złamty stro-ny je-zio-recz-ka ja-domu-ta-

od Kruszwicy/Piaski/

ny, hej, hej mocny Bo-że ja-domu-ta-ny

Duma Kościelna

220

A wnie-dzielę z po-ran-na po-szła panna

od Izbicy/Chalno/

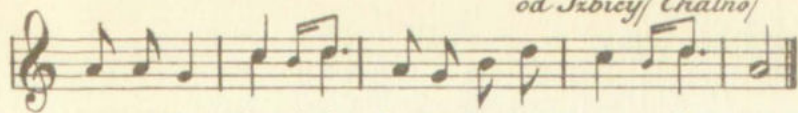
na zie-le na zie-le

Duma Kościelna

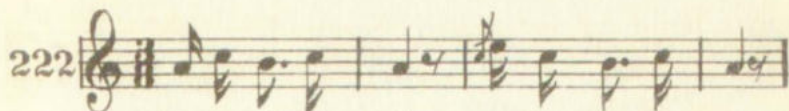
221

A wnie-dzielę ra-niuchno po-szła pan-na

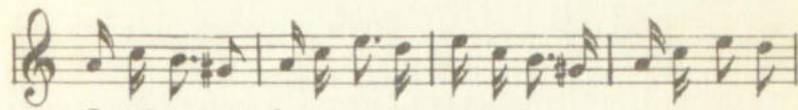
od Izbiicy/ Chalno/

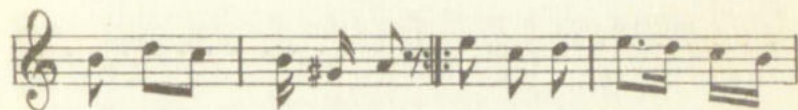
na xiółko. Na xiół-ko, ser-de-tu na xiół - ko.

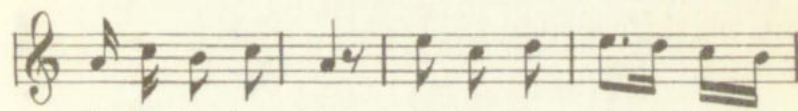
Na-go-tuj tu jeść po-ja - de ja precz.

A jak zgościły tu przyjadę, jeść goto-wo niezastane

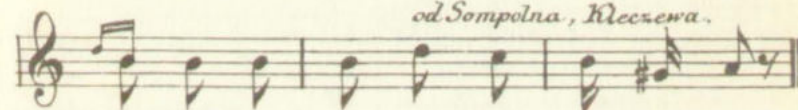
ki-jem mi weź miesz. Ach ach ach ach

bę-dą tu bi- twy do ko-la kuch - ni

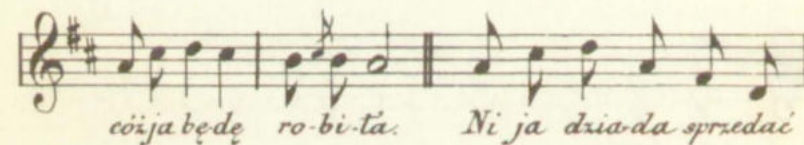
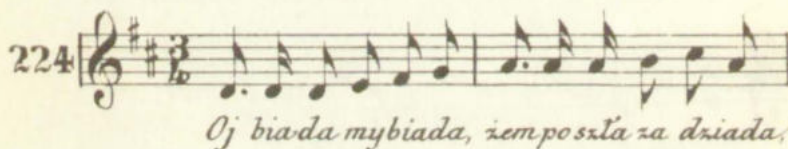
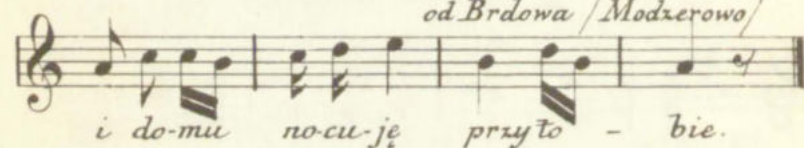
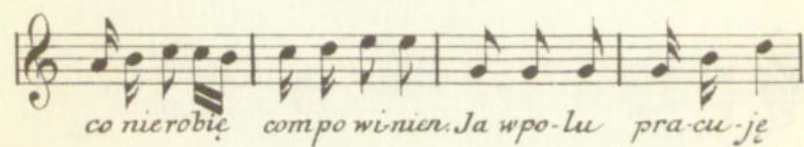
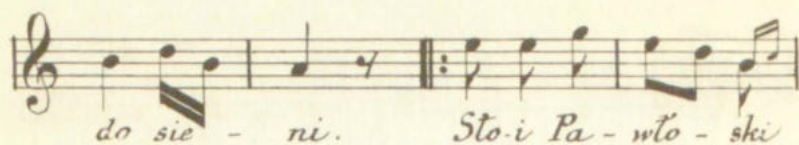
bę-dą go-ni - twy la - ta ta za mę-ziem.

od Sompolna, Kleczewa.
z o - krutnym o - rę - zem z głów-nia-my.

Sta-ta się nam tu ta-ka o - głos-ka

od Osiecin / Borucin /

A bia-da mi i bia-da, o ja bidna dziewczyna.

Z tamtej strony miasta hoc hoc hoc chodziła niewiasta

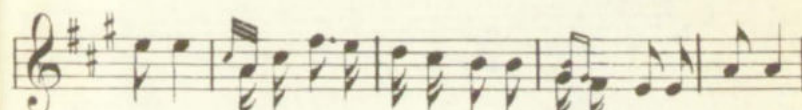
od Osiecin / Bodzanowo bach /

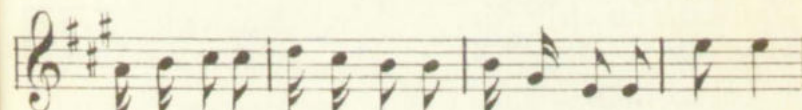
hoc hoc hoc. Tak sobie mówiła hoc hoc hoc grzeszną panną była hoc hoc hoc.

Zachciało się sta-rzej ba-bie młode-go ga-

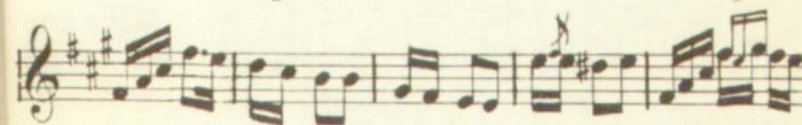
lantę, zjadła baba trzysta diabłów, trafiła na frantę.

Młody galant sta-rzej ba-bie skórę wyfu-truje,

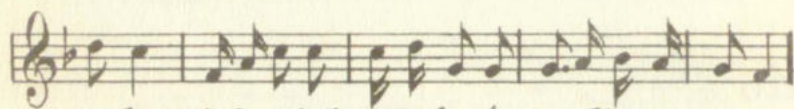

ba-ba lata jak szalo-na, sta-ro-sci nie czuje

227. *Jużci bym się był o że-niś, że bym da-me*

na-łox(t), że-by miała sto ta-larów, że niś bym się za-roz.

*Jest tu babka, jest tu babka, ma ta-larów dwieście
od Inowrocławia*

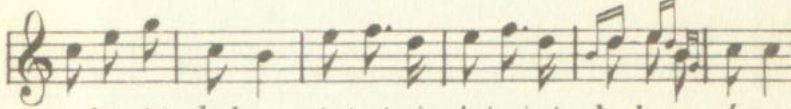

da lij chłopcy, dali j chłopcy babę z nie my weź cie.

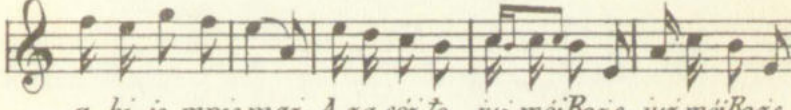

228 *Ma bab-ka, ma bab-ka ta-la-ry wle-sie;*

 ki-jem ją, ki-jem ją, niech je przyniesie. Daj po-koj, daj po-koj

 u-bo-giej babce, już niesie już niesie ta-la-ry wkapce.

229 *A bi-je mnie maż mój Bo-że, maż mój Bo-że,*

 a bi-je mnie maż. A za còż to już mój Bo-że, już mój Bo-że,

 od Kowala / Bogustawice /
a za còż to już.

230 *Ło-no ko - cha - na, daj że mi śnia danie*

od Brześcia/Wieniec

Tydy, rydy, rydy, rom tom tom tydy, rydy, rydy rom tom

231

Na pie-cu o-rat, wkachlu siał; żona pła-

ka-la, on się śmiał. Nie płacz żo-neczko,

Babiak

będzie chlib, pu-cwier-ci ży-ta, mie-szek pliw

232

Com zarobiła, tom zarobiła, to mój Franek przepił

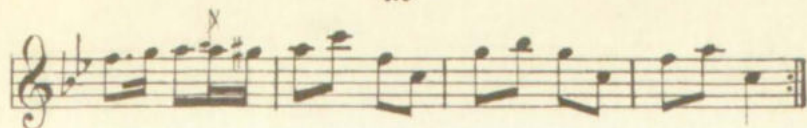
od Kowala/Swiątkowice/

Nie szcze-kaj pys-kiem, nie dosta-niesz biczyskiem

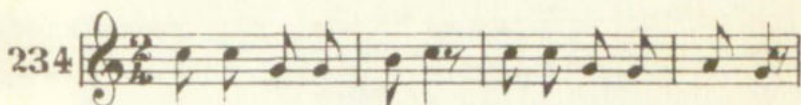
233

Matko moja, mateczko, mateczko, ma-teczko.

Nie dajcie mnie za Jasia za Jasia za Jasia.

od Babiaka

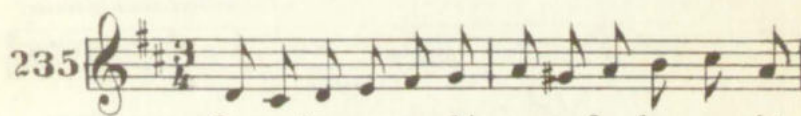

Cóż to z te-go bę-dzie zo-na po mnie i - dzie

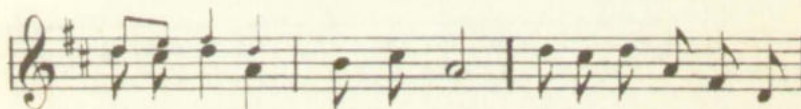

zo-na po mnie i - dzie po mnie i - dzie.

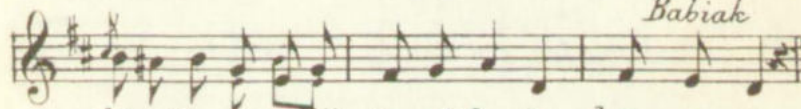
od Jzbicy/Orle/

Są na bo-ru sryszki a w po-lu ka-myszki

a wo-grodsie laszczy-na. Na ko-minie po-piół

daj mi ja-siu pokój jam nie two-ja dziew-czy-na.

Babiak

Nie sama ja, nie sama, do kar -

ciemki chodzę, mam so-bie kumpę - neczkę, da ze so-

Strypca

ba ją wodzę.

od Strzelna, Rakosci

237

Wędlesto-lu so - bie ska-żę, gdywkiedis-ku

od Inowrocławia / Jaksie /

dno zobaczę o to ja pan pan i o nicnie dbam.

238

Amojtowarzysiu ja o tobie lu-sze. To jedną to dwie,

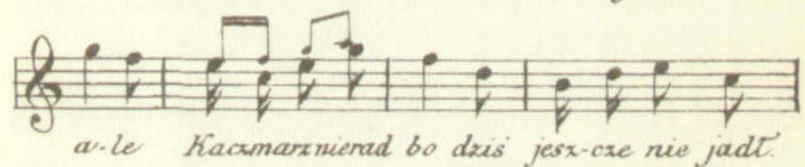
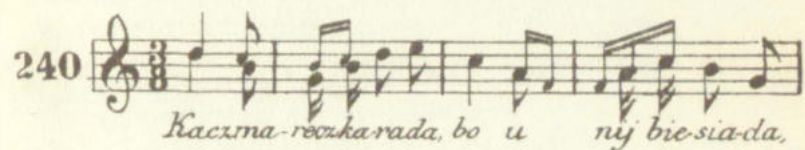
od Kowala.

co to-bie to mnie, a będzie to te-go trzydzieści i dwie.

Włodziejska

239

Do-bry wie-cior karex-marex-ko zBo-giem so-bie

Duma

241 *Za-bę-bniono, za dxwonió-no, na wo-jen-kę*

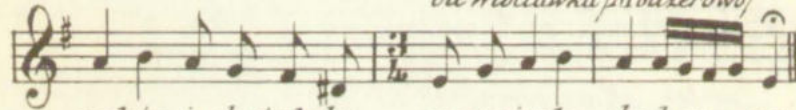
 za tra-bio-no, star-sza siostra wysko-czy-ła

od Kowala/Bogusławice/
 bra-tu ko-nia skul-ba-czy-ła.

Duma.

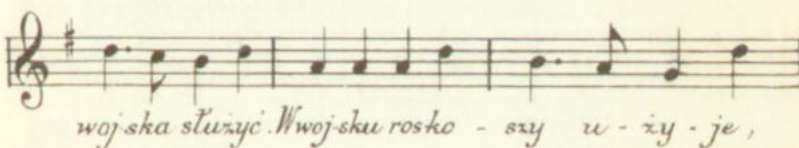
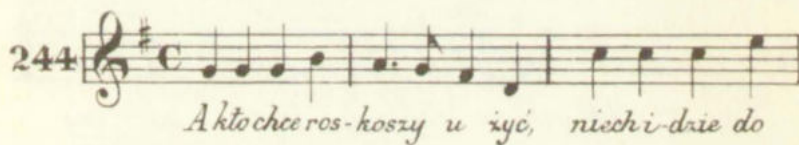
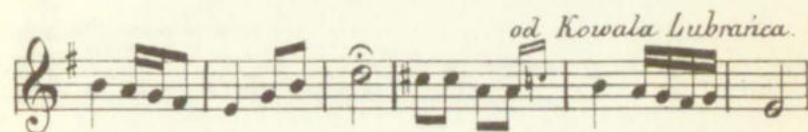
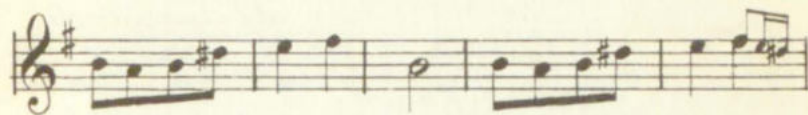
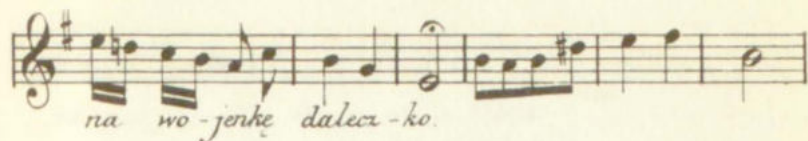
242 *Gdzie to jedziesz Ja-siu? Na wo-jen-kę Ka-siu,*

 na wo-jen-kę da-lecz-na. Weź me Ja-siu z so-bą

od Włocławka/Modzerowo/
 radam je-chać z to-bą, na wo-jen-kę da-lecz-na

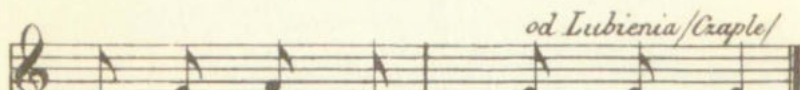
243 *Gdzie to jedziesz Ja-siu? Na wo-jen-kę Ka-siu,*

 na wo-jen-kę da-lecz-ko. Weź mnie i mnie z so-bą

245
 A w Warszawie w pir(w)szym domu, sxy-ja mon-dur

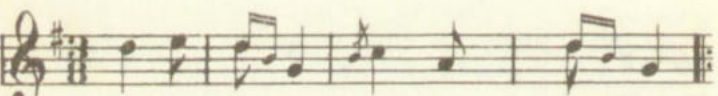

 wła-snie dla mnie, a ka-po-tę na pia-tek,

od Lubienia/Czaple/

 na nie-dzie - lę na swia - tek.

246
 A pro-si-lam Bo-ga i świę-tyj Bar-ba-ry,

od Lubranica/Otmianiw/

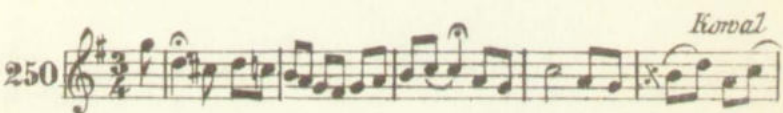
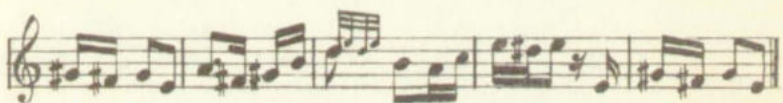
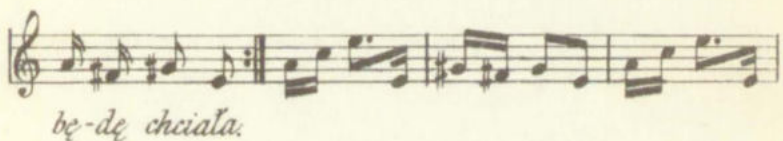
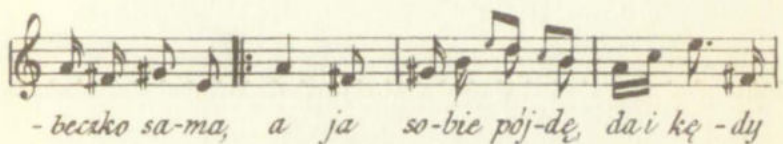
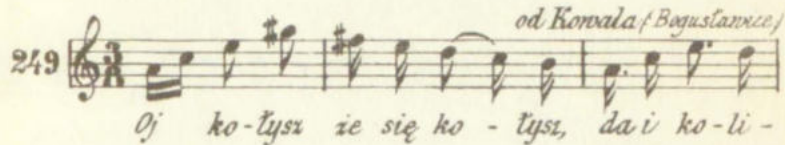
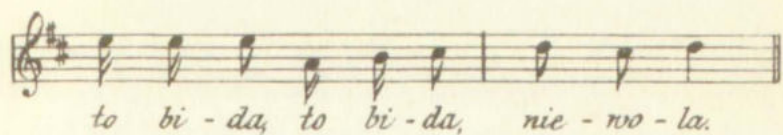
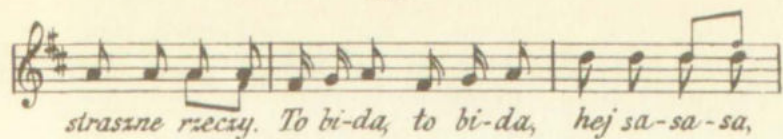
 ie-by moj Wo-si-nek nie sta-wał do mia-ry.

247
 Za bo - ra-my, za la - sa - my,

od Jzbicy/Grojec/

 tan-co-wa-ta Mał-go-ria-ta ziołnie - rza-my

248
 Swiniakwicy, baran be - czy, boć to ziołnierz

251 *od Konwala (Wieliczka)*

Bii, bii, bii, biana, porwał wilczek ba-ra-na;

a o-wieczkę psi, psi, psi, a ty Jo-ziu śpij, śpij, śpij.

252 *od Piotrkowa (Głuszyn)*

A, wa, kot-ki dwa, sza-re bu-re o - bydwa,

Le - ta, do la - sa i wo - la - ją hopsa sa.

A, a, a, a, a, a, a, a.

253 *od Piotrkowa (Głuszyn)*

He la, he la, he! Szed chłop, szed chłop

bez rynek, ku - pił so - bie bę - be - nek. Na bę -

- ben - ku ru tu tu, na piszczałce fii, fii, fii.

254 *Od Lubienia (Struże)*

Oj i ko - łysz że się ko - łysz oj da ko - li

- beczko sa - ma, oj da ko - li - becz - ko sa - ma.

255 *od Lubrańca (Redecz Kalny)*

Si - ko - recz ka, ma - ty pla - szek.

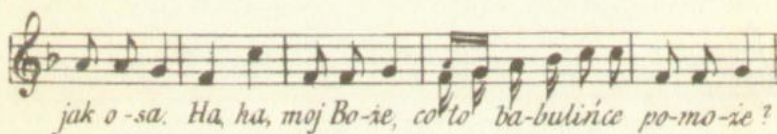
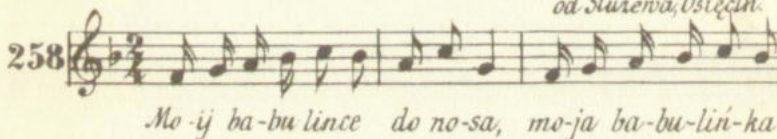
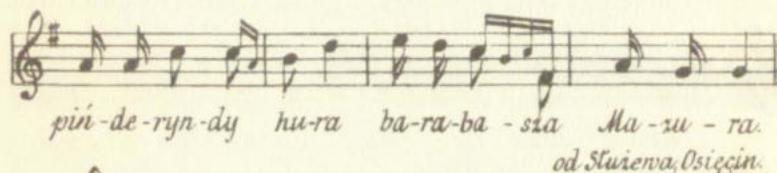
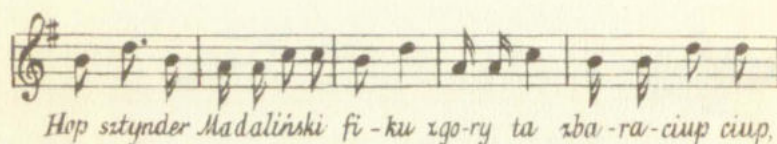
od - je - chał - me mój chłó - pa - szek.

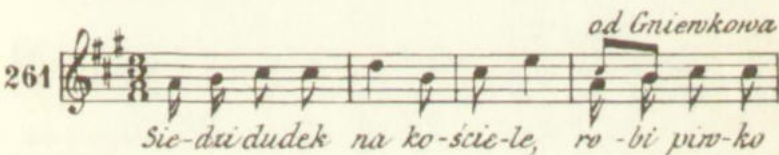
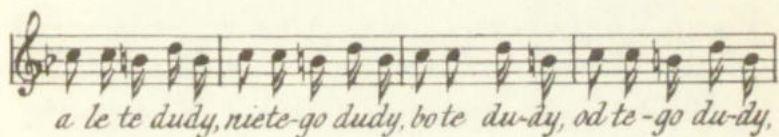
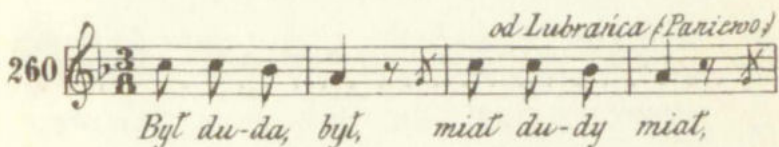
J nie - dał - my ser - ca smu - cić,

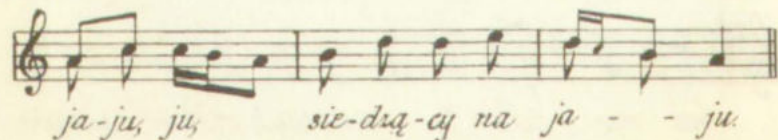
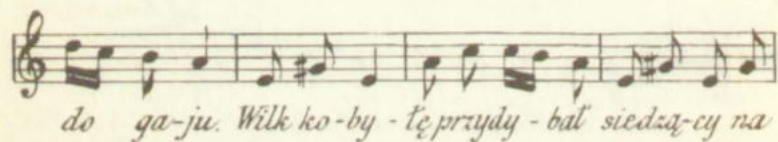
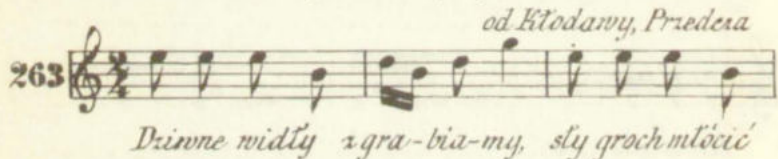
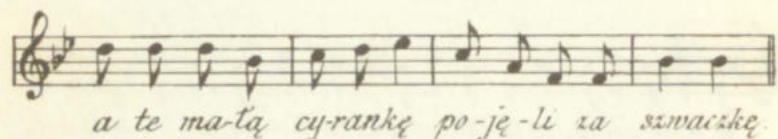
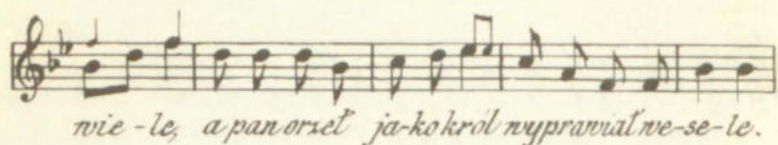
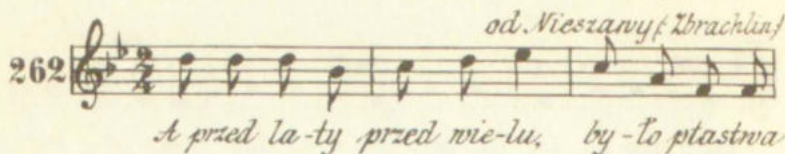
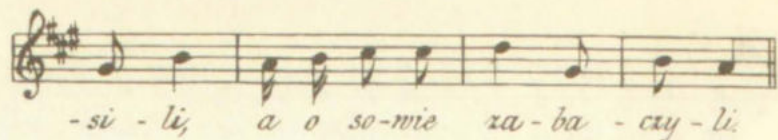
bo nie - dłu - go miał po - wró - cić.

256 *od Lubienia (Hłobka)*

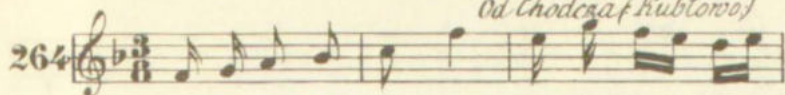
W Ma - zo - wieckim mieście, mia - ła ba - ba

Od Chodca (Kubłowo)

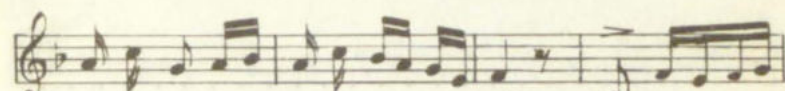
U-mar Maciek u-mar, szko-da Mać-ka

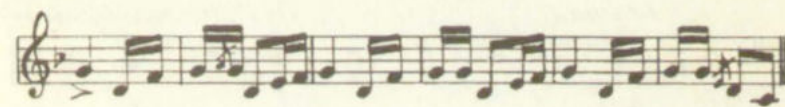
szko-da, szkoda Macka szko-da Oj boć nam

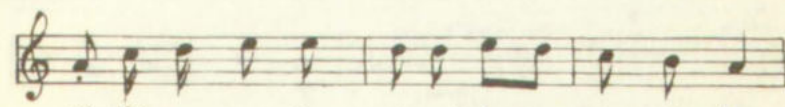
ku-pił pi-wo i tań-cował ży-wo i tań-

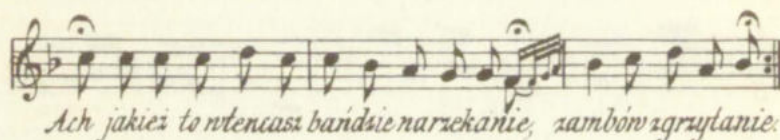
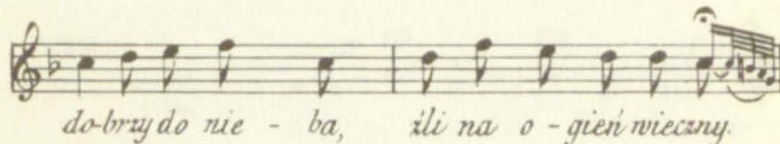
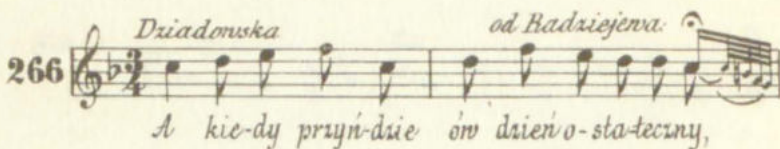
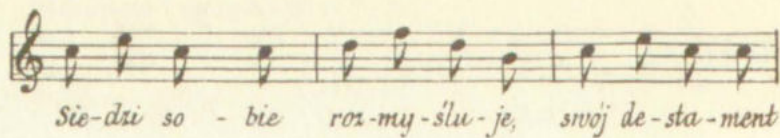
-co-wał ży-wo ho sa, ho sa toć.

Siedzi za-jąc pod mie-dzą pod mie-dzą,

Mysłinco o nim niewiedzą nie wie-dzą.

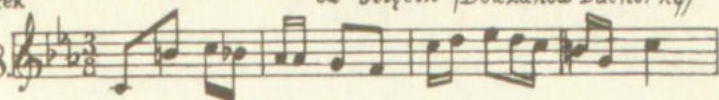

PIESNI PASTERSKIE

Oweżarek

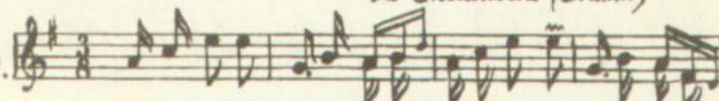
od Osięcin (Bodzanów Bachorny)

268

od Gniewkowa (Brazno)

269

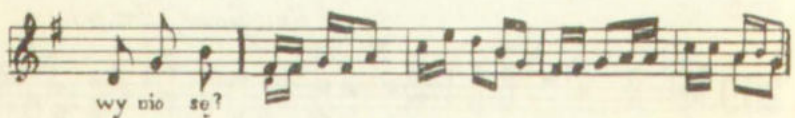
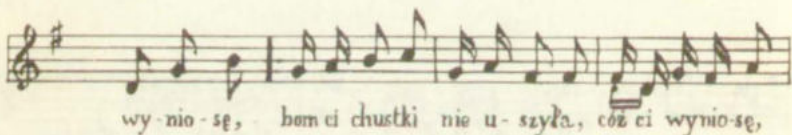
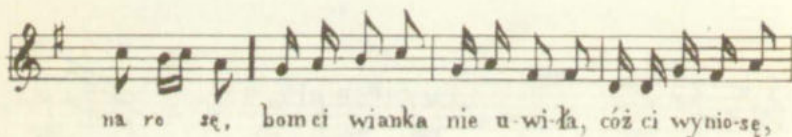
Nie wy-ga niaj ow-cza-ryszku owiec na ro-se na ro-se

od Włocławka (Leg. Modzerowo)

od Kowala (Rokutów)

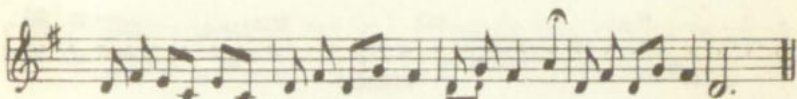
N. 301

od Izbicy (Grojec)

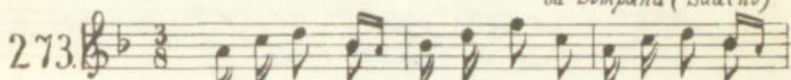
Da je - dziesz, nie jedziesz, owcza - rek, da i je - dziesz

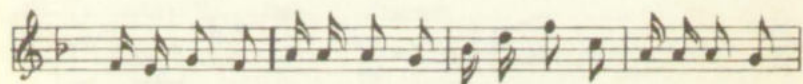
nie je - dziesz, da i je - dziesz, nie je - dziesz. A przeczowało to

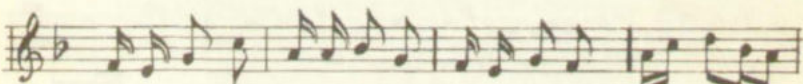
mo - je ser - ce że me nie weź niesz nie weźniesz, że me nie weź - niesz.

od Sempolna (Sadlno)

Nie wy - ga - niaj ow - cza - ryszku o - wiec na ro ---

sę, na ro - sę bo jak pój - dę z kar czmy do dom to je roz - pło - -

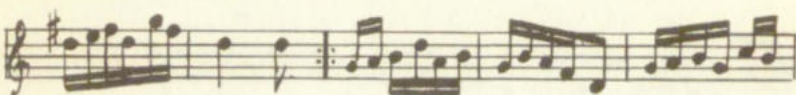

szę, roz - pło - sę, to je roz - pło - sę, roz - pło - sę.

od Osiecin, Radziejowa.

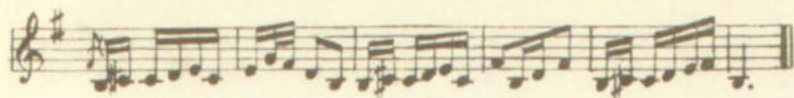

Wolarek.

od Chodcza, Przedcza.*od Chodcza, Kowala (Suzutkowo)*

Krowiarek, Moderato

od Kowala (Węclawice)

ob. № 286.

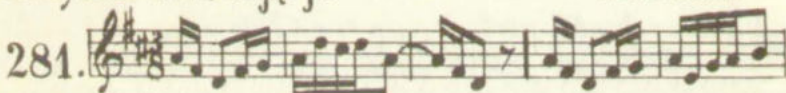
Owczarek.

od Kowala.

Za bydłem nawracając je.

od Kowala.

od Kowala (Rakutois)

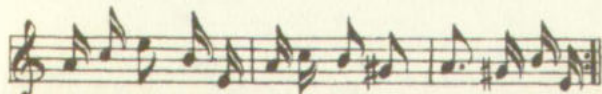
od Kowala (Bogusławice)

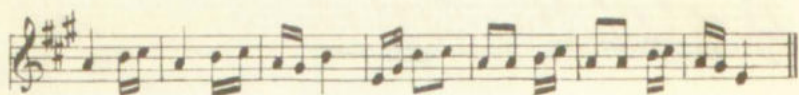
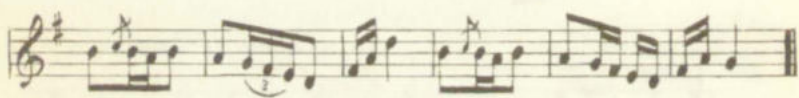
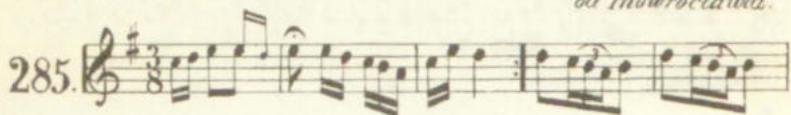
Da owcza-rzu psie ra-ka - rzu da du-że torby masz,
Ko-ło - dzie-ju, psie zło-dzie-ju da ładne córki masz,

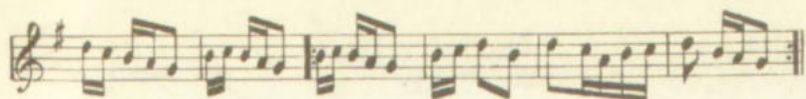

masz da i masz. Da spo-ję cię za groszy cztery da i wy bio rę
masz da i masz. Ukła - dę się wedle proga da i po - pro-szę

wszystkie sery da to mi wszystkie dasz da i dasz.
pana Bo-ga da to mi je-dnę dasz da i dasz.

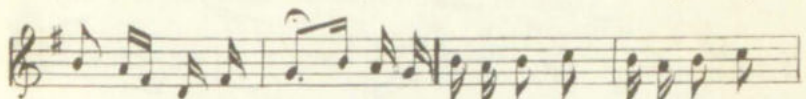
od Pakości (Kościółec)*od Inowrocławia.**od Włocławka.*

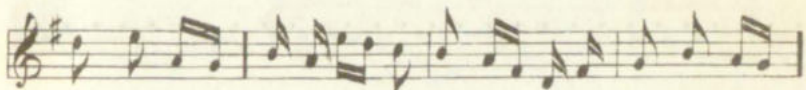
od Brzeźcia, Włocławka.

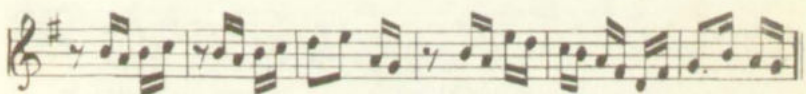
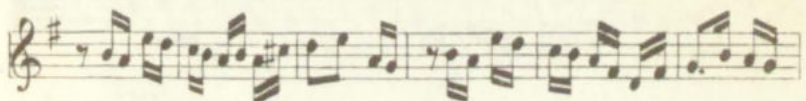
A za - la - sem mo - je wołki za la - sem, a nam ci ja
A za - snę - na moja mała za - snę - na, za - je - to ij

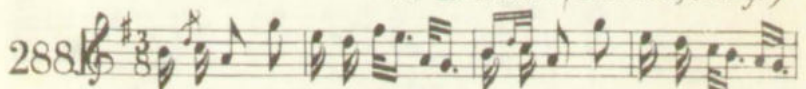
piszcza - łeczkę za pasem. Jak ja na tej piszczałeczce
cztery wo - ły z jęcz - mie - nia. A o - de - cknij moja ma - ła,

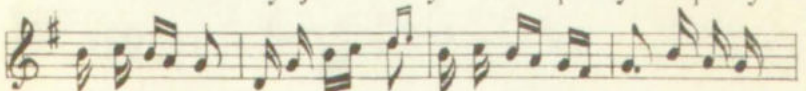
za - cznę grać, będą ci się moje wołki do dom brać.
o - de - cknij, na - wrócisz ci cztery woły o - de wsi.

od Lubrańca (Przniewo, Głuszyn)

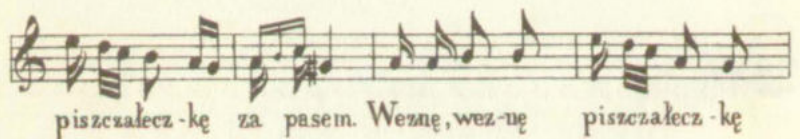
Wy - ga - niaj wo - ły bła - du - siu, wy - ga - niaj wo - ły da wo - ły,
A z o - bo - ry jak z o - bo - ry, a - le z podwyrza z podwyrza.

A jak - że ja mam wy - ga - niać, nie chcą z o - bo - ry z o - bo - ry.
A mamci ja dość kłopotu od te - go Ja - na pasterza

A za la-sem wołki mo-je, za la-sem, a mam-ci ja

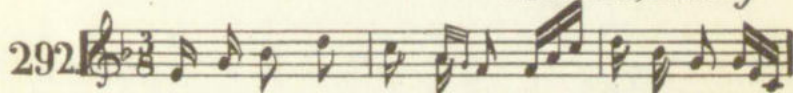

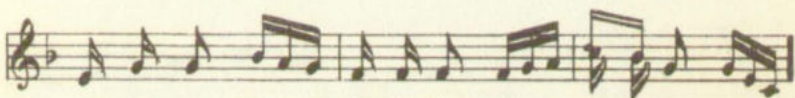
od Gniewkowa, Inowrocławia.

od Przedcza, Kłodawy.

A za la - sem czarna chmura, desz po - le - je,

a gdzie ja się z by - de - łecz - kiem za - po - dzie - je.

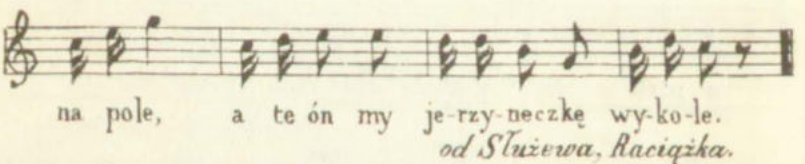
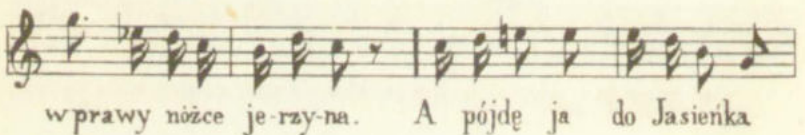
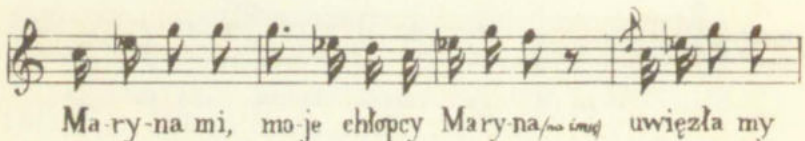
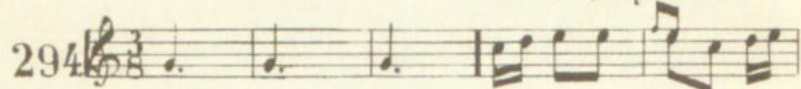
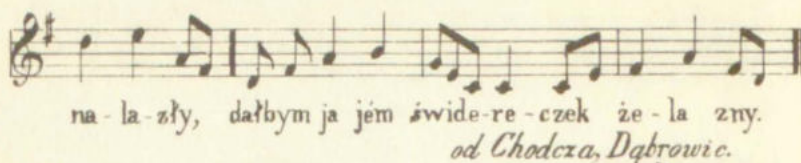

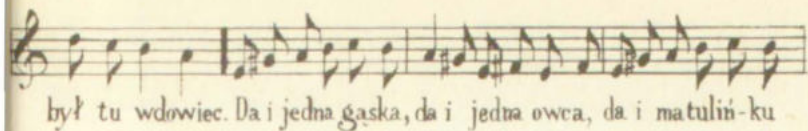
a gdzie ja się z by - de - łecz - kiem za - po - dzie - je.

od Chodcza, Lubrańca.

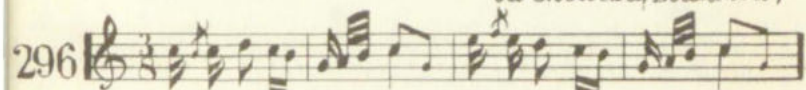

Jag'em jechał z Lubrańczyka do Koła zginęła my

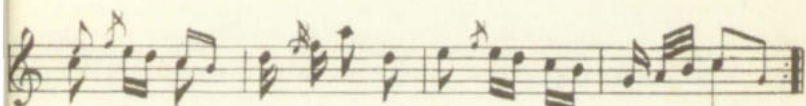

od Chodcza (Bodzanów)

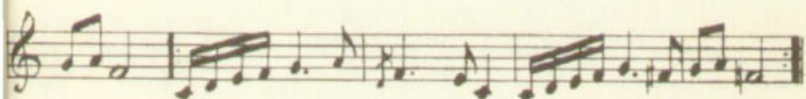
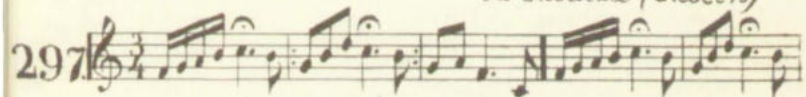

Nie-da-le-ko święty Michał, owczarskie go dy da gody,

zgo-dzę sobie owczaryszkę do swęj wygody wygody.

od Chodcza (Choceti)

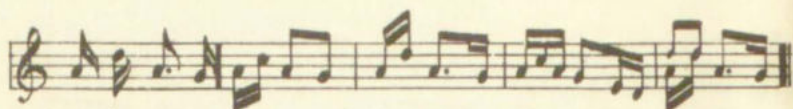
od Kowala, (Więclawice)

Ha la la la ku da-bro-wie, za-li-cał się

pastuż krowie. A pastu-rek ja-fo-wi-cy, wszystko było

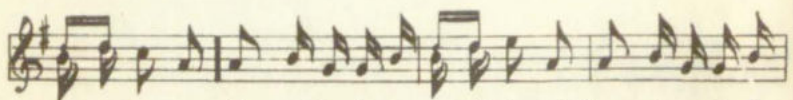

za nim ry-cy.

od Kowalea (Więclawice)

Da ko-nie w życie, konie w owsie, da konie w ta-tar-

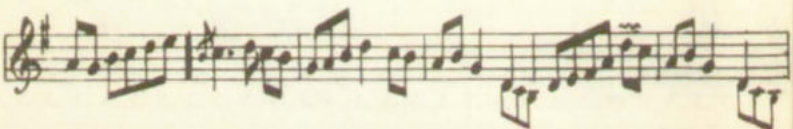

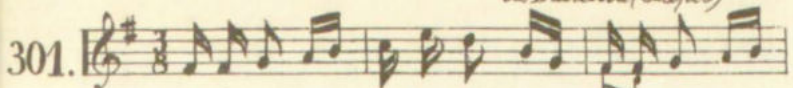
ce, tatar-ce. Da za-li-cał się pański fornal da w piecu kuchar-

ce ku-char-ce.

od Służewa (Koneck, Gęsin)

od Lubienia (Czapla)

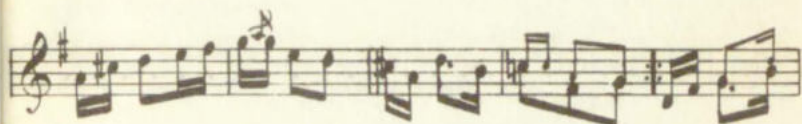
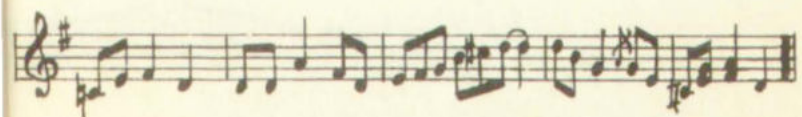
Oj da ow-cza-reczku Ku dła, da i o-wiecz-

ka ci schudła; oj da daj-że owcy so-li da bo owcę

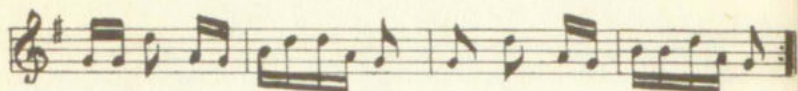

brzuszek boli.

*ob. N° 271.**od Gnieznowa.*

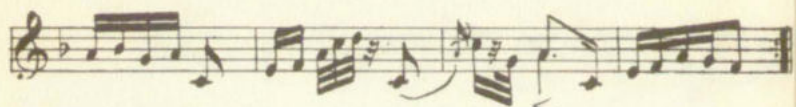
Wolarek. *Presto*

od Orzein (Lekarzowice)

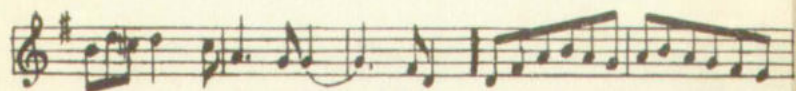
Wolarek

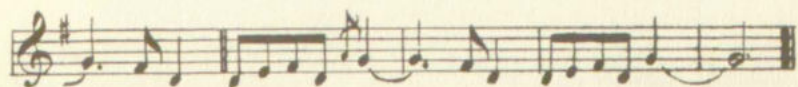
od Kruszwicy (Szarlej)

Krowiarek.

od Streełna, Kruszwicy (Stodoly)

od Raciązki, Nieszawy.

od Osiecin (Boruciu)

A wyganiaj wo-ły zaspła,

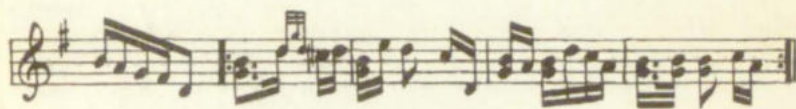
ho to te - raz noc nie mała. A wyga - niaj je grani-cami

że - by wolki nie ryczały.

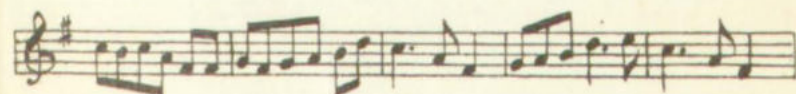
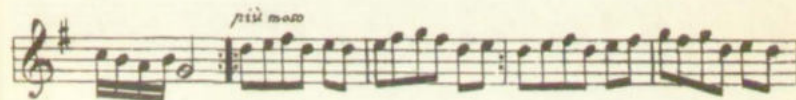
od Inowrocławia (Góra, Szarlej)

308.

fine

od Lubrańca (Boniewo, Obnianów)

Owczarek prawowierny.

od Pakości.

311. *od Brdowa, Przedexa (Blonna)*

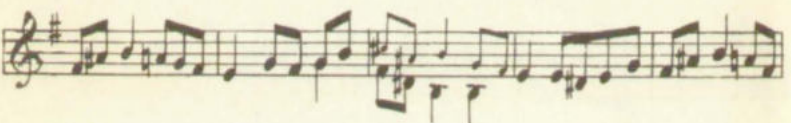
Dygu dygu dygu po pszenicy, dygu dygu dygu

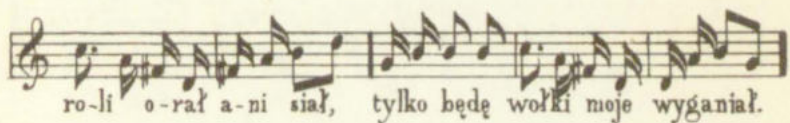
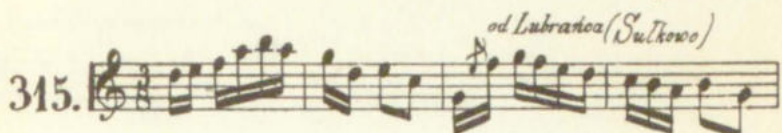
po owsie. A nie dałaś my gęby w zapust, a i dajże teraz

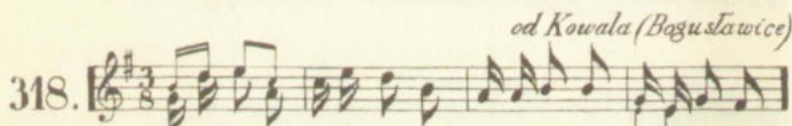
psu w poście, nie dałaś my gęby w zapust a i dajże teraz

psu w poście

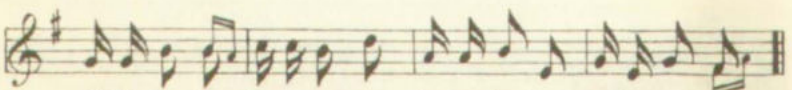

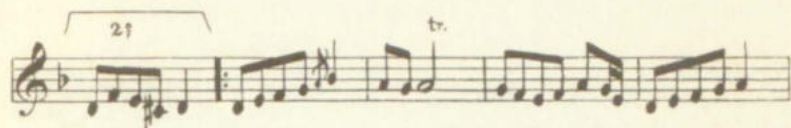
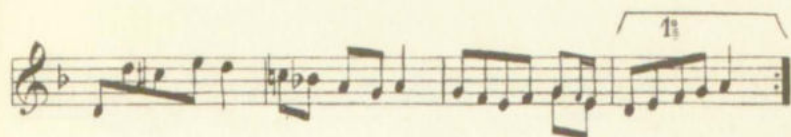
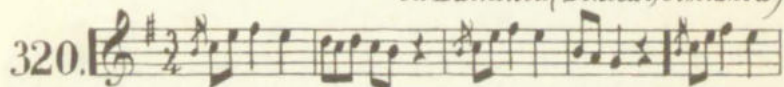

Przyszła owca do Micha-ła, piosneczkę mu zaśpiewała:
Za owies'em zapłaci-ła, da bom ci się okoci-ła,

mój Mi-cha-le daj mi ow-sa, bo ja bę-dę twoja owca.
a za sianom ci odda-ła bom ci jagnię wycho wa ła.

tr.

odźbicy (Lubomir)*od Lubrańca (Boniewo, Otmianów)*

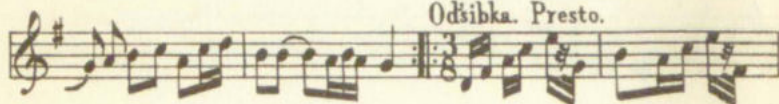
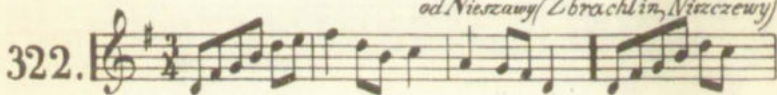
Taniec Chodzony pasterski.

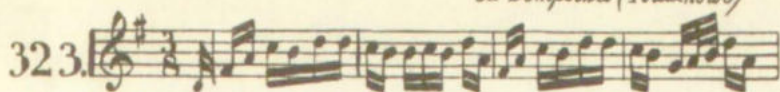
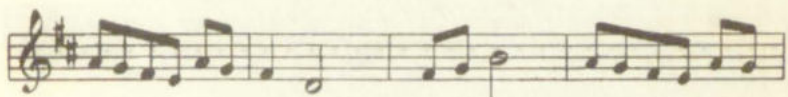
od Kowala (Strzynki, Goreń)

Andante.

Odsibka. Presto.

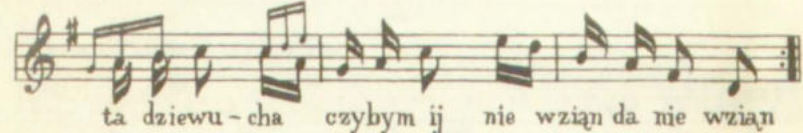
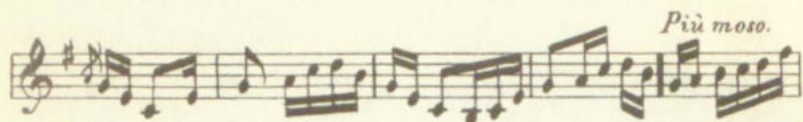
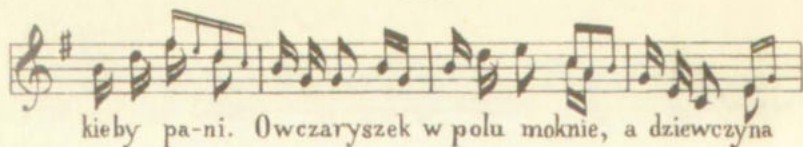
od Nieszawy (Zbrachlin, Niszczewy)

od Sompolna (Ruszkowo)*od Stuzowa (Gęsin)*

Owczarski Karczemny.

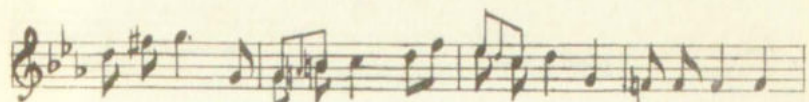
od Izbiicy, Brdowa (Chociszewo)*od Inowrocławia Pakości.*

Owczary - szek za ow-ca - mi, a dziewczyna

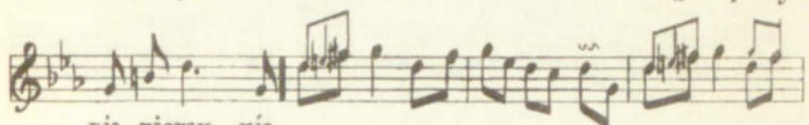

od Lubrańca (Zielowiaczka)

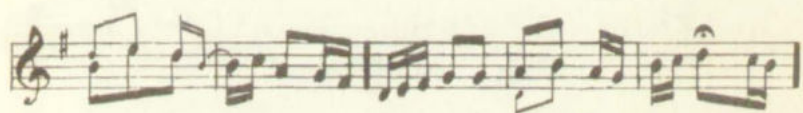
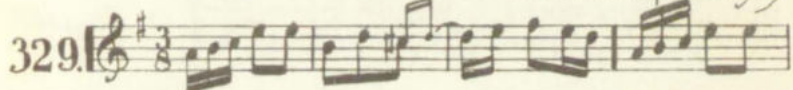
Wo-ły w ży-cie, nie wi-dzi-cie, konie w ja-rzy

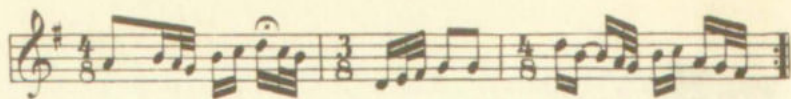

nie, jarzy-nie. Je-dna różka kole łózka, druga w pierzy-

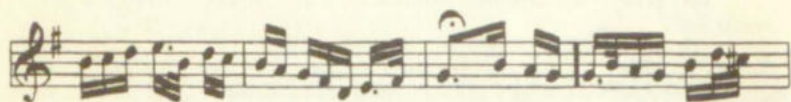

nie, pierzy nie.

od Piotrkowa (Guszyń)

Owczarek wolny z doroń do Kujaw (pół) Aniżycę się. od Izbiicy, Bzdowa (Mchowo)

Obertas owczarski.

od Wtolańka (Brzezje)

DWORY i MIASTA.

332.

(s muzyką.)

1. Już ty śpiewasz skowroneczku,
już-ci i ja orzę,
obu nas przy robocie
jedno widzi zorze.
Bóg wspomóż, skowroneczku,
i dodaj nadzieje;
wszakże ja i dla ciebie,
i dla siebie sięję.
2. Szczęśliwy-ś skowroneczku,
nie wiele ci trzeba;
dosyć ci pół kwiecistych,
i czystego nieba.
Nie tak nam, skowroneczku,
nie tak nam się dzieje;
nam wszystko gradem grozi,
wszystko ci się śmieje.
3. Twa luba, skowroneczku,
ciebie tylko kocha;
u nas przyjaźń niestała,
i miłość jest pocha.
Śpiewaj-że skowroneczku
ja zanucę z tobą,
ciesząc się twojém szczęściem,
zapłacę nad sobą.
4. Unos się skowroneczku,
nad przyjemnym kwiatem;
bierz z niego słodycz życia
i króluj nad światem.
My darów takich nigdy
zbierać nie możemy;
dni nasze pełne trosków,
goryczą żyjemy.
5. Gdy skończysz skowroneczku
twe przyjemne lato,
żyć będziesz dość szczęśliwie
choć nie bogato.
Nas zawsze chęć prowadzi
do lepszego mienia;
ścigamy mijające
krótkie z życiem cienia.
6. Naucz nas skowroneczku
żyć twoim sposobem,
przyjaźnią łączyć serca,
rozdzielać się grobem.
Nie pragnąc nigdy nadto,
przestawać na małym;
pracować bez przymusu,
a mieć szczęście stałym.

Ob. Pieśń Ludu, Serya II, str. 182. N. 216.

333.

(s muzyką.)

1. Ja ciebie nie zapomnę,
nie, to być nigdy nie może;
to serce nigdy nie złomne,
tobie na zakład złożę.
2. A smutną idąc koleją,
tą tylko chcę żyć nadzieją,
że ciebie nie zapomnę,
nie, to być nigdy nie może.

obacz: Lud. Ser. II, str. 174 N. 200.

334.

(z muzyką.)

Mazurek.

<p>1. Sprawiedliwość, Zosiu śmiała,
serce's mi jak nic zabrała.
pode drzwiami niech nie stoję,
za skradzione serce moje.</p> <p>2. Wszak'em przecie chłopak godny,
i ochoczy i swobodny;
od Krakowa do Lublina,
każda lubi mnie dziewczyna.</p> | <p>3. Ani szpetne na mnie stroje,
wonią sianem łąki moje;
mam ja trzody, pola, gaje,
a serduszka wciąż nie staje.</p> <p>4. Oj zdradliwe twe oczęta,
długo człowiek popamięta.
Zosiu, Zosiu, nie bądź sroga,
ja cię kocham, bój się Boga.</p> |
|---|---|

(słowa K. Brodzińskiego.)

335.

(z muzyką.)

<p>1. Kochanku, gdzieżeś mi bywał,
co mi tak późno przychodzisz?
czy cię tam inna zajmuje,
co jęj momenta słodzisz.</p> <p>2. Przysięgałeś mi na wszystko,
na wszystkie świętości nieba;
a teraz myślisz mnie zdradzić.
Mężczyźnie wierzyć nie trzeba.</p> | <p>3. Ty myślisz że ja szczęśliwa,
że ja cię opuścić muszę.
Te wszystkie moje zmartwienia
poniesiesz na swoją duszę.</p> <p>4. Straciłam wszystko co miałam,
niech tracę sama i siebie,
że z tobą rozstać się muszę.
Ach, czyż zobaczym się w niebie?</p> |
|--|---|

336.

(z muzyką.)

<p>1. Chcesz abym ci piosnkę wysnuł
długą, jak nić z motka.
Oto-ś piękna, ty wiesz o tém,
i to pierwsza zwrotka.</p> <p>2. Chcesz abym ci więcej śpiewał;
co to na mnie mruga?
Piękne oczki, ty wiesz o tém,
i to zwrotka druga.</p> | <p>3. Cóż ci jeszcze mam zaśpiewać,
czyja buzia słodka?
Oj filutko, ty wiesz o tém,
i to trzecia zwrotka.</p> <p>4. I cóż więcej mam zaśpiewać,
biedna moja głowa.
Ja cię kocham, ty wiesz o tém,
i to pieśń gotowa.</p> |
|--|--|

337.

(z muzyką.)

<p>1. Kochałem ja piękność w świecie,
ale ją kochałem szczerze.
Ona mi w młodości kwiecie,
oddała serce w ofierze.</p> <p>(lub: Jednę tylko w życiu całym
znałem i kochałem szczerze.
Ona mi w swém wieku kwiecie
dała swe serce w ofierze.)</p> | <p>2. Ona zwała mnie aniołem,
swojej duszy uwielbieniem.
Ja ją wzajem: swém marzeniem,
szczęściem swém i utrapieniem.</p> <p>3. Mówiła mi, że w mój twarzyć
widzi królów i cesarzy.
Jam jęj wierzył, bom nie wiedział
że w mój lubj djabeł siedział.</p> |
|--|--|

4. Dopiero po roku całém,
na mój lubój się poznałem.
Poznałem jej serca połów,
że nas miała trzech aniołów.

5. Ale za to moja miła
tak mnie kochać wyuczyla;
że już odtąd panny, panie,
wszystkie kochać jestem w stanie.
(*lub*: wdowy, wiochny, panny, panie,
wszystkie kochać jestem w stanie).

w a r y a n t.

1. *lub*: Znałem jedną piękność w świecie
znałem i kochałem szczerze i t. d.

2. *lub*: Zwała mnie swoim aniołem,
ja ją mój duszy połową,
mojém szczęściem, mém marzeniem,
mą pociechą, utrapieniem.

338.

(z muzyką.)

1. Jam róża w maju urosła,
w wiosennej porze się wzniosła.
Jeszcze me pączki kwiat kryją,
nietknięta'm ręką niczyją.

2. Ja jestem latorośl młoda,
na każdą stronę się podam.
Jeśli wam miły kwiat róży,
zasłaniajcie mnie od burzy.

3. Gdy mnie wiatr mroźny owieje,
lub promień słońca ogrzeje,
chroncież mnie od téj zarazy,
młodziuchna mogę mieć skazy.

4. Wolno mi się przypatrywać,
wolno z daleka dziwować,
ale mnie zrywać jest szkoda,
bom jest świeżuchna i młoda.

5. Choć ja cierniem ukolę,
jednak się zerwać pozwolę.
Lecz tylko temu w ofierze,
kto wezmie wiernie i szczerze.

339.

(z muzyką.)

Kujawiak.

1. W szczęśliwości sobie żyłem.
póki ciebie nie lubilem,
teraz oczki ciągle płaczą,
póki ciebie niezobaczą.

2. A ja z twojij białej ręki
czyrpam słodczye lubeńkie;
aleś ty jest dla mnie zdrajna,
bo tak każda która ładna.

3. Na baliku tańcowałem,
tam cię pirszy raz widziałem;
tam się miłość zaszczerpiła
gdzie spokojność dawnij była.

4. W różnych miejscach już bywałem
różne damy widywałem,
lecz na sercu nie bolałem
puki ciebie nie poznałem.

5. A ty kochasz póki widzisz,
jak odjadę to ty szydzisz.
A kto po odjeździe mojém,
ten będzie kochankiem twojém.

6. Ale kiedyś tak zuchwała
żeś się w innym pokochała,
niech tak będzie — i ja przecie
znajdę sobie inną w świecie.

340.

(z muzyką).

Od Nieszawy, Gniewkowo.

1. Gdy w czystém polu słoneczko świeci,
dzionek przy pracy prędjéj uleci.
I mnie chwile słodziejéj płyną,
z moją Kasięką jedyną,
z moją Kaliną.
2. Krówka powraca do swej zagrody,
szukając cienia i czystéj wody.
I mnie tęskno bez mojego
Jasineczka najmilszego,
kochanka mego.
3. Pójdęz ja wiązać pszeniczkę w snopki,
albo układać żyto (*hub* siano) w półkopki.
A jak mi się kwiat nawinie,
zerwę-ó go i dam w daninie
mojéj Kalinie.
4. Pójdęz ja zrynać trawkę zieloną,
zaśpiewam sobie pieśń ulubioną.
Com śpiewała kochanemu
Jasiowi mi życzliwemu,
kochaniu memu.
5. Kwitnie w ogrodzie lilija biała,
rośnie na stawie trzcina wspaniała.
Fraszki lilija, fraszki trzcina,
bo mnie miłsza ma dziewczyna,
moja Kalina.
6. Wdzięcznie pod wieczór w wiosennéj chwili,
słowik nad strugą piosneczkę kwili.
Ale miłszy jak głos jego,
głos Jasia ulubionego,
kochania mego.
7. Wszystko na świecie koleją płynie,
jesień po lecie, wiosna po zimie.
Nasze szczęście nieprzemienne;
w każdéj porze i godzinie
kochać się będziem statecznie,
kochać jedynie.

Wachow z Oleska P. I. w Galicyi str. 251.
Wójcicki P. I. T. II, str. 250.

341.

(z muzyką.)

Siałem proso na zagonie
nie mogłem go żąć,
pokochałem lube dziewczę,
nie mogłem go wziąć.

Tak siał a nie żąć,
pokochać nie wziąć,
jak ja wspomnę lubą,
nie mogę ją kłać.

342.

(z muzyką.)

Kowal.

1. Béstry konik na wygonie,
bardziej niż spętany;
nieszczęśliwy kto pokocha
a nie jest kochany.	3. Bo jeżeli wodę zmacisz,
trza czekać do ranka;
jak mnie wymażesz z pamięci,
postradasz kochanka.
2. A jak będziesz wodę brała,
uważaj nie zmacić;
kiedys mnie raz pokochała,
czegoż mnie masz smucić?	4. Oj świeci miesiąc i świeci,
wiatr napędza słoty;
jam od ciebie oddalony
umięram z tęsknoty.

343.

(z muzyką.)

1. Powiadają żem ja płocha,
że się czterech we mnie kocha.
Wolę czterech niż jednego,
bo nie widzę nic w tém złego.	3. Że jak pójde do kościoła,
że wlozę coś modniejszego,
że jestem sobie wesoła,
ja nie widzę nic w tém złego.
2. Na mnie ludzie narzekają,
i z tego mnie obmawiają,
żem ja grzeczna dla każdego,
ja nie widzę nic w tém złego.	4. Że ja pójde na dolinę, *)
że pogadam z kim godzinę,
z przyjacielem brata mego,
ja nie widzę nic w tém złego.
5. Że ja kocham Stasia, Jasia,
że mi go zazdrości Basia,
ja niemam serca takiego,
i nie widzę nic w tém złego.

*) Dolina Szwajcarska, ogród spacerowy w Warszawie.

344. (mel. ob. N. 117.)

(z muzyką.)

Rinaldini.

1. Już się nachyla słońce do wody,
słabym promieniem pozłaca góry.
Srebrzyste niebo pokryły chmury,
pasterka spędza swą trzodę z pola.
2. Dzielnny koń igra po pięknej łące,
ręce ogary gonią po lesie.
Daleko echo ich odgłos niesie,
śpiewem dzień żegna ptaków tysiące.
3. Noc czarnym płaszczem ziemię pokrywa,
zdala szum rzeki słyszeć się daje,
nad brzegiem luba Rozalija staje,
cała w rozpaczy tak się odzywa:

4. Gdzieżeś jest teraz mój Rynaldini,
czyli na próżno łyż hojnie leję,
straciłam bowiem lubą nadzieję,
los sobie z szczęścia igraszkę czyni.
5. Wtém jakiś szelest z daleka słyszę,
sama niewiem co czynić lękliwa?
Aż tu Rynaldo z za gór przybywa,
na czele dzielnych swych towarzyszy.
6. Oto nadzieja już mnie nie ludzi,
jesteś, dotychczas gdyś uszedł zguby,
Rynaldo drogi, kochanku mój luby,
niech cię obleję łzami mojemu.

345.

(z muzyką.)

Od Brdowa.

1. W zielonym gaju, w tak miłym ohłodzie,
rwały maliny w równej urodzie
dwie dziewczeczki bardzo ładne
i nader twarzą sobie składne.
2. Przypatrując się ich pięknej minie,
ja zrozumiałem że dwie boginie,
a to były dwie dziewczeczki,
z naszej wioski pastereczki.
3. Tak ja za niemi, a one w stronę,
lecz po leszczynie próżny wiatr gonię,
i stanąłem zadumiały
na ich widok tak spaniały.
Wszystkie jeich powinności
znajdują się w ich piękności.
4. Narcyz, tulipan swe liście składa
lilija wędnie, róża opada.
Za czasem się wszystko psuje,
żadna piękność nie wiekuje.

346.

(z muzyką.)

1. Co te panny dokazują,
cały nam świat porujną.
Piszą listy w różne strony,
żeby księża mieli żony. 2. Podstolanka nie od tego,
rada kochać wikarego.
Podolanki, gdzie kraj miły,
Kamedulów polubiły. | <ol style="list-style-type: none"> 3. A ci starzy waryjaci
mówią bez żadnej przyczyny:
że wiek młody źle się traci,
siedząc ciągle u dziewczyny. 4. Bajcie sobie stare dziady,
jak wam się tam żywnie zdarzy;
posłuchamy waszej rady,
jak i sami będziem starzy. |
|---|--|

(text: Kajetana Węgierskiego.)

347.

(z muzyką.)

Strzelno.

1. Panienki wierne są,
jednego kochać chcą.
Gdy przyjdzie ten i ów,
kochają obydwóch.
Panienci, co?
czy prawda to?
2. Wdowuła rozczuła,
bo pragnie mężuła.
Jak serce rozboli,
uściskać dozwoli.
Wdowule, co?
nie prawda-ż to?
3. Mężatka inaczej
te rzeczy tłumaczy.
Jak serce rozboli,
to kochać dozwoli.
Mężatki, co?
czy prawda to?
4. Kawaler w to tylko dmie,
że nie kocha nigdy dwie.
A jak serce rozpuści
to naraz i trzydzieści.
Kawaliry, co?
czy prawda to?
- (*tub* : Mężczyźni o-łedwie,
kochają kiedy dwie.
Jak serce rozpieści,
to na raz czterdzieści.)
5. Także téż i pan mąż,
do żonki gdyby wąż.
Choćby ją stale miał,
za inną goni w czwał.
Mężowie, co?
czy prawda to?
6. I pastérz uczony
zaklina z ambony.
A gdy mu uda się,
ściśnie swą gosposię.
Proboszczu, co?
czy prawda to?
7. Także téż wikary,
nie zważa choć stary.
Niech no się umiérzchnie,
gosposię uściśnie.
Wikary, co?
nie prawdaż to?

348.

(z muzyką.)

1. Już się państwo pozbięrało,
żeby modnej mszy słuchoło.
Bije dwunasta godzina,
w tém wychodzi starościna.
2. Panny za nią postrojone,
fiderlami obwieszone.
Guwernantka z tyłu panien,
groźne oko daje na nie.
2. Szepcą pacierze i modły,
by gachów do siebie wiodły.
4. Mężatka się modli cicho,
żeby męża wzięło lichu.
Przeklina żywnie pierwszego,
prosi Boga o drugiego.
5. A mężulek za ławkami
szczerze się modli ze łzami;
- o nowe zdobycze prosi,
wzdychając do swoj Zosi.
6. Semplimista z swoim smyczkiem
w wykwintném fraczkuz paryskiém,
Kyrie, Gloria, Credo krzyczy,
dla nowój sobie zdobyczy.
7. I kocietka zakwaszona,
balsamami namaszczona,
hojne tu zanosi dary,
szczipule odbiera ofiary.
8. Modlą się téż i rolnicy,
by rodziło w ich winnicy,
z którójby plony zbięrali,
i co dzień się upijali.
9. Patronowie z rejentami;
rachują się dochodami:

myślą jakby bez przeszkody
prawdziwe zmasać dowody.

10. Doktor zaś napudrowany,
hojnie szampanem zalany,
choć zabił niejednego,
prosi Boga o innego.

11. A kaznodzieja z ambony
gorliwym duchem wzruszony,
takich Mszy słuchaczy laje —
i nabożeństwo ustaje.

349.

(z muzyką.)

Od Pakości, Gniewkowa.

1. Kiedy chciałem pocałować anioła dziewczynkę,
odmówiła tój drobnostki, skromną strojąc minkę.
Ha ha ha ha ha, znamy te figielki,
wiem że u was pocałować nie jest grzech tak wielki.
2. Kiedyś żądał od dziewczyny na pamiątkę kwiatka,
odmówiła tój drobnostki, bo nie każe matka.
Ha ha ha ha ha, znamy te figielki,
wiem że u was dać nam różę nie jest grzech tak wielki.

350.

(z muzyką.)

Włocławek.

1. Zawsze ja miałem przyjaciół,
gdym był w szczęściu i nadziei;
skoro mnie los z mańki zaciął,
wszystkich razem diabli wzięli.
Niech sobie jak chce kto plecie,
przyjaźni niema na świecie.
2. Słodką nadzieją przyjaźni,
zawsze bywałem łudzony,
już mnie ta więć nie drażni,
bom w niej został omylony.
Niech sobie jak chce kto plecie,
przyjaźni niema na świecie.

351.

(z muzyką.)

Piosnka skazanego.

Inowrocław.

1. Od urodzenia żyłem swobodnie,
dorołem dosyć szczęśliwie.
Ja w cywilności miałem wygodę,
lecz to nie było życzliwie (*życzeniem*).
2. Zachciało my się tój większej sławy,
abym był bliższy królowi;
szedłem wojskowo i bez obawy
czyniłem to co wojskowy.
3. Lecz potém wkrótce tak się trafiło —
poszło mi wszystko inaczej,
a więc najbardziej mi się sprzykrzyło,
że i chłop w wojsku coś znaczy.
4. Był tam sierżantem, czynił przykrości,
znieść tego nie potrafiłem,
a więc z rozpaczy oraz ze złości
jemu w łeb za to strzeliłem.

5. On już nie żyje, a ja jeszcze chodzę,
choć'em okuty w kajdany,
i myśl o śmierci codziennie słodzę,
na którą jestem skazany.
6. Żegnaj was pola, żegnaj was wody,
i łąki i bory i gaje,
żegnaj was mili koledzy, żyjcie,
jak'em ja z wami żył wzajem (*wspólnie*).

352. a.

(s m u z y k ą.)

Staropolski zalotny.

Od Brześcia, Kowala.

1. Niechże Jezus Chrystus będzie pochwalony!
przybywam w te strony na poły zemdlony.
Niechże się dowiem co ważę,
czy się tu bywać odważę.
2. A niechże się dowiem czy będę przyjęty,
czy mogę ja stanąć między konkurenty.
Czy pogardliwa rekuza,
nie da amorom arbuza.
3. Powiedz że mi szczerzę aśćko miłościwa,
czy tu nie napróżno konkurent przybywa.
Niech że się darmo nie łudzę,
i koni moich nie trudzę.
4. A kiedy tak bardzo swe konie szacujesz,
że ich i na chwilkę już dla mnie żałujesz.
Weź że swe konie i siebie,
obejdzie się tu bez ciebie.
5. Opuszczam te strony na poły zemdlony;
niechże Jezus Chrystus będzie pochwalony!
Toć się do rzeki nie wrzucę,
affekt do innej obróćę.
6. Mości dobrodzieju, nie bądź waść tak ohybki,
na co w innym stawie nowój szukać rybki.
Gdy rybka w siatkę złapana,
czeka przysięgi waćpana.
7. Niech się już nie trudzą konie skarogniade,
ja już własną rączką sianka im nakładę.
Jedna im troska zagraża,
zaciągnąć nas do ołtarza.
8. Niechże Jezus Chrystus będzie pochwalony,
opuszczam te strony, a zadowolniony.
Do stópek aśćki się ścielę,
za tydzień nasze wesele.

352. b.

(z muzyką.)

Od Bydgoszczy.

1. Niechże będzie Jezus Chrystus pochwalony,
powiedz że mi aśka czym nie pogardzony.
Powiedz mi proszę, co ważę,
niech się tu bywać odważę.
2. Powiedz że mi aśka szczerym dokumentem,
czy ja tu nie próżnym jestem konkurentem.
Niech siebie próżno nie łudzę,
niech koni moich nie trudzę.
3. A kiedy swe konie tak bardzo szacujesz,
że dziś waść ich bardziej niżli mnie żałujesz.
Nie trudź że koni i siebie,
obejdzie się tu bez ciebie.
4. Opuszczam te progi, na poly zemglony,
niechże Jezus Chrystus będzie pochwalony!
Teraz i potem, na wieki,
wypuszczam waśkę z opieki.
5. Gdzież to asiędzieju taka śpieszna droga,
a kiedyż już taka wola pana Boga,
z pokorą jęj się oddaję,
i żoną waści zostaję.

353.

(z muzyką.)

Staroszlachecki Polonez.

Od Kowala, Gostynina.

1. Z wysokich Parnasów
niezbyt dawnych czasów,
pompatyczne składam intentą.
Nie bądź że okrutna,
ani bałamutna,
fortonę i serce
składam na kobierce,
i o rączkę wasińdzki proszę. | <ol style="list-style-type: none"> 2. Przecież i cyprysy
mają swe kaprysy,
że się przed zefirem nie ugną.
Ale przyjdą chwile,
że się schylą mile,
i wnet po kolacyi,
z wielkiej konsolacyi,
już nawzajem na siebie mrugną. |
|---|---|

354.

(z muzyką.)

Taniec Polski zwany Starosta.

Od Włocławka, Izbicy.

1. Starosta spadł z mosta,
spadł mówię z mosta,
niezważając na to,
że pod mostu łątą,
starła (mu) na nodze się krosta. 2. Pani starościna,
Kobiętka jedyna,
wziąwszy mastki (maści) drogie, | <p>obwinięła nogę.</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. Starosta z pod mosta,
mówię: z pod mosta,
stęka i wyrzeka,
że pod mostu łątą
na nodze boli go krosta. 4. Panna starościanka,
ciur, leje do dzbanka, |
|--|--|

ciur leje oliwę
na ojcową nogę.

5. Starościc jakby nic,
mówię: jakby nic,
wziął ojca na plecy,
i do sali leci,
kładzie go z raną niby nic.
6. Starosty marszałek.
Wziął pruchna kawałek,

(ob. Kolberg. Pieśni ludu pols. (Warsz. 1857) str. 446. N. 460.)

i szedł z nim do sali,
lokaje nie dali.
(v. przyłożyć na ranę).

7. Starosta to chwali,
mówię: to chwali—
i kichnął na sali,
a damy goszczące
dmą, dmą, dmą w pruchno świecące.

355.

(z muzyką.)

Krakowiak kuligowy.

Od Lubrańca.

Do gospodarza:

1. Państwo sołtysostwo niech będą laskawi
posłuchać kruszynę co im družba prawi.
2. Żle się dzieje w świecie, lecz Bóg może zdarzy,
że się i pomyślność jakowa skójarzy.
3. Wtenczas panie Sołtys, my uszy do góry,
a kto nam dokuczał, winda z nim do góry.

Do panien:

4. Panienki, panjenki, nie żartujta sobie,
bo ja z aprensji, to sobie co zrobię.
5. Lub namówię chłopców że w świat pojedziema,
i wszyscy z żonami do was powróciema.
6. Nie pomogą słochy ani narzekania,
nie będzie chłopaków, nie będzie kochania.

Do organisty (do muzyka):

7. Zacny organisto, cześć i chwala tobie,
żeś się tu potrudził dla nas w takięj dobie.
8. I jak szczęście błysnie będziemy widzieli,
kto radość i smutek z przyjacielem dzieli.
9. I wieniec z dębiny uwijem ci sami,
boś perła pomiędzy jest organistami.

356.

(z muzyką.)

Od Strzelna.

<p>1. Jak się miewasz Kasiu droga,
Kasiu jedyna!
czy ty sobie przypominasz
swego Marcina?
Co to z tobą raz na wińcu (<i>wieńcu</i>)
w karczmie wywijał,
i od rana do wieczora
twe zdrowie spijał.
Da dana.</p> | <p>2. I ja cię tyż także witom
drogi Marcinie,
i o zdrowie twoje pytom
tylko jedynie.
Wczoraj, gdym się z tobą, bracie,
rozstać musiała,
tom spokoju w ojca chacie
więcej nie miała.
Da dana.</p> |
|--|---|

3. A i mnie tyż także wzięna
taka tęsknica,
poszedem zaroz do dworu
prosié dziedzica.
Ażeby pozwolił raczył
przebyć tą stronę,
i zobaczyó krewnych swoich
i przyszłą żonę.
Da dana.
4. Moja matuš mnie swatają
z starym borowym,
a tatusio krzycz, łaje,
klnie ciężkim słowem.
A ja biedna plakać muszę,
w tém moja wina,
że nimogę kochać Jana,
tylko Marcina.
Da dana.
5. Moja Kasiu, moja droga
tylko mi nie bezc,
weź chusteczki, utrzy (w)oczki,
rzuc fraszunek precz.
Jutro rano w ojca chacie
rzucim się śmieie
do nóg ojca, do nóg matki,
a już wesele! —
Da dana.

357.

(z muzyką.)

1. Rażno chłopcy, hej paroboy,
hej dziewczęta, zwijajta się.
Felek Basię, Wojtek Kasię,
każdy swoją, rażniej zasie!
2. Gospodyni, dobądź z skrzyni
półkwartowe na stół szklanki.
Ty twój Hanki, ja mój Franki,
każdy zdrowie swój kochanki.
3. Lecz półkwartą pić nie warto,
dawaj garca, dolój dzbana.
Dana dana, jeszcze dana,
bodaj pió z pełnego dzbana.
4. Skrzypek słucha, więc od ucha
mazowieckie zagra tany.
Wszak jest znany między pany
skoczny nasz mazur kochany.
5. Kto ochoczy, niech wyskoczy,
niechaj nam tupać pomoże.
Kto nie może, żal się Boże,
niechaj pójdzie spać w komorze
6. A kto może szczęśó mu Boże,
dalej z nami w rażne koło.
Dalej w koło, w górę czoło,
tańczmy chłopcy a wesoło.

358.

(z muzyką.)

z Wielkopolski i Kujaw.

1. Chłopek-ci ja chłopek,
dobrze w polu orzę;
wszystko mi się dobrze dzieje,
chwałaż tobie Boże!
2. Mam wolików parę,
co mi chodzą w plęgu;
chałupeczkę własną
bez żadnego dęgu.
3. Trzeba się ożenić,
by nie być żołnierzem;
choć ci to chęćka bierze,
żeby chodzić z krzyżem.
4. U sąsiada mego
jest dziewczyna hoża;
rączka biała, nóżka mała,
buzia gdyby róża.
5. Chociaż woda mała,
jednak młynek miele;
często przy wielkich dostatkach
szczęśliwych nie wiele.

6. Niech się co chce dzieje,
śmiało sobie orzę,
wazystko mi się dobrze wiezie,
chwala tobie Boże!
7. Mam parę chłopaków,
dwie śliczne dziewczęta;
- a kto tylko na nie spojrzy,
myśli że panięta.
8. A do tego jeszcze
ukochaną żonę,
niedbam o wielkie dostatki,
nawet o koronę.

(Pieśń w Poznaniu u Rejznera r. 1834 wydane). Sowiński Chants pol. N. 34.

359. (nuta ob. N. 169.)

(z muzyką)

Od Przedcza, Koła.

Wesoły ja parobeczek,
zalecam się do dziewczeczek.
Do dziewczeczek się zalecam,
każdej taniec przyobiecam.

(Dalsze słowa jak pod N. 357.)

360.

(waryant 1 z muzyką)

Kujawiak.

Od Strzelna.

- Gdzie się działy one lata,
co ozłek sobie użył świata.
Jadał, pijał, wysławiał,
co niedziela w karczmie bywał.
- Ze słoniną jagły jadał,
i w niedzielę się nagadał.
Krzesał ognia podkuwkamy,
i wywijał nad babamy.
Oj ta dana i da dana.
- Jechałem ja do Krakowa
kupić sukna woł da i woł (woł);
za złotówkę étyry łokcie
jakiego będę żywnie chcioł.
- Jadę-ci ja da z Krakowa,
krawczyki siedzą da siedzą,
jedno jaje we dwóch kraje,
a czterech jedzą da jedzą.
- Pudźcie do nas krawczykowie
uszyć sukmanę, sukmanę,
ani dłuższą, ani krótszą,
cztery łokcie za kolana.
- Z guziczkami, z pętliczkami,
niech się błyszczą, niech się świecą,
kiewo miesiąc, kiewo gwiazdy,
niech że widzi żywy każdy.
- Idę ci ja da z kościoła
w nowém odzieniu, odzieniu,
ludzie my się przypatrują
zkądś młodzieniu, młodzieniu?
- Mom dla ciebie gospodarke
i dziewuchę istny kwiotek,
ożeń że sie da ohłopaku
dochowasz się pięknych dzietek.
Oj ta dana i da dana.

361.

(waryant 2 z muzyką)

Od Bydgoszczy.

Gdzie się działy one lata,
kiedy człowiek użył świata.
Jadał, pijał i wywijał,
co niedziela w karczmie bywał.

(ob N. 360.)

362.

(z muzyką.)

Krakowiak.

1. Chociaż-ci ja jezdem chłopek,
czy też taki, czy owaki,
jednak tylko sobie
z panów nic nie robię.
2. Niedbom-ci ja wcale o to,
choć nie jezdem ni uczonym,
ani szewcem, ani krawcem;
tyle że wieśniakiem,
skocznym Krakowiakiem.
3. Żeby nie chłop, ktoby orał?
kto zasięwał i chlib zbierał,
i kto-by pracował,
panów utrzymował?
4. Musiałyby same pany,
i ślachcice i ślachcionki,
i mieszczenie i mieszczoneki,
i ksiądz probosz, organista,
i haréndarz, wszystkie żydy,
z cepmy machnąć, w pługu chodzić,
pyrki skrobać, kluski zgnietać,
bo nie mówię (wskrycie,
wszak im miłe życie.
5. Wszystko to jest nasza praca,
te pałace, te pieniądze,
te karyty i te cugi,
i te konie, wszystko bydło,
czém się pany puszą,
a nom głowę suszą.
6. Choć nie stanie nas na wino,
herbatyje i goldwassry,
i likiery i purtery;

Od Pakości, Inowrocławia.

- jest jednak dobry trunek
na frasunek,
u prepinatora,
naszego dochtora.
7. Jak sie waszysoy tam zeńdziema,
z piszczałeczką i z basamy,
z przeslicznymy dziewczętamy,
i z greckiemy (*grackimi*) chłopakamy,
nie wiema o bidzie:
dawaj wódki żydzie!
 8. A wypiwszy gorzałeczkę,
każdy swoją kochaneczkę,
Stach Dorotę, Wojtek Kaśkę,
Grzech Marynę, Maciek Łuchę,
grecko (*gracko*) w tonieo bierze,
przytępuje szczerze.
 9. Jak jo (*ja*) byłem u dziedzica
za fernala,
to tam jakieś kuntredansa,
i h-anglezy, macylóty, (*matelót*)
lakiszmerda, szmerda-damy, (*longue*
[*châine, châine de dames*])
jakiś brunda, (*ronde*)
to się ucza, to się kłóca,
patrzą na swe buty,
skaczą jak kokuty.
 10. My zaś nie tak po dziwacku,
skorno nom skrzypki zagrają,
i na basach zabrdakają,
to sztajera, to trobońca,
kujawiaka, obertońca,
wywijamy w koło,
skocznie i wesolo.

363.

(z muzyką.)

Krakowiaki.

1. Szerokie jest Radziejowo,
jeszcze szersze Gniezno—
powiedz że mi kochaneczko
bez kogo cię tęskno.
2. Tęskno-ć mię, ach tęskno?
bez chłopca mojego;
żeby nie wy wszyscy
byłabym już jego.
3. Dawno w świecie żyję,
i wiele widziałem,
nikogo prócz ciebie
jeszcze nie kochałem.
4. Żadna mię oczkami
prócz cię nie zwabiła,
choć była piękna,
choć była miła.

5. Ażebyś ty ze mną
dobrą przyjaźń miała,
tobys ty się w buzię
pocałować dała.
6. Dałabym ci buzi,
boś chłopiec jest miły,
ale coby drugie
na to mi mówiły?
7. Nie zdradzę cię panno,
tylko mi daj szczerze,
bo ja twym wymówkom
wcale już nie wierzę.
8. Raz'em ci przyrzekła,
i słowo'm ci dała;
w tym roku ci jeszcze
będę ślubowała.
9. Majątku nie pragnę,
piękności się lękam;
powiedz mi Franusiu,
zaraz z tobą klękam.
10. Nie pragnę ja zbiorów,
ani zechcę złota,
lecz ciebie Franusiu,
bo cię zdobi enota.
11. Terazniejsze chłopcy
bardzo ciężko grzeszą,
gdy miesiąc kochają
już do drugiej spieszą.
12. Panowie, panowie,
co wy to robicie?
panny się starzeją,
wy się nie zenicie.
13. Ty nie masz majątku,
ja też nie bogata;
zepsujesz mi wianek,
napróżno utrata.
14. Gitareczka w ręku,
nuty na stoliku —
pokochałam ja się
w pięknym studenciku.
15. Ach Boże mój Boże,
co kochanie może!
me serce zajęte
jak wezbrane morze.
16. Krakowiacek Jacek
dał dziewczynie placek,
a óna mu syra (*séra*),
żeby jego była.
17. Przy studni studziennęj
jelen wódę pije, —
pamiętaj Jasieńku,
że dla ciebie żyję.
18. Że dla ciebie żyję,
dla ciebie wzdychała,
choć matka kijem
po grzbiecie machała.
19. Machała, machała,
niechaj wej se mocha (*macha*),
Jasieńku, Jasieńku,
Kaśka ciebie kocha.
Wójcicki P. I. II. 183.
20. Namówiłbym kamień,
namówiłbym wodę, —
a ciebie dziewczyno,
namówić nie mogę.
21. Namówiłbym wodę,
żeby lądy rwała, —
a ciebie nie mogę,
żebyś mnie kochała.
22. Sąsiedzi gadają
i coś sobie wrószczą;
że my się kochamy,
tego nam zazdroszczą.
23. Niechaj że gadają,
i cóż im do tego;
niechaj każdy kocha,
co mu jest milego.
24. Kocham ja chłopczynę,
alboż mi kto zgani,
alboż ju nie jestem
serca mego pani?
Wójcicki P. I. II.

- 25 Choćby mi dawano
krocie, miliony,
to ja nie opuszczę
swojej ulubioněj.
26. A za nic są krocie
za nic miliony,
kiedy kto dostanie
z grymasami żony.
27. Bo ani ją sprzedać,
ani ją zamienić.
Uważajcie chłopcy,
jak się macie żenić.
Wójcicki P. I. II.
28. Tu leży chłopczyzna,
miłość go zdradziła;
niestałość těj pani
w grób go wprowadziła.
29. Uważajcie chłopcy,
jak zawierzać pannom,
abyście nie poszli
w grób miłości za mną.
Wójcicki P. I. II.

Przedecz.

30. Z tamtěj strony młyna
kwitnie jarzębina —
kochaj mnie chłopczyño,
ja piękna dziewczyna.
31. Pościłabym środy,
pościłabym piątki,
żebym cię dostała
za Zielone Świątki.
32. Od Zielonych Świątek
do Bożego Ciała —
spytaj mnie się durniu,
czy cię będę chciała.
K. Kozłowski Lud. Czerakie str. 287. N.132.

33. Stoi dąb nad wodą,
gałązki się chwieją, —
za tobą dziewczyno,
oczy mi się śmieją.
34. Stoi dąb nad wodą,
gałązka opada, —
powiedz mi dziewczyno,
coś ci mi tak błada?

K. Kozłowski Lud. Czerakie str. 281 N.100.

35. Śpiewają słowiki
choć w ciemnej nocy, —
kochajże mnie dziewczę,
bo to w twojēj mocy.

36. Śpiewa słowik śpiewa,
gdy słoneczko wschodzi, —
choć ja cię kocham,
coż to komu szkodzi?

37. Słowik ze słowikiem
rozstać się nie może, —
a ja z tobą muszę,
ach mój mocny Boże.
Wacł. z Oleska P. I. w Gal.

38. Krakowiczek młody,
nie pił nigdy wody :
a na starość musi,
bo go kaszel dusi.

39. Stary ja, stary ja,
stary ja na gębie;
ale mam talary
młodziuteńkie w dębie.

K. Kozłowski Lud. Czerakie, str. 290. N.146.

40. Śniło mi się w nocy,
że mnie nie chcą chłopcy;
śniło mi się we dnie,
że mnie jeden weźnie.

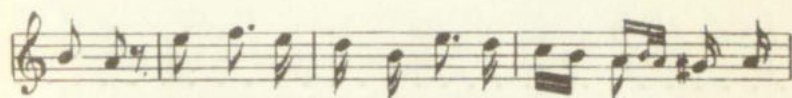
PIEŚNI SZLACHECKIE I MIEJSKIE.

Już ty śpiewasz skowronczaku już-ci i ja

orzę, o - bu nas przy ro-bo-cie jedno wi - dzi

xo - rze. Bóg wspomoi skowronczaku, i do - daj na-

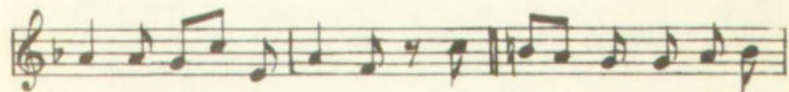
dzieje, wszakie ja i dla ciebie i dla siebie się

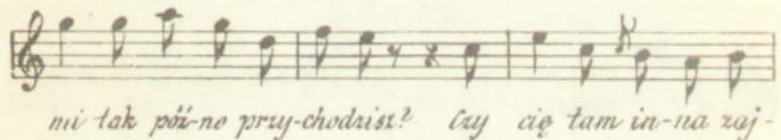
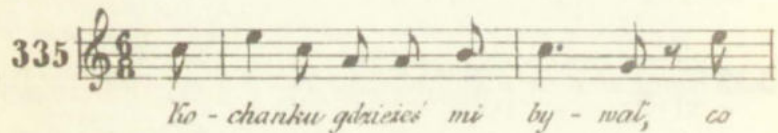
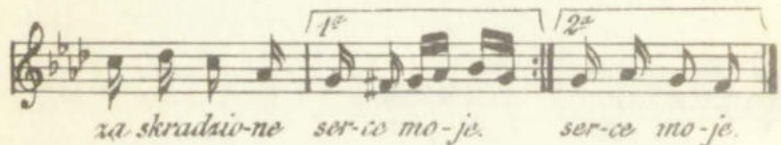
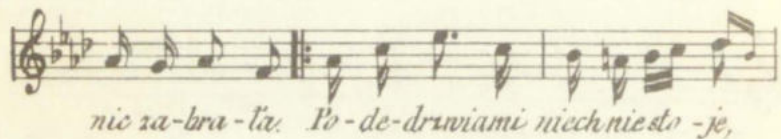
Ja ciebie nie za-po - mnę, nie, to być ni - gdy

nie mo - ie, to ser-ce nigdy nie sto - mne, to-

bie na za-klad sto-ię. A smu-tną i-dąc ko-

Ciesz abym ci piosnkę wysnuł długą jak nić

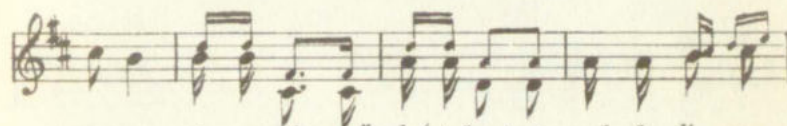
z motką, Oto-s' pię-kna, ty wiesz o tem,

i to pierwsza zwrotka. i to pierwsza zwrotka.

Kochałem ja piękność w świecie, a-le ją kochałem

sierce. O-na mi w młodości kwiecie od-da-ła ser-

-co wo-fierze, o-na mi w młodości kwiecie od-da-ła serce wo-

-fierze.

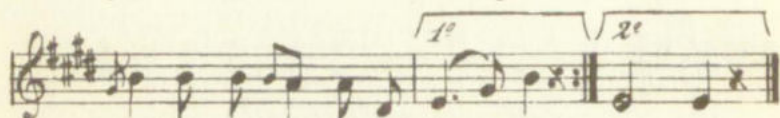

Ja jestem latorośl młoda, na każdej stronie się

po - dam. Jeśli wam mitykwiat ró - ży,

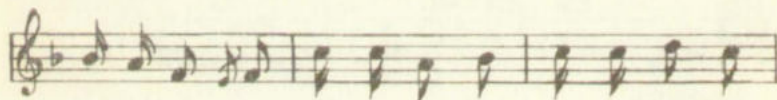
za - sta - niąacie mnie od bu - rzy. bu - rzy.

Włocławek.
Wszczęśli - wo - ści so - bie żytem, pó - ki cie - bie

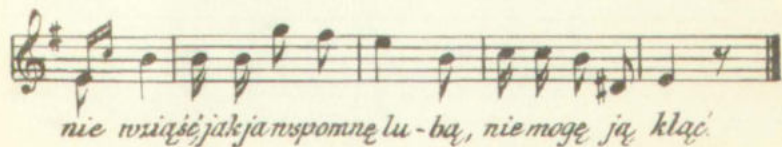
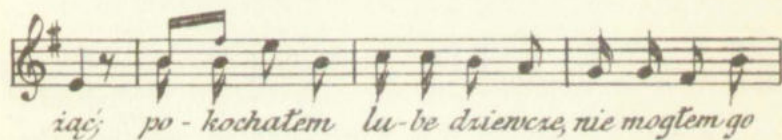
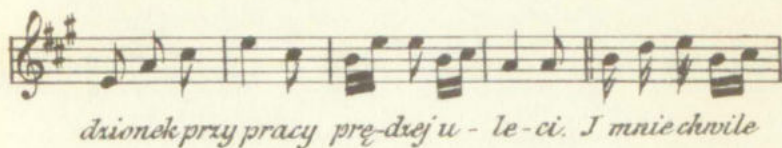
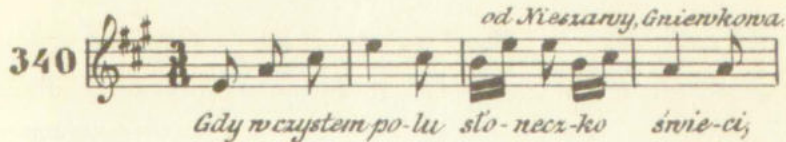
nie lu - bi - tem, teraz oczki ciągle płaczą, póki cie - bie

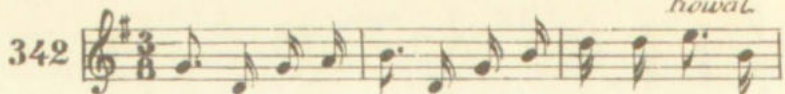

nie zo - ba - cą. A ja ztwo - jej bia - tej rę - ki

czérpan - sto - dy - cie lu - beń - kie, a - leś ty jest

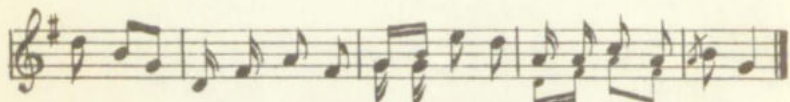
Bystry ko-nik na wy-go-nie, bardziej niż spę-

-tany, bystry konik na wy-go-nie, bardziej niż spę-

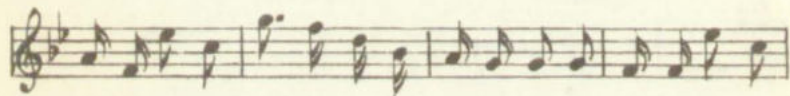
-ta-ny, nieszczę-śli-wy kto po-kocha, a nie jest ko-

-chany, nieszczęśliwy kto po-kocha a nie jest ko-chany.

Po wiada-ją xem ja pło-cha, że się czterech

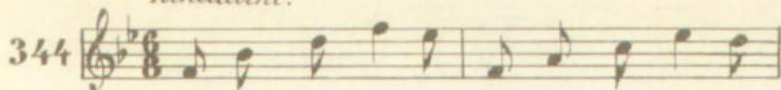
wie mnie kocha. Wo-łę czterech niż je-dnego, bo nie-wi-dzę

nie wtem złego, wo-łę czterech niż jed-nego, bo nie-wi-dzę

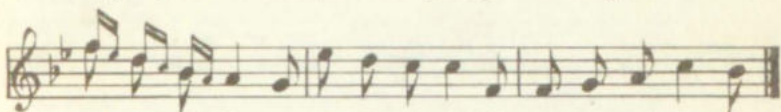
nie wtem złego.

Już się na-chy-la stoi-ce do no-dy,

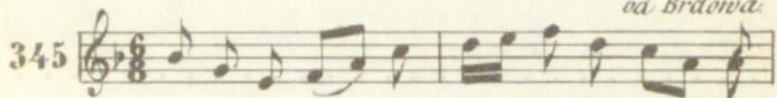

ślabym promieniem postaća go-ry, srebrzyste nie-bo

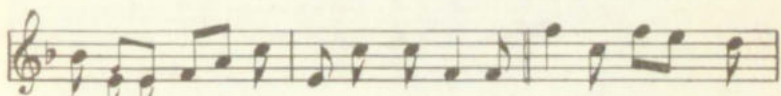

po-kry-ły chmury, pasterka spędza swą trzodę i po-la.

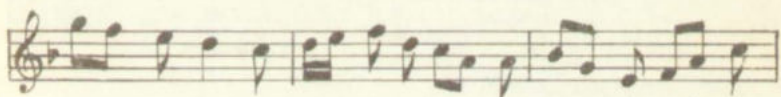
od Brdowa.

Wio-ło-ny m ga - ju, wtak mi-łym chło - dzie,

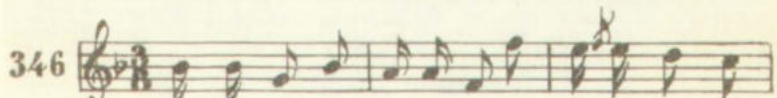
rwaty mali - ny wrótniej u-ro-dzie, dwiodzienneca - ki

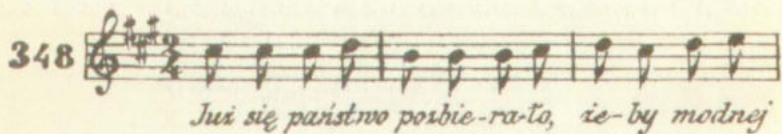
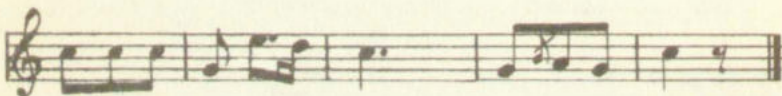
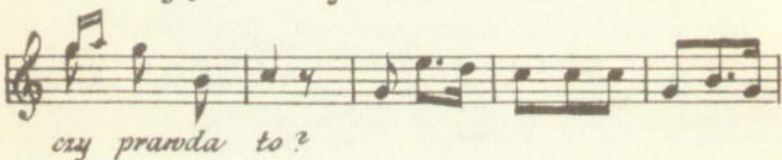
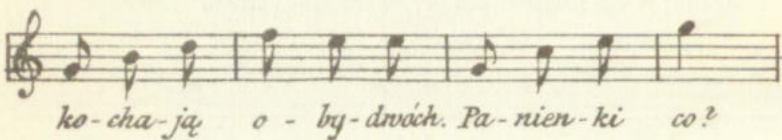
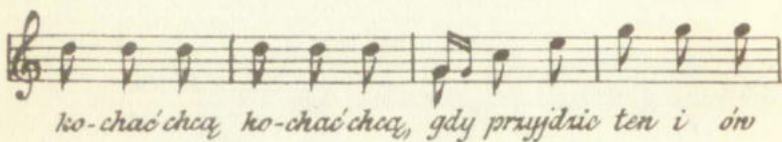
bar - dzo ładne, i nader twa-rzą so - bie składne,

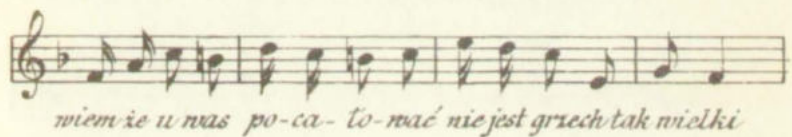
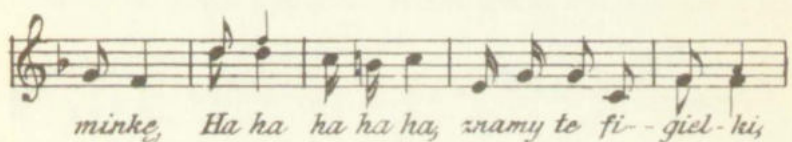
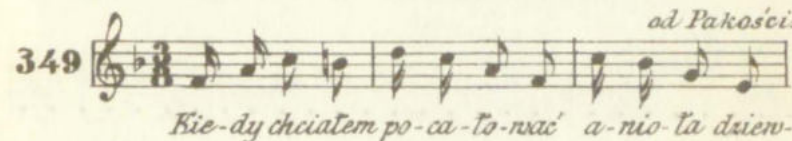
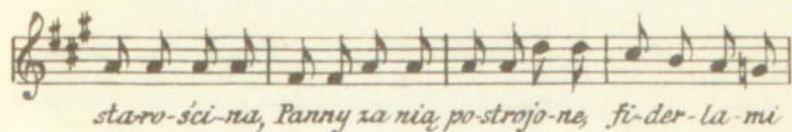

i na-der twa - rzą so - bie składne.

Co te pan-ny do-ka-zu-ją, ca-ły świat nam

350 *Wrocławek*

zawsze ja miałem przy-ja-ciół, gdym był

wszczęściu i na-dzie-i, sko-ro mnie los zmań - ki

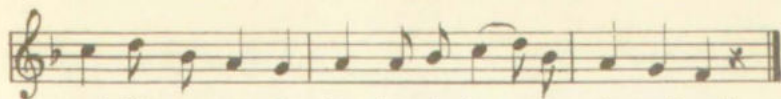
za - ciół, wszystkich razem dia-bli wzięli; Niech so -

- bie jak chce kto plecie, przyja-źni niema na świecie.

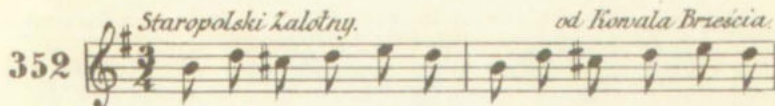
351 *Piosnka skazanego wojskowego. Inowrocław*

Od u - ro dze-nia ży-łem swo - bo-dnie,

do-rostem do-syć szczęśliwie, ja wcywilno-ści

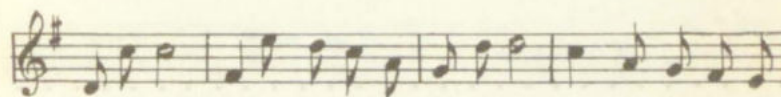
miałem wy-go-dy, lecz to nie by - to ży - cili - wie.

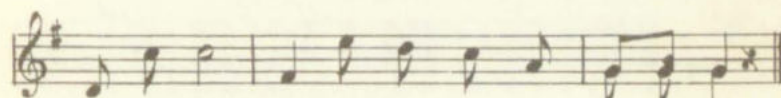
Niechże Je - zus Chrystus bę - dzie po - chwa - lo - ny,

przybgnam wle strony na po - ty zemdlony. Niechże się dowiem

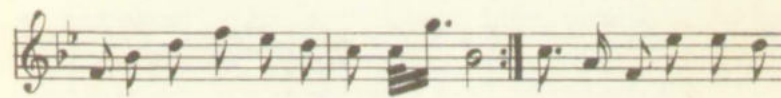
co wa - że, czy się tu by - wać od - wa - że, niechże się dowiem

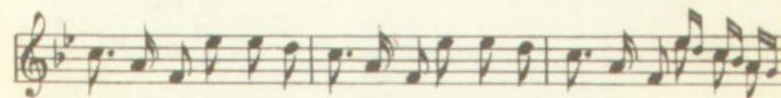
co wa - że, czy się tu by - wać od - wa - że,

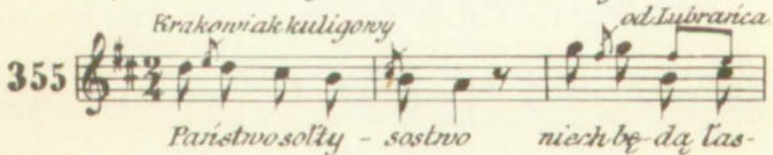
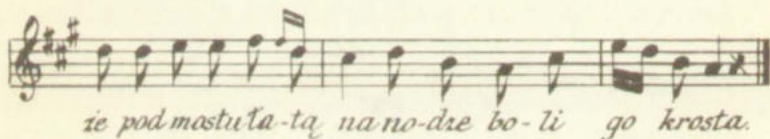
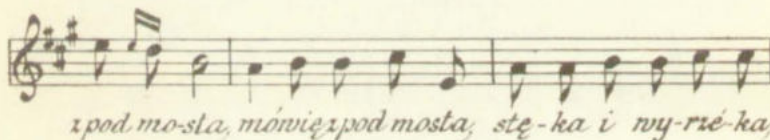
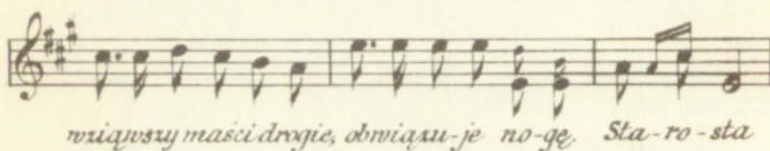
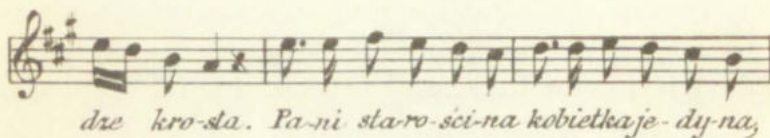
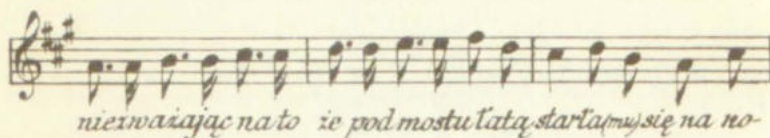
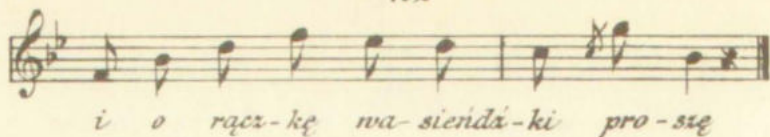
Z wysokich Par - na - sów, nie był dawnych czasów,

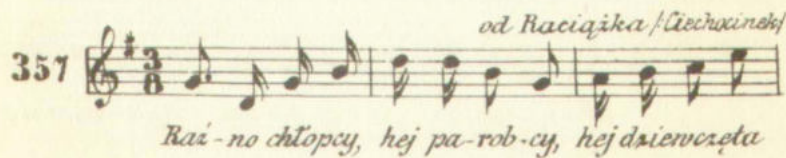
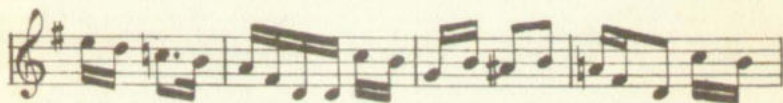
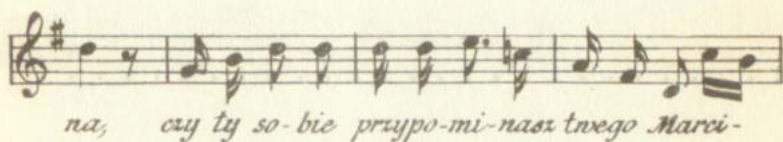
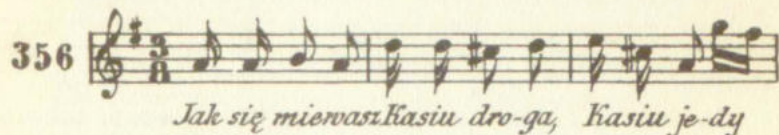

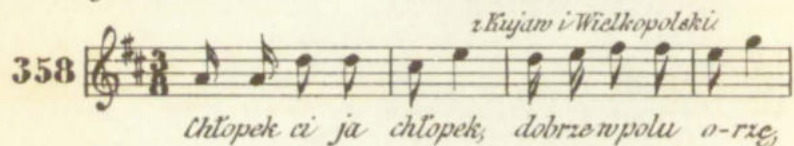
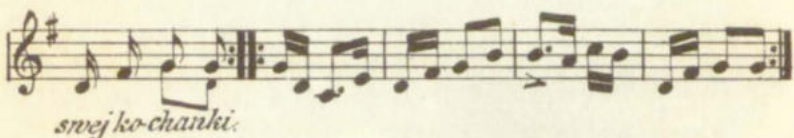
pompacyjne składam inten - ta. Nie bądźże o - krutna

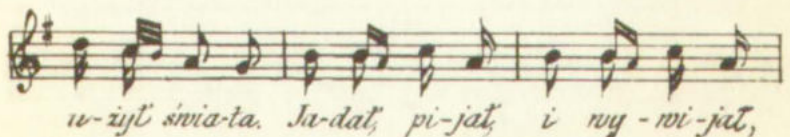

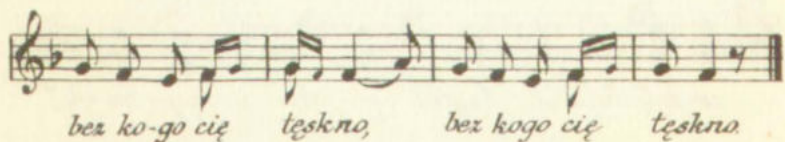
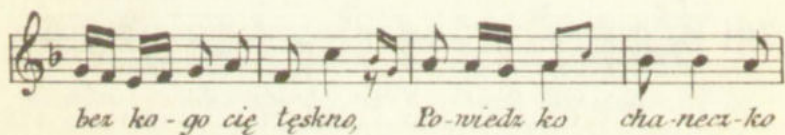
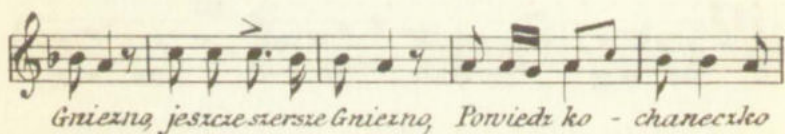
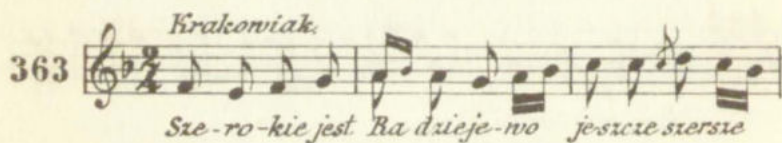
a - ni ba - ta mutna, fortu - nę i ser - ce składam na kobierce,

T A Ñ C E.

T A Ń C E.

Główną do tańca podniętą, jest tu, jak wszędzie, ochocza i do pojęć ludu zastosowana muzyka. Gdy mu skrzypek po kujawsku *zarzempoli* (uderzy w strunę), a bas w takt do tego *zabęczy* (zahuczy), opuszcza parobek karczemną ławę i spieszy do dziewcząt, aby się z nimi raz i drugi wykręcić w tańcu po izbie. Jeżeli leniwy i ociągając się zechce, wyprzedzą go w tém same kobiety, raźniej zwykle niż mężczyźni do tej biorące się ochoty, a których daleki odgłos skrzypiec i miła wieść zabawy, w okamgnieniu z drugiego nieraz końca wsi do gościnnego zdolne poprowadzić są domu.

Kujawy mają właściwy sobie taniec zwany *Kujawiakiem*.

Niekiedy wszakże raźna młodzież, (co dawniej zapewne częściej miało miejsce), a zawsze prawie biesiadnicy wiejscy w czasie uroczystego obchodu, rozpoczynają tu taniec ten: *Polskim* (Polonezem), czyli inaczej: *Chodzonym*, *Wolnym*, *Okrągłym* (jak go w rozmaity mianują sposób), niby wstępem,¹⁾ którego nieraz kwadrans lub półgodziny ciągną, nim na inny żwawszy przemienią. Przodkuje w nim chłop stateczny albo żonaty, lubo dziś nie koniecznie już na tę okoliczność zważają. W polskim tym tańcu, mężczyzna idąc z prawej, gdy kobieta z lewej odeń postępuje strony, puszcza ją naprzód o krok lub dwa przed siebie, nachyla się ku niej z lekka, a podniósłszy swą prawicę w górę i podawszy ją towarzysze, bierze nią jej także prawą i również podniesioną rękę. Tak trzymając się spodem za ręce a wysoko, suną oboje naprzód, gdy za nimi kroczą

¹⁾ Przymiotnik: *Chodzony* służy zwykle na oznaczenie tańca *Polskiego*, *Okrągłego*, *Powolnego*. *Kujawiak* lubo w ogóle szybszym, raźniejszym i kręconym bywa, otrzymuje jednakże gdy nie dość żwawo się uwija, również nazwę *Kujawiaka chodzonego* albo *powolnego*.

posuwisto i na tenże sam sposób, inne dalsze pary. W Polonezie takim, zrazu powoli i jednostajnie, w końcu dość rześko tańczonym, ukazują się pewne urozmaicenia; zdarza się bowiem, że wśród pochodu, pojedyncze pary obracają się raz lub dwa razy koło siebie, podnosząc ręce po nad głowę, t. j. że w tej i owej parze, mężczyzna wraz z kobietą, każde swoim torem, ona na lewo (na kseb), on na prawo (na odsib), obraca się w miejscu, nie puszczać wcale rąk za które się trzymają, albo chwilowo tylko dłonie puszczać (bez przerywania tańca), i palcom podobnyż nadając obrót.²⁾ Robią więc oboje ruch kolisty, około własnej swojej osi. Wolny ten taniec, idąc czas jakiś ku prawej stronie, zwraca się następnie ku lewej (co niekiedy kilkakrotnie się powtarza), czyli że: gdy pierwiej kobiety stanowiły zewnętrzną ścianę poruszającego się koła tańczących osób, stanowią ją później mężczyźni. Kroki tego tańca, mało się różnią od zwyczajnego miarowego chodu; wszelako nie brak im przytupywania

Gdy się już należycie po izbie nachodzili, do czego nieraz ten i ów śpiwkę przyplątał, ktoś z bardziej ochoczych tancerzy, zwykle przodkujący, zawoła: *oć*, lub *na odsib*, *na odsibkę*, (t. j. od siebie, na prawo, w stronę od prawej ręki mężczyzny; ob. ten wyraz w Słowniczku) i teraz właściwie rozpoczyna się *Kujawiak*. Tańczą go też same pary, gdy starzy i zmęczeni opuścili koło. Tańczą spokojnie i regularnie, a chwilowy nieporządek i zamieszanie, jakie się mogły zakraść, ztąd chyba wynikły, że nie każdy dosłyszał rozkazu przodkującego, ani ma chęć natychmiast go usłuchać. Tam gdzie nie poprzedził *Kujawiaka* Polonez, pierwszy z tych tańców rozpoczynają tak zwanym *spiącym* czyli *chodzącym Kujawiakiem*, który w następstwie przecieź staje się obudzonym i coraz ruchliwszym tańcem. Zabierając się do *Kujawiaka* (od Lubienia, Przedcza, Izbi-cy, Radziejowa), mężczyzna z kobietą zwracają się twa-

²⁾ Dawniej w tańcu tym więcej niż dziś gestykulowano rękami. Zawsze niemal tańczy go mężczyzna z kobietą a niekiedy mężczyzna z mężczyzną; gdy tymczasem w *ksebcie* i *odsibce*, jeśli *Chodzony* ich nie poprzedził, bardzo często parę tańczącą stanowią dwie kobiety (prawie nigdy dwóch mężczyzn) co zresztą i w innych stronach naszego kraju jest powszechném.

rzę ku sobie (gdy wprzód, w *Polskim*, szli obok siebie), obejmują się oburącz, t. j. mężczyzna opiera mocno obie ręce dłońmi na obu bokach kibici tancerki, gdy ona w tenże sam sposób trzyma się mężczyzny; ztąd też ręce ich krzyżują się wzajem (lecz mężkie idą spodem, przez co mężczyzna staje się osią tańca), i w takiej pozycji, prosto się trzymając, walcują czyli obracają się w kółko ku prawej stronie dość powolnie, acz znacznie zwawiej niż w poprzednim tańcu. Niekiedy mężczyzna pochyli głowę na ramię lub po nad gorsem swojej tanecznicy, a prawą swą ręką wzniesioną chwilowo do góry, potrząsa w powietrzu na znak zadowolenia. Przodownik w tańcu, wiodący *rej*, zwykle ten sam, który przodkował u roboty (jak np. u żniwa, košby na łące i t. p.), pokręciwszy się czas niejaki, a za nim całe grono tancerzy, zarzuca swą rękę lewą (gdy prawą ma wolną) na około kibici tancerki, która bierze go w pas prawą ręką a lewą ma wolną, zatrzymuje się nagle na krótko przed skrzypkiem, a zanuciwszy mu oberka jakiego życzy sobie mieć granym, lub też przyśpiewując mu go już zdała bez żadnego zatrzymywania się w tańcu, huknie naraz ostro i donośnie: *k'seb, na kseb, na ksóbkę* (t. j. ku sobie, zwrot na lewo), zatoczy swą tancerkę kołem w tył od lewej ręki,³⁾ a wówczas cały orszak przerzuca się za nim w stronę przeciwną poprzedniej, t. j. lewą, lub chwilowo szybszym ruchem na przemian to w lewo, to w prawo, i teraz dopiero, biorąc kierunek od prawej ku lewej ręce (mężczyzny), pod nazwiskiem *Mazura*, rozpoczyna się *Obertas*, bez właściwej wszakże tańcowi temu zamaszystości mazurskiej, lubo nie bez pewnej krewkości i rubasności, której towarzyszą częstokroć przy niedość szybkim innych par zawrocie, dobre dozy nieuniknionych (lecz nie rozmyślnych) szturhańców, zgnieceń, guzów, sińców, a nawet i wywrotu z potrąceniem nieszkodliwem acz dość dotkliwem nie jednej pary w wir ten wplecionej, lub też rzuty jój uczestników

³⁾ Niekiedy tancerz prawą ręką obejmuje tancerkę w pas (mając lewą wolną), ona zaś trzyma go się w pasie lewą ręką (mając prawą wolną), zawsze jednak obrót ich tańca idzie ku lewej stronie; lecz wówczas mężczyzna prawą ręką koło to zatacza ku lewej.

na siebie (zwłaszcza gdy końcowe pary w szybkości nie odpowiedzą przodkującym), przy czem zdarzy się, że barczysty i silny chłop potrafi swą tanecznicę jak piłkę przez ramię na drugą prześmignąć stronę, aby ją na ziemi położyć lub też osadzić na czyimś karku. Obertasa owego tańczą tu w ten sam sposób jak wszędzie, z hołubcami, wybijaniem i przytupywaniem podkówek lub napiętków, a nawet niekiedy przysiadaniem do ziemi na lewej nodze, gdy prawa zatacza koło.⁴⁾ Rozhulawszy się na dobre, nie łatwo i nie prędko parobek taniec przerywa; owszem, przedłuża go jak może, mocno napiętkami przytupuje, i woła na grajka, któryby wreszcie rad taniec urwać: jedna, jedna, jedna trzy (cztery i t. d.) godziny!⁵⁾ Niekiedy tylko, aby wytchnąć chwilowo, czy też dla zmiany nuty albo kierunku, stawa tancerz dłużej nieco przed skrzypkiem, nasuwa czapkę lub kapelusz na ucho, klaszcze ochoczo w dłonie, i śpiewa mu swego ulubionego, który grajek od razu lub po kilku próbach wybierze na strunach, choćby go przedtém nie grywał i wcale nawet nie znał, a skoro mu już płynnie idzie, przodownik puszcza się znów

⁴⁾ Wśród najszybszego nawet obrotu, tancerze nie zwykli robić elastycznych podskoków rozpychając umyślnie sąsiadów i innych tancerzy po drodze dla własnej wygody, ani podnosić jednej lub drugiej nogi wysoko do góry, jak to niektórzy malarze u nas na swoich obrazach przedstawiają. Owszem, kroki ich są raczej posuwiste, i tylko drobniej w szybszém tempie, co już sami włościanie *skakaniem* nazywają.

⁵⁾ Ruch tych tańców potwierdza list J. Bl. któryśmy z Kujaw otrzymali, w tych słowach: „Niektórzy za jedno biorę Kujawiaka z Obertasem. O ile jednak, wsłuchawszy się i napatrzwszy się tańcom ludowym, sądzić mogę, jest uderzająca różnica pomiędzy właściwym *Kujawiakiem* a *Obertasem* tańczonym w innych okolicach kraju. *Kujawiak*, wolny od skoczności i rubasznosci, jest raczej poważny, a często tęskny i rzewny; niema żadnego prycisku i niepotrzebując przytupnięcia, tańczy się, że tak powiem, okrągło. Ruch jego jest daleko wolniejszy niż *Obertasa*, i wreszcie tę ma odrębną cechę że się nigdy nie kończy, lecz w kółko ciągle powtarza. Tańcząc *Kujawiaka*, rozpoczynają go zazwyczaj *Śpiącym*. Mężczyzna z kobietą obejmują się wzajem oburącz (w pasie, w stanie), obracają się wolniutko z lewej strony (mężczyzny) ku prawej; pokręciwszy się tak czas jakiś, puszcza ją następnie szybszym ruchem w lewo i w prawo, wszakże bez zamazyści właściwej *Obertasowi*. Ten ostatni znanym jest również w Kujawach, jak i w innych kraju stronach, i tańczą go niemal w ten sam sposób jak wszędzie, ale tu nazywają go *Mazurem*.”

w tany, to na prawo, to na lewo, ciągnąc drugich za sobą;—i dla okazania swego zadowolenienia, wyśpiewuje co mu tylko na język ślinka przyniesie. Zwracając się następnie głosem znów z pośród koła tańczących do skrzypka, i do wtórującego mu na grubéj czyli *tlustéj marynie* (kontrabasie) basisty, któremu nierzadko dodany jeszcze jest do pomocy drugi basista *smykujący* (v. *smyczkujący*) na *basach* mniejszych (basetli), do czego przybywa miejscami bębenek (rzadziej obój lub klarnet), zanuci im śpiewak na całe gardło:

(Od Radziejowa, mel N. 170 lub 402, 360).

1. Hej grajczyku będziesz w niebie,
a basista wedle ciebie.
Cymbalista jeszcze dalej,
bo w cymbały dobrze wali.
Oj da da da, dobrze wali.
2. Hej! graj graju, i baj baju!
będziesz w niebie, będziesz w raju.
A basista dalej klęczy,
bo w swe basy dobrze bęczy.
Oj da da da, dobrze bęczy.
3. I tamten téż z drugiej strony,
gracko siepiąc a powoli
twardym smykem na marynie,
niebo sobie wyrzempoli.
Oj da da da, wyrzempoli.
(*albo: przyniewoli*).
4. Ja Kujawiak, ty Kujawiak,
da wszyscyśma tu jednacy,
mamy soli, mamy chleba,
wody, wódki co potrzeba.
(*albo: mamy chleba co potrzeba,
sól i wódkę, a przy pracy.*)
Oj da da da.
5. Ja Kujawiak, ty Kujawiak,
wszyscyśma tu z jednéj strony;
tobie Błacho, a mnie Wacho,*)
szukajcież nam ludzie żony.
Oj da da da.
6. Ja Kujawiak, ty Kujawiak,
wszyscyśma tu Kujawiacy, —
i dziewuch nam nie zabraknie,
tylko drewek każdy łaknie.
Oj da da da.

*) To jest: „tobie na imie jest: Błazej, mnie zaś: Wawrzyniec.”

7. Tylko drewek trocha więcy,
i bas niech mi lepiej bęczy;
tylko grajczyk trocha głośniej,
a ty mi dziewucho rośniej!
Oj da da da.
8. Pomykaj się Ruziu młoda,
co-ć gadają: co-ś uroda;
pomykaj się i ty stary,
co chowasz w dębie talary.
Oj da da da.
9. Hej zavracaj od komina,
a uważaj której niema.
Jest tu Kaśka, jest Maryna,
tylko mojej Żowki niema.
Oj da da da.
10. Hej zavracaj, a powracaj,
a uważaj: która dama.
Jest tu dama, twoja sama,
tylko mojej Żowki macaj (szukaj).
Oj da da da.

Widzimy zatem z powyższego opisu, że taniec kujawski, z trzech właściwie składa się tańców, coraz to szybszym nacechowanych obrotem. Są niemi: 1) *Chodzony* czyli *Polski*; 2) *Odsibka*, *Ocibka*, czyli Kujawiak właściwy, środek pod względem ruchu między Chodzonym a Obertasem trzymający; 3) *Ksebkę* czyli Mazur v. Obertas kujawski, z tańców tych najprędszy. Czasami przecież (dzisiaj już bardzo często, a miejscami zawsze prawie), odrzucają owego Chodzzonego (Łażonego, Powolnego), rozpoczynając taniec od razu od Odsibki, a kończą go na Ksebecie.⁶⁾

Pod Włocławkiem jednak (jako i w wielu miejscach na Powiślu i ku Pałukom) przeciwnie: *Kujawiakiem* zowią częstokroć taniec zaraz po Chodzonym biorący kierunek na *Ksebkę*, czyli pomykanie się ku lewej stronie (t.j. prz rzucanie się na bok od lewej męzczyzny ręki), gdy męzczyzna z kobietą trzymają się oburącz, *Obertasem* zaś czyli prędkim Mazurkiem bywa idąca na prawo *odsibka*, trzecią tu i najzwawszą część stanowiącą, w której obie płci w pas się trzymają jedną ręką, mając drugą swobodną

⁶⁾ Trzy te tańce, w zupełności po sobie wykonane, noszą miejscami zbiorową nazwę *Okrągłego* (tańca); które to miano atoli pod Kruszwicą i Strzelnem, służy samemu tylko Chodzonomu.

Pokazuje się z tego, że zmiana kierunku może być dowolną (zależną może nieco od ruchu poprzedzającego *Chodzonego*, który także wedle woli może iść na kseb lub na odsib), i nie tyle wpływa na nazwę tańca, ile raczej sposób tańczenia a z nim i zmiana szybkości ruchu. Tempo tego ruchu średnio może być oznaczone w ten sposób: Chodzony $\text{♩}=100-120$ M. M., Kujawiak wolniejszy $\text{♩}=120-140$ M. M., prędszy $\text{♩}=140-160$ M. M., Obertas $\text{♩}=160-180$ M. M.

Nadmienić tu wypada, że gdy Kujawiak może być to szybszym, to wolniejszym, więc w pierwszym razie nazaczyłem go w nutach w tempie, jakie zwykle szybszemu odeń służy Obertasowi, t. j. $\frac{3}{8}$ z nadpisem *Kujawiak*, dla odróżnienia go od pomienionego Obertasa, w drugim zaś razie w tempie $\frac{3}{4}$ z takimże nadpisem (lub bez tegoż), dla odróżnienia go od poważniejszego i powolniejszego Chodzonego, wszędzie właściwym nadpisem nacechowanego. Zresztą ruchy te w przybliżeniu tylko oznaczyć się dadzą, gdyż w ciągu samegoż tańca wielokrotnym ulegać zwykły zmianom, lubo w ogóle nie zbyt daleko odskakują od wskazanej wyżej w liczbach normy. Od przędzszego wracają niejednokrotnie tancerze dla wytchnienia do wolniejszego, a nawet i do Chodzonego; całego wszakże tańca na tym ostatnim zamykać nie zwykli. Często nawet zaraz po nader wolnym Chodzonym (Łażonym), rzucają się kapryśnie w najszybszy wir tańca, czy to na kseb czy też na ocib.

Muzyka towarzysząca owym tańcom, wciąż w jednym i tym samym rodzimo-miejscowym wyrabiająca się duchu i toku, a snująca się jakby z kłębka, którego pierwotnej nici w zamierzchłych nieraz pewnie szukaćby należało wiekach, odpowiednią jest krokom i znaczeniu każdego z tych trzech kujawskiego tańca ruchów. Poważna zwykle w pierwszej części, staje się rzewną; miłą i uroczą w drugiej, a w hulaszczą przechodzi wesołość i dosadność przy urozmaiceniu w trzeciej. Taką bywa ona, gdy jeden duch który je natchnął, wszystkie te części ożywia, a potęgując w dalszych, uczucie napomknięte w pierwszej części, lub rozkazom jej posłuszne, dając niejako stosowne na wezwane jej odpowiedzi i wyjaśnienia, w jedną, mniej więcej doskonałą sprzęgą je z sobą całość. Wówczas też

w jednakowej lub pokrewnej zwykły one dźwięczyć tonacyi. Wszelako nie zawsze, a nawet i nie często miewa to miejsce; bo niecierpliwy tancerz przy zmianie tempa, nie daje grajkowi czasu do namysłu, zmagając go do zaintonowania i przyczepienia do poprzedzającej części, pierwszej lepszej a żwawiej melodyi, jaka się jego pamięci nasunie; a zdarza się i to, że niepomyślny na to co poprzedziło, zanuci mu i grać każe (sypiąc grosz do skrzypiec) ulubioną sobie piosnkę, wcale niezgodną co do treści (muzycznej) z poprzedzającą nutą, dając np. zapowiadającemu wesołość pogodnemu i pompatycznemu zaczęciu w Chodzonym, smętną lub rzewną (acz prędszą) następczynię ksebkę, albo też melodyę, która smętny zaczęła brać zakrój i rozwinięcia onegoż oczekiwała, uzupełniając junačką, twardą i hałaśliwą odsibką. Rzeczą to już samego grajka, aby niezgodne te części jako tako z sobą powiązał; czasami czyni on to dość sprawnie, najczęściej atoli urywa część pierwszą, by po chwilowej dopiero pauzie rozpocząć drugą.

Wszakże melodye te (o ile miejskimi, dworskimi i cudzoziemskimi naleciałościami nie zwichnięte) w zasadzie wiernemi zawsze pozostają ogólnemu piętnu muzyki wielkopolskiej. Oprócz charakteru ich miejscowego, wydłużające się w toku i rysunku melodyjnym, jest niemi przeważnie także rytm na 3 części równej mocy w takcie (miara rytmiczna odpowiednia molossowi); części te bywają rozdrabniane (często staccato) na 6 równych mniejszych części, kruszone na trójki i na mniejsze jeszcze wartości, urozmaicane synkopami i naciskami na słabsze części, podnoszone wreszcie do coraz większej ruchliwości, zbliżonej do miary tribrachys. Ztąd też Kujawiakayczytuje wielu za żwawszego tylko w ruchu Chodzonym, pomykającego się w krokach niemal zdwojonych, które stopniowo przechodzą w bardziej jeszcze posuwiste kroki Obertasa kujawskiego, nie tracąc częstokroć w tém przeobrażeniu ani na rzewności, ani na pogodzie, ni tęsknocie, bądź szumnie, bądź skromnie w Chodzonym zapowiedzianej.

Tancerze w usposobieniu podnieconem zabawą i obfitemi *haustami*, nadawać często zwykli swym Kujawiakom, a raczej wywiązującym się dopiero z nich Oberta-

som, rozliczne miana i przydomki, będące miarą ich przymiotów, jak: dosadności, ognia, zamaszystości, a choćby rzewności i dziwactwa. Więc jeden otrzymuje nazwę np. *jedwabnej struny* (gdy miękki, pieszczotliwy, choć zwinny), drugi jest *siarczystym* (gdy dużo ognia posiada), trzeci *kutwą* (gdy się ociąga), czwarty *maczkim* (gdy drobno drepcze) i t. p.⁷⁾ Bywa *Kujawiaczysko* gnuśnie, ospale się wlokące (a miano to nadają mu najczęściej Mazury), bywa i jasny *latawiec* i kręty *obertaniec* czy *fyrkaniec*. Wesoły jest tu zawsze *skocznym*, smętny *miłosiernym*. O dobrym tancerzu mówią: *nawet go nie czuć w ręku; — idzie jak woda; — idzie jak ogień; — ogniście tańczy.*

Oprócz tych tańców, t. j. *Chodzonego* (Polskiego) i *Kujawiaka z Mazurkiem* (Obertasem), które, jakśmy to rzekli, już to występują w połączeniu już pojedynczo, upowszechniły się nadto jeszcze między ludem Kujawskim wraz z flicikami i katarynkami: *Lender* (Ländler, w tempie na trzy lub na dwa kroki, t. j. takt wolny $\frac{3}{8}$ lub $\frac{2}{4}$), *Walc* lub *Sztajer* (takt szybszy $\frac{3}{8}$) i *Szot* (takt $\frac{2}{4}$) zwany tu także *Szor' em*, *Socz' em*, zwłaszcza między dziewczętami, gdyż rzadko w pośród płci męskiej znajdują zwolenników. Ten ostatni jest to rodzaj *Polki ślizganój*, różne obok tego noszącej nazwy wedle zastosowania i drobnych w szybkości ruchów odmian, jak: *Szorczyk*, *Oryl* (Szot fli-sacki), *Skoczek* albo *Hocy*, bardziej na tupaniu niż podskakiwaniu polegający. Znanym jest także *Kołodziej*, stary taniec, już to w takcie $\frac{3}{4}$ i $\frac{3}{8}$, już jednym krokiem podwójnym (czyli na jedno *pas*, niby Galopada $\frac{2}{4}$) po prędkiem Obertasie albo Walcu, i to jakoby w rodzaju Wyrwasa dla popisu, najczęściej w jedną parę. *Kowal* (takt $\frac{2}{4}$) jest już to tańcem popisowym z mimiką i klaskaniem na miejscu (*Herr Schmidt!*) naśladowaném z niemieckiego lub też czeskiego tańca⁸⁾, już *Kowalem* polskim (takt $\frac{3}{8}$)

⁷⁾ Czynieć to zwykli i Mazurowie z pod Warszawy, gdy sobie podochocą, mówiąc np. zagraj tego z *końca świata* (gdy pełen niezwykłych modulacyj, z dalekich niby a nieznanych stron kraju przybiegł), inny znów jest z *piekła rodem* lub *diabelskim młyńcem*, inny ma lecieć: *do pioruna* i t. p.

⁸⁾ Klaskanie w tańcu, mianowicie przed rozpoczęciem Chodzonego, jakkolwiek nie zawsze praktykowane, znane jest na Pałukach, w całej Wielkopolsce i na Szląsku.

z przytupywaniem i przysiadywaniem chwilowém do ziemi (jak w Kozaku) tańczonym osobliwie *w borach* (między Borowiakami wschodnio-południowego pasa) podczas wesela po oczepinach, gdy pannę młodą udającą kulawą jałoszkę sprzedają mężowi i kowal ją podkuwa niby bydłę. Niekiedy łączą Kowala z Kołodziejem.

Pomniejsza zaś szlachta, mieszczenie i officjaliści, równie jak i wyższe społeczeństwa warstwy, tańczą prócz tego znane powszechnie w całym kraju tańce, jako to: Mazura szlacheckiego z figurami, Drabanta (*trabańca*), Krakowiaka Kuligowego, Galopadę, Polkę trzęsioną, Kontredansa, Lansiera i t. d.

Grajkowie wiejscy zazwyczaj wszystkie tańce na skrzypcach wykonywają z tonu, którego tonikę łatwo poddaje im każda próżna skrzypiec struna; a tok gry pokazuje czy tonika ta odnosi się do tonacyi nowój czy do kościelnej.⁹⁾ Pierwsza struna próżna (*G*), lub częścię jeszcze druga (*D*), służy im w wielu razach za ciągły wtór lub chwilowe zdwajanie wyższego jakiego tonu wówczas, gdy melodyę wygrywają w pierwszym razie na drugiej, w drugim na trzeciej strunie, trzecia zaś (*A*) gdy wykonywają ją na czwartej czyli *kwincie* (*E*), co wszystko stanowi jedną z wyrazistych cech wykonania wielu owych grajków. Niższa owa struna dopomagając wyżej, bierze czasami sama zakrój pewien melodyjny, który wyższa dalej rozwija i dopowiada, jak to widzimy w N. 108, 413, 414, 426. Grając Kujawiaka, którego najlepiej pojmuje, bo go stworzył, skrzypek wiejski rad przystraja go w kwieciste zwroty i mnoży w szczegóły téjże samój natury (nieradko piskliwe i jękliwe w górze, jakoby wachające się co do wzięcia stanowczego tonu), na dokładne oddanie których, nie starczą niekiedy nasze znaki muzyczne, przydłużając obok tego lub opóźniając (*tempo rubato*) miejscami części taktów i całkowite takty; albo je zbijając czyli chłoniać w sie-

⁹⁾ Większość tych tańców idzie w tonacyach twardych dzisiejszego systemu, odpowiadających w układzie swój gammy, dawnój kościelnej tonacyi jońskiej. Tonacya eolska (kościelna), widna w wielu dumach jak np. w N. 208, 209, 211, 220, 221, 65, 85 i w niektórych pieśniach o chmielu, bardzo rzadko pojawia się w tańcach.

bie, które to wykonanie prowadzi za sobą mniejsze lub większe w podobnych taktach wartości w czasie, niż tempa $\frac{3}{4}$ i $\frac{3}{8}$, lubo te nie rażą, gdy symetrycznie w danych a równych powracają okresach. Niektórzy improwizatorską obdarzeni zdolnością, rzadko kiedy powtarzają bez ozdób jedne i te same frazesa, ale owszem coraz to inne z nich wytwarzają, albo je nowemi obwieszają melismatami.¹⁰⁾ Skrzypcom towarzyszą bardzo często *Basy* czyli *Maryna*, której dwie tylko próżne strony w takt huczają, nie zawsze ściśle się stosując do nakazanej im przez skrzypce tonacyi. Dawniej widywano nadto *Dudy* i *Cymbalki*, dziś zarzucone; te ostatnie pojawiają się jeszcze tylko, i to z rzadka, na weselach żydowskich. Teraz przygrywają skrzypcom już to Basetle, już Oboje, już Klarnety, Flety, Trąbki, Bębunki i t. d. to razem, to po kilka, to z osobna.

Mnóstwo między wieśniakami spotykamy ludzi do muzyki uzdolnionych, którzy w braku nauczyciela, owiani tchem muzykalnej atmosfery kujawskiej, z popędu czy z potrzeby stają się samouczkami, ulegają i porywać się dają wirowi grassującej w około nich melomanii starszych skrzypków, i nie omieszkują rychło składać dowodów swęj z uwagą, pilnością i wytrwałością dopełnionej nauki tak w samej karczynie, jak i po za tym przybytkiem wesołości. Takim np. między wielu innymi był w jednym dworze parobczak nazwiskiem *Maślanka*, który będąc *szmają* (mańkutem, jednorękim), wyuczył się grać na skrzypcach *na szmajndę* t. j. lewą ręką *smykował* (wodził smyczek po strunach), palcami zaś prawej ręki przebierał na strunach, które stosownie do tego działania, miał nawiązane na opak. Grajkowie w ogóle, w wielkiem u gawiedzi wiejskiej są

¹⁰⁾ W dziale muzyki tu dołączonym, starałem się je oddać mniejszemi nutkami, jako odmianę, przy nakreśleniu większemi nutami melodyi głównej, rdzeń poniekąd śpiewu tworzącej. Częstokroć to, co grają skrzypce jako urozmaicenie, napisałem w dalszym ciągu po skreśleniu śpiewu, jakkolwiek głos skrzypiec zwykł towarzyszyć śpiewowi, jak np. w N. 41, 42, 43, 106, 108, 111, 129, 173 i t. d.; niekiedy wszakże grają skrzypce po śpiewie rodzaj odpowiedzi t. j. jakoby drugą część tego, co sływały w pierwszej wespół śpiewaniem.

poszanowaniu.¹¹⁾ Karmią i poją ich w czasie zabawy, uczyty i wesela, opłacają stosunkowo sówiciej niż kogokolwiek — bądź, opatrują i doglądają w chorobie, nie żałując często — kroć dla nich fatygi i wyręczenia w sprawach powszednich. W karczmie, dopóki tancerze trunkiem głowy nie zaleją, grzecznie i uprzejmie się z nimi obchodzą, a dziewczki prosząc o grę do tańca nie szczędzą zdrobniałych i pieśczośliwych wyrażen: *ej grajczyku!* — *mój grajku!* — *graluszczku, graluchna!* — Pijani zaś, rozlazłego skrzypiciela *grajdą* zgrubiale mianują.

Pastuszkowie *lenią* (wykręcają) na wiosnę *Piszczalki* z kory wierzbowój. *Fujarką* zaś zowie się u nich flecik z drzewa wystrugany z wypalanemi dziurkami, albo częściej jeszcze z blachy zrobiony, zdobny niekiedy w skówki mosięże, lecz dla swój wysokiój ceny, rzadko przez kogo posiadany. *Bekasy* są to małe piszczalki dla dzieci, z ząbkiem sterzącym do góry. Na wspomnianej tedy wyżej *piszczalce* wierzbowój, pasterz siedzący w polu lub pomykający się za bydłem i trzodą, wygrywa sielskie swe nuty to długie, przeciągłe i tęskne, to znów wedle woli urywane, krótkie, szorstkie, niemal dzikie, a lubi powtarzać po kilkakroć pewne figury i zwroty melodyjne, poświstywać wpadając w oktawy i nony, i z nich spadając w niższe tony (naśladowujące już to dalekie echa, już bliższe hu-

¹¹⁾ Powiadają o jednym zawołanym *groczu* (grajku) następującą gadkę: *Bala* graniem pociągał ludzi za sobą. Razu jednego, grając oberki wyszedł z karczmy; tancerze téż w te pędy za nim, a skaczą i skaczą. I tak powiódł ich aż na śród pola, potem aż do boru, gdzie ludziska pomęczeni, bez tchu prawie upadali; było tego dopóty, dopóki nie zjawilo się jakieś licha czy téż diabeł; ten dopiéro, jak nie zacapi samego za kark, jak nie zacznie nim miotać na wszystkie strony, i (tak) unióśł go w górę z swém graniem, że jéno coraz słabiej dolatywały jego obertańce do uszów tancerzy, aż wreszcie zamilkł gdzieś daleko w obłokach. Odtąd ani go było widać ani słyhać, onego *Balę*; — ale podobno na polu zjawia się on czasami, to i ciągnie opileców i dziewczki do karczmy na zabawę wtenczas właśnie, kiedy największa jest robota, a tam dopiéro w izbie karczmejnej, znika im z przed oczu razem ze swojém graniem, albo przemienia się nagle w brodatego żydka stojącego za szynkwasem, który do przybyłych odzywa się zaraz: „*Ny, napijcie się ino trocha, — przecieć wódka dobra; a wiela to tego dać mój Macieju? cy pu-kwatek cy więcy?*” — Powiadają że żyd namówił czy zapłacił za to diabłu, by mu na się postać *Bali* brać dopuścił.

kanie i wabiki), potraćć jaskrawo o tony przyległych sobie dyatonicznych tonacyj (brać np. w dole po tonice *d*, myxolydyjskiej gammy ton *c* i wracać do *d*), modułować z miękkich (mol) tonacyj w inne miękkie, wreszcie zapalając się wpadać ostro na zwiększoną kwartę albo pokrewny jój ton charakterystyczny, wielką septymę, lub też spadać z nich bez przygotowania na tonikę lub na inny niższy (od kwarty czy septymy) interwał. Pewnym będąc, że byle tylko piszczałkę przytknął do ust i w nią zadał, zwierzęta pieczy jego powierzone, znaczenie nuty jego dobrze rozumieją, wygłasza on po części odmienne śpiewy dla wołów i krów, odmienne dla owiec, gęsi i t. p. (są to tak zwane *krowiarki*, *wolarki*, *owczarki*, *gęsiarki* i t. d.), inne nieco by je wygnać w pole, inne by je nawrócić lub nawołać, inne znów by spędzić do kupy, inne by odegnąć. Człowiek tu zespolił się poniekąd z naturą żyjącą w jestestwach swych organicznych. Widno-krąg zakreślony po błękanie niebios jego okiem, a pod nim jako podścielisko zielona łąka i kwieciami woniejącem pokryte pastwisko z hasajacem na niém rażno bydełkiem, — oto dłań świat cały, świat życia; większych on przestworów nie pożąda. W nim za przyjaciela, za świadka i słuchacza mając otaczającą go przyrodę, tchnieniem swęj fletni pragnie ją ukołysać do snu lub z uspienia rozbudzić; więc oddaje jój tajemnice własnej rzewnością spełnionej duszy niewysłowionemi dźwięki, do których podniecie poprzednio sam już był z jój skarbnicy poczerpnął. Cóż dziwnego że wyobraźnia jego, nie trzymana na wodzy jak tylko krótką instrumentu skalą, w granicach tak ciasnych snuje nieprzerwanie powiewną a nową wstęgę melodyi, często nie troszcząc się o wymagania narzucane nam przez szkołę o mierze, układzie cząstek, tempie. A przecież, gdy zbadamy ściśle związek utworów swobodnej jego sztuki z naturą, znajdziemy i w nich pewną symetrią cząstek i przyznać będziemy musieli, że wybornie, lubo po swojemu, odgadł on prawa i potęgę tych czynników. Więc jako nieklamany piewca przyrody, karmiąc w sobie święty ogień uczucia po ojcach odziedziczony, i dobrą jak oni wiedziony gwiazdą, nie zboczył z drogi prawdy, ale owszem w otwarte na oścież wszedł jój przy-

bytku wrota, jakkolwiek skromne tylko swego uczucia bławatki, złożyć mógł u stopni jej ołtarza. Mniemam, że piosnki pasterskie, owoc nieskłóconego częstym obcowaniem z ludźmi natchnienia, noszą na sobie piętno nader odległej starożytności; a czyściej w ogóle niż inne zachowały się z przeszłości, kryją może w swych dźwiękach jedną z nienajpośledniejszych zagadek przedhistorycznego bytu ludu; więc też zasługują na bliższe poznanie ludzi specjalnie ten przedmiot badających, tak pod względem ducha jaki je przenika, jak i pod względem budowy swój zewnętrznej.

Nadmieniam, że pasterze piosnki swe grywają także i na skrzypcach, i z takowych je po większej części spi-
sałem.

SZOTY, POLKI,
KRAKOWIAKI, SKOCZKI i t.p.

(w takcie 2/4)

364 *Szorc u Szott* *ođ Włocławka*

365 *Szot flisacki* *ođ Włocławka*

*Posred korak na rynek, kapustę sku - po - wać
A ztyj muchy dwa koiuchy, trzecio ręka - ni - ce,*

nio-cia-ła mu mucha wnos, kasal ją ćwier-to - wać.
 a wy kranvcy krajcie dobre, i-no nie kra-dnij - cie.

366

Szorc *oś Piotrkowa.*

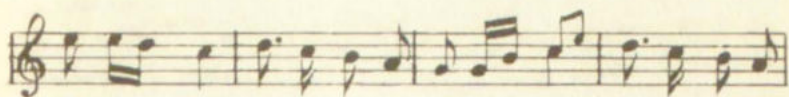
Polka u Szora

od Osiecin

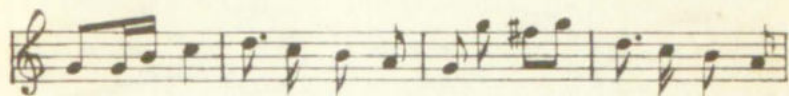
367

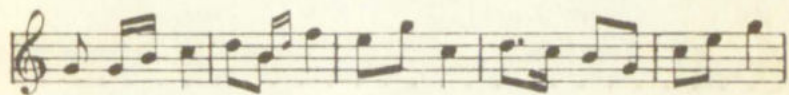
Ży- do- wiecz-ko pójdź pod bez, Ja nie pój- de,

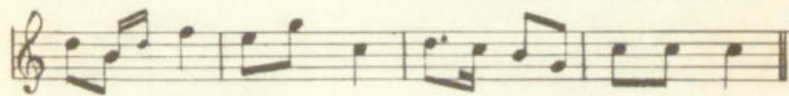
bo sza - bes Ja nie pójdę, ni mo - gę, bo ja cho-ra

na no - gę. Mama by mnie o - bi - ta, na sa - ba - sie'm

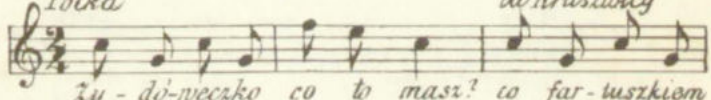
nie by - ta.

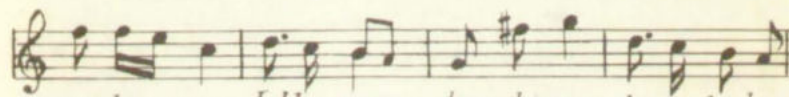
368

Polka

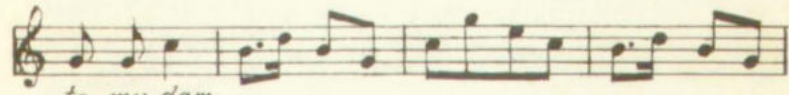
od Kruszwicy

Ży - do - wieczko co to masz? co far - tuszkiom
Ko - go kocham i dziebluś - ko, a to mu dam

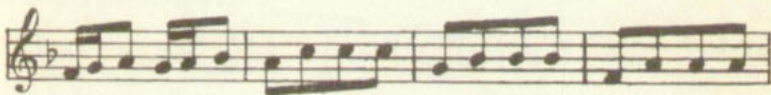

przy - kry - nasz. Jabka mam, kruszki mam, ko - go kocham
ja - blusz - ko. Ko - go kocham troszeczke, a to mu dam

to mu dam.
kru - szeczke.

od Nieszawy*Skoroflisacki**od Strzelna, Inowroclawia*

373 *Szorc* *od Chodoza / Chocenj*

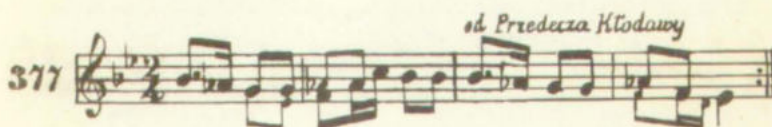
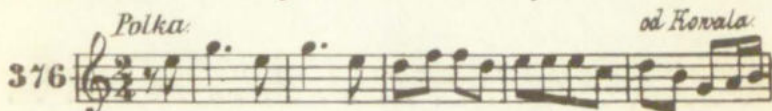
374 *Fis v. Orul.* *od Lubienia / Craple*

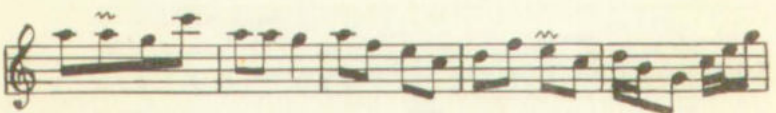
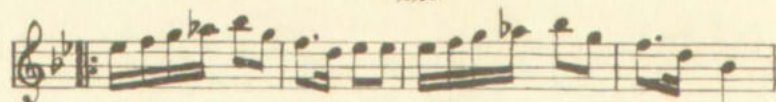

Mo-ja gos - po-dy-ni dobrze my się rzą-dzi,

do Kościo-la dro-gi nie-nie, do karczmy-nie za-błą-dzi.

379 *od Lubienia*
 Py-ta-ła się matka córę: nie tańcował z tobą, któ-ry?

Tan-co-wał o- dzykiecka, nawracat od przypiecka.

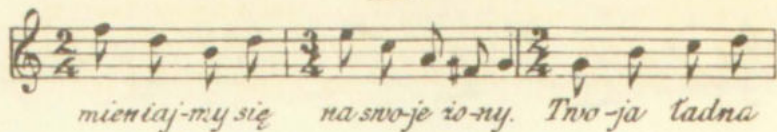

380 *od Lubienia*
 A pod bo-rem o-ry-wał, a sto-mia-ne

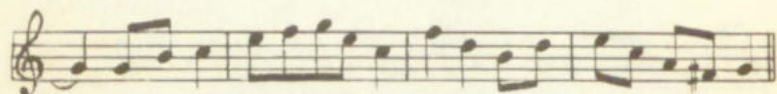
no-gi miał, a dremniane ko-py-ta, da-waj gę-by

ko bi ta!

381 *od Lubienia, Gostynina*
 Da mój bra-cie da mój ro-dzo-ny,

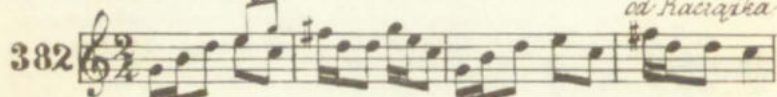

Chodzony

Skoczek v. Hocy

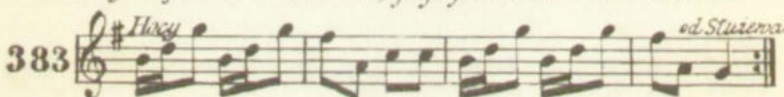
od Racząka

*Ma tu sia mnie tu przystala, ma-cie mi dać Mi-cha-ta.
Wy ma-tusiu ruc nie dbacie, bo z ta-tu siem -ga- da-cie.*

*A jakże ci go mam dać a a z kim się bę - de ga - dać.
A i ja tym tej nie dba-ta, gdybym miała Mi-cha-ta.*

Hocy

od Sturerna

384 *Skoczek* ²²³ *od Radziejowa (Płocze)*

385 *od Lubrańca (Otmianowo)*

386 *od Howala (Bogusławce)*

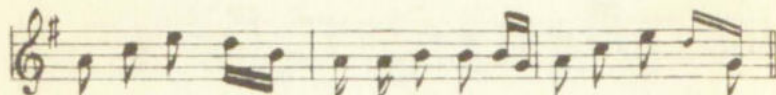
U - cie - ka - ta hyc po rowie, go - ni - li ją dna pa - no - nie
J spo - wiedzi cię wysłucham, i po - ku - tyj ci nie radam

Nie - u - cie - kij i nie bój się, mas: trzennicki a o - buj się.
Na trzennicki po - da - ruję, jeszcze odpro - wadzę do domu.

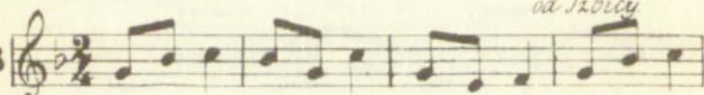
od Homalaf Kłótno/

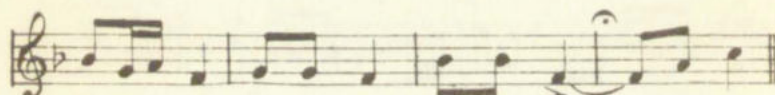
387
 Da i cho - dri - tam ko - le rzec - ki

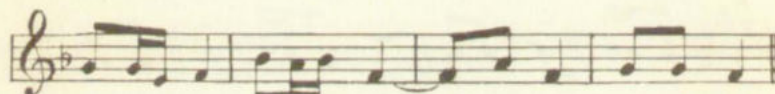

 da i zgu - bi - tam ko - ra - licki. Da ze - bys mi je

 Ja - siu na - laz, da da - tabym ci buzi - ra - raz.

od Izbiicy

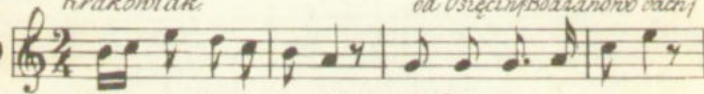
388

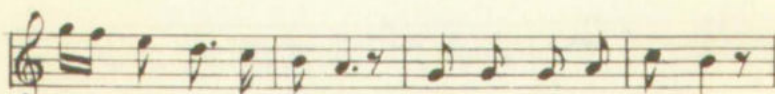

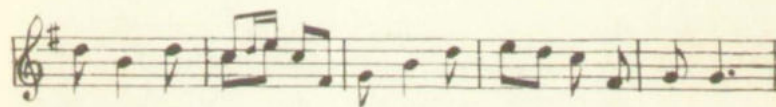
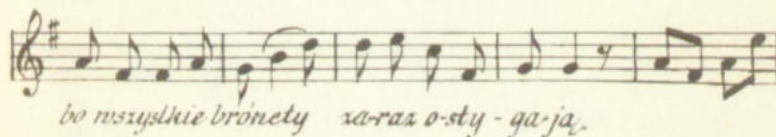
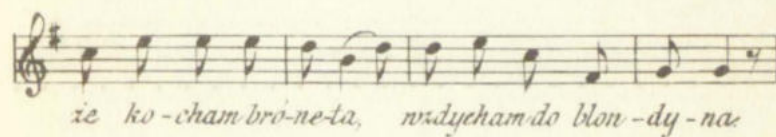
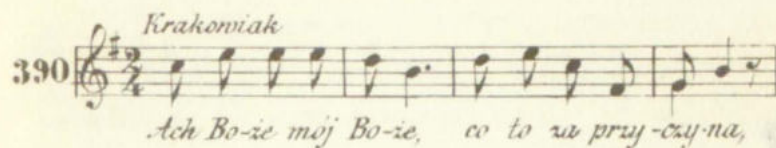
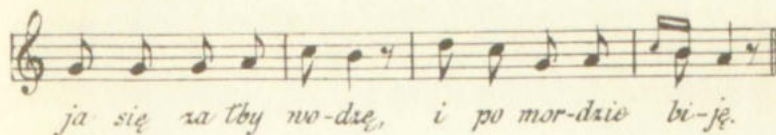
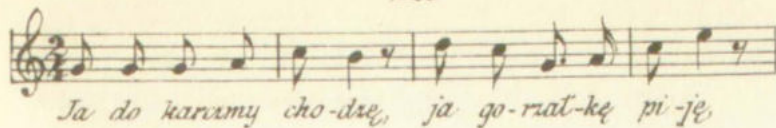

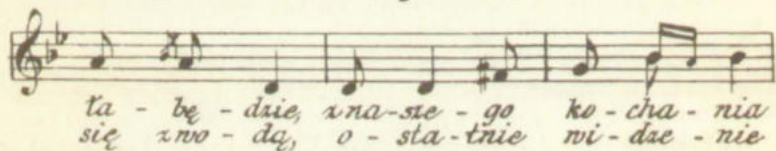
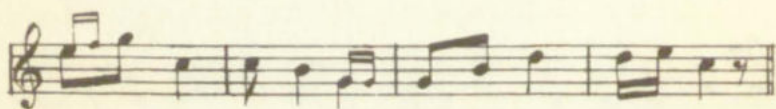
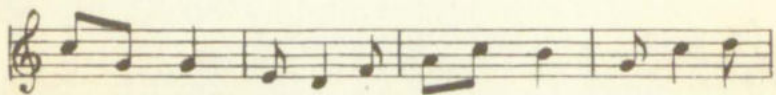
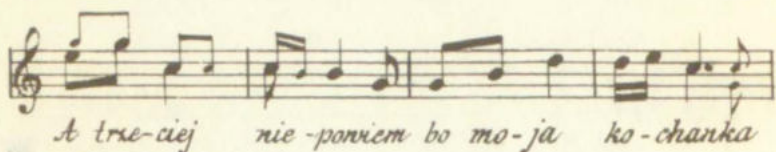
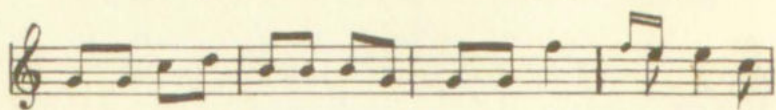
Krakowiak

od Osiecin/Bożanowce wach/

389
 Jak się bę - de ze - nit, nigdzie i - no na rsi,

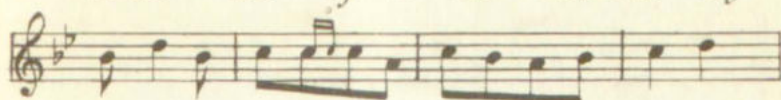

 Chle - ba mi na - pie - cie, ka - pu - sty na - kwa - si

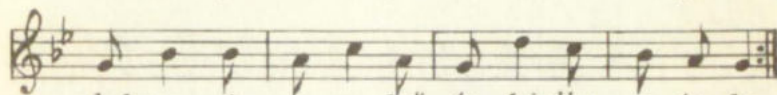

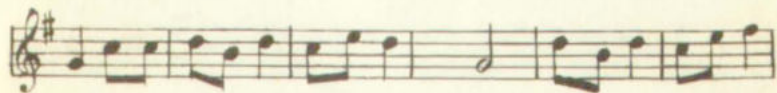
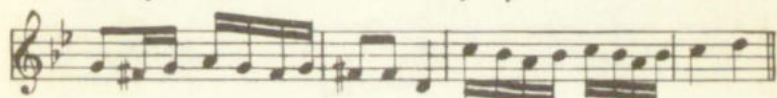
ko-cha - nia po - no nie nie be - dzie.
ni-dre - nie by - to An - dziu z to - bą

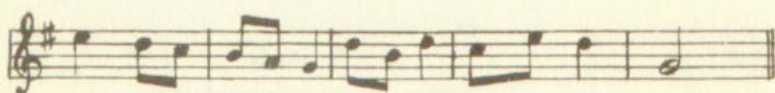
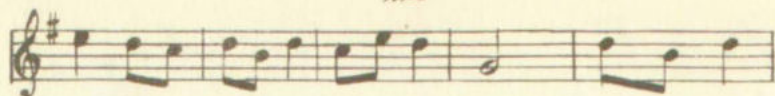

Ge - ga - ta, krycia - ta, si - wa gęś nad no - dą,
Nie szałej, nie szałej bo dw - się, za - gu - bisz,

ledwom nie o - szałat An - dziułku za to - bą.
Jak ja nie mam szałej, kiej ty mnie nie lu - bisz.

394 *Weselna.* *od Raciągka.*
Si - ny ko - nik si - ny, jus - dec - ka dru -

to - wa, któr - na dziwka naj - ta - dniej - sa,

to ta du - bel - to - wa, któr - na dziwka

naj - ta - dniej - sa, sel - ma du - bel - to - wa.

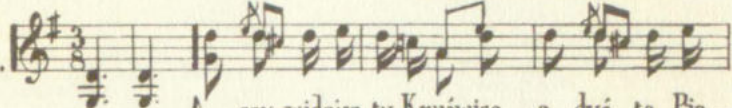

KUJAWIAKI.

POLONEZY. OBERTASY. MAZURY.

i t. p.

(w takcie $\frac{3}{4}$ i $\frac{3}{8}$)*od Inowrocławia, Strzelna.*

395.

A czy widzisz ty Kruświcę, a dyć to Pia-
A jak przyszły postrzyżyny, zapro-sił na

- sta stoli-cę, toć to on tam królem bywał, da po Gople zawsze pływał
miód do siebie, oj tam chłopaki, dziewczyny, da chulały w tej potrzebie.

od Kruświcy (Chełmce)

396.

Kujawiak ci ja dziewczyno, Kujawiak ci ja Kujawiak,
Kujawiak ci ja dziewczyno, z Kujawskiej strony da strony,

a i tys ci Kujawianka, poprawiłaś swego wianka.
pyta mi się Kujawianka, da i czy ja nimam żony.

od Radziejowa (Płowce)

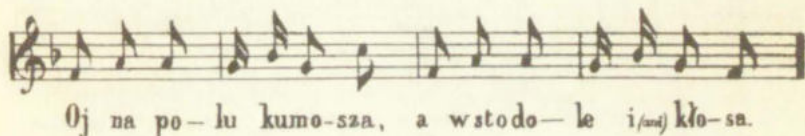
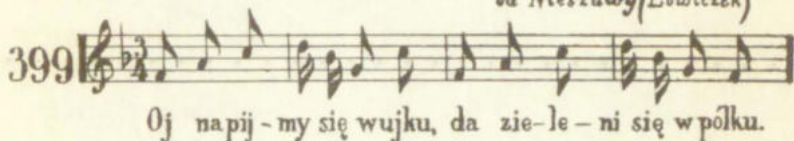
od Chodcza (Chocień)

Stare-go ja męza miała wsadzi-łam go
Zdychaj stary niedołęgo bo ja pójdę

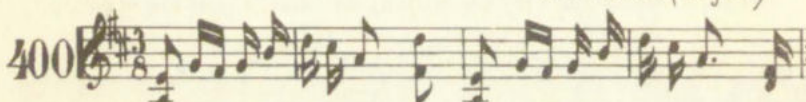

od Nieszawy (Łowiczek)

od Przedcza (Zbijewo)

Do ciebie jadę da ja - dę, do ciebie ja - dę da ja - dę,
 Każ my ^m otworzyć Marysia, wrótka chrusciane, chrusciane.
 Każ my otworzyć Marysia albo sama wstoń da i wstoń,

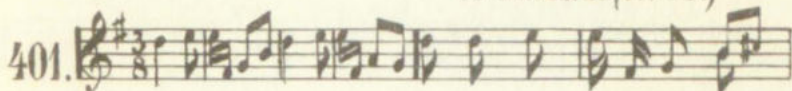

nie na żadne obmówisko tylko na ra - dę, na ra - - dę.
 Bo jak ty my nie otworzysz wy - wa - lę ścianę da ścia - nę.
 niech - że ja się nie poturam ^(potyram) kole ludzkich ścionda i ścion.

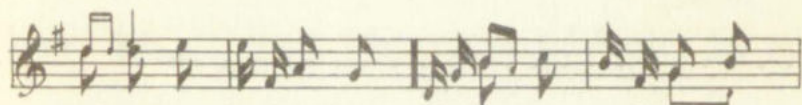

od Gniewkowa (Ostrowo)

Na moście trawka rośnie,

pod mostem bez da i bez; takim ci się spodoba — ła

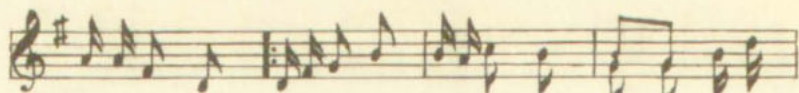
to mnie Ja siu bierz da i bierz, to mnie Ja siu bierz da i bierz.

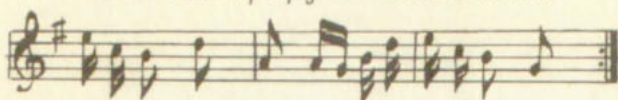
od Kowala (Bogusławice)

Od naszego jasnie pana, wiezą zboże

do Lejmana; od słacheiry i od chłopą wiezą zboże
NB. Neumana i Martzop kupy starozakonni w Wlascawku.

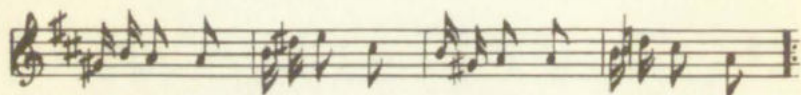

do Marco - pa, wie-żą zboże do Marcopa.

od Gniewkowa.

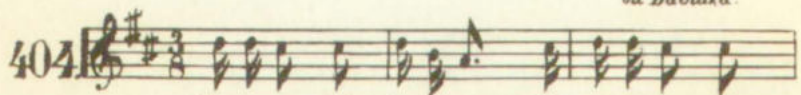
Oj tuli (i) tulinecz-ku, od-jeżdżasz me Józineczku.

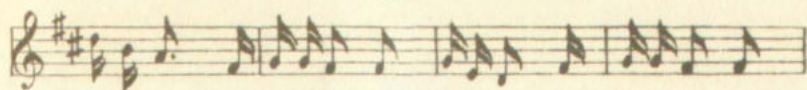
Nie odjeżdżam, ale muszę, zapali-łaś moją duszę.
 Nie słomką, ni ogieńkiem, ino słówkiem milusińkiem.

od Babiaka.

Karcz marczko lij piwecz - ko i pisz na ścia-

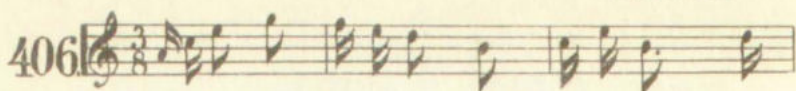

- nę na ścia - nę, zapłaci ci Marysien-ka jak ją dosta -

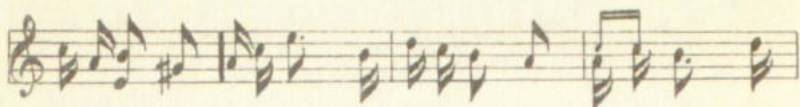

- nę dosta - nę.

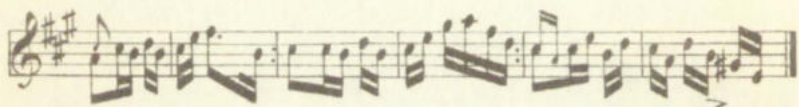
Coś mi miłus — ka mi-lus—ka, coś mi mi — — lus—
A cy z rana, cy z wieco-ra, po-je—cha — — li

-ka miłus—ka. Trzewicek sie polysku je samaś ble—dzius—
po doctora. A dla ko-go? Dla Marysi. A co ij to?

-ka, bledziuska.
Nosek wi—si.

od Przedcza.

Czemu druchny nie śpiwacie, czy ol-szo-we

pyski ma cie? Czy olszowe, czy dębo-we, toć ta ta-kie

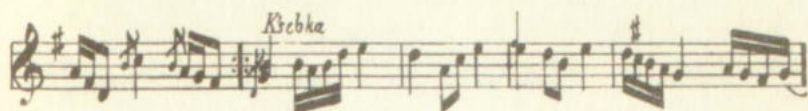

nie wes o — łe.

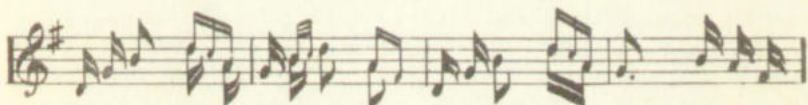
Chodzony. *Andante.*

od Włocławka.

Brząka - ły - na - leszmi - ki brząka - ły i cu - gle,

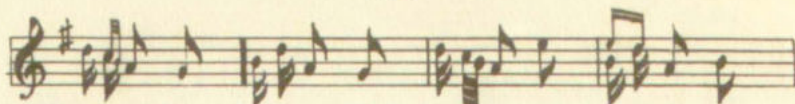
Zalica - łem się cztery latka wszystko o - błu - dnie, obłudnie *(Andantino)*

od Włocławka, Nieszawy.

Ciężka to za - łość da za - łość, ciężko to za
Ksobie od sie bie od siebie, ksobie od sie

- łość da załość były steczki do dzieweczki, musiały za -
- bie od siebie, jedna dróżka do Raciażka, druga do cie -

- rość da za- rość.

A ino pójdę za Bachorzą, same my się

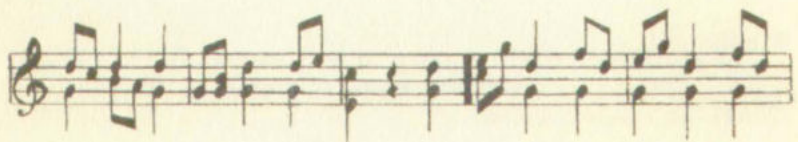
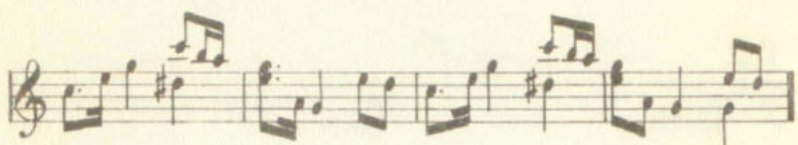
nożki wożą. Za Bachorzą zimne zdroje, same pija

usta moje.

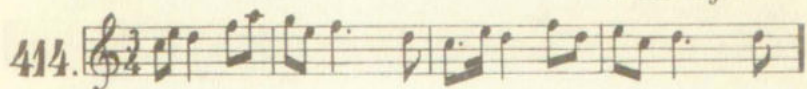

* N° 412.413.414.415.416.417.418. zebrał M. hr. Mięczyński; N° 419 i 420 napisał p. J. Niewiarowska. Z N° 421 korzystał Chopin w swojej *Fantazyi Op. 13*; N° 422 i 423 podał Sowiński.

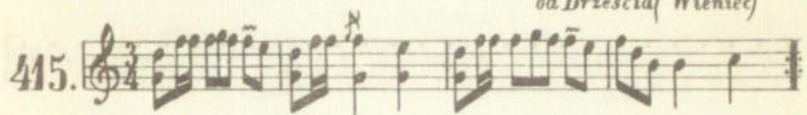

od Radziejowa.

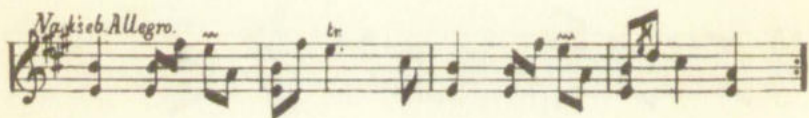
od Brześcia (Wieniec)

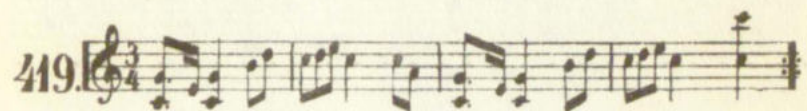

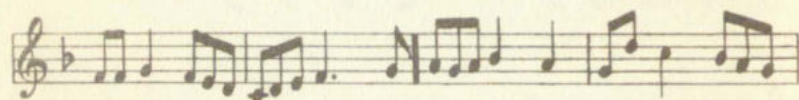
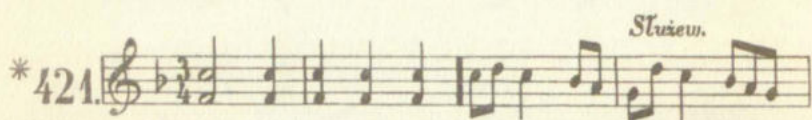
od Brześcia (Wieniec)

Moderato.

z pod Lubrańca.

Chór mężczyzn.

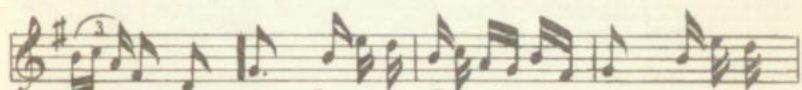
Chór dziewcząt

od Osięcin (Bodzanowbach)

Da pójdę ja do ogro - du, da u - to -

- pię się wstawie, da kiedy mój Bartuli-nek nie patrzy na

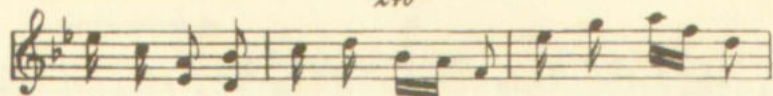
mnie - ta - skawie

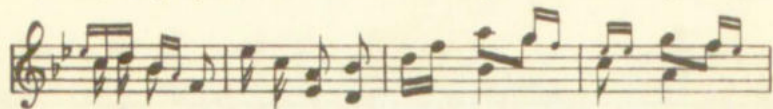
od Włocławka (Modierawo)

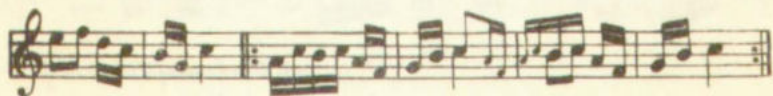
Świnia my się oproszczy - ła w sieni na grzę -

- dzie, na grzędzie. Je- dno pro - się ta- kie ma- dre,

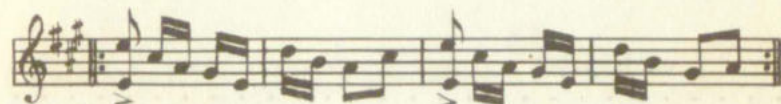
sałtysem be- daie, da będzie.

427 *Da*

 z-te-goś my się chłopcuodał, to-po-ryskoś ładnie strugał.

 Strużie chłopcze, strużie mity, to-po-rysko do sie-kiery.

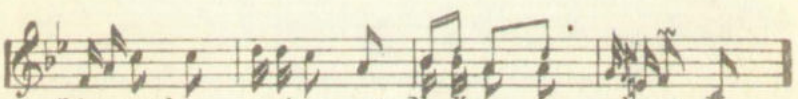
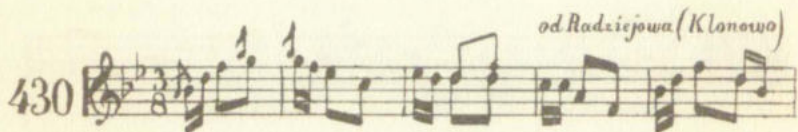

428 *od Włocławka / Wistka /*
Oj dziewczyno ko-chana, ztysiącaś ny - bra - na,

 da od ser-caś nie odję - ta, do buzi przy - tknię - ta.

429 *od Brześcia / Skibice / Śmitłowice /*
Oj po-jedź Jasiu pojedź, Oj nie-daj koniom stojęć.

 Oj na-sto - ją się wzi - mie jakim traw - -

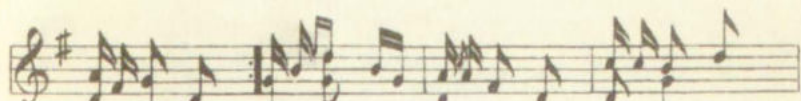
Gdzie to idziesz opalo - ny? Na Kuja - wy szukać zo - ny.
Ma - ja cór - kę na wydaniu, duży po - sać za nią da ją:

Na Kujawach masz ij szukać, u karczmarza masz zapukać.
ćwierćnia kruszek, torbe torek; sześć podu - szek samych polek.
(torki tarki; - polki - palki, bej - ki (bezpiery) niewypchone).

Idą woł-ki, dzwonią woł-ki wieżą jęczmień.

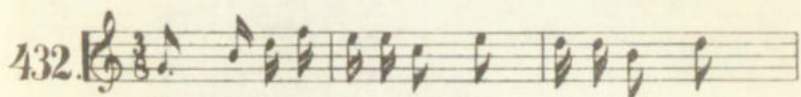
do stodoł-ki. I-dą wołki granica-mi wieżą jęczmień

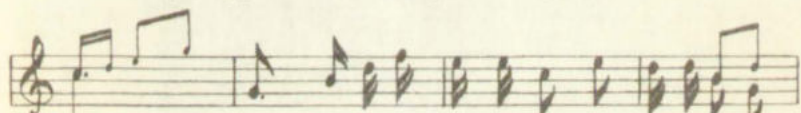
naszej pani

od Inowrocławia.

Spojrzyj ino raz chłopaku, spojrzyj i — no

raz.

Nie spojrzę ja a - ni ra - zu, bo innego

masz.

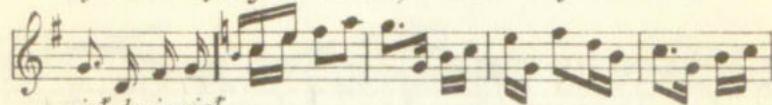
od Jbicy, Chodcza.

433

cięż-ko my cię ial dzie-wu-cho, cięż-ko my cię
A te ludzkie o-mó-wis-ka, pój-dą na stro-

ial da i ial, przete ludzkie o-mó-wiska nie bę-dę cię
-nę na stro-nę; tyś ko-cha-nek, to ma-luską weźniess za-śo-

miat da i miat.
-nę za-śo-nę.

Ob. mel.: N° 49. 100.

434

od Brdousa

zbo-ru jedzie-my, je-dziemy, zbo-ru je-dzie-my, je - dzie-my,

stajeneczka otwo - rzona, do niej jedzie my, wje - dzie-my.

od Sompolna / Ruskevo /

zawróci by - dła od mocy-dła, od zbo-ru ka - -
Oj niech się nie - u - mi - zga, da niech się

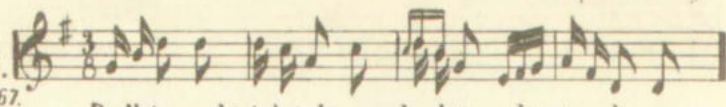

-czek, da ka-czek, niech mi się nie u - mi - zga
Bo-ga bo - i, oj boó mo-ja ro-dzi-na

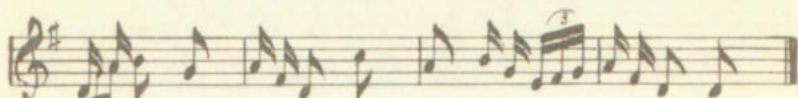

Rus - ko - ski pła - czek da płaczek.
da o nie - go nie slo - i.

436. *ob. N° 467.*

Podkówecki jak talirze, do dziewuli nie zali-żę.

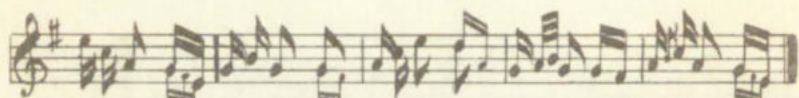

Sama ó-na do mnie przyńdzie jeno onej czasu zbędzie.

od Sompolna (Ośno)

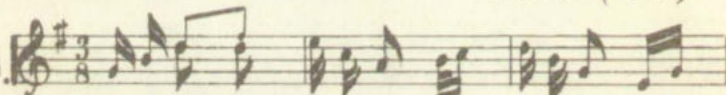
437.

Da, wyjrzyj i-no za góreczkę, jedzie Jana-

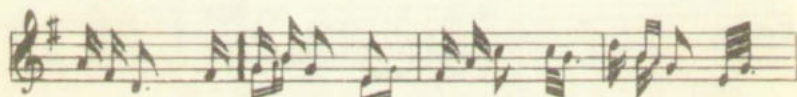

-szok, Janaszek. nowa czapka papierowa siwy koniaszek, koniaszek.

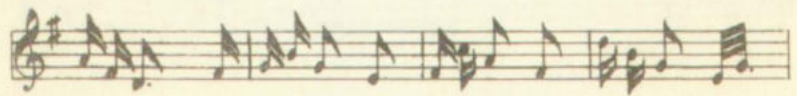
od Chodcza (Łania)

438.

Tys mi dziewu - cha milu - ska, tys mi mi - lu - -

- ska, milu - ska. Trzewiczki się pobłysku-ją, samaś bielus -

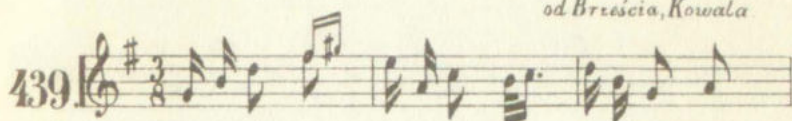
- ka, bielus - ka, trzewiczki się pobłyskują, samaś bielus -

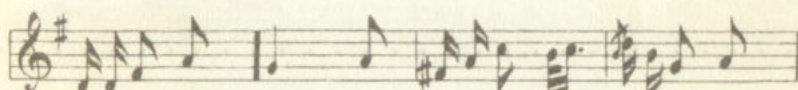
-ka bielúś - ka.

od Brześcia, Kowala

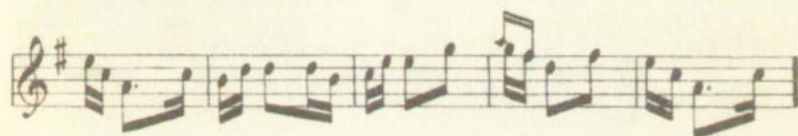
Nie wiewa nas matka miała, na tarcz-ki

wysyła-ła. Weź — cie/^{dzieci}kobiećzki i biegajcie

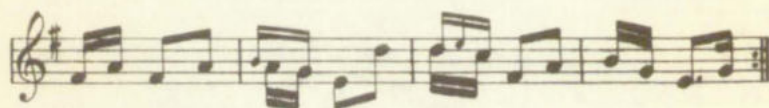
na tarcz ki.

440 *od Lubienia, Rybka!*
Świeci miesiąc a nie grzeje, bez kocha-nia ser-ce mgleje.

Trzeba ser-ce uspo-koić, do kochania się ustro-ić.

441 *od Lubienia, Przedora.*

*Oj i psy Ma-zu-ry, da i psy, da i psy,
 Oj siły na Ku-ja-wy, da i siły, da i siły;*

oj zo-ba-czy - ty raroga, da i myśla - ty ie Bo-ga

442 *od Piotrkowa / Bytów/*

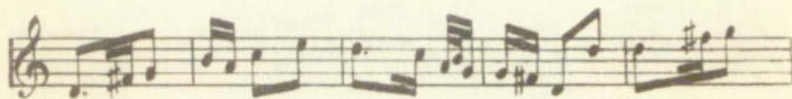
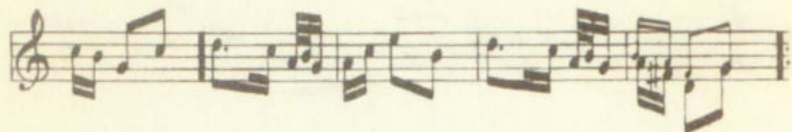
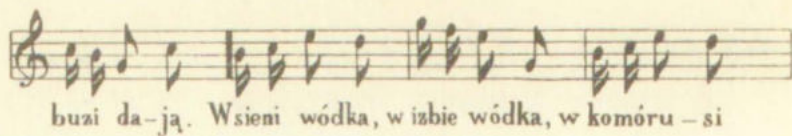
czy - liś pan - na czy - li wdo - wa,
Nie bę - dziesz my jeść go - to - wać,

sia - daj ze mną do Kaczo - wa. Nie będziesz my
bę - dziesz so - bie dzieńse chować; nie będziesz mieć

toż - ka sta - ta, bo - byś my się prze - to - ma - ta
ia - daj krywdy nie u - su - szysz oczkóv nigdy.
Weselna

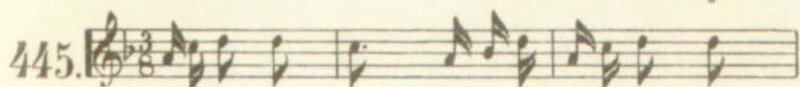
443 *od Kowala / Haerniewicy*

Wsie - ni gra - ją w wie - cie gra - ją w komóru - si

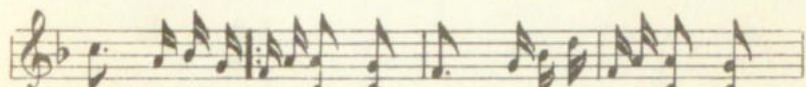

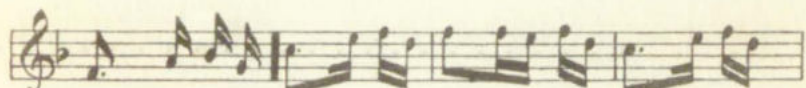
od Inowrocławia, Radziejowa.

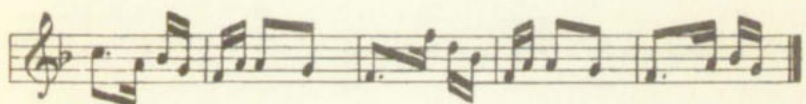
Na kapuście zwiędły liście, pomalut - ku

do mnie liście. Pomalutku, bo ja staro, żeby my się

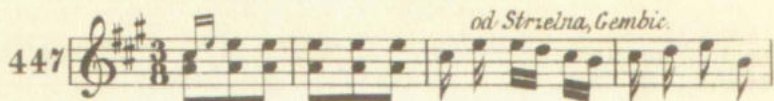

co nie stało.

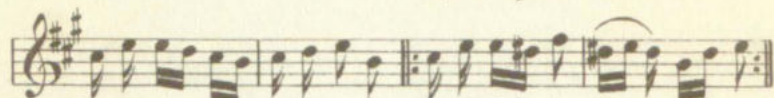
od Inowrocławia (Montwy)

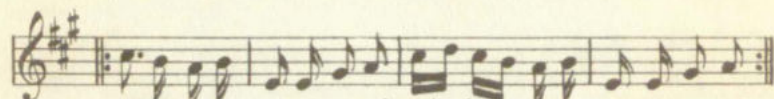

od Strzelna, Gembic.

*Nie bę-dę ja zom-ralszeni-cy
Lepsza w gościu - cu Kasi - ca*

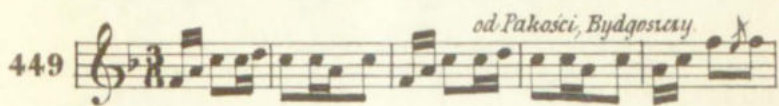
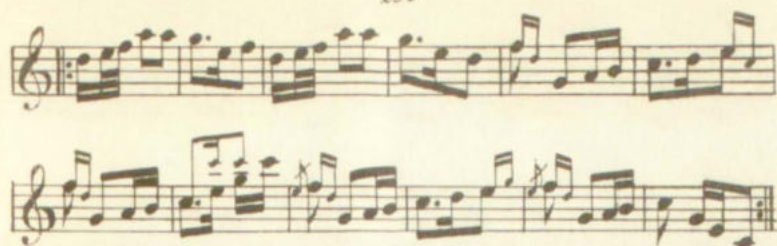
*bo ro-sa u - padła na nią; i drie Ka - sia do go - ściu - ca,
ni je li w po - lu psieni ca, lepiej Ka się wtaniec wo - dric;*

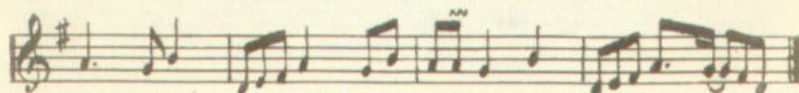

*pójnde ja ra - nią da ra nią, pójnde ja ra nią, da ra - nią -
niz psieniczkę z pola zwozić, niz psze - niczkę z pola zwozić.
Chodzony v Polski od Pakosci.*

Obertas.

PRZYPISY.

PRZYPISY.

Do Przypisku na str. 25, oraz do str. 42 (Seryi III. *Ludu*).

W *Kalendarzu* Warsz. Jana Jaworskiego na rok 1854, str. 106, są notatki z innej podróży uczniów agronomii pod przewodnictwem prof. Jastrzębowskiemu w r. 1849 odbytej, z której kilka także wyjątków przytoczymy.

„Zwiedziliśmy zakład warzelni soli w Ciechocinku. Zaczęliśmy najprzód od źródła; woda z nich wydobywana ma różny stopień soli, tak, iż ta która najwięcej jej w sobie zawiera jest $4\frac{1}{2}$ -procentowa, najmniej zaś nasycona jest 2-procentowa. Machina parowa pompuje solankę ze źródła i wypycha ją na wierzch pierwszej tężni. Tężnia nazywa się stos z chrustu tarniowego, mocno ułożony, przez który solanka przechodząc stęży się, przez ułatwienie się wody w wielkiej części. Po przejściu przez drugą tężnię, idzie do zbiorników przy warzelniach, gdzie krystalizuje się i ług słony pozostawia. (Tu obszernie całe działanie opisane.) Flora ciechocińska pokazuje o bytności soli w źródłach; znaleźliśmy tam bowiem Solankę (*Salicornia herbacea*), Sitywie morskie (*Scyrcus maritimus*), Wiklinę solną (*Poa distans* v. *salina*), *Glaucus maritima*, *Triglochin maritimum*; także *Podbiał czerwony* (*Tassilago petasites*) i *Rezedę farbiarską* (*Reseta luteola*), która to ostatnia roślina daje śliczną farbę żółtą. W *Konecku* pięknie urządzone jest ogród. Następnie udaliśmy się przez część *Bachorza* i *Byczynę* do *Radziejowa*. *Bachorzem* (subst. neutr.) zowie się na pięć mil długa łąka, utworzona jak nam mówiono, przez wyschnięcie odnogi *Gopła*; *podanie* to stwierdzają niskie jej położenie i ogromne pokłady torfu tamże znajdujące się. My zaledwie ćwierć mili *Bachorzem* przeszliśmy, który to kawałek lichą bardzo łąkę stanowi; oprócz bowiem kilku gatunków *Turzyc* (*Cusae*), *Jaskrów* (*Ranunculus*), *Kaczyńca* (*Celta palustris*) nic prawie z pożytecznych roślin nie widzieliśmy; znajduje się tam także *Triglochin maritimum*. W *Radziejowie*, koło zwalisk kościoła *Pijarskiego* (który się spalił w r. 1848) znaleźliśmy kilka rzadkich roślin, jak: *Komosa dzika* (*Henopodium vulvaria*), *Ostromlecz łopatkowaty* (*Euphorbia peplus*), *Asplenium trihomanes*, *Asplenium rutha muraria* i *Asplenium viridae*. W *Starym Radziejowie* dużą widzieliśmy przestrzeń pola zajętą lucerną (która lepiej tu wschodzi niż koniczyna czerwona). Ztąd poszliśmy przez *Piotrków* ku *Połajewu*. *Kujawy* wiele się nam podobaly. *Lud* czerstwiy, urodziwy, ochoczy, mowę ma czystą i jest gościnniy; ziemia zaś wszędzie pokryta najurodzajniejszą warstwą, oprócz okolic *Ciechocinka* i *Połajewa*, gdzie nagle klasa gruntu się zmienia. Liczne wsie starożytnem odznaczają się założeniem. Z roślin oprócz wyżej wspomnianych, znaleźliśmy tam: *Jaskier polny* (*Ranunculus arvensis*) którego nasiona zanieczyszczają zboża i trudno potem od ziarna oddzielić się dają; *Krowiarez* rolna (*Melanpyrum arvense*). *Groszek bulwiasty* (*lathyrus bulbosus*) kwiat ma śliczny różowy i bulwki na końcach korzeni, które będąc młode, mają smak dość przyjemny; trzeba je jednak szukać na pół łokcia i więcej w ziemi. Wszystkie te rośliny oznaczają żywe i tegie grunta. Do osobliwości ziemi *Kujawskiej* można policzyć jeszcze tak zwane przez *lud* *Zale*; są to wyniosłości utworzone z ziemi i kamieni wielkich, ułożonych zwykle w kształcie wielkiego podłużnego, niekiedy na pół staja długiego trójkąta. *Wyniosłości* te uważają tamtejsi mieszkańcy za groby *Aryanów*; w niektórych miejscach jak np. koło *Płowców* poczytują je za groby *Krzyżaków* poległych w bitwie *plowieckiej* za panowania *Łokietka*; rzeczywiście jednak są to grobowiska dawnych *Polanów* z czasów przedchrześcijańskich, jak to stwierdzają znajdujące się w nich niekiedy urny czyli *popielnice*. (*Długosz* mówi iż słyszał, jakoby garki te rosły w ziemi!!!)

Z Noci przez lasy *lubstowskie*, położone na wschodnim brzegu Gopła, przybyliśmy do *Lichenia*, a stamtąd nad wieczorem do *Gostawic*. Wszędzie, a szczególnie idąc do *Lichenia*, widzieliśmy duże przestrzenie łąk torfowych, które zaledwo na nazwisko lichych pastwisk zasługują. Dobra goslawickie, znaczne przestrzenie mają zajęte takimi łąkami, a raczej miały, bo po większej części w dobre już łąki są przestoczzone. Osuszysz je bowiem przez kopanie rowów, zasiewano przez dwa lata na słomistym nawozie rzepak, a potem owies; następnie różne gatunki traw (Kłosówkę miękką, Brzanę v. Trawę s. Tymoteusza, Kostrzewę łąkową i t. p.). Łąka przez to przymioty swoje poprawia, bo udawia się przystęp powietrza atmosferycznego do łona warstwy rodzajnej, próchnica skwasniała odkwasza się, a łąka staje się zdolną wydawać pożyteczne w gospodarstwie rośliny. Grunta tam po największej części piaszczyste, znacznie przez umiejętne postępowanie poprawionemi zostały, tak, iż koniczyna a szczególnie lucerna, bardzo pięknie się udaje. Nie wszędzie jednak gleba jest piaszczysta, w folwarkach *bożem Góry, Wielkopole i Ościsław* grunta są tak dobre, że i pszenicę bezpiecznie siał można. Drogi w całych dobrach powysadzone topolą kanadyjską (*Populus canadensis*), dwojaki dających pożytek: cieni lub skazówkę dla podróżnych, i dobrą karm dla owiec (liście i młode gałązki). W tym celu wszystkie topole podzielone są na trzy działy, i taki jeden corocznie podkrzesują; obowiązkiem to owczary, którzy zrana przed wypędzeniem owiec robotę tę uskuteczniają, za co drzewo pozostałe po obgryzieniu gałązek z liści, do nich należy. Okrzesywanie to ma miejsce w jesieni, poczawszy od drzewa 5—6 lat wieku mającego; a żeby zaś ilość tego rodzaju paszy ciągle się zwiększała, pozakładano szkółki tych drzew. W *Stawoszeuku* widzieliśmy machinę (urządzoną przez p. Brzozowskiego) do wydobywania torfu. W dalszej podróży przez *Kleczew, Bieniszew, Kaźmierz* przybyliśmy do *Konina*. Z wysokości góry w *Bieniszewie* śliczny widok na jezioro *Sleszyńskie* i okolice; na wierzchołku góry jest kościół po *Kamedułach*, w ruinę idący. *Konin* jest to czyste i porządnie zbudowane miasto; o kilka wiorst od niego w *Brzeźnie* znajdują się pokłady piaskowca białego; łupany on bywa tylko na obstatunek; są tam także i pokłady lignitu. *Złota góra*, najwyższa w północnej części naszego kraju, odkrywa daleki widok; zamiast *Złota* znajdowaliśmy na niej pozaokrągłane ułamki skał wapiennych, z których niezle wapno wypalają.

Przypis do str. 36 (Seryi III).

W *Przypis. Ludu* (rok 5. N. 32, r. 1839) jest opis Oblężenia Nakła w r. 1109. Niespokojni Pomorzanie, niepamiętni tyle razy uskromionych buntów i świeżej klęski przy Ujściu i Wolinie, wznawiali dawne najazdy. Waleczny Król Polski Bolesław Krzywousty, nie dając im zagonów daleko rozpuszczać, pod mury Kruszwicy rycerstwo swoje zgromadził. Gdy wodzowie różne podawali rady i plany działania wojennego i spór o to wiedzli, poprowadził ich król do kościoła św. Wita. Po wysłuchaniu z pokorą mszy św., gdy król wyszedł z kościoła (mówi Długosz na str. 394), pokazał mu się jakiś młodzieniec na kościele św. Wita w jasności nadzwyczajnej, która wojsko polskie do Nakła prowadziła. Ostoniony złotym obłokiem aniołów, przewodniczył ciągle wojsku polskiemu; najprzystępniejsze w lasach wskazywał manowce, i mielsze w bagnach naznaczał brody. Odwieczne świerki i jodły rozplatały na jego przybycie wiekami związane gałęzie i wolną drogę otwierały wojsku. Zbliżając się do miasta, jabłko złote, które w rękę trzymał, rzucił do zamku na znak przyszłego wzięcia (*Hist. nar. Pols. Naruszevicza*, T. IV, ks. 2). Mieszkańcy Nakła bronili się długo i uzyskawszy zawieszenie broni, wzywali na pomoc Prusaków (pogańskich). Wziąwszy je szturmem Bolesław, oddał na łup żołnierzy, i wielką liczbę mieszkańców w niewolę zapędził.

Przypis do str. 37 (Seryi III).

W *Przypisie do Ludu* (rok 5-ty Leszno N. 51 r. 1839) p. R. W. B. (erwiński) mówi: W *Warzymowie* na prost Kruszwicy z drugiego końca Gopła, są szczątki zamku który miał pono wieżę podobną nyszej. Przy ujściu zaś Noteci ku północy wieś *Szarlej* dawniej zamek sławny w okropnych zamieszkach Wielkopolski za króla Ludwika. Kiedy ten król siedział w *Węgrzech*, mniej dbając o losy Polski, *Władysław Biały*, mnich, książę *Gniewkowski*, checiwy panowania i tronu, do którego bliższe miał prawa niż *Ludwik*, korzystając z nieobecności króla, opanował *Stary Inowłódz, Gniewków, Złotoryą i Szarlej*, zamki obronne. Po krwawych i zaciętych walkach, wypędził go z nich *Sędziwój z Szubina*, wielkopolski generał. Podania jakie się utrzymują o dwóch braciach w *Szarleju*, zaciętych nieprzyjaciołach, w które się i błota *Łutnie* mieszają,

mogłyby podać obfitą treść do pięknej powieści. Również, historyczne wiadomości o znanym Piotrze Duńczyku.

W Gople mają przemieszkiwać fantastyczne postacie niewieście zwane *Goplanki*, które niebacznych pociągają na dno jeziora.

Przypis do str. 40 (Seryi III).

W *Przypis. Ludu* (rok 2. N. 28, r. 1835) zamieścił J. Ł. opis starożytnego kościoła i klasztoru Norbertanek w Strzelnie, *) gdzie między innymi mówi: Na dziedzińcu klasztoru strzelińskiego stoi piękna figura Matki Boskiej, w r. 1635 przez Szymona Kołodzkiego, kanonika gnieźna, z białego marmuru wystawiona, kilkanaście łokci wysoka. Obok tej figury leżą trzy ogromne kamienie polne. Na jednym z nich widać wkłęsłość podobną do śladu, kołem wozowym wytłoczonego. Według *powieści* miejscowej, święty Wojciech jechał z Gniezna na Strzelno do Prus, w zamiarze nawrócenia pogan. Na polach Strzelińskich nieostrożny woźnica wjechał kołem jednem na ogromny kamień i wywrócił pojazd. Na pamiątkę tego zdarzenia, wyciśniony został na kamieniu na zawsze ślad koła. Kamień ten sprowadzono później na miejsce, w którym się dziś znajduje. Dotychczas okoliczny lud wiejski ma kamień ten w największym poszanowaniu i przyznaje mu własność lekarską. Pociera go nożami lub innymi narzędziami żelaznymi, zbiera starannie utarty proch, pije go w wodzie jako lekarstwo na febrę, i bywa częstokroć uzdrawianym, albowiem wiara uzdrowiła go. W bliskości klasztoru jest także ów głaz (we wsi Młyny) wspomniany na str. 34 (Seryi III).

Przypis do str. 48 i 61 (Seryi III),

Dowcipy podobne przytacza w Poznaniu niegdyś wydawane: *Pismo dla ludu*, rok 1-szy (1845) zeszyt 10, str. 277, gdzie są zamieszczone trzy dowcipy chłopskie:

1. Pocziwy jakiś gospodarz był w Strzelnie z żelazami płuźniami u kowala, a wracając do domu, zszedł się z karetą, u której były cztery paradne konie, a w niej siedział jakiś brzuchacz: „Zkąd to idziesz chamie?” zawoła na chłopka. „Ze Strzelna” odpowiedział potulnie gospodarz. „Wszak tam podobno babę w... całują, czy też ty całowałeś?” — „Przepraszam jaśnie w pana, a gdzież tam biednego dopuszczają, a dy tam przed powozami docisnąć się nie można, magnaci do wszystkiego pierwsi, i niech się jaśnie w. pan każe spieszyć, jeżeli chce zdążyć jeszcze.” — Zawstydił się brzuchacz, ale zamilkł.

2. Szlacheć jeden będąc w drodze na noclegu, tak się upił, że nie wiedział wcale o sobie. Na drugi dzień fornał przyszedł do niego po rozkazy. „Widziałeś mnie ty wczoraj?” zapytał go pan. „Widziałem — odrzekł fornał — pan wczoraj wyglądał jak lew.” — „O lwie mówisz — rzecze pan — a w życiu jeszcze może go nie widziałeś.” — „Czemu nie miałem widzieć — rzekł fornał — a dyć i u wielm. pana są dwa lwy w kublu.” (t. j. dwa wieprze w karmniku do tuczenia zamknięte; chłop bowiem zwierzęta większe, piękniejsze i dobrze wypasłe zwykł lwami nazywać.)

3. Do Bydgoszczy (nim jeszcze zbudowano żwirówkę) włókł się po piasku gospodarz z parobkiem od Kruświcy, wioząc zboże na targ; zboża miał dosyć, a chętki (konie) liche, i kto wie czyby zboże był niemi dowiózł. Ale sobie poradził. Ku niemu z Bydgoszczy próżnym wozem w lepskie zaprzężonym konie, jechał pijany ołgder (*hauländer*) i spał, a konie same szły. Ośmielony mocnym jego spikiem, zatrzymał konie, wyprzął jednego i założywszy do swego woza, kazał swemu parobkowi pospieszać ku Bydgoszczy. Sam zaś zaprzął się do woza tego ołgdra przy drugim koniu. Ołgder gdy się ocknął i oczy przetaił, zawołałszy: *weiu!* — niepomału się zdziwił, kiedy ujrzał w *śli* (szleji) człowieka zamiast konia. „Jam dobrze wiedział — odezwał się zaprzężony — że tak się stanie; byłem dawniej człowiekiem, ale za ciężkie grzechy przemienił mnie Pan Bóg w konia, lata moje pokuty wyszły, i Bóg mi przywrócił do pierwszej mej postaci; miejże nademną miłosierdzie, bo już dość wycierpiałem przez ten czas jak u ciebie jestem, jużś mi biczem swoją krzywdę należycie odbił.” — „Jeżeli-cię mam na próżno żywić, a jeszcze takiego

*) Obacz dzieło: *O zabytkach Kruświcy, Gniezna i Krakowa, oraz Trzemeszna, Kcyni Dobieszewka, Gołanicy, Żużna, Gąsawy, Pakości, Kościelca, Inowrocławia, Strzelna i Mogilna. Sprawozdania i studia Józefa Łepkowskiego. Kraków, r. 1866. — Oraz o Bydgoszczy w *Typod. ilustr.* Warsz. 1868, listopad.*

grzesznika w domu trzymać—odpowie ołęd—toć cię wołę puścić, ale pamiętaj poprawić się, abyś znowu w konia zamieniony, nie przyprowadził ludzi o szkodę.“— Śmiał się chłop w duchu i poszedł, ale że był sumiennym i nie chciał ołędra ukrzywdzić, więc udał się z Bydgoszczy na najbliższy jarmark. pewny że tam spotka ołędra chcącego w miejsce straconego konia, zakupić innego. Istotnie też za trzy dni, na jarmarku w Inowrocławiu, gdy chłop owego konia uwiązał na targowisku u płota a sam się oddalił, widzi jak ołęd zbliży się i poznaje swego konia. Wziął go też jak swego, chociaż był tój myśli że za nowe grzechy człowiek ów w konia znowu przemienionym został, i prowadząc odgrażał się, że mu teraz nie będzie pobłażał, ale dobrze się da we znaki. Niedługo go jednak chłop w błędzie pozostawił, a zszedłszy się z nim całą prawdę przy kieliszku opowiedział. (Podał r. 1845 Antoni z pod Kruszwicy.)

Przypis do str. 63—72 (Seryi III).

W *Kościelcu, Dziarnowie, Odmianowie* i t. d. (pow. Inowr.) ubior mężczyzn całkiem sukienny, składa się z kaftanika, kamizeli, sukmany granatowej i *dzianego* pasa, a na wierzchu z płaszcza czerwono zwykle podszytego, lub opoficy która obecnie już jest mało używana. Kobiety noszą suknie kolorowe, perkalikowe lub wełniane, na głowach czepki i wielkie chustki często jedwabne na kształt turbana, drugie chustki na szyi, a trzecie zwykle w rękę. W *Liszkowie* u mężczyzn kaftan sukienny bez rękawów, sukmana z rękawami za kolana sięgająca i płaszcz granatowy; spodnie szerokie w krótkich butach; zimą czapka barankiem obsadzona, latem kapelusz z szerokim dnem. W *Tucznie, Helenowie, Łączku* (Łońsku) i t. d. mężczyźni noszą krótkie spodnie w butach z wywinietymi cholewami, kaftan z sukna granatowego z krótkimi rękawami, pas czerwony. Na to biorą długą z sukna granatowego także sukmanę, suto w tyle fałdowaną. Zamiast dzisiaj w wielu miejscach, zwłaszcza w bliskości miast, używanego płaszcza, nosili dawniej pomocześnie tak nazwaną *Kireję* t. j. płaszcz bez peleryny z kapiszonem (kapturkiem). Kobiety po większej części kładą teraz suknie (dawniej spódniki lub spódniczki z sznurówkami); na to w lecie sukienne krótkie kabaty, w zimie długie podbite barankami (*węgiarki*), na głowie zawój z chustki tak ułożony, że u dziecząt na wierzchu głowy (gdy ją pochyla) widzieć można włosy, u mężatek czepki długo spadające (*kopki*).

Przypis do str. 101 (Seryi III), N. 21, 22.

Jeden człowiek był opętany; miał w sobie diabła i rzucał się. Musiano go związać, i gdy go do kościoła przywlekli do spowiedzi, to ryczał jak bydlę. Ale go w końcu ksiądz wyspowiadał. Komunię jednak świętą wzięwszy do ust, wypluł, i musiano mu ją przez gwałt wsunąć w gardło. Potem się też zaraz uspokoił, ale też i umarł na drugi dzień. (Lubień.)

Przypis do str. 103 (Seryi III), N. 33.

Zmora dusi ludzi. Jeden gospodarz miał pięć córek, a wszystkie były zmory. Jedna chodziła od rana dusić wodę, druga dusiła *chojną*, trzecia cierznio, czwarta zielsko i chwasty, a piątą piasek. I strasznie przychodziły pomoczone, pomordowane; ta była pokłóta, ta obtarta i pokrwawiona, ta pobłocona i pobabrana, ta zaledwo dychała. Jednego razu przyjechał do tego gospodarza ksiądz, i gdy ojciec mu się skarżył jaki jest z córkami nieszczęśliwy, i że one takie blade, pomoczone, potargane i z osłabienia późno (nie o świcie) z łóża powstają, odrzekł mu ksiądz, że na to poradzi. I wziął święconej wody, i one poświęcił. To też się już i z domu nie *ruchały*, bo wszystkie w wielkich boleściach nazajutrz pomarły. (od Gniewkowa, Służewa, Sompolna.)

Przypis do str. 202 (Seryi III).

Jedno z przysłów tu zamieszczonych, brzmi całkowicie w ten sposób: W *Żurawicy* jest chleb na policy, w *Łani* jest chleb na kopani, w *Ogorzelewie* toć go nie wiele, a w *Łaknie* chleba braknie.

Przypis do str. 211—217 (Seryi III).

We wsi *Tuczno* (pow. Inowr.) następujące zachowuje lud zwyczaj:

1. W ostatni Wtorek zapustny *zabijają grajka* o 12 godzinie w nocy, t. j. wywożą go biesiadnicy na tacze za gościniec (karczmę); dwóch idzie obok niego, z tych jeden

nie sie kota, drugi garnek popiołu; ci, na miedzy ciskają garnek z popiołem o grajka i wypuszczają kota. Kot znaczy uchodzącą duszę z (niby) zabitego popiołem grajka.

2. W Wielki Czwartek zaś *niszczą żur*, t. j. chodzą parobcy od domu do domu gdzie są młode dziewczęta, smarują najpierw żurem (ażeby dziewczkom potem roboty pomnożyć z czyszczeniem) drzwi, okna, stoły i t. d. wreszcie tłuką garnek od żuru na środku pokoju lub izby.

3. W Niedzielę Wielkanocną wieczorem zapowiadają Dyngus w następujący sposób: Dwóch parobków wchodzi na dachy naprzeciw siebie stojących budynków; pierwszy z nich woła: „Podaję do wiadomości że np. Żowka, ponieważ nie ładnie się ubierała, w chałupie porządku nie trzymała, do roboty nie chodziła, z wszystkimi się pokłóciła, dostanie taki dyngus: sto beczek wyleją na nią wody, sto fur wysypią piasku, sto różg jej dadzą.“ Na to odpowiada drugi z drugiego dachu: „Żowka się nie boi, bo np. Jasiek z wódką za nią stoi.“ Wymieniony, oznacza zwykle kawalera, który pannę swoją od zapowiedzianego dyngusu wykupić musi.

4. Donoszą mi także z *Kościelca*: „W dzień Wielkiénocy po południu, młody parobek wchodzi na dach karczny i ztamąd wywołuje (imiennie) wszystkie dziewczki ze wsi, ile jutro, w poniedziałek na dyngus, każda z nich dostanie kubiów wody, i z jakiego powodu jedna mniej, druga więcej. Dziewki z sieni domów lub z za węglów słuchają tego wywoływania, a niewywołana, byłaby bardzo obrażoną.“

5. Na św. Jan Chrzciciel, uwieczniają figury po drogach i wsiach, zwłaszcza św. Jana. Starzy ludzie (pod Inowrocławiem, Pakością) pamiętają, że dawniej po 11-ej w nocy, palono jeszcze na polu Sobótki i dziewczęta skakały przez ogień, wierząc w to, że która łatwo przeskoczy, pójdzie w ciągu roku za mąż.

Przypisek do Seryi IV. str. 7 i 69. mel. N. 108 lub 109.

Od Chodcza.

1. Żebyś ty mnie, moja mała, chciała,
kupił bym ci cztery fury siana.
2. Kupił bym ci da i piątą trowy (*trawy*),
żebyś miała na zimę dla krowy.
3. Kupił bym ci stołeczek dębowy,
żebyś miała keń usiąść pod krowy.
4. Kupił bym ci i szkopek sosnowy,
żebyś miała do mleka gotowy.

Przypisek do str. 92. mel. N. 166 lub 254 (Seryi IV).

Od Nieszawy.

1. Kruszki duże, jabka małe —
na Kujawach dziewczki stare,
powarzył ich mróz!
2. I przyjechał żyd smarkaty,
i nabrał ich wóz czubaty,
do Wielbłąga (*Elbląg*) wióz(t).
3. I przyjechał do Wielbłąga
i nie dostał ni szeląga,
do Torunia wióz.
4. I przyjechał do Torunia,
zrucił z mostu do pioruna,
i oplókał wóz.

J Ę Z Y K.

SŁOWNICZEK WYRAZÓW KUJAWSKICH.

adukacyja, edukacyja, wychowanie.
ambołek, krokiew poprzeczna (III, str. 67).
aprendować, zważać na co, obawiać się czego. L. z łac. *aprehendere*.
alegant, elegant.
akurat, zupełnie, w sam raz; *akuratny*, pilny, regularny.
a zatém, toż samo co: „z resztą“ np. zda-
 wało mi się że on tu wczoraj był, a za-
 tém nie pamiętam.
ba i co to! — *ba i prawie!*, wykrzyknik na-
 der upowszechniony, znaczy to co: ba-
 i-bardzo!
babok, straszdyło (Serya III, str. 104).
 Pod Bydgoszczą: *bobak*.
babrać się, pluskać się, myć się w nieczy-
 stej wodzie.
bałęk, np. na *bałku chodzić*, na czwora-
 kach chodzić (jak: dziecko).
banach, niezgrabny młodzieniec, niezgra-
 bijasz.
basy, kontrabas, ob. *maryna*.
baranki, obłoczki (zartobliwie).
bąbolić się (od: *bąbol*, *bąbeł*), mówi się o
 wodzie, gdy w skutek deszczu bąble na
 nią występują, np. *jeździło się zabąboliło*,
 marszczkami, kropkami się się pokryło.
bąchor, bacher. L.
bestry, adj. psiry (pod Przedczem: *bstry*)
 np. bestra suczka.
bet, *becik*, rz. pierzynka (z niemieck. *Bett*).
bez, sp. przez. Powszechne. *Na bezrok*, na
 przyszły rok.
bęgnąć, sł. upaść na ziemię; od wykrzyk-
 nika: *bęc!* gdy co upadnie.
bęczyć, huczyć, buczyć, uderzyć głośno
 w struny i z rozdźwiękiem (od: *bęć*).

biały, *bioły*, a, e, adj. biały.
biedra, subst. f. biodro. *Biederka*, kość ma-
 jący zbitą albo zgniecioną kość biodrową.
biega, *biega!* głos nawołujący krowy, cie-
 lęta. (Serya III, str. 59).
biegać się, sł. mówi się o popędzie pćio-
 wym u krow. cf. *latować się*.
bicz koralii, sznur, nitka na którą one są
 nawleczone. L.
bląg, przegrodzenie między klepiskiem a
 sąsiekim w stodole (gdzie indziej: *za-
 pole*) (III, str. 81).
Błach, Błażej (Blasius) imie mężkie; *Bła-
 chowa*, *Błażejka*, *Błażejowa*, żona Bła-
 żeja.
błądny, obłąkany, np. *kobieta błędna*, wa-
 ryjatka.
bo, spójn. zamiast albo. *Bo ja wiem?* alboż
 ja wiem? *bo to prawda?* czy to (alboż
 to) jest prawdą?
Boga-ć! — *lo-Boga!* — *kata-ć!* — *a widzi-ta-
 wy!* wykrzykniki zadziwienia, lub nie-
 chęci (eh! gdzie tam!)
bolak, wrzód, rana,
bór, las wszelaki (lubo i wyrażenie *las* jest
 znanem), (III, str. 24 i 25).
borowy, gajowy, pilnujący zwykle lasów na
 małej przestrzeni, np. *złapał go borowy*,
jak ścinał drzewo.
brdysać, *bródysać*, skakać, podskakiwać,
ciele sobie brdysa.
brzózka, brzoza.
bucha, subst. f. rodzaj opończy (III, str.
 64) cf. *dęty pluszcz*.
budownia, budowla, np. *budownia drzewoia-
 na*. Budować *podtopór* znaczy ulepić cha-
 tę z gliny palonej ze słomą zmieszanej.

Część podanych tu wyrazów zebrał p. Józef Bliźniński i zamieścił w czasop. *Bibl. Warsz.* w poszycie za grudzień 1860 r. Sprostowanie niektórych pomyłek, jakie się tam zakradły, oraz dopelnienie pominięć, nadesłał mi później p. Bliźniński, i z takowych przy niniejszym spisie korzystałem. Niektóre wyrazy przez p. J. W. zebrane, znalazłem w *Gar. Codr.* 1853 r. N. 202, inne pojedyncze w innych czasopismach. Głoska *L*. odnosi się do Słownika Lindego.

cafta, cofta, u pługą łańcuch (III, str. 87).
całki, a, e, adj. częściej używane niż: *cały*.
chabakuła, igły z drzew iglastych opadłe w lesie.
chamrać, gadać, obgadywać, wykrzywiać gębą.
chachel, żerdź u sieci rybackiej (III, str. 89); i sł. *chachlować*.
chachoł, wicher, zawieja, uragan.
chela, ob. *hela*.
chęchy, zarośla mokre, moczary, nieużytki. Lubraniec.
chłopot, chłopotać się, kłopot, kłopotać się.
chójka, chujka, sosna; *chojar*, młody chojaczek.
chojna, sośnina, drzewo sosnowe.
chrepać, krępać, uchrepać, rznać, urznąć, uciąć, oderznąć (np. zboże) (str. 232). Lubraniec.
chrupiega, lichej kożach, kożuszyna (od tego, że skóra jego chrupie, trzeszczy).
chto, kto. W wymawianiu zaimka tego równie często głoska *ch* jak i *k* słyszeć się daje. Toż w zaimku:
chtórny, którny, a, e, który; czasami: *chtóry, który*.
chutko, prędko np. *bież chutko*, idź prędko.
chwatki, a, e, rączy, szybki.
chwęsta, kwesta; *chwoestunek* ob. *festunek*.
chylądzią, chyłkiem; (*chylądź*, chyłek, szybko a pokryjomu).
chytry, ciekawy, skory do roboty.
chyla-tyła, ile bądź, choćby najmniej.
cichoj, cicho bądź! młecz; *cichojta!* cicho bądźcie.
ciągadła u pługą, subst. neutr. plur. (III, str. 87).
ciągiem, wciąż, ciągle, np. *ciągiem miół z chodzeniem robotę*.
cie! głos, zwykle na konie kierując je w lewo; na woły zaś: *kseb* (III, str. 60). L.
ciota, zgrub. od: *ciotka*. Kobięta ogromem wzrostu, niezgrabnością lub brzydota rząząca, czarownica.
cip! *cipcie*, (plur.) *cipuchny!* głos na kury (III, str. 60).
cna, do cna, zupełnie, z kretesem (zdaje się być skrócone: *do czysta*, mówi p. Bliz.: pod Włocławkiem jednak słyszałem: *do trzyna*, co by mogło pochodzić od: *do trzona*, do gruntu, do podstawy), np. *do cna zmarniał*, zgubił się ze szczętem.
co, zamiast: że, iż, np. *tak się upił, że mówiłem co już nie wstanie*; — *wiedząć ludzie co-ś* (że jesteś) *głupi*.
coćwić się, przyjaźnić się np. *one się ze sobą coćwią*, bardzo się z sobą przyjaźnią. (Służewo.)
co duchu, co tchu, prędko!

cofta, ob. *cafta*.
colek, (per ellis.) używane skrócenie wyrazu: *cokolwiek*.
ćpać, jeść, pakować w usta; *ćpnąć*, tkać, wetknąć.
cudy pomiany! dziwne rzeczy.
ćwierć, konewka (III, str. 86).
ćwiertnia, miara sypka, 16 garncy obejmująca; *półćwiartek* (*pu-ćwiartek*), 8 garncy.
ćwilich, ćwiliszek (z niem. *Zwillich*), drylich (płótno z przędzy bawełnianej i nicianej).
czkon! *szkon!* sposób wołania na świnię (III, str. 59).
czoło v. czało, łysina.
czwalać się, tarzacz się, np. *koś się czwala*.
czyż-li, niekiedy zamiast: *czyli*.
czérznie, czyrznie, cierań, tarnina.
czeber, czebrotek, ceber do wody (od Przedcza, Kłodawy); częściej jednak nazywają to naczynie *wazką* lub *flitką*.

daleczny, daleczniejszy, a, e, adj. daleki, a raczej: z dalszych stron pochodzący, np. *z Radziejowa jestem rodziczek* (urodziłem się) i *wychowany, ale moja żona daleczniejsza* (z dalekich stron).
dbadzą, zamiast: dbają.
deka, kołdra lub derka (z niemieck.).
delowina, ściana z desek, szalowanie (III, str. 78) od: *dyl*.
dgo! głos nawołujący woły lub krowy (III, str. 59).
dnioicy, dzienny.
dogładek, opieka, staranie, np. *nie było dogładku i gospodarstwo zmarniało*.
domowizna, ruchomości domowe.
dojnica, szkopek do mleka (III, str. 86).
dokurczać, dokucznać.
donica v. dunica, miska duża i głęboka gli-niana (III, str. 85).
dość, dużo.
do-wolna, dosyć, do syta np. *najadłem się dowolna*, mają pieniądze dowolna.
drabka, gatunek sieci na ryby (III, str. 89), drabinka w stajni i u wozu.
draszować, młócić (z niemieck. *dreschen*); *draszek*, młóćcek chłop; *draszka*, młóćka. młócenie (III, str. 58); lubo znają i słowo: *młócić*.
drdza, rdza, *drdzenieć*, rdzewieć.
drobiaz, drób, ptastwo domowe.
drójki, a, e, adj.; bardzo słodki, nudny; np. *aż drójko*, za nadto słodko.
drażnić, drażnić.
drzewo porządkowe, do budowli (III, str. 78).
drzewiany, drewniany.
drybinek, denarek, trójnozek (III, str. 86).
dryjarz, tokarz, np. *idę z kółkiem do dryjarza*, idę z kołowrotkiem do tokarza (III, str. 87).

dubelt, bardzo, stanowczo, zupełnie, z pewnością, bynajmniej zaś: dwa razy (z niemieck. lub łacińsk. franc.) np. *dubelt zrobić*, *dubelt pojadę*; *dubelt dobry*; *dubelt pijak*. L. podwójnie.

dugować, dźwigać. „Wziąć na długę” (cf. u Lindego: *Auf die Schwippe nehmen*).

Dumin (Mazur mówi: *Dumín*), Dominik imię męskie. *Duminka*, Dominikowa, żona Dominika. *Dumina*, Dominika, imię kobiety.

duchenka, czapka płócienna (III, str. 249).

dydek, *dydki*, piersi kobiece, cyci.

dybać, dosięgnąć, spotkać, np. *zdybię ja jastrzębia* (mierząc czyli celując do niego) trafię go.

dycht, adverb. tuż przy czym, zupełnie (z niemieck. *dicht*),

dymać, biedz, ruszać, np. *dymaj a ostro*. L. *dynus*, szmigus, oblewanie wodą. Powszechnie (III, str. 215).

dyszczek, zdrobniałe zamiast: dyszelek. (od: *dyszel*), dyszelek u pługa.

dziadyga, dziadziśko. (Chodecz).

dzianac, rozdziawiac szczerki.

dziewucha, *dziewca*, dziewczka, dziewczyna.

dzieweczka, mówią tylko gdy chcą komu przypochlebić (i w śpiewkach), wówczas i do mężczyzn to stosują, np. *Jantek, bież-no tam dziewczeczko i przynieś my chustkę*.

dziwo, o mało; np. *dziwo nie oszalała*. (Kowal, Lubień.)

dźwi, często zamiast: drzwi.

dziecinniej ojciec, *dziecinnie matka*, to samo co: ojciec dzieciom, matka dzieciom.

drzdać, *trztać*, rozwolnienie miec, laxować.

fafoty, brudy, nieczystości, plugastwo ludzkie (III, str. 215).

fagas, tak chłopci nazywają z przekąsem owczarzy. (L. posługacz.)

falować, słabować na co, niedomagać (może z niemieck. *fehlen*).

fermoda, *permoda*, moda, zwyczaj, np. *jak się upije to śpięwa, taka jego fermoda*. Permoda, wyraźnie z łacińsk. *per modum*.

festunek v. *chwestunek* (z niem. Festung), więzienie kryminalne.

fugas, wietrznik, trzpiot, niestały, niecnota (może od: *fugare*) jak pod Warszawą; *łobuz*.

flitka, szaflik (III, str. 86).

Froncek, Franciszek imię męskie. *Fronckowa*, Franciszkowa, żona Franciszka.

Froncka, Franciszka, imię kobiety.

fundytus (fundamentalnie) zrobił to.

futer, obrok (z niemieck. *Futter*). Napływ obcych wojsk pomieszał niektóre wyrazy ludowego języka. Liwerunek (*Lie-*

ferung) w naturze składany do magazynów wojskowych zowią *futeraż*, nihy niem. *Futter* i franc. *fourrage*. *Futrować* paść dobrze obrokiem.

futrowany, a, e, mieszany, rozmaity. Jęczmień futrowany, pół na pół z owsem w polu, albo też wczesny pomieszany z późnym, tak, że jeden się kłosi, gdy drugi rosnąć zaczyna. L.

fryjnąć, frunąć; *frunąć*, *fryjwać* (o ptaku); podobnie jak *lujnąć*, *lunąć* (o deszczu).

gały, plur. (zgrubiałe od: *gałki*) pogardliwie: oczy. Powszechnie.

gałowaty, a, e, przymiot. o człowieku z dużymi wytrzeszczowatymi oczami.

gapa, wrona; *gapa* jest także siodło fornańskie ze skóry cielejcej lub zrebiejcej bez strzemion.

gardy, *garny*, przebrydny, wybrédny w jedzeniu, np. *ten koń gardy, byle czego jeść nie chce*.

garniec v. *gorniec lnu* (III, ob. str. 87).

ginał, mówią zamiast *kinał*.

giry, nogi (pogardliwie lub zgrubiałe), nożyśka. Używa się i w liczbie pojedynczej: *gira*.

głon lub *skibka*, kawałek, krajanka chleba. Powszechnie.

gładać, patrzeć, np. *poszłem tamój głądnać*, poszedłem tam zajrzeć.

głabić, *zglabić*, *pogłabić*, gnieść, pognieść, zmiętosić, zwinąć w kupę. *zgląbiony*, zmiętoszony.

głębek, niekiedy zamiast: *kłębek*. (Przedecz.) *gmyrek*, ciura, niedojda (częściej jeszcze w Gostyńskim używane).

gnarować się, *gnorować się*, dawać sobie radę, zabiegłym być o siebie, np. *gnaruje się jak może*; dobrze się rządzi.

godnie, tego, porządnie, do syta, np. *przeszedłem się godnie*.

godny, zdatny, dogodny, znaczny, np. *a toć to już godny chłopak do roboty*; — *a to godny szmat* (należyty kawał) *drogi*; *oj, godnie* (dobrze) *mu skórę wybił*; — *w sąsiedku słomy jest jeszcze godnie*.

gody, Boże narodzenie lub Nowy rok; *na gody*, na Nowy rok.

gorączka, upał gorący.

gościnniec, karczma.

grabuń, *graboń*, rżysko v. ściernisko wygrabione w polu i złożone w pęki, dla użycia na opał w miejsce drzewa (III, str. 24, 81).

grackowe płótno, płótno pacesne (Serya III, str. 87).

grajdać się, gramolić się, leżeć wolno. *granda*, *na grande*, *na grandę*, na duży rozmiar, na dobre, np. *sieję już na grandę*

- (wyrażenie wzięte z języka złodziejskiego).
- grapa, grupa*, ob. III, str. 85, naczynie.
- grzędło v. grzędzidło*, u niewodu (Serya III, str. 89).
- Grzela, Grzegorz*, imie męskie. *Grzelina, Grzegorzowa*.
- gruba*, kobieta w ciąży (delikatniej mówi się: *nie sama*).
- gula, guła*, indyczka. *Gularz*, indyk; *gulak*, indycze; *guły, indyki*; *gularek v. gularka*, chłopiec pasący v. dziewczyna pasąca indyki; *gułnik*, kurnik na indyki. — *Sprzedalem drogo guły*, dobrze indyki sprzedałem.
- gusi gusi!* głos przywołujący gęsi. cf. *pilu, lala*.
- guzieł*, guz na ciele w skutek uderzenia i t.p.
- gwara*, gęba, pysk w przenośni, np. *tegg mo gwara*, t. j. głos ma wrzeszczący i cięty. L.
- gwuli tego*, co się tycze tego. (Izbica).
- gzary*, plur. spszęty, graty, rupiecie, odzież stara (w Krakowskim: *hadra*).
- gzik*, rodzaj bryndzy; sér rozarty z młkiem i szczypiórem (III, str. 73).
- hajnok!* tam, daleko; *hajny!* tam oto, bliżej; *haj-wo! a wej!* tu, tu, w oznaczonym dalej trochę miejscu; *wej-sa!* oto tu, tuż!
- hajtać, hajdać, huźdać, huśtać*.
- hajtonać*, swywoić, igrać, np. *jemu się chce tylko hajtonać* (rzadko używane).
- haniebny, a, e*, (w uniesieniu) dobry, doskonały np. *haniebna pszenica na polu*. L. inne znac.
- harnadle v. harnagle*, szpilki podwójne do włosów (z niemieck.)
- Hanka*, Anna, imie żeńskie.
- hecia, hećka!* głos na żrebięta (III, str. 59).
- hela*, skrzyńca do wożenia kartofli; zowią ją także: *paka* (III, str. 84).
- heruś!* głos na kaczki (III, str. 60), może z niemieck. *heraus*.
- hūzio*, miejsce gdzie spiąją dziewczki dworskie.
- hot!* głos na konia (III, str. 59).
- hulnąć, hultnąć, skakać*, przeskoczyć np. *hultnął bez płot*.
- hycać, hycnąć*, podskakiwać, podrygać w górę; toż wykrzyknik: *gic, gic!*
- imota* np. do *imoty*, zupełnie, do szęty (ob. do cna).
- j-adamaszek*, materyja jedwabna (Damast).
- jak*, zwykle zamiast: gdy, jeśli, niż, np. *jak niechcesz, to nie dawaj*; — *jakbyś ta chcieli*, gdybyście chcieli; — *wyzszy jak dąb* (od dębu, niż dąb). Powszechne.
- jaka, jaczka*, subst. f. katan, kaftanik (z niemieck. *Jacke*) (III, str. 63, 66).
- jagwint*, adwent (przed Bożem narodz.).
- jarzmica*, jarzmo na jednego wołu (III, str. 88).
- jeniuchno* (złobniałe, jakoby stopień wyższy od *jeno, ino*) tylko co, dopiero cf. *dopiruchno*.
- jerzmo*, jarzmo.
- Jędrach, Jedrzej, Andrzej* (Andreas) imie męskie. *Jędraszka, Jędrzejowa, Jędrzejka*.
- jenny, jenszy, a, e*, inny, inszy.
- jecy* albo *jęcy, a, e*, ten którego się wiele zjada, smaczny, dobry do jedzenia, np. *siano jecce*. cf. *zjadły*.
- jezioro, jeziuro*, jezioro.
- Ignac, Ignacy*, imie męz. *Ignacka, Ignacowa*.
- Jagna, Agnieszka*, imie żeńskie.
- jajówka*, jajecznicza.
- Józwa* (genit. od Jozefa) Jozef, imie męz. *Józwowa, Józefowa, Józwa, Józefa*, imie żeń.
- kachel*, kafel u pieca (z niem.)
- Karul, Karol*, imie męz. *Karulka, Karolowa, Karula, Karolina*.
- kaczka* u niewodu (III, str. 89).
- kaj*, gdzie (w jakim miejscu); *nikaj*, nigdzie. Równie często używane jak i *samo gdzie*, oraz: *keń*, gdzie (w jakiej stronie) *nikeń, nigdzie*, np. *kaj się zadziało*, gdzie się podziało; *pójdziema keń chcesz*, pójdziemy gdzie chcesz.
- kaniora*, (zgrubiałe) kania.
- kapka*, czepek zamężnej kobiety. cf. *okapiny*.
- kapka, kapyszka*, kropła.
- kazić*, brudzić plamić. (kował).
- kdy*, czasami zamiast: *gdy*. (ku Kaliszowi.)
- keń, niken*, gdzie, nigdzie. cf. *kaj*.
- kędy*, którędy.
- kepłaty, kępiata*, pękaty, pękata, krępy (mały a tłusty, osadzisty), np. *to dziewucha kępiata*.
- kiej, kej, nkiej*, gdy, jakoby, *kieby, kiejby*, jakby, jakoby, gdyby; *kiejwo*, jakoby oto, np. *zły kiej pies*. — *Mnie się widzi że ón kiejwo niespełna rozumu*.
- kie-ca!* excl. głos na cielęta (III, str. 59).
- kieni*, gdzie, cf. *keń*, np. *kieniście położyli?* (Nieszawa).
- kierak*, subst. m. kierownik, składowa część wozu (III, str. 84).
- kijaszek, kijek*.
- kiercja*, zwierchnia sukmana (III, str. 64).
- klempa*, stara krowa. Gdzie indziej na nieschludną mówią tak kobietę, lub niezdamą.

kłomka, kłomla, sieć na ryby (III, str. 89).
kmoter, kum; *kumoszka, kunola*, kuma.
knebel, sznur do wozu na koła.
knychać, verb. łkania wydawać przymuszając się do płaczu (znane i na Mazowszu).
kokowe drzewo, korkowe, z kory.
kokot, kurosek, kogut.
kole praep. zamiast *koło*, np. *przeszed kole niego*. Czasami: *pole* (v. *podle* czego, w *po-dole* czego) rzadziej *wedle, wele*.
kolesny, a, e, na kołach będący.
koła bosa u wozu (III, str. 84).
komwas, statek kuchenny (III, str. 85).
kornus, wódka prosta (z niemieck.) Raciążek.
kośko, kołowrotek do przędzenia lnu (III, str. 87).
kokosz, kokoszka, kura; *kurak, kokót*, kogut.
kopa płotna, sztuka płotna (III, str. 87).
kopani, subst. f. duża niecka do wieprzy;
kopanka, niecka (ser. III, str. 86).
kozły, krokwie (III, str. 76).
krajite owoce, owoce dwustrzyżne (może krajowe, czy też: krajanje wełny).
krudować v. act. *wykrudować*, karczować;
krudunek, karczunek.
krukać, gruchać. Podobnie: *kruska*, gruszka; *krup*, grypa. I na wzajem: *pargan*, parkan; *grupy*, krupy.
krychać, siekać, rozdrabniać. Przy kopaniu krychać, znaczy: brły ziemi rozbijając na drobne części. *Pantówki krychane*, kartofle w garnku utarte.
krychy, kryszy, adj. kruchy, wątły.
krzepki, silny, rażny, usadzisty, barczysty (chłop).
krzywo, a, e, winien, np. *czy ja krzywo temu?* — *ona temu nie krzywo*. Powszechne.
ksebi! k'sobie, ku sobie, na lewo! (wykrzyk w zaprzęgu lub tańcu); *ksebką, ksobką*, taniec ku lewej stronie. ob. *oś! ocia!* — Wyrażenie to ztąd pochodzi, że człowiek wyciągnąwszy przed siebie prawą rękę, gdy machnie nią ku lewej stronie, ku piersiom, machnie *ku sobie*, gdy zaś machnie w przeciwną jej (prawą) stronę, machnie *od siebie*.
ksyku! głos do odpędzania prosiąt (III, str. 59).
którny, a, e, który cf. *chtórny, chtóry*; np. *którny nie bądź, bądź który*, który bądź, ktokolwiek.
kucharzyna, zamiast kucharzowa.
kubel, mały chlewny czyli karmnik zamknięty do tuczenia wieprzy.
kubelek, wiadro okute (III, str. 86).
kulka, kluczka, hakowate zagięcie czegoś do przyczepiania lub przyciągania. L. *kujawa*, ob. *wiatr-kujawa*.

kumoszka, kuma; *kumoter*, ob. *kmoter*.
kumulec, drążek przy sieci na ryby (III, str. 89).
kuna, część składowa wozu (III, str. 84).
 Także (niegdys) obręcz żelazna przy drzwiach kościelnych, do której przyczepiano przestępców. Powszechne.
kupać, zamiast: *kupować*.
kurlaczyć się, verb. rec. tlić się, słabo się palić, dogorywać (mówiąc o ogniu).
kutwościć, dusić, gnieść, miętosić, męczyć, np. *całki dzieł fajkę w gębie kutwosi*.
 Ztąd także: *kutwa*, ten co dusi pieniądze, skąpiec.
Kuba, Jakób, imię męskie. *Kubina*, Jakóbowia; *Kubka*, Jabobina.
kuszki, kosze do pszczół (III, str. 81), np. *mom pszczoł kuszek dziesięć*.
kwiecie, kwiat na drzewie, np. *kwiecia latoś pomarzyły*.
labija, ukontentowanie, rokosz, wygoda; *labować*, cieszyć się, delektować (może z niem. *laben*). L.
łaszczyzna, leszczyzna.
latówka, przechowanie inwentarza przez lato (na pastwisku); *latować*, verb. latem przechować na paszy (o bydło). L.
latować się, albo *biegać się*, mówi się o popędzie płciowym u krów.
 z *ledwością*, ledwo, zaledwie, z trudnością, np. *z ledwością pokórasz colek*, ledwo wskórasz cośkolwiek.
lala! lala! głos na gęsi (III, str. 60).
Lewan, Leon, imię męz. *Lewanka*, Leonowa.
lenić, wykręcać z kory, np. *wyleniłem pi-szczalkę*, wykręciłem fujarkę do grania.
luda genit. od: *lud* (zamiast ludu), np. *co tu luda!* ileż tu ludzi!
Ludwiczka, Ludwikowa (żona).
lunąć, lunąc, uderzyć kogo z zamachem.
lussy, plur. garście zboża potargane, resztki do wymłotu.
łabuzie, wodne zielsko między sitowiem. Brześć.
łachać się, mówi się o popędzie płciowym u trzody chlewniej (to samo co u krów: *latować się*), np. *świnia się połachała*.
ładować (może z niemiec.: *laden*) zwykle znaczenie ładowania; dźwiganie, nakładanie i pakowanie ciężaru, np. *naładował zboże na fury*.
łóczyca! (*łączyca!*) głos na woły by się łączyły (III, str. 59).
Łuka, Łukasz, imię męz., *Eukaszka*, Łukaszowa.
łaguny, legary, ligary pod podłogę (III, str. 78).

łupek, *dudek* (ptak), od głosu jaki wydaje: łup, łup.

Magola, *Magóska*, *Małgoska*, pieszczośliwie: Małgorzata (Marguerite) im. żeńs.
Majcher, Melchior, imię męż. *Majcherka*, Melchiorowa.

maltyk, porcja, danie, pora jedzenia, np. *daję koniom po garcu owsa na maltyk*; — *na każdy maltyk dostają ludzie chleb z masłem*, t. j. na śniadanie, obiad i kolację (z niemieckiego *Mahlzeit*).

malu, *malu!* v. *maluty*, *maluchny!* głos do nawoływania prosiąt (III, str. 59).

manizgować, verb. zwłoczyć, czas tracić, zwolna brać się do czego.

mankalija, melancholija.

manto sprawić, nauczkę komuś dać, wytrząpać skórę komu (może z franc. *man-teau*).

Marcyna, *Marychna*, Maryjanna, Marcyjanna.

marmuzela (ironiczne przekręcenie wyrazu: *Mademoiselle*), panna z miasta, dziewczyna zbytnie się strojąca.

marnota, mizernactwo, nędza (pod względem zdrowia).

marzyna v. *basy*, kontrabas (mianow. koło Chodcza, Brdowa, w Łęczycy i Kalisk.)

Matusz, *Mateusz*; *Matuszka*, *Mateuszowa*.

maźdrała, subst. m. *maźdracek*, ironicznie: mądry, wścibski, chcący uchodzić za mądrego; *maźdrałina*, *maźdrachna*, kobieta mająca pretensję do rozumu.

mendel, kopa; *mendel płótna*, sztuka (Ser. III, str. 87).

miałki, a, e, płytki.

miech, wór, worek.

miecze, szczeble u wozu (III, str. 84). L. *miemra*, albo *niemra*, kobieta brzydka, niezgrabna, rozlazła; *niemrawy*, a, e, rozlazły gnuśny, cichy, głupowaty.

mietła, miotła; zgrub.: *mietliśko*. Także w zniechęceniu: słoma — np. *w polu sama ino mietła, nima ziarna*.

mieszczki, a, e, miejski.

mizernie tam! — *licha tam!* — *diabła tam!* — *tam do licha!*

młodzie się, chmurzyć się, mieć się na deszcz.

młodzie, drożdże.

morgownik, najewnik do koszenia zboża, od morga płatny.

mursz, zepsucie z żywej roślinie, (śniedź) w pszenicy, zgnilizna wewnątrz drzewa (z niemiec. *morsch*); *murszuywy*, a, e, adj.

nalić, znaleźć; *naloz*, znalazł; *nalozem*, znalazłem; *nalizie*, znajdzie; *nalozła*, zna-

lazła; mówią także w czasie przeszłym bardzo często: *znajd(ł)*, *znajdła*.

nadołek, niższa część koszuli kobiecej, z grubszego płótna. L. (II, str. 20).

naderszcć, verb. np. *przykryj konie żeby nie naderszały*, t. j. żeby im się sierść nie najeżyła z powodu zimna.

ncłustek (od: luśnia), część u wozu (III, str. 84).

nagłości, plur. *nagła* boleść. *Niech cię nagłości ogarną* (złe życzenie).

namódz się, podźwigać się. *Namogłem się* snopkami, albo: *oberwałem się*.

namolny, a, e, adj. naprzykrzony, nudny, natrętny.

napatolić się, nawinać się, nasunąć się na oczy.

niódalek, adv. niedaleko (u Mazurów: *niedalecko*), blisko, prawie, np. *garnek niedalek pełny*.

niedawienko, adv. zdrobn. niedawno, dopiero co.

niedolegliwość, *niedolegliwość*, dolegliwość, słabość.

niedziela, tydzień (w niektórych stronach Kujaw, jak i miejscami w całej Polsce północnej).

niegity, niezręczny, niezgrabny, nieruchawy. *niezdara*, *niezdarzony*, niezgrabny, np. *niezdara chłopczyśko*.

niezgarać na kogo, niecierpieć kogo; np. *ów niezgara* (lub: *niezgora*) *na niego*, na nią, nie cierpi jego, jej, gdera na nią. Płowce

niezbilić, ob. *zbiłic*.

niezdrowisko, katar. *Raciążek*.

nikóg, *nikug*, nikogo, nikoguteńko, genit. od: nikt.

nikt, czasami mówią *nicht*.

nogować, (nogami działać), biedz, znykać.

nydki, *nyduszki!* lub *nyku*, *nysiu!* wołanie na świnię (III, str. 59).

obarek, pieńek drzewa osmalony od ognia. (Lubień.)

obartelek, klamka prosta drewniana u drzwi chałup (III, str. 78).

obstarny, zaczynający się starzcć, być starzym, np. *wół, koń obstarny*, koń w lata podeszły.

obyty a, e, adj. nieużyty, nieczuły (człowiek).

obachutać się, nakłaść dużo ubioru na siebie, obciążyć się ciepłem ubraniem, opakować się.

obrosa, obroszenie, pokrycie się roślin rosą; *w obrosę* (wielu mówi adverbialiter: *obrosę*) po rosie, w czasie rosy, np. *trza jęczmień zgrabić obrosę żeby się nie wykru-szył* (gdy roślina rosą jest okryta).

obowiązczyć, oświadczyć; podobnie: *obznajmić, obzłocić* i t. d.

oś! *oś*! od się, od siebie, na prawol głos na woły w zaprzęgu przy kierowaniu niemi w prawo; (Mazury mówią: *eś*). Ztąd: *ośb*, *ośbka*, na *ośbkę*, *ośbikę*, od siebie (ku prawej stronie) w tańcu (ob. *kseb*, *ksebka*).

ochapiać się, przypominać sobie, np. *ochapiać mi się*, przypomina mi się (znane i na Mazowszu).

w *oczymini*, w okamgnieniu.

oczywisty, a, e; oczywście, oczywisty, oczywiście.

odbit, subst. m. odcisk, odgniotek.

odkładnia, odkładnica u pługa (III, str. 87).

odkolniak, wół odkolny, zaprzęgany na odkół, (od: koła) t. j. przy dyszu (III, str. 88).

odziża, odzież.

ogolak, adv. na *ogolak*, na ogół, powierzchownie, byle zbyć, dla zamydlenia oczu np. *powiedział na ogolak* t. j. dał odpowiedź ogólną, wieloznaczną, żeby go nie zrozumiano.

ogonkowe, subst. n. przy sprzedaży krowy lub świni, temu kto ją na targ przypędził, płaci się *ogonkowe*, podobnie jak furmanowi przy kupnie koni: *od-uzdne*.

ogranica, po za granicą wsi, np. *byłem na ogranicu* t. j. we wsiach sąsiednich, o granicę; lub na gruntach tych wsi (Powszechnie).

oha! głos na woły, np. *oha bysju oha!* dalejże, naprzód!

ojcowie, niekiedy zamiast: rodzice.

okapiny, oczepiny, włózenie czepka (kapki) pannie młodej na głowę, cf. *kapka*.

okoliczności, okolica.

okczyzna, części rodzajne męskie.

okólnik, podwórze dla inwentarza żywego (III, str. 81).

ogroźka, ograszka, febra, np. *ogroziło go dzisiaj*, dostał dziś febrę.

okrajeczny, adj. koń młody, który ma jeszcze okrajki; *okrajki*, mleczne zęby u konia.

okrutny, a, e, adj. okrutny, ogromny, bardzo wielki.

omale, skapo, licho, np. *mleka latoś o male*.

onegdany, adv. onegdaj (u Mazurów: *onegdy*).

opressyja, ściśnienie; (wyraz łaciński często używany).

opały, boki belek i desek.

ordynka, część składowa wozu (III, str. 84).

orędz, subst. f. *orędzie*, wiadomość, doniesienie, oznajmienie; *orędować, dać orędz*, dać znać, uwiadomić.

oskoła, oszkoła, sok dobywający się na wiosnę z brzeziny za naciosaniem.

osmana, subst. f. w *osmanę*, razem do kupy, zmieszać co, zorać kilka różnych kawalków w *osmanę* t. j. do kupy.

osobliwy, oddzielny.

ostrów, kawałek pola położony pomiędzy smugami, łąkami lub rowami. L.

oszukany, niesprawiedliwy, fałszywy (mówiąc o pieniądzu, miarze i t. d.), np. *ten łokieć jest oszukany*, t. j. fałszywy.

otatak, oto tak; adv. owo taki.

oselka masła; owalna sztuka ugniecione-go masła.

ozpór, (źle wymawiany wyraz, zamiast: *rozpór*), czyli *waspán-ozpór*, u chłopów nazwa pogardliwa szlachcica, mieszczanina, i w ogóle surdutowego człowieka (III, str. 53).

Ozwoorny, a, ob. Rostworna.

pagować, na kogo uwziąć się, instygować, ząb na kogo zaostriżyć, np. *pagował go przed panem*, żeby go zgubić.

palice, palce. plur. od: *palec*.

pantówka, kartofel; *pantówki*, kartofle.

Rzadziej: *pérki* (III, str. 73); znanym wszakże jest i wyraz: *kartofle*.

parch, metaf. drobny szlachcic, mieszczanin.

parsk, persk, dół na kartofle (III, str. 81).

partyka, kawał spory, duża część, np. *partyka chleba* (z łac. *pars*).

pastuż, pastierz, owczarz, *pasturek*.

patarak, chudziak, ubożuchny: *pataractwo* (może od: *poteractwo*), bieda, nędza, np. *dostał krowinę w zapomogę na swoje pataractwo*.

patyk, kojec; ogrodzenie dla cieląt lub zrebniat w oborach i stajniach (III, str. 84).

pazurnik, drapieżny człowiek.

pastwa, pasza.

permoda, ob. *fermoda*.

pérki, kartofle (około Sompolna, Strzelna), (III, str. 73); częściej: *pantówki*.

pęch, subst. m. węch; *pęszyc*, węszyć, wąchać, wietrzyć. L. *pąchać*.

pępek, ostatnia garść zboża przy żniwach (III, str. 232).

pępkowe, dożnyki (uroczystość, III, str. 231).

piernastka, pierwiastka, t. j. krowa przy pierwszym cielęciu.

pierścionki, zaręczyny (pewnie z powodu dawanych pierścionków między narzeczonemi). cf. *zdawiny*.

Pietrucha, Petronella, imię żeńskie. (u Mazurów: *Petrucha*).

Pietr, Piotr, imię męskie.

pilić, popędzać, naglić, przyspieszać, od: *pilno*.

- piłu!* *piłusie*, *piłuchny!* nawoływanie gąsek, (ob. *lela*).
- pisiemny*, adj. (pisemny) piśmienny, umiejący pisać.
- piszczałka*, fujarka.
- plążyć*, miłym, przyjemnym być komu, upodobanie lub dobre skutki sprawić, służyć np. *wódka mu pląży*, gorzałka mu służy (gdzie indziej: *plążyć*).
- plaski*, *plaski*; *plaski*, płytki, np. *plaski talérz*, płytki talérz.
- plaskunki*, kijanki w wodzie (z których powstają żaby).
- plądz się*, zamiast: *ładz się*, np. *ciele się wypięgło*, urodziło.
- plon*, oprócz zwyczajnego znaczenia: *plachta* do okrycia wozu (III, str. 84).
- plachta*, prześcieradło.
- plawida*, krawki przy sieci (III, str. 89).
- pluciennik*, tkacz (III, str. 87).
- pluta*, słota, ulewa.
- paciołek*, mąż ciotki.
- pozworować*, trudnić się; np. *cho to by się ta tak z tém pozworował* (v. *pozworował*), któżby się tém chciał zajmować; komu by się chciało mieć z tém zachody. *Płowce*.
- podchłibnik* (od: *chłibać*, chłipać, klepać) nakrywka na tłuczku od kierzenki do masła (III, str. 86).
- podkoziółek*, *podkoziełek*, uczta w karczmie w ostatni wtorek (III, str. 211).
- podob*, subst. f. zamiast *podoba*, podobieństwo, np. *ryś stąpa na podob* (lub: *na podobę*) kota.
- podufały*, a, e, usadzisty, krepny.
- pojedynak* (pojedynczy, sam), parobek bezenny.
- pokapić*, zwiesić głowę, osowieć, stracić na humorze, być do niczego, zdurnieć (może ztąd; *kapcan*).
- pokraka*, niezdrana kobieta.
- pokuna* (może od: *pokąd*, *pokieni*), np. *człowiek od pokuny świata!* t. j. ladaco nie niewart. Głuszyn.
- pole*, zamiast: *kole*, koło, wedle.
- połdrabek*, drabka u wozu (III, str. 84).
- połki*, powłoczki na poduszki (bez pierza).
- Połocha*, *Połonka*, Apolonija, imię żeńskie.
- południca*, południe; *na południe*, *na przy-południe*, na przypołudnie.
- południejszy*, *południejszy*, południowy (w pół dnia), np. *mleko południejsze* t. j. z południowego udoju, cf. *rańszy*.
- posad* (wyrażenie gospodarskie, używane i w dalszych okolicach) znaczy pewną ilość zboża w snopie, zwykle 4, 5, 6 snopów, która się rozkłada na klepisku w stodole do młócki. Mówi się więc: omłócił do południa cztery posady.
- pomiany*, plur. dziwy, cuda, niestworzone rzeczy, np. *pomiany wyrybiały*, dokazywał; *pomiany z nim porobił*, zgniotę, poturbuje go, ob. *cudy pomiany*.
- Pomoška*, *Nepomoška*, *Nepomucena*, imię żeńskie.
- pomsta*, złorzeczenie; *pomstować*, złorzeczyć.
- popieliny*, przyjmowanie i częstowanie od-wiedzających położnicę, po urodzeniu się dziecka (III, str. 247).
- po próżnicy*, napróżno, nadaremnie.
- poryzać*, przedrzeźniać, drwić sobie z kogo. L.
- posowa*, pułap w chałupie (III, str. 78).
- potrudno*, z *potrudna*, adverbialiter: trudno; z *trudnakiej*, niewiedzieć kiedy lub jak.
- potrzeb*, potrzeba, np. *co za potrzeb!* *mała potrzeb*, adj. *potrzezny*.
- pozbadną*, *pozbaść*, wziąć przewagę nad kim, przywyknąć do brania góry nad kim, lekceważyć lub przesładować kogo, np. *pozbadli tego człowieka*, t. j. za nic go mieli; *dzieci ojca pozbadły*, t. j. straciły uszanowanie dla ojca, zbytniej nabywszy śmiałości; *onś go pozbadły*, t. j. przywykły słabości jego wysmiewać, żartować sobie z niego.
- potrafić*, umieć, podolać, dogodzić komu lub czemu (Kuj. Gostyńs.).
- powetór*, na *powetór*, adv. zamiast: *napowrót*.
- prek*, precz; *preczki idź* (lub: *fort*, z niem.)
- prese*, adv. ściśle, wyranie (wyraz łańcowski, franc. wyszedł w podobny sposób jak: *akwat*, *rarytas* i t. p.)
- pręskiel*, przyszcz (habeł od sparzenia się).
- prózek* u pluga (III, str. 87).
- proszczak*, prosiak, prosię. cf. *świniak*.
- przeciudzienny*, a, e, przecudny.
- przezasieć* komu, nie być starym; np. *jeszcze iśj nie przezasiało*, *ma dopiero 20 lat*.
- przejrzadko*, subst. n. *przejrzadełko*, zwierciadło małe.
- przestęorno*, przestrono.
- przedziękno*, motek nici (III, str. 87).
- przycieś*, podwalina (III, str. 78).
- Przedziwna*, dzień Nawiedzenia Matki Boskiej d. 2 lipca.
- Przedgodnia*, dzień Niepokalanego poczęcia N. P. M. d. 8 grudnia.
- przewód*, rodzaj sieci (III, str. 89).
- przyjaciółka*, duży szlafrok kobiecej (w Gostyńskiem dotąd go tak zowią).
- przysoszek* (od: *socha*) przy plugu (III, str. 87).
- przywiązałość*, przywiązanie, kochanie.
- przetmienić*, *wymienić*, zamiast: *przemienić*, *wymienić*.
- pu*, zamiast: *ku*, np. *szli pu sobie*. Podobnie: *pole*, *kole*, *koło* (gdzie indz. *podle*, *podług*).

purchada, purchatka (roślina).
pukacz, wyrobnik czyszczący siemie lniane (III, str. 87).
posoci się, sprzeciwić się, np. *on ię się posoci*.
puszta noc, noc na modlitwie przy umarłym spędzona (III, str. 249).
putynasty, *pótynasty*, *pótyk*, *póty*, dopóty (pod Radziejowem, Służewem).
rainy, subst. plur. (od słowa: stręczyć), swaty, zmówiny (III, str. 250).
rakarz, oprawca (pogardliwie) z niemiec. *Racker*.
rado bywa, często to tu bywa, lubi się to pojawiać, np. *rado bywa że deszcz w same święta pada*.
ranko, adv. zamiast: rankiem, bardzo rano, zrana, np. *jutro ranko pójdziema*.
rańszy, a, e, comparat. od *ranny*, używa się czasem za *ranny*, np. *rańsze mleko*, mleko z rannego udoju. cf. *południejszy*.
rapucha, ropucha.
rażny, wybitny, dzielny, szybki, pochopny.
redb, radło; *redlic*, radlic.
roba, świnią z prosiętami (Izbica i Kalisk.)
równak, ad. (jak: *jednak*) równo, wszelako, jednakowo.
rozczosnąć się (może roztrzaskać się). Gdy się krowie nogi na lodzie rozejdą, mówi się: *rozczosnęła się*.
rozpór, cf. *ozpór* (III, str. 53).
roztopy (źle czasom mówią: *oztopy*) początki wiosny, zapewne od topniejących śniegów.
Roztweorna (źle wymawiają *Oztweorna*). Matka Boska oztworna, jest to święto zwastowania N. M. P. w końcu marca, porze w której otwierają się roboty w polu.
Ruzyna, Rozalij, imie żeńskie; zdrobniale: *Ruzia*.
ryć, często zamiast: kopać; np. *ryć w ogrodzie*, kopać w ogrodzie; świnię zaś nie ryją, ale *pyszczą*, np. *świniuchy my łąkę spyskali* (pewnie od wyrazu: pysk zamiast ryj).
rychło, wcześniej, np. *jęczmień nierychły wschodzi*.
rychtyk, *rychtyczek*, zupełnie tak, akurat (z niemiec. *richtig*).
ryczka, *ryczuchna*, ławeczka, stołeczek pod nogi.
ryntować się, verb. recipr. mówiąc o popędzie płciowym u owiec, np. *wszystkie macioriki poryntowały się*.
ryntowny, adj. (tylko do mięsa), wołowna; z niemiec. *Rindfleisch*.
riżany, a, e, żytny, np. *riżany chleb*, *riżana mąka*, *riżane kluski*; niekiedy *riżenny*.
rządny, a, e, porządny, ładny.
rzechotać się, śmiać się, chychotać. L.

rzempolić, rumotać, grać ostro i piskliwie (na skrzypcach, na basetli).
sa (zamiast: sam) tu; *pódi sa do mnie*. cf. podobnie: *samoj*, tu; — jak: *tamoj* tam.
saga, ukośny kierunek np. *przerzynać żąbką na sagę*, przerzynać piłą ukośnie.
sądek, *sondek*, baryłka, ćwierć-beczek (III, str. 86).
szczapić, *szczopić*, schwytać, zacapić.
serdak, rodzaj gorseta fałdowanego (III, str. 67, 70), dziś mało używany.
siępać, targać, potrząsać.
sierzchula, sierść na bydłętach.
sierzp, siérp.
siwki v. *modrzaki*, *pyrzaki*, kartofle wczesne, modre pod skórką zwierzchnią.
sipiąć, czasami zamiast: sypać, często spać sklep, piwnica, podziemie.
skarupa, skorupa.
sknerzyć, naprzykrzać się, kwiczyć (mówiąc o świni).
skorno, *skoro*; *skorny*, a, e, prędko, skory. *skratwy nie dać*, pokoju, odpoczynku, odtohnienia nie dać, siedzieć komu na karku.
skrzeblić, plakać, mazać się (o dziecku); *skrzebłe dziecko*, płacziwe.
śleporód, wyraz obelżywy przy wymyślaniu na kogo.
ślupica u pługą (III, str. 87), gdzie indziej: *ślup*, *ślepek*.
smyrznąć, podrzucić kamieniem w górę.
śniec, śnieżyć; i przeciwie: *śnieci*, śniecie; *śniecisko*, śmieć.
sondek, ob. *sądek*.
spachać (od: *pachać* L.), zmiatać ze zboża plewy (III, str. 88). Gdzie indziej *zaczyniać*.
spaszki, *spachowiny*, części tym sposobem oddzielone. Gdzie indziej: *zgoniny*.
spekulatny, udatny, wynaleziony, (np. muzyka, taniec).
spławki, plur. małe łączki pod pochyłością wzgórz, z których nawóz spływając na nie, obfitszemi w trawę czyni.
spłaza, duży kawał, obszar roli.
spik, spanie, sen; np. *zerwałem się ze spiku*. L.
spodek, piernat.
spoździwać się, spodziwać się.
spozimek (od: zima), początek wiosny.
sprzeczny, a, e, przeciwny, sprzeciwiający się.
średniak, parobek, młody.
starszy, subst. officer (w wojsku), parobek starszy (III, str. 58).
stegna v. *steczka*, ścieżka, drożynna.
stós, część składowa wozu (III, str. 84).
stempale, pale do mostów (III, str. 76).

swoad, tańczyć rzeńko (mało używane), np. *jak ona swoa!*
supel, *szupeł*, węzeł w chustki; *supelek*, węzełek (może z niem. Zippel).
swoać, stryj lub wuj, czasem: szwagier.
świec, *świeł* głos na świnie (III, str. 59).
świadczyć się z kim, przestawać-obcować, przyjaźnić się z kim, np. *oni świadczą się z sobą* (gmin wymawia często: *świarczyć*); *świarczyć*, *świadczyć*; *obświarczyć*, oświadczyć; *doświarczyć*, doświadczyć; *uświarczyć*, dostrzedz. Osięcin. Podobnie: *dokurczać*, zamiast: dokuczać.
świadomy, wiedzący o czém, światły, jak: *nauczny*; *świadomo*, wiadomo.
świętojańskie, subst. n., zadatek pieniężny dawany służącym, parobkom i t. p. lubo to zwykle ma miejsce na św. Michał, t. j. na kwartał przed nowym rokiem.
święcönka, święcone jedzenie na Wielkanoc, np. *ohjad(ł) się święcönki*.
świnucha, świna, świnka; *świniak*, prosię.
sysać, zwykle zamiast: *ssać*; np. *cielę już sysa od miesiąca u jałochny*.
szalek, główka kapusty niesformowana, sam głab.
szczeble, ob. *miecze* u wozu (III, str. 84).
szczonder, *szczondrak*, smarkacz, malec.
szczublak, mały szczupak, szczupaczek.
szczerny, a, e, *szczéry*.
szzerolachny, a, e, adj. bardzo szeroki (nieproporcjonalnie); cf. *wielgachny* i *wyszolachny*.
szachulec, bale drewniane do budowy (III, str. 78, może od: Schaff-holz.)
szlak, miedza.
szlak, *ślak*, diabeł, kat; np. *idź do ślaka*; idź sobie do diabła (może z niemiec. Schlag, jako cios, uderzenie, raz, paraliż); zakłęcie bardzo używane np. *idź do ślaka!* (Przedecz);—ej do szlaka (do licha!);—pal go szlak!—ej, droga ta szlaka warta (zła, diabła warta).
szlarka, garnirowanie, wypustki, brzegi u czepka lub t. p. (III, str. 69).
szmaciarz, gałganiarz wędrujący po wsiach za zbieraniem materyału do robienia papieru.
szmat, (oprócz kawała płótna), kawał duży przestrzeni, np. *szmat pola zasiał*, *szmat drogi ujechał*.
szmaja subst. f. jednoręctwo, mańkuctwo, jednoręki v. mańkut (masc.), działający lewą ręką (gdy prawą stracił), np. *jeździ ze szmat*, lewą ręką powozi; *gra*

na szmajnę, od lewej ręki, gdy na opak ma struny nawiązane.
szpada, szpadel. (z niemiec. *Spaten*).
szpagatówka, wąż sierdzysty i długi.
sztram, szyk, porządek, ład (z niemiec. *stramm*); tak np. *do sztramu*, aby pasowało; *a ja sztram dźwigam*, dźwigam silnie i zrećnie; *to sztram chłopak*, zrećny, dzielny chłopak (Sędzin, Sędzinek).
szur, niekiedy zamiast: *szczur*; *szury*, szczury. (Gniewkowo, Bydgoszcz).

ta, *tamoj*, tam; np. *cho go ta widzia!*!—*zaglądałem ale tamój nima nikóg*.
tarnosić, *taścić*, szarpać, zamotać kogo.
Teocha, Teodora, imię żeńskie.
termedyja, kłopot, ambaras, turbacya.
terminatka, kartka od pana, pozwalająca służącym szukać sobie innego miejsca.
tega, tęsknota, np. *nie tega* (tęskno) *ci do domu!*; *tepać*, tupać nogami v. *tapuć*.
tluczka, przy kierzeńce do masła (III, str. 86).
tlomak, tlomok.
to-owto, to-nie-to.
tradyna, subst. f. składowa część koła u wozu (III, str. 84).
trafny, adj. łatwy do spamiętania, jak: *potrafny*, łatwy do zrobienia.
tranowić, trwonić, marnować (czas). *Bo-dzanów bachorny*.
trepy, niekiedy zamiast: schody (z niem. *Treppe*).
trojak, sześć groszy pols. (gdzie indziej: czeski).
towarnik, przemycarz towarów. (III, str. 58). fem. *towarniczka*.
trytca albo *trytet* (nie: *trytef* jak jest w Słow. Lindego) subst. f. grobla przez błota.
tu-nie-bądź, gdzie bądź.
tylnik, część składowa wozu (III, str. 84).
tuk, szpik w kościach.
tyłek, tył, tyły; np. *zanieś na tyłek domu*, na tył domu.
tracht, trakt, droga publiczna.
treski, galonki lub frendzle (z niemiec. *Tressen*; III, str. 70).
trzać, ob. *drzdać*.

uchrepać, obacz: *chrepać*.
udać się, podobać się; *ta my się udała*, ta mi się podobała.
Ulina, *Uliska*, Julijanna, imię żeńs. *Uljon*.
 Julijan, imię męz.
umarły, imieśl. zamiast: *umarły*, nieżywy. *)

*) *umarcie* (subst. verb.), skonanie, — używane w znaczeniu przedmiotowym, t. j. mówią np. *względa jak umarty; widziałem go po umarciu* (skonie), *nieślibię patrzyć na umartego cztowieka*. Ale mówią obok tego (przez t): *dwoziq umartemu, pacierz za umarłych*.

uroda, (subst. fem.) urodziwy, wa, we; piękny, na, ne; np. *Jaśku, jezdeś uroda*.
urzewniać, biadować, użalać się; np. *weszyscy się nad nim urzewniali*.
uskromić się, uspokoić się, załatawić się.
uzdać się, przydać się; niekiedy: udać się, powiedzieć się.
uzwolić się, uwolnić, zwolnić się ze służby.

Wach, *Wasio*, Wawrzyniec, imię męskie (Lorenz); *Wachowa*, *Wasiowa*, Wawrzyńcowa.

wagować się, wachać się, nie móżdź się na co zdecydować. L.

warować, trwać; np. *nie warowało i pu-godziny*. (może z niem. *währen*).

wartno, ad. warto. (z niemiec. *wert*).

wazka, szaflik, garniec gliniany (Ser. III, str. 85).

wapia, *wątpia*, plur. n. wnętrzości, jelita, flaki. Przedecz.

wczasy, wczesny.

wedle v. wele tego, względem tego.

werblik u półszorka (ubioru na konia).

Weronka, Weronika, imię żeńskie.

wesoło subst. n., *wesoła* in plur. zwykle zamiast: wesele, wesela.

westka (zły wyraz) kamizelka, z niemiec. *Weste*.

węborek, wiadro zwykle nieokute. Mówią też i *kubełek*.

wiatr-kujawa, wiatr północny, ob. Serya III, str. 93. (Przesady rolne N. 3). „Od zachodu słońca, od południa, także y między zachodem, północą y południem, wiatry wiejące, y kiedy nisko wieją, deszczu w tym mieyscu nabywają, osobliwie Kujawa ab *Aquilon* gdy powstają wiatry, a kręcą się z kurzawą, deszcz pewny znamionują.“ (*Oekonomika ziemian-ska* J. K. Haura, Warsz. 1757, str. 188.)

Wichtora, *Wichta*, Wiktoryja, imię żeńskie.
wielgachny, adj. wielki, wysoki, cf. *wysolachny*.

wielgas, drąg (człowiek dużego wzrostu).

wielmożny, w Inowrocławskim tak nazywają pana, np. muszę bieżę do wielmożnego i prosić go o to a o to.

wieńcowe, okrężne, cf. *pepkowe*.

wierzehenek, u kierzenki (III, str. 86).

wieski, *wieszczi*, adj. jak *mieszczki*, wiejski, miejski, np. *mieszczka panna*, *wiescka dziewucha*.

wika wyka.

wilgny, wilgotny.

wisielak, wisielec co się sam powiesi.

wiskup, biskup.

wiosnowaty, *zwiosnowaty*, wół mdlejący w robocie na wiosnę.

winowaty, dłużny, np. był mi winowaty ćwierćni pszenicy i latoś oddał.

Witek, Wincenty, imię męskie. *Witkowa*, *Wychowa*, Wincentowa (na Mazowszu *Wycek*, *Wyckowa*).

wlić się, wlec się; *wlił się*, włożył się.

wnętrze, żywot, żołądek; np. *boli me na wnętrzu*.

wonyk, uderzenie, szczypanie palcami; wprawdzie mówią: *dostał tegie wnyki*; zdaje się jednak iż powinno być: *wniki*, od wnikanania (mówi Bliziński).

wola. Zamiast: jeśli chcesz, jeśli byście chcieli, mówią częstokroć: *żełi swoja wola*, *kdybyście mieli wola*, *słyszec to się daje także na Mazowszu i w Kalisk*. *Niewola my była*, musiałem. Podobnież zamiast: prawdę mówię, macie słuszność; — słyszec się daje: *ma prawdę, prawdęście mieli, mieliście sprawiedliwość*.

wóz boby, wóz nie kuty (III, str. 84), *wóz półtoraczny*, t. j. półtora raza szerszy od zwyczajnego (zastosowany do dróg w Prusach).

w prawdę, doprawdy, istotnie.

wrażny, a, e, w sam raz nadarżający się, w sam raz przystający, pasujący; np. *to koło wraźne* (u woza).

wrota albo *wieżęje*, drzwi duże od stodoły.

wstajac, *wstawać*, np. *wstajaj, bo-ć już późno!* (powszechne).

wujo, *wuja*, wuj; np. *mój wuja*.

wyciągnąć dokąd, wyprowadzić się z jednej wsi do drugiej; np. *Stacho wyciągnął z Turzna do Brzeźna*.

wyczyszczajek, tak zowią znajomy sier w kształcie serca, w worku robiony. *Chodecz*. *Wytrzeszczaj*, sier mały okrągły i mocno spleaszczony nakształt macy żydowskiej. *Krzywosąd*. (III, str. 73).

wypękły, adj. mający rupturę. L.

wyrwant, rodzaj knebla (z grubego sznurku), używany w drodze do zakładania u woza na koło, gdy się takowe zepsuje.
wyrek, *wyrk*, tarcan czy tapcan, lub przyrząd z desek, na którym leży pościel do spania parobków w stajniach i oborach.

wycyganić, wyszachrować (od: Cygan).

wysolachny, bardzo wysoki, cf. *wielgachny*.

zadrzewniały, zardzewiały.

zaganiacz, *zaganiacze*, handlarze, przychodzący z Prus, którzy skupują i zaganiają tam świnie i gęsi.

zamiar, *zapas*, np. *przyszykować co na zamiar*, przysposobić co na *zapas*.

zanoska, *zatycka* u jarzma przy pługu (III, str. 88).

zapamiętać się, wściec się; np. *pies się zapamiętał*.
 zapomnieli, zapominali, verb. t. praet. 3 pers. plur. — *pozapomnieli*, pozapominali, zapomnieli.
 zarazić, tknąć, razić nagle; np. *zaraził go*, tknięty v. rażony został paraliżem lub apoplexyą.
 zamanąwszy, wyrażenie bardzo częsta używane, znaczy to samo co: ni ztąd ni z owąd, raz po raz, często, nieraz, zdarzało się pokilkakroć;—a raczej to, co w stylu powieściowym znaczy: bywało; np. *zamanąwszy usiądzie i płacze niewiedza czego*.
 zawdziutko, *zawdziuchno*, zawsze a zawsze. *zaś*, używają jako przysłówka w znaczeniu wyrazu „później”; np. *zaś*, trzeba będzie to wszystko uprząć;— Jeżeli nie zaraz wezmiesz z sobą, to *zaś* mi odniesiesz.
 zatergnąć, umrzeć, wyciągnąć nogi.
 zaketować, zamknąć na haczyk, np. drzwi. Może z niemiec. *Kette*. Inowrocław.
 zatrząsienie, wielka ilość, moc czego, massa, mnogość robactwa i t. d. np. *latoś* (tego roku) *zatrząsienie myszy w stodołach*.
 zbilic, przypomnieć (rzadko używane), nie zbilic, nie przypominać sobie, np. *nie zbilii o tém*; *ani* (mi) *zbilii o tém*, nie przypomina mi się, ani pomyślę, pomnę o tém (w trybie bezokolicznym jeszcze rzadziej się pojawia). Lubraniec.
 zbęry, rupiecie, otręby, wiórki lub t. p. *zbyteczny*, wszeteczny.
 zdawiny, zaręczyny, cf. *piéręcionki*.
 zdogonić, dogonić.
 zdarny, udatny, zgrabny.
 zdraczać się, zdragać, wzdragać się.
 ze wsiem, ze wszystkim, np. grad wytluk(ł) ze wsiem żyto (wyrażenie może przejęte z rosyjskiego).
 ześmiargnąć, ześmiardnąć; jak *zemglić*, zemdląć.

zjadły, a, e, ad. dobry do jedzenia, smaczny; np. *trawa zjadła*. L. cf. *jecy*.
Zielna, Wniebowzięcie N. P. M. (d. 15 sierpnia.)
znuździł mi czas; *znuździł* mnie. wiele mi zabrał czasu.
znajtek, podrzutek (dziecko podrzucone).
znouyk, *znouek*. per paragog. znouu, znouuż. Czasami skraca się na: *znok*.
Zofka, *Zofka*, *Zofi*ja (Sophie) imię żeńskie.
z potrubna, ciężko, trudno, np. *z potrubna się uła*, trudno aby się podobało. (w Mazowszu mówią niekiedy: *przytrudno*) w tymże znaczeniu.
zprzeciwna, przeciwnie.
ztrudna-kiej, rzadko kiedy, bardzo rzadko; cf. *zpotrudna*.
związły, a, e, mocny, usiadły, krzepki (chłop).
zwołać się, znieć się, np. *zwołać mi się do (ty)j* łąki. Lubraniec.

Żaga, tak tracze i t. d. zepsutym językiem (z niemiec. *Saage*) nazywają piłę. Przerzynać na *żagę* (t. j. na ukos, ukośnie, ob. *saga*). *Żażka*, piłka mniejsza. (Mazury wymawiają: *zaga*, *zaska*; *zagować* piłować).
żarota, żalść; *żarotować*, ubolewać. Osiecin;—*żale* *zaś*, są to popielnice.
żarty, a, e; *żerty*, adj. (od: *żrzeć*, *zrść*) niewybredny w jadł, chętny do jada wszelakiego (mówiąc o zwierzętach). cf. *gardy*.
żądzić, mieć żądzę. *Żądzić się*, chcieć się, pragnąć, np. *żądzięje*, *żądzi mi się*, chce mi się gwałtownie.
żeniaty, a, żonaty (mówią o obu płciach). *Żeniaty mężczyzna*, żonaty mężczyzna; *żeniata kobieta*, zamężna kobieta, mężatka. *Franka ożeniła się z Jankiem*.
żeli, skrócone: jeżeli.
żydek, nóż, kozik, nóż składany.
żykiem, żywcem.

Wyrazy cudzoziemskie (z łacińskiego, niemieckiego i francuskiego).

Adukacja, achtel, j-adamaszek, j-agwint, alagant, h-areszt, akurat, aprendować, bet lub becik, basy, cafta, chwesta, chwestunek (od Festung, więzienie kryminalne), deka lub derka, draszować i draszek, drybinek, dryjarz, dubelt, dycht, dyszel, esencyja, fagas, falować, fermoda albo permoda, fiugas, fundytus, futer, finteraż, ginal, giry, gwałt, handel, harnadle lub harnagle, jaka (kaftan), kachel, knebel, konwas, kornus, labija, lagier, ładować, łaguny, mizerne (licho, źle), mizerak i mizeractwo, mankolija, malyk, marmuzela, mendel, opręsyja, ordynka, papier, partyka, prese, rakarz, rarytas, rety (ratuj!), ryntowny, rychtyk, skonfundować (zmięszać), spekulatny, stempale, synagrol (astrolog), szahulec, szpada, szeflik (Scheffel), suporzycja v. substancyja (majątek, posiadłość), termedyja, terminatka, tradyna, trepy, treski, wagować, warować, wartno, wazka, werblik, westka, zaketować, żaga i t. d.

WŁAŚCIWOŚCI MOWY.

1. Mowa Kujawiaków jest w ogóle czysta. Różni się głównie od sąsiedniej gwary mazurskiej, dobrém i wyraźném wymawianiem spółgłosek *szypiących* (gardł. zmiękc.) *cz, sz, ź*, bez tak zwanego mazurzenia. Jeśli w mowie potocznej nieraz wyrzucają oni lub dodają pewne głoski do wyrazów, to w pieśni zwykli tego unikać i poprawniejszym odzywają się językiem.

Niektóre sposoby wyrażania się. Składnia i t. d.

2. *Rzeczowniki*. Zwróć uwagę na oryginalny i częsty zwyczaj używania nazwiska *psa*, jako porównania we wszystkich ujemnych i przykrych razach, co zauważyłem także i w sąsiednich powiatach: Konińskim, Łęczyckim i Gostyńskim. Pomijając samą nazwę tego zwierzęcia i jej rozliczne przystosowania jako epitet pogardliwy, dawany komuś sposobem obelgi przy wymyślaniu, wszystko u ludu, mówię o czémś złém lub nieprzyjemném, jest: *kiej pies*: *zły, chudy, twardy* i t. d. *kiej pies*; *szczeka* (dużo gada), *pije, łże kiej pies*; wreszcie: *zimno, głodno, gorąco, ciemno, deszcz pada kiej pies*, a nawet: *boli kiej pies*. O złym jeźdźcu mówi się że: *siedzi kiej pies na płocie*.

3. Zwykła u ludu zamiana rzeczowników żywotnych męskich liczby mnogiej, w nijakie (zbiorowe) dość powszechna w kraju, np. *żydy jechali, chłopcy przyszli, kozaki byli, powoźnicy złapali go*, zamiast: *żydzi jechali, chłopci przyszli, kozacy byli, powoźnicy złapali go*. *Dość luda*, dużo ludu, ludzi. Zawsze jednak mówią o sobie: *byliśma, byliśny, byli*.

4. Niekiedy gwiazdy otrzymują żartobliwą nazwę: *bab* (np. baby zachodzą), obłoczki zaś: *baranków* (np. baranki po niebie biegają).

5. Gdy kto ma wiele kłopotu, mówią: *Eh! ma on ta tera(z) w głowie korowody*. — Ktoś na oznaczenie licznych trudów i zabiegów wyraził się: *Józwa miół kupać wentarz, konie, i pojechał do Warszawy; a tam-ci miół z adwókatamy różne ober-tasy* (krętanię).

6. „A co powiecie?” pyta się pan chłopca, który wszedł do pokoju. „*A to wele grujntu przyszedem* (wedle, względem gruntu, t. j. przyszedł prosić o grunt, ziemię). Płowce.

7. Wyrażenie: *czarne za paznogciem*, oznacza drobnostkę, małostkę, prawie lub zgoła nic, przy tłumaczeniu się z zarzutu, np. *nie ukrzywdziłem go ani na tyła, co czarne za paznogciem*.

8. Na leniwego parobka lub wołu i konia, wrzeszczą: *ty kamodzię!* (zapewne: każno-dzieju, źle robiący).

9. Czasami przestawiają wyrazy lub głoski, np. *jechał tam-z tąd*, *jechał z tam-tąd*; *przed słońcem wschodu*, przed wschodem słońca; *pięć-dwadzieścia*, *dwadzieścia i pięć* (z niemiec.), *ktwióć* (tkwić). Rzadko wszakże daje się słyszeć (tak częste zrestą nad Pilicą): *ktacz* (tkacz), *tko* (kto).

10. Zdrobniale chcą mówić do ojca, matki, panicza, miłéj, małéj, pięknej i t. d., odzywają się: *ojczucho!* *matucho!* *paniczucho!* *miluchna!* *maluchna!* *piękuichna!* Podobnie: *ździebluško* v. *ździeblucho* (ździebelko), *szkieluszo* (szkiełko).

11. *Zainki* i t. d. Zdrabniają często zaimki, przysłówki, równie jak przymiotniki i inne części mowy, np. *takuchny* (taki), *tyluchny* (tyli), *zawdziuchno*, *zawdziutko* (zawdy, zawsze); *rzadzuchno* (rzadko), *co-tylczko* (co-tylko), *co-iniuchno* (inójeno), *dopiruchno* (dopięro), *dalczechko* (daleko), *preczki* (precz).

12. Częstokroć zamiast: mnie, mówią: *me*, *mię*; zamiast: mi, mówią: *my*; np. *daj my pokój* (daj mi pokój). Powtarza się to i w zakończeniu wyrazów na głóskę: mi, np. z namy, z panamy, z niemy, z kofmy. Otwarto też i szeroko wymawiają zwykle niektóre zaimki, np. *iéch*, *ich*; *iem*, *im*; *iejích*, *ich*; *téch*, *tych*; *tém*, *tym*.

13. Zaimki niekiedy skracają, łącząc te skrócenia z innymi wyrazami zdania (dość powszechne) np. *śluchaj co-é powiem* (co ci, co tobie), *do-ń* (do niego) *była-é u niego* (była ci ona u niego).

14. *Liczebne*. Zamiast: obojgu, mówią: *obiema*, np. *powiedziałem obiema*.

15. Zamiast: pięciu, sześciu i t. d. mówią: *było nas pięci*, *szóści*, *siódni*, *ósmi*, *dziewięci*, *dziesięci*.

16. *Słowa*. Gdzie nieład, nieporządek panuje w domu, tam wyrażają się w sposób czynny: *nie rządzi tu ani szafa, ani chleb, ani stołek*, zamiast: nie ma tu ładu w szafie, ani chleba, stołka i t. p. (Płowce.)

17. Chłop z Gęsina powożący bryczką, gdy zbliżano się do Radziejowa, na wykrzyknik siedzącego za nim w bryczce pana: „Oto już widać blisko Radziejewo!” — odpowiedział: *A to-é widać jak widać, ale daleko gibaé!* (t. j. daleko jeszcze jechać, kołysać, trząść się na bryczce.)

18. Słowa na *á*, jako częstotliwe, niedokon. brzmią: *podpisować*, *wyskakaować*, *wyśpiewować*, *wyskrzybować* v. *wyskrobywać*; — zaś na *y*: *mywać*, *bywać*.

19. Na niedorzeczny sposób wyrażania się, mówią: *O bodaj'és na-gadaé!* — *bodaj'és nawydziciał!* — gdy kto źle, niedołąźnie skacze: *bodaj'és naskakaé!* — gdy kto lichy i fałszywie śpiewa: *bodaj'és naśpiewaé!* (*bodaj*=*Bóg-daj!*) Chodecz.

20. *Bieżyć*, mówią zwykle za: *isć*, np. *muszę bieżyć do miasta, bieź do dworu!* Za to często słyszeć się daje: *isć do tańca*, *isć w tańcu*.

21. Dwie dziewczynki w ten sposób raz ze sobą rozmawiały: „*A co tam chrupiesz?*” — „*Rzepkę, ale (ona) nie chrupie, bo sparwiła.*” — „*A taj'és się uświogoniła* (lub *uświechtala*, pod Warszawą: *umazała*).” — „*Bo'm się usmarkała.*”

22. Chociaż na coś zgadzają się lub przystają, jednakże częstokroć jeszcze dodają: „*albo jo wiem!*”

23. I tu jak na Mazowszu, często słyszeć się daje: *goń-ma* (gońmy), *gońta me* (gońcie mnie), *broń-ma* (brońmy), *brońta me* (brońcie mnie), *rób-ma*, *rób-ta* i t. d.

24. Słowa: *mówić* używają często zamiast *myśleć*, np. *mówiłem że przyjdiesz*, myślałem że przyjdiesz.

25. Słyszeć się dają wyrażenia takie: *On jeszcze jak-cię-mogę*, on jeszcze niezgorszy. (Płowce.) *Podobniusinieczki wypisz-wymaluj kij ojciec*, podobny zupełnie do ojca. (Lubień.) *Tak ciemno że w pysk daj*, zupełnie ciemno.

26. *A gadoj kaj ón się podziéwa?* (a gadaj, gdzie on się obraca). — *Wié go Bóg gdzie!* (nie wiadomo gdzie).

Wymawianie. Wyrzutnia. Dodatnia. Zamiana głósek.

27. *A*. Głóskę tę wymawiają dwojako, to jest: albo w zwykły sposób rozwartymi ustami, albo też ścieśnionemi naksztalt *O*. Prawdła na to w następujący sposób stręścić by można:

28. *A* wymawia się rozwarto na początku i na końcu wyrazów, np. *aniól* v. *janiól*, *apteka*, *ambona*, *matka*, *córka*, *była*, *zrobiła*, *robima* (robiemy), *mielśma* (mielśmy), *zrobiona*. Wyjątek od tego stanowią: trzecia osoba liczby pojedynczej czasów teraźniejszego i przyszłego w słowach, np. *mo*, *gro*, *stawio*, *dbo*, *nie-dbo*, *obgado*, (a ztąd często i: *miól*, *groł*, *stawiół* i t. d.), oraz przymiotniki wszystkich trzech stopni zwykle i zaimki rodzaju żeńskiego: *czorno*, *czorniejzo*, *najczorniejzo*; *ciemno*, *ciemniejzo* (ciemnsza), *najciemniejzo*; *którno* (która), *tako*, *tylo*, — lubo brzmienie to jest

raczej pośredniem pomiędzy *a* i *o*, i w północnych nadwiślańskich stronach bardziej ku *a*, w środkowych i południowych bardziej ku *o* nachyla się, (i dla tego wszędzie prawie w pieśniach przez *a* je oznaczyłem).

29. *A* rozwarto wymawia się również: w trybach bezokolicznych słów, np. *grać, dbać, kraść, ubierać*; w trzeciej osobie liczby mnogiej czasów teraźniejszego i przyszłego np. *grają, mają, dbadzą* (dbają), *ubierają, dają, dadzą, obgadają*; w trzech osobach liczby mnogiej czasu przeszłego np. *graliśma, graliśta, grali, ubieraliśma, ubieraliśta, ubierali*; oraz w imiesłowach np. *mający, grający, ubierany, grany*.

30. *A*. Przeciwnie wymawia się jak *O* (lubo i tu nie zupełnie wyraźnie ścieśnione) w trzech osobach liczby pojedynczej, oraz w pierwszej i drugiej osobie liczby mnogiej czasów teraźniejszego i przyszłego, np. *mom, mosz, mo, moma, mota; dbom* (v. *gbon*), *dbosz, dbo, dboma* (dbamy), *dbota*; *siadom, siadosz, siado, siadota; dom* (dom), *dosz, do, doma* (damy), *dota* (dacie); *obgadom, obgadosz, obgado, obgadota; obgadota*; w trzech osobach liczby pojedynczej czasu przeszłego np. *grołem, grołeś, groł; ubiérołem, ubiérołeś, ubiéroł*.

31. *A*. UWAGA I. W rodzaju żeńskim, osoby tegoż czasu (przeszłego) zachowują *a* rozwarte np. *gralam, grałaś, grała; ubierałam, ubierałaś, ubierała; siadałam* v. *siodałam, siadałaś* v. *siodałaś, siodała*; toż w rodzaju nijakim: *grałom, grałoś, grało*.

32. *A*. UWAGA II. Wyjmują się od poprzedzającego prawidła słowa częstotliwe, kończące się na *awać*, mające pierwsze *a* ścieśnione np. *stawać, grować* (grawać, grywać), *dawać*; w czasie przeszłym tych słów *a* ścieśnione pozostaje w tém samym miejscu co w trybie bezokolicznym np. *stawałem, stawałeś, stawał; growałem, growałeś, grował, growaliśma* i t. d.

33. *A*. We wszystkich innych razach, formy pod względem wykazanej tu różnicy w wymawianiu są dowolne i pod żadne prawidła podciągnąć się nie dadzą. Jedyną wskazówką tu może być wsluchanie się w mowę i poznanie jej charakteru. Oto parę przykładów: *pon, pana, panowie; ptok, ptaka, ptaki* v. *ptoki; pow'* (paw'), *powia, powie; kwiot, kwiatek; baron* (baran), *barana barany; szczow', szczowiu; biały* (biały), *czorny* (czarny); *barani* (adject.), *tani, tańszy* v. *tońszy; chwatki* (chwacki) i t. d. *A* nawet i prawidła wyżej wskazane nie zawsze bywają zachowane; jedna bowiem i taż sama osoba powie raz: *siadać*, drugi raz: *siadał*; raz: *siadło*, to znów: *siadło*.

34. *A*. Na początku wyrazów, niekiedy głosce tej nadają przydech, np. *h-ale, h-ałun, h-anyż, Hanka, h-armata*; a czasami miękczą ją, np. *J-agata, J-agna, J-adam, J-antek, J-anroż* (Ambroży), *j-agwint* (adwent), *jangryst* (agrest). Podobnie czynią przy głosce *U*.

35. *A*. W niektórych wyrazach głoską tą zastępują samogłoskę *e* (obacz: głoska *E*), w innych *o* (obacz: *Ó*).

36. *A*. Zamieniają tę głoskę niekiedy na *e* (osobliwie w Pruskich Kujawach) np. *muzykant* (muzykant), *radło* (radło) i *redlić, zdreda* (zdrada), *jerzmo* (jarzmo), *loda-co* (ladaco). Zamiast: *rano, siano*, mówią niektórzy: *reno, sieno*, gdy inni zachowują tu *a*; zamiast: *grabiami* mówią: *grabiemi* lub *grabiemy*. Brzmienie to jest raczej pośredniem między: *a* i *e*.

37. *A*. Dodają tę samogłoskę niekiedy, acz rzadko, do słowa: *jest*, mianowicie kiedy to słowo zajmuje końcowe miejsce w zdaniu, np. *latoś dobry urodzaj jesta*. (Bardziej jeszcze używane w Kaliskiem i Krakowskiem).

38. *A*. Przeciwnie znów następuje niekiedy wyrzutnia (mianowicie w 6-tych przypadkach rzeczowników), np. *jajmy* (jajami); *skrzelny* (skrzelami); częścięj tóż: *wołmy, kijmy*, niż *wołami, kijami* — słyszeć się daje.

39. *A. E. U*. Niekiedy także samogłoskom tym nadają brzmienie nosowe (osobliwie w północno-wschodnich i środkowych Kujawach), np. *bąchor* (bachor), *jezioro* (jeziuro), *piega* (piega) i *piegowaty* (piegowaty), *mętryka*, *metal* v. *medal* (medal), *jómętra* (geometra), *nuż* (nuż, nużel), *ząchowaty* (zuchowaty), *tępać* (tupać) i t. d.

40. *A* nosowe, zamieniają niekiedy na *ę*, np. *bąkart* v. *bękart*, *nię* v. *nię*, *moję* v. *moję*; niekiedy nawet, acz rzadko, zdarza się słyszeć: *dej* zamiast *daj*, *sięgej* zamiast *sięgaj*, — lub przeciwnie: *mądrék* zamiast *mądrék*.

41. *B.* W wyrazach: biskup, potrzebny, wymawiają tę głoskę jak *w*, mówiąc: *wiskup, potrzebny*. W innych jak zwykle.

42. *C.* Zamieniają często w słowach na *t*, np. *lećt* (leca); toż i *cie, é*, na *ta*, np. *chceta* (chcocie), *byliśta* (byliście), *róbta* (róbcie). Podobnie schodzi niekiedy *dz* na *d*, np. *jedą* zamiast *jedzą*. I przeciwnie: *jęcy* znaczy: chętny do jedzenia, jedliwy.

43. *Ch.* Przed *rz* wymawia je wielu twardo jak *k*, np. *krzest* (chrzest; genit. *krtu*, ztąd np. *trzymałim* v. *trzymałi'ma dziecko do krta*); *krzesny* v. *krzesny* (ojciec chrzestny); *krzan* v. *krzon* (chrzan); *krabaszcz* (chrzabaszcz). Przed innymi spółgłoskami, nie wyłączając *r*, wymawiają *ch* zwyczajnie, a nawet niekiedy zamieniają je na *k* (ob. *K.*).

44. *Cz.* Niekiedy, acz rzadko (i to we wschod. półn. Kujawach) głoskę tę zamieniają na *trz*, np. *trźłowiek*, *trźłek* (człowiek, człek) (Kowal). Równie rzadko zamieniają ją na mazurskie *c* (i to tylko w południowo wschodniej części kraju) np. *krzycy* (krzyczy), *wrzeszy* (wrzeszczy), *jeszce* (jeszcze), *do cna*.

45. *D.* Zamieniają częstokroć na *g*, np. *mglić* (mdlić), *mgły* (mdły), *gbać* (dbać), *jagwint* (adwent), *harnagel* v. *harnadel* (szpilka do włosów).

46. *D* przed *z* opuszcza się niekiedy, mianowicie jeżeli *p* z idzie spółgłoska *b, w*, jak w wyrazach: *zwoń* (dzwon), *zwoño* (dzwono); lubo zawsze prawie czysto mówią: *drzwi* v. *dźwi*, *odrzwia* v. *odźwia*.

47. *E. A. I.* Przy zbiegu spółgłosek lubią wtrącać samogłoskę, np. *kómoter*, (kmo*t*er), *wiater* (wiat*e*r), *jarmarek* (jarmar*e*ku), u Mazurów często: *jarmak*, abl. na *jarmaku*); *ssać* (ssa*e*ć); *mochu* (mchu, genit. od: *mech*); *dechu* (tchu, genit. od: *dech*); *besu* (bzu, gen. od: *bez*, drzewo); *mendela*, (mendla, gen. od: *mendel*); podobnie: *wiertela* od: *wiertel*); *palica* (palca, gen. od: *palec*); *dzenia* (dnia, gen. od: *dzień*); *chrzestu* (chrzatu, gen. od: *chrzest*, albo już: *krta*, ob. *ch*); *kręwi* (krwi, gen. od: *krew*); *tranowieć* (trwoniec); *cierzenie*, *cierzenko* (cier*e*n, tarnina).

48. *E.* Zamieniają w wielu razach na *a*, czasem z przydechem, np. *h-adukacyja* (edukacyja) *h-alagantować się* (elegantować, stroić się), *alamentarz* (elementarz), *Alazander* (Alexander), *cedzić* (cedzić), *gorzałnia* (gorzelnia) *kapalusz* (kapelusz), *laszczyna* (leszczyna), *wiela* (wiele), *jachać* (jechać, lubo częściej mówią: *jechać*), *wczasny* (wczesny), *balka* (belka); *tyła* (tyle, np. *tyła tego luda się zeszo*).

49. *E* zamieniają (mianowicie w zachodnich stronach) niekiedy na *O*, np. *wesela* ma w liczbie mnogiej: *wesoła* (wesela); *okomon* (ekonom).

50. *E.* Wymawiają często w południowych stronach Kujaw *ścieśnione*, to jest: jak *é, i, y* w drugim przypadku liczby pojedynczej przymiotników męzkich (mianowicie jeżeli poprzedzają sylabę samogłoski *o, a*), np. *dobrygo, słodkiego, gorzkiego, czerwonygo, biolnygo* i t. d. (lubo brzmienie to jest raczej pośredniem pomiędzy *e* i *y*). Także i w innych razach, osobliwie w słowach, np. *lubima, robima, widzima* (lubimy, robimy, widzimy i t. p.), *kaszkit* (kaszki*e*t), *odziża* (odzie*e*ż), *rzyka* (rzeka), *alkirz* (alkier*e*ż), *zołmirz* (zołnier*e*ż), *kołmirz* (kołnier*e*ż), i w ogóle wszędzie gdzie jest *é* kręskowane czyli *ścieśnione*: *bida*, *chlib*, *pińiądze*, *kamiń*, *pirszy* (pierwszy), *bilít* (bilet), *tyż* (t*e*ż), *jiż* a nawet *w-jiż* (j*e*ż), *grzych* (gr*e*ch), *czyrznie* (cier*e*nie), *dobry* v. *dobryj* (dobr*e*ż), *zły* v. *złyj* (zł*e*ż), *miły* (mi*e*ż), *gorzy* (gorz*e*ż), *miłij* (mił*e*ż) i t. p. W północnych jednak stronach wyraźnie wychodzi *e* na wierzch, a nawet przeradza się niekiedy (odwrotnie) w *a*, jak np. *beł* (często zamiast: był), *sén* (syn), *robiel* (zam. robił), ob. *I*. W ogóle jednak zupełnie stałe zasady wymawiania tu niema, podobnie jak przy *a* i *o*. Słyszałem bowiem, jak jeden i ten sam człowiek mówił raz: *kamiń*, drugi raz: *kami*e*n*; raz odzywał się: *grzych*, *syrc*e**, *Rydecz*, to znów: *grzech*, *serc*e**, *Redecz* (wieś). Zawsze jednak czysto i wyraźnie wychodzą wyrazy: *rzc*e*ż*, *grzc*e*żny*, *prc*e*ż*, *mech*, *piec*, *piecyk* (subst.) zaś *pi*e*c* (verb.) ma już stłumione *e*.

51. *E* przybiera brzmienie nosowe w niektórych wyrazach, np. *pięga* (piega), *jęzi*o**, *doległ*o*ść*, *mę*l**, (m*o*tyl), *mendal* (medal).

52. *Ę* nosowe zamieniają niekiedy na *ą* (przeciwnie robią to z głoską *ą*, ob.), jak np. *wykr*ą*cać* (wykr*e*cać), *pi*ą*ci*, *dziewi*ą*ci*, *dziesiąci* (pięciu, dziewięciu, dziesięciu); *m*ą*żny* (m*e*żny). Niekiedy znów (zwykle w zachodnich stronach) zamieniają je na *é* lub *y*, np. *b*e*de* (b*e*d*e*ć), *b*e*dziesz* (b*e*d*e*dziesz).

53. *F* wymawiają jak *ch* w wyrazach: *chwęstonék* (festunek, więzienie, z niem. Festung), *Rachfał* (Rafał, imię), *chwijałék* (fiolék), czasami też: *chwigiél* zamiast *figiel*. Zresztą wymawiały w zwykły sposób: *fornal*, *fohwark*, *fujarka*, *fuzya* i t. d. I przeciwnie, w pewnych razach wyrzucają owo *ch*, np. *Faliszewo* (Chwaliszewo). Czasami, acz nader rzadko, przybiera ono brzmienie lekkiego *p* czy *b*, np. *japtować* (haftować), *habtka* (haftka).

54. *G*. Przed *r* wymawiają częstokroć twardo jak *k*, np. *kruszka* (gruszka), *kruchać*, *krukać* (gruchać jak gołębie), *broch* (groch); niekiedy nawet, acz z rzadka (pod Sompolnem) *kdy* (gdy), *kdyby* (gdyby). Obacz: K. Nr. 61. gdzie bywa przeciwnie.

55. *H*, dodaje się niekiedy jako przydech do *A* i *E* (ob. głoski *A* i *E*). Wyrzuca się i zmiekcza w wyrazach: *j-aptować* (haftować), *j-afitka* v. *abitka*, *habtka* (haftka), *antaba* (Handhaba, rękojeść).

56. *I*. Na początku wyrazów, równie jak *a* na *e* (ob. *y*), przechodzi często (acz nie powszechnie, i to bardziej w północnych stronach) w *je*, np. *iech* (ich, accus.), *ięich* (ich, genit.), *jenszy*, *jenny* (inszy, inny), *jenakszy* (inakszy), *jendyk* (indyk), *jeł* (ł. glina); w słowach (czasami) *robiel*, *mówiel*, *biel* (bił, podobnie jak: *běl*, był). Zresztą wymawiają tę samogłoskę dobrze w wyrazach: *izba*, *igła*, *interes* i t. p.

57. *I*. Zamieniają często do końca wyrazów na *y*, mianowicie w 6-tym przypadku liczby mnogiej rzeczowników, przymiotników i w zaimkach, np. *my* (mi, mnie, dativ.), *niemy*, (niemi, abl. plur.), zaś *niemy*, *a*, *e*, *niemy*, niemówiący, niemowa, adject. sing., ma *niemi*, adj. plur.

58. *J*. Do tej głoski dodają niekiedy spółgłoskę, niby przydech *w* (koło Sompolna, Strzelna), np. *w-jeleń*, *w-ileń* (jeleń), *wjěz* (jěz). Toż samo tycze się i głoski *o*. Niekiedy znów owe *w* ginie zupełnie (ob. głoskę *W*).

59. *K*. Zamienia się często (i to w południowo-zachodnich głównie stronach) na *ch*, a raczej miękcy się gdy następują po niem głoski *t*, *ł*, *ż*, *r* i *w*, np. *chtóry* v. *chtórny* (który), *chto* (kto), *chtóredy* (któredy), *chwesta* (kwesta), *chłopot* (kłopot), *chłapać się* (kłapać się, człapać się np. po błocie), *tracht* (trakt), *acht* (akt), *chlasztor* (klasztor), *chrosta* (krosta). Czysto jednak mówią: *kłosa*, *kłonica*, *kłusek*, *kić*, *klatka*, *król*, *kruk*. Ob. *Ch*.

60. *K*. Niekiedy przechodzi w *p*, np. *pole téch drzew*, kole tych drzew; *pu*, *ku*, np. *szeł em pu dworowi pole ogrodu*; *pu Osięcinom*.

61. *K*. Zdarza się także, że się miękcy przechodząc w *g*, np. *wielgi* (wielki), *ślizgi* (śliski); częściej słyszeć to można w wyrazach: *drzazga* (trzaska i plur. *drzazgi*), *wielgachny* (ogromnie wielki); nigdy zaś w wyrazach: *blizki*, *nizki*, *wązki* i liczbie mnogiej rzeczowników w *ek*, *ka*, np. *walki*, *kruszki*, *poduszki*. Ob. *G*.

62. *K*. Dodają *k* na końcu w przysłówkach: *znowyk* v. *znowuk* (znówu, znów), *jeszczyk* (jeszcze), *jućcik* (już-ci), *doputy-k* (dopóty), *równak* v. *równyk* (równo, równie, jednakowoż, np. *równak ja mówidem że gorzy z namy bédzie*, jednak ja myślałem że gorzej z nami będzie); *coś-cik* (coś, np. *coś-cik mu się zrobiło*). Czasem i inną głoskę zamieniają na końcu w *k*, jak np. *apetyk* (apetyt), *maltyk* (Mahlzeit).

63. *Ł* dodaje się niekiedy (acz bardzo rzadko) jako przydech do *o*, np. *łorzel* (orzel), *łuczyl* (uczyl), podobnie jak i głoska *w*. — Czasami znów wyrzuca się np. *pu-garca* (półgarca), *mynarz* v. *menarz* (młynarz).

64. *M*. O. Czasami wyrzucają ostatnią głoskę (gdy przeciwnie dodawali ją, ob. pod K. 62.). I tak, mówią np. *nikuk*, *nikóg* nikogo; toż końcowe *m* w wyrazach: *sam* (tu), *tam*, np. *jest on ta?* czy on tam jest?; odpowiedź: *ju sa jes*), *już tu jest*. *Kaj ón ta poszed?* gdzie on tam poszedł? — *Pudzi sa*, pójdź tu! — Pojedynczo wszakże użyte nie tracą te wyrazy owego *m*; i tak mówią: *sam-ój*, *tam-ój*, np. *kaj ty jezdes?* gdzie jesteś? — odp. *samój* (tu, tutaj), *Kieni-żes był?* — gdzieś był? — *tam-ój* (tam, oto tam).

65. *N*. Wtrącają n do wielu przymiotników i przysłówków, np. *biały* v. *biolny* (biały), *którny* v. *chtórny* (który), *szczerly* (szczerzy), *wartno* (warto), *skorno* (skoro, np. *wyjedziem(a) skorno świt*). Niemniej i do niektórych rzeczowników, jak: *jangrúst* (agrest), *kwandrans* (kwadrans), wymawiając a nosowo. Czasem zamieniają je na *m*, np. *zołnierz* (żołnierz), *kołnierz* (kołnierz).

66. *N*. Zamieniają niekiedy *j* na *ń* (niby słabe nosowe *i*, *y*), np. *wyńdz* (wyjdz), *przyńdz* v. *przydz* (przyjdz); *pójndę* v. *pójde* (pójde). Strzelno.

67. *O, ó*. Zamienia się niekiedy na *a*, np. *czoło* (czoło, *czatno* (czótno), *darmacha* (darmocha), *Lewan* (Leon), *kaldra* (koldra), *skarupa* (skorupa), *tłomak* (tłomok), *rapucha*, (ropucha), *sałtys* (sołtys), *siadło* (siodło), *siadłać* (siodłać; zaś *siedlarz*, *siodlarz*); *pierzczanek* (pierzcionek).

68. *O*. Zamienia się na *e* w wyrazach: *Wrocławek* (Włocławek), *refermat* (Reformat), *Pieter* (Piotr), *piurun* (piorun), *brzezowy* (brzozowy, lubo mówią: *brzozka*), *żeniaty* (żonaty, lubo mówią: żona), *piesneczka* (piosneczka), *biedra* (plur. biodro), *wiesna* (wiosna), *miotła* (miotła), *piołun* (piołun), *preces* (proces), *prepinacyja* (propinacya), *rzemiesło* (rzemiosło), *wiosto* (wiosło), *mętel* (motyl), *wieska* (wioska), *zbankretować* (zbankrutować, np. *koń my zbankretował* t. j. schudł mi koń). Częściej jednak wyrażają się: *królówna* niż *królewna*. Wedle woli także mówią dwojako: *Radziejewo* v. *Radziejowo*, *wieska* v. *wioska*, na *miedzie* v. na *miodzie*; *po ledzie* v. *po lodzie*, *terba* v. *torba*.

69. *O*, nader rzadko zamienia się na *y*, np. *podwyrcze* (podwórze).

Rzadziej jeszcze (i to tylko pod Lubieniem, Przedczem) przechodzi w *u*, np. *guńta me* (gońcie mnie), *tuniec* (taniec), częściej nieco *kuń* (koń).

70. *O*. Przyjmuje także jako lekki przydech spółgłoskę *w* (równie jak głoska *i*), atoli tylko w południowych stronach (koło Skulska, Strzelna) np. *w-orac* (orać), *wój-ciec* v. *wociec* (ojciec), *wóni* (oni), *wokno* (okno); a czasem spółgłoskę *ł*, np. *łorzeł* (orzek), *łorzech* (orzech, pod Włocławkiem). Obacz także głoskę *Ł*, i przydech przy głosce *U*.

71. *O*. Tak nazwiska wsi, jak imiona rodzaju męskiego, lubią Kujawiacy kończyć na *o*, np. *Błacho* (Błach, Błażej), *Wacho* (Wawrzyniec), *Jacho* (Jan zgrubiałe, zdrobniale zaś *Jasiel*), *Stacho* (Stanisław), *Frónsio* (Froncek zdrob. Franciszek), *stryjo*, *wujo*, *ojczulo*, *Bodzanowo* (rzadziej: Bodzanów), *Mchowo* (Mchów), *Gniewkowo* (Gniewków), *Radziejewo* (Radziejów), *Pietrków* (Piotrków żydowski), *Brudowo* (Brdów), *Służewo* (Służew), *Ruszkowo* (Ruszków). W ogóle żadna ze wsi w Kujawach, niema w ustach ludu zakończenia męskiego na *ów*, *ew* jak w południowych stronach naszego kraju, lecz na *owo*, *ewo*, i w tym ostatnim razie są one zawsze rodzaju nijakiego. Z tym wszystkiem, zdrabaiając takowe, dają im dziś zwykle zakończenie męskie na *ek*, np. *Bodzanowo* (neutr.), *Bodzanówek* (masc.); *Czołowo*, *Czołówek*; *Kłonowo*, *Kłonówek* i t. p. lubo dawniej kończyły je na *owko*, jak: *Bodzanówko* (neutr.), *Czołowko* i t. d. Toż samo należy powiedzieć i o wsiach na: *eck*, *in*, *yn* zakończonych, np. *Kruszyn*, *Głuszyn*, *Mąkoszyn*, *Sędzin*, *Zbrachlin*, *Koneck* (masc.) i t. p., które dawniej nazywano: *Kruszyno*, *Głuszyno*, *Mąkoszyno*, *Sędzino*, *Zbrachlino*, *Konecko* (neutr.). Skrócone zaś: *Chocęć*, *Lubień*, *Lubotyń* (masc. czasem fem.) brzmiały: *Chocenie*, *Lubienie*, *Lubotynie* (neutr. sing. et plur.).

72. *P*. Bierze się czasami zamiast *k* (ob. *K.* 60.).

73. *Prz*, niekiedy (pod Kowalem) przechodzi w *trz*, up. *trzepiórka* (przepiórka); — *ptak trzepie* (macha, wstrząsa) *skrzydłami*.

74. *R*, ginie w niektórych wyrazach na początku, np. *Ozwoorna* (Roztworna, dzień Zwiastowania N. P. M.); *ozchodzić*, *ozęjść się* (rozchodzić, rozejść się), ob. *Z.* 85.

75. *R* przybiera często *z*, np. *czéranie* (ciernie), *stierz* (sierp), *ciérzpic* (cierpieć).

76. *S*, przed *i*, *m*, *n*, w brzmi często jak *ś*; przed *p*, *r* czasami.

77. *T*, zmiękcza się niekiedy przechodząc w *d*, np. *drzazga* (trzaska), *jezdem* (jestem) w podobny sposób jak *k* zmiękcza się w *g* (ob. *K.* 61.).

78. *T*, *Z*, *D*. Wtrącają spółgłoski te do wielu słów i rzeczowników, np. *przetmienić* (przemienić), *wybmienić* (wymienić), *nadgłósić* (nagađać), *nadgłósić się* (zgłósić się), *spozdziewać się* (spodziewać się), *zdogonić* (dogonić), *zawieść* (uwieść), *drzeń* (rdzeń), *drzda* (rdza), *więzięk* (wdzięk, dźwięk).

79. *U*, *E*. Zamienia się w wyrazach zdrobniałych na *y*, np. *garnyszek* (garnuszek, garneczek), *słonzysko* (słoneczko), *dzionyszek* (dzionek), *dzwonyszek* v. *zwo-nyszek* (dzwoneczek), *chłopyszek* v. *chłopysio* (chłopaczek), *chłopysiek* (chłopczyk), *wionyszek* (wianeczek), *skowronyszek* (skowroneczek); — lubo znanem jest (mianowicie w pieśniach) i poprawniejsze zdrabnianie: *dzwoneczek*, *wianeczek*. Tak samo u lub *ó* przechodzi w *y* w wyrazach: *znowyk* (znowu), *podwyrcze* (podwórze); niekiedy nawet w: *tłóc*, *tłyc* (tłuc), *krychy* (kruchy).

80. *U* przyjmuje niekiedy po sobie *j*, np. *grujnt* (grunt), *frujnąć* (frunąć), *hujnąć* (lunąć); lub przed sobą *ł* (od Brześcia, Kowala), np. *łuczyc* (uczyć), *nałuczyc* (nauczyć).

81. *U* zamieniają częstokroć w nosowę *ę*, np. *bałamęćid* v. *bałamąćid* (bałamucić), *bęczyć* (buczeć, huczeć), *tępać* v. *tąpać* (tupać).

82. *U* w środku wyrazów czasami wymawia się (w stronach południowych) jak *o* (jakoby *ó* kréskowane), np. *grójt* v. *gront* (grunt), *fijt* v. *font* (funt), *fortóna*, *tronek*, *szómny* (fortuna, trunek, szumny). W innych wyrazach wymawiają czysto, np. *czuły*, *głupi*, *gruby*, *mucha* i t. d.

83. *W*. Wyrzuca się niekiedy lub zamienia na krótkie *u* (pod Sompolnem, Piotrkowem, Strzelnem), np. *ilk*, *ilczyca* (wilk, wilczyca), *isieć* (wisić), *uoda* (woda), *woły* (woły), *worzech*, *ł-orzech* (orzec).

84. *Y*. Zamienia się dosyć często, równie jak *i* (w północnych i nadwiślańskich Kujawach) na *e*, np. *tech* (tych), *tem* (tym), *sen* (syn), *ménarz* (młynarz), *renek* (rynek). Niekiedy na *i*, np. *ostateczni*, *wika*, *sipiać* (ostateczny, wyka, sypiać).

85. *Z*, równie jak *r* (ob.), opuszcza się a raczej nie doбира do niektórych słów, np. *ostawić* (zostawić), *ostać się*, *ostawać*, *obaczyć* (zobaczyć) i t. p. W rzeczownikach zaś zachowuje się, np. *zorza*, *zołza*.

86. *Ż*, czasami miękczą na południowo-wschodzie np. *zielazo* (żelazo), *zio-bro* (żebro), lubo zresztą czysto mówią wyrazy: *żał*, *żarty*, *żona*, *żarna*, *żur*, *żyd*, *żmija* v. *źmija*, *źródło* v. *żródło* i t. d. Żniwo wymawiają jak: *rżniwo*; żysko jak: *rysko*. (Lubień.)

NAZWY

rzek, jezior, bagien i wzgórz.

W. Ks. Poznańskie.

Powiat Inowrocławski.

Obacz: Opisanie historyczno - statystyczne W. Ks. Poznańskiego (Platera). Lipsk. 1846, str. 475.

Obacz: Geografia fizyczna Polski. Napisał Łucyan Tatomin. Lwów. 1863, str. 227.

R z e k i.

Rzeki w powiecie: 1) *Wisła* dotyka powiatu w północnej jego części przez przeciąg mili, od ujścia rzeki *Zielonej Strugi* do wsi Jejtawy. 2) *Notec* większa (v. *Notecz*), wypływa z jez. *Gopła* pod *Kruszwicą*, nosząc z początku nazwę bądź *Noteci* bądź *Montwy*; pod wsią *Kołodą* łączy się z *Małą-Notecią* i dalej płynie około *Pakości*, na koniec pod wsią *Wojdel* wchodzi do powiatu *Szubińskiego*. Rzeczka 3) *Zielona Struga* w błotach *Starowiejskich* zaczynająca się, płynie między leśnictwami *Staro-Gniewkowskiem* i *Cierpickiem*, i niedaleko posady leśnej *Katarzyna* wpada do *Wisły*. Powiat ma dwie *Kopanie*; jedna 4) *Kopanica Parchańska* płynie mimo wsi *Parchanie*, *Modliborzyce*, *Brudnia* i *Stanomin*; druga 5) *Kopanica Bachorzewska* w bagnie *Bachorze* wykopana.

Rzeka *Notec* biorąca źródło pod wsią *Noć* v. *Notec* pomiędzy *Slesinem* a *Sompolnem*, wpada wązkim korytem do *Gopła* które wzdłuż przepływając, bieży przez błotnistą (niegdys) puszcę *Bachorzę*, łącząc się z małą rz. *Montwy*, dąży do jezior dalszych. *Notec* po wypłynieniu z pow. *Inowrocławskiego*, przez mil 2 z małą przerwą odgranicza powiat *Mogilnicki* od *Inowrocławskiego*. *Mała-Notec* wypływająca z jeziora *Łosońskiego*, zrasza miasto *Gembice*, gdzie się łączy ze strugą od *Gopła* idącą, miasto *Kwiczewo* gdzie zabiera rzeczkę *Zabienkę* i z kąd wpływa do jezior: *Góra* i *Trłag*, i w témże jeziorze pod wsią *Kołodą* łączy się z *Notecią* większą.

W powiecie *Szubińskim* rzeka *Notec* większa przepływa całą długość tego powiatu i zabiera pod *Rynarzewem* rzekę *Gąsawkę*, wypływającą z linii zachodniej jezior powiatu. *Niegdys* rz. *Notec* pod *Łabiszynem* oddzielała wojew. *Inowrocławskie* od *Gnieźnieńskiego*. Dotąd prawy brzeg rzeki *Noteci* leży się do *Kujaw*, lewy zaś do *Pałuk*, mianowicie do powiatu *Kcyńskiego*.

J e z i o r a.

Jezior w powiecie *Inowrocławskim* jest w ogóle 95. W liczbie téj mieści się 26 jezior znacniejszych, z których 8 jest wielkich. W części wschodniej powiatu leżą:

1. *Gopło* (obacz pod liczbą 68 str. 295).

2. *Jezioro Szarłej* czyli *Łojewo*, inaczej *Małe-Gopło* zwane, na pół mili dłużej, na północ *Kruszwicy*. Na zachód wypływa z niego rzeka *Notec* czyli *Montwy*. Na wschód z północnego krańca idzie kanał przez błota *Gliniacz* ku wsi *Mleczkowo*.

3. Jezioro *Tryściń* v. Truściń, niemal 2 wiorsty długie, na wschód Gopła i Kruszewicy, przy kolonii Bachorze.
4. Jezioro *Małe Piecki*, na wschód Tryściń.
5. Jezioro *Eonin*, tuż na wschód Gopła.
6. Jezioro pod Orpikowem i Ostrowem na wschód Gopła, strugą z tém jeziorem połączone.
7. Jezioro *Muszynno* w bliskości rzeki Tąrzyny.

W części zachodniej powiatu spotykamy z większych jezior:

8. Jezioro *Wojcińskie* v. Wojczyńskie, w południowej stronie Kawnacze v. Kownaty zwane, na milę długie, oddziela Król. Polskie (pow. Koniński) od W. Ks. Poznańskiego. W Król. Polskim zowie się ono Wilczyńskim. Nad niem leżą wsie Wojczyn, Gaj i t. d. W przedłużeniu niejako jego idą nad granicą jeziora pod Suszewem, Szydłowcem i Biesiadka (niedaleko Budziszławia), Smolnikiem i jezioro Powidzkie.

9. Jezioro *Ostrowo* w pobliżu Wojcińskiego, na milę przeszło długie (równoległe od Gopła), którego wschodni brzeg przedłuża się w osobne 10) jezioro *Dłużczyna*. Otoczone lasami i w części łąkami przy wsi Bielsko.

11. Jezioro *Krzyńki* strugą z Ostrowskim połączone.

12. Jezioro *Kunt* (Kąty) strugą połączone z jez. Dłużczyną.

13. Jezioro *Makowisko* w pobliżu Dłużczyny i Kuntego.

14. Jezioro *Eonki* w bliskości m. Strzelna i strugi idącej do Noteci.

15. Jezioro *Góra* czyli Bronisław na pół mili długie, w bliskości m. Strzelna. Przepływa je Notec mała.

16. Jezioro *Trzłag* (w pow. Mogilnickim), w dalszym niemal ciągu poprzedzającego, idące, inaczej Pakowskiem zwane, gdyż dochodzi na północ prawie do Pakości, ma przeszło dwie mile długości. Z zachodniego brzegu leżą nad niem wsie Strzelce, Głogowice, Trłong v. Trzłag, Broniewice, Dobieszewice, Jankowo, Rutki (karczma) pod Pakością, ze wschodniego brzegu, wsie: Ostrowo, Janikowo, Kołuda mała, Skalmirowice, Korytkowo, Ołdrzychowo, Rządkwina.

16. Jezioro *Wielka Kołuda* czyli *Ludzisko*, Notecią większą z jeziorem Trłong złączone.

17. Jezioro pod wsiami Węgierce, Piotrkowice i Sielec, przez które Notec większa przepływa.

18. Jezioro *Łońskie* czyli *Mielno*, przeszło pół mili długie, przez które płynie Notec w. i pod wsią Wojdel na zachód się skręca. Jezioro pełne zatok; brzegi lesiste i łęgi.

19. Jezioro *Tuczno*, trzy wiorsty długie, w bliskości poprzedzającego. W pobliżu wsi Drzwierzchno z kościółkiem, jednym z najstarszych w kraju *)

20. Jezioro *Lissewo*, strugami z Tuczmem połączone.

21. 22. Jeziora w pobliżu wsi Kuczkowo i m. Gniewkowa, i na drodze od Gniewkowa do Torunia.

23. Jezioro *Jestelskie*, w pobliżu Noteci, wsi Brześć i lasów Bydgoskich.

Dalszym ciągiem całej owej sieci jezior (mianowicie pow. Konińskiego i Inowrocławskiego) są jeziora w przyległych powiatach: Mogilnickim i Szubińskim położone, a sieć ta sięga i do dalszych jeszcze powiatów. Sam powiat Mogilnicki liczy jezior i stawów 108, (do większych należą: Izdebno, Rogowo, Ziolo, Lubiecz, Krukowo, Pałędzie, Wieniec, Wicanów, Trzemeszno, Mogilno, Szydłowo, Łosośniki, Orchowo, Góra, Trzłag). Powiat Szubiński ma jezior 47. (do większych należą: Wą-

*) O Tucznińskim jeziorze jest podanie, że dawniej stała na miejscu tém wieś *Przedbojeszce*, do której przyszła uboga kobieta; ponieważ nikt jej nie wspomógł, przeklęła więc i ta w jezioro się zamieniła. Z jeziora ma iść do kościoła podziemny ganek, którego smoki pilnują. Do probostwa przyłączony jest kościółek w *Drzwierzchnie*, jeden z najstarszych. Podanie niesie, że zbudowany został wówczas, gdy pierwsi apostołowie przyszli tutaj nawracać lud i chrzącić, od czego ma nazwisko jezioro bliskie i wieś Jordanowo. Kościółek, lubo już nie pierwotny, jest stary i zrujnowany; przy nim ogromne białodrzewy stanowią nagrobki trzech biskupów, których obrazy są w kościele Tucznińskim ze stosownymi napisami. Jeden z nich zwał się Lucidus nobilitis Italus ab A° 966 ad 993, drugi Mauritius Italus ad A° 1014, trzeci Marcellus Italus ad A° 1036. (ob. serya III, str. 35—36).

sosz, Sobiejuchy, Dobrylewo, Żnin wielki, Żnin mały, Skarbienice, Wenecya, Biskupin, Gąsawa, Oczwieka, Odrowąż, Chomiąza, Ptur, Dombrowka, Smerczyn, Gombin, Babiegacie i Staw Rynarzewski).

Wzgórza. Bagna.

Kraj powiatu Inowrocławskiego jest płaskim, równie jak i ościennych powiatów, np. Mogilnickiego, który z wyjątkiem kilku wzgórz w okolicy Czewujewa, również pozbawionym jest wyniosłości.

Wzgórza w pow. Inowrocł. znajdują się w leśnictwie Cierpickim (Nowo-Gniewkowskim) i Staro-Gniewkowskim, gdzie wśród piasków i lasów równoległe z Wisłą postępujących, znaczne niekiedy napotykają się wyniosłości, jak np. *Bycza-góra* pod wsią Buczkowo, *Rakarska-góra* pod Gniewkowem, *Wiśniowa-góra*, *Kowalka*, *Kociół* i *Piekielna-góra* przy drodze z Gniewkowa do Torunia. Na zachód, za Zieloną-strugą ku Bydgoszczy, w Staro-Gniewkowskim leśnictwie, są długie pasma wzgórz piaszczystych (np. *Kobyła-góra*, *Laziska* i t. d.). W części urodzajnej powiatu, są większe nieco wzgórza około Inowrocławia i Strzelna; niemniej między wsiami Żerniki i Przedbojowice; między Giżewem, Baranowem i Chrosnem, i ztąd ku Książu i Stodołom; oraz między wsiami Chełmce, Witowiczki i Orpichowo. Za wsią Tarkowo ku Bydgoszczy, są dwa wzgórza piaszczyste, między którymi idzie kolej żelazna; zowią je: *Wrota-Kujawskie*, jakoby prowadzące z północy (od Bydgoszczy) na południe do żyznych Kujaw.

Bagna wielką niegdyś zajmowały przestrzeń; dziś liczba ich zmniejsza się. Bagno *Bachorze* niegdyś do 8,200 morgów powierzchni mające, dziś rowami i kanałami niemal osuszone. Ciągnie się od Kruszewicy i Szarleja na wschód ku granicy b. pow. Włocławskiego, gdzie wstępuje pod wsiami Konary i Bronisław. Od północy są nad niem lub w pobliżu wsie Kawcin, Witowy, Łakocin, Sobiesiernie, Dziewa, Baszkowo, Konary; od południa Skotniki zabłotne, Wróble, Marcinki, Wola wapowska, Papros (ob. Serya III, str. 26, 56).

Bagno *Gliniacz* od Inowrocławia ku Służewu rozciągające się, w znacznej części kanałem czyli kopanicą z jeziora Lojewskiego osuszone. Od Parchani na północ ciągną się bagna *Parchańskie* między wsiami Mariankowo, Słońsk, Szadłowiec, Ostrowo, Wierzbicanowo, Gąski, Szpital, Szrubsk.

Na samej granicy urodzajnych łąnów kujawskich od piasków i lasów ku Wiśle i Zielonej-strudze idących, ciągną się błota *Jezuickie*, *Starowiejskie*, *Zamczyko* (i *wzgórza*), *Gniewkowskie* (ku wsi Tarkowo), dalej ku Noteci koło wsi Palczyna jest łąg bagnisty od 300 morgów i mniejszy pod Barcinem. Nader bagnistym jest miejscami i sąsiedni powiat Szubiński, gdzie są duże bagna: *Studzienka*, *Lasowiny* i *Wielki-Sosnowiec*.

Pomiędzy łąkami znaczniejsze są w powiecie Inowrocławskim: Staro-Gniewkowski, Cierpicki, Modliborzycy i Strzelnowski. Leśnictw rządowych jest trzy: Cierpickie (Nowo-Gniewkowskie), Staro-Gniewkowskie czyli Wodzek i Strzelnowskie.

Dodamy tu że w powiecie jest (w r. 1846) oprócz miast parafij katolickich 35, ewangelickich 3 (w Inowr. Strzelnie i Kruszw.) z 7 filijami (ob. Wykaz miast i wsi). Żydzi mają 3 synagogi.

Wsie Krusza podludowa, Niemojowo, Bożejewice, Markowice, Ludzisk, Rządkwini, Ciechrz i Rzegotki należały dawniej do wojew. Gnieźnieńskiego. Położona w pow. Mogilnickim: Pakość na lewym brzegu Noteci ze wsiami Rybitwy i Wielowieś, należała do wojew. Inowrocławskiego, zaś część około Trzemeszna i Gembic należała do wojew. Brzesko-Kujawskiego.

Powiat Bydgoski.

Rzeki.

Oprócz Wisły, połączone z nią: 1. *Noteć* oddzielająca pow. Bydgoski od Szubińskiego, 2. *Brda* z północy od Tucholi i Koronowa płynąca i pod wsią Sierniczek i Fordonem niemieckim wpadająca do Wisły. 3. *Sempolna* rzeczka, wypływa z pow. Złotowskiego (Flatow) i oddziela pow. Bydgoski od Chojnickiego do rzeki Brdy, z którą łączy się pod osadą Lasek albo Laskowo.

Kanał Bydgoski wykopany r. 1773—4 na rozkaz króla Pruskiego pod kierunkiem Brenkendorfa, ma długości prętów 6,905 albo mil geogr. 3,45; szer. dolnej stóp 24 do 30, górnej stóp 50, głębokości stóp 3½. Koszt w ogóle 1,265,000 talarów; dochodu czyni około 20,000 tal., netto 14,000 tal. (w r. 1846) Łączy on rzekę Noteć z rzeką Brdą (a zatem port Gdański z portem Szczecińskim z jednej strony przez Brdę i Wisłę, z drugiej przez Noteć, Wartę i Odrę). Zaczyna się od rzeki Brdy w Bydgoszczy. Szluz ma 10. Z tych pierwsze ośm podnoszą wodę aż do śluzu ósmego; po za którą od części kanału zwanego długim Tredlem (der lange Trödel) przechodzi on koło wsi Gorzyna i przez małe jeziora Śleszyńskie, poczem dwie ostatnie szluzy obniżają wodę aż do Noteci, z którą kanał się łączy o ćwierć mili od Nakła. Dostarcza także kanałowi wody przekop od Noteci powyżej Rynarzewa od moczar Przyłęckich ku Łochowu i Pawłowce idący. Są nad nim lub w pobliżu wsie: Okole, Ciszkówka, Wilczak, Miedzana, Działy, Prondy, Pawłówka, Lisiegon (w pobliżu folwarku Chwała-Bogu i Żal-się-Boże), Kruszyn, Strzelewo, Łochowice, Gorzyna, Potulice, wreszcie Nakło.

Jeziora.

Jezior w pow. Bydgoskim jest 60. Do większych należą: 1. *Kręgiel*, 2. *Kusowo*, 3. *Borowno*, 4. *Dzidno*, 5. *Kadzionka*, 6. *Głusza* (jedno z największych), 7. *Łońsk v. Łęck*, 8. *Słupowo*, 9. *Chmielniki*, 10. *Śleszyn*, 11. *Jezuickie*.

W ogóle, równoległe prawie od Brdy, na zachód tej rzeki ciągnie się szereg jezior od Leśnictwa (na północy) począwszy, jak: *Piaczno*, *Kadzionka*, *Pierun*, *Buszkowo*, *Skarbiewo*, *Więsnówko*, *Gogolin*, *Wierzchucin*, *Słupowo* i t. d. połączonych strugami.

Kraj powiatu Bydgoskiego płaski, wyjąwszy wzgórz w nadleśnictwach rządowych; *Glinka* i *Jachceice*. Lasów w tym powiecie jest 11 (w r. 1846) t. j. leśnictwa rządowe: *Glinka*, *Jachceice* i *Makowarsk*, tudzież w okolicy *Jaruszyna*, *Strzelewo*, koło *Gogolina*, *Gonczewo*, *Strzelewo*, *Gorzyna*, *Samsieczna* i *Dąbrówki-nowej*. Dawniej głośnie były lasy *Łochowskie*, *Bydgoskie*, aż do lasów *Barcińskich* dochodzące.

Jest tu (w r. 1846) 20 parafii katolickich a 3 ewangelickie. Parafie katol. dyecezyi *Gniezn.* są: *Bydgoszcz*, *Solec*, *Dąbrowka-nowa*, *Makowarsk*, *Śleszyn*, *Wierzchocin* (filia *Samsieczno*, *Łońsk-wielki*), *dyecezyi Chełmińskiej*: *Koronowo*, *Fordon*, *Dubrszcz*, *Byszewo*, *Osielsk*, *Wtelno*, *Żołędowo* (fil. *Wudzyń*, *Włuki* i *św. Andrzeja* w *Koronowie*). Parafie ewangelickie: *Bydgoszcz*, *Koronowo*, *Fordon* (filie: *Langenau*, *Otorow*, *Soleckie* zamkowe *olendry*, *Dąbrowo-wielkie*, *Wodzynek*, *Gogolinka*, *Gogolin-wielki* i *Strzelece dolne*). Wykaz wsi ku końcowi dzieła umieszczony, obejmuje te tylko, które do *Kujaw* są zaliczane (równie jak i z pow. *Szubińskiego* i *Mogilnickiego*).

Większa część powiatu w obszerności mil kw. 21,4 wchodziła dawniej do województwa *Inowrocławskiego* (zatem do *Kujaw*), mniejsza (ze wsiami *Śleszyn*, *Samsieczno*, *Słupowo*, *Wierzchocin* *Królewski*, *Łońsk wielki* i *mały*, *Wiskitno*, *Dzidno*, *Łuczmin* i t. d. w obszerności mil kw. geogr. 6,7, należała do województwa *Gnieźnieńskiego*.

Nadmieniam tu, że jadąc od *Inowrocławia*, na *Tarkowo* do *Bydgoszczy*, za *karczmą Kaliska'mi* do *Tarkowa* należąca, jest przekop czy wawóz, za którym cią-

gnie się nizina ku Bydgoszczy. Przekop ten lud nazywa: *Kujawskie-wrota*, jakoby przy nim kończyły się właściwe Kujawy. Niektórzy atoli przeciągają nazwę Kujaw aż do samej Bydgoszczy, a nawet pod tytułem *niewłaściwych Kujaw*, nadają ją całemu Bydgoskiemu powiatowi.

Za Bydgoszczą kraj ma wszakże już wejrzenie pomorskie; mieszkają tu ku północy *Borowiacy*, podobnie jak i na południu Kujaw. Ku wschodowi ciągnie się się ziemia *Świecka*, ku zachodowi *Skrajna*.

Królestwo Polskie.

były Powiat Włocławski.

(obecnie: Powiaty Włocławski i Radziejewski.)

W czasopiśmie *Biblioteka Warszawska* z r. 1851 tom I, styczeń, jest artykuł:

Jeziora w Król. Polskiem p. Ludw. Wolskiego, str. 68 i 77. (Wiele wiadomości dotyczących się Gopła i jeziora Ślesiańskiego wziął autor z *Przyjac. Ludu* rok V. (1839, N. 50 i 51).

R z e k i.

Prócz Wisły, stanowiącej północną powiatu granicę, płyną tu i wpadają do niej:

1. *Osetnica* czyli *Skrawz*, biorąca początek z kilku punktów pow. Gostyńskiego, mianowicie: a) ze źródeł we wsi *Lanięta* formujących załamania pod *Gostyninem*, b) ze źródeł pod wsią *Jastrzębia*, c) ze źródeł pod wsią *Osiny* i *Sieraków*, d) z jeziora pod wsią *Lubieńsk*, która to odnoga ma oddzielne nazwisko *Stoki*; wszystkie te odnogi razem pod nazwą *Osetnicy* czyli *Skrwy* wpadają do Wisły niedaleko wsi *Brwilna*. Koryto piaszczyste.

2. *Zgłowiączka* wypływa z jezior pod wsiami: *Głuszyn*, *Orle* i *Chalno*, płynie pod wsią *Zgłowiączka*, *Lubrańcem*, załamuje się pod wsią *Sokołowem*, idzie pod *Brześć*, o pół mili dalej pod wsią *Wolica* przyjmuje wody z wielkich błot *Bachorza*, a za wsiami *Wieniec* i *Siedlinin*, łącząc się pod wsią *Mazury* z wodami pochodzącymi z wielkich błot czyli bagnisk *Rakutowskich*, wpada do Wisły pod wsią *Zazamcze* (przedmieściem *Włocławka*). Kryje się często w bagnach, łąkach i zaroślach. Koryto gliniaste z mułem. Łączą się z nią: a) *Kocięca* (z praw. brzegu) wypływająca z jeziora *Grojeckiego* i wpadająca do niej pod wsią *Zgłowiączka*. b) *Przedpolna* czyli *Djabelek* (z pr. brz.) wypływająca z jeziora *Lubieńskiego*, wpada niedaleko *Łągiewnik* do błot *Rakutowskich*, a do *Zgłowiączki* pod wsią *Przygrudnia*. c) *Ośla* (z lew. brz.) wychodząca z błot koło wsi *Ustronia*, dzieli się na dwie odnogi, z których jedna pod młynem *Ośla* wpada do Wisły, druga pod wsią *Łysek* v. *Lisek* do *Zgłowiączki*.

3. *Tarżyna*; struga ta bierze początek w pow. Inowrocławskim, płynie od *Przybranówka* do *Otoczyna*, gdzie wpada do Wisły, stanowiąc część granicy od *Pruss*.

J e z i o r a.

W powiecie *Włocławskim* dwie znajdujemy rzeczki, wpadające oddzielnymi korytami do Wisły: *Zgłowiączka* i *Tarżyna*. Pierwsza jakkolwiek mała, zlewem swym sięga daleko, bo aż za miastą *Kowal*, *Lubień*, *Chodecz*, *Przedecz*; dla tego więc prawie wszystkie jeziora jakie się tu znajdują, leżą albo nad nią samą, albo nad rzeczkami i strumieniami do niej zlewającymi się. W zlewaniu, kilka zaledwie i to małych znajdujemy jezior. Są też tu jeziora, których wody sączą się do *Gopła*.

Jeziora w zlewaniu Zgłowiączki. 1. Jezioro we wsi *Chotel* (pod *Izbią*), położone w miejscu wzgórzystym, leśnym, wśród gruntów urodzajnych, tudzież łąk błotnistych. Rozległe morgów $3\frac{1}{2}$, głębokie stóp 12. Ryby: szczupaki, okonie, leszcze i inny białoryb. Do jeziora tego wpływa struga idąca z pod *Chociszewa*, ta następnie opuszcza jezioro, a przepłynąwszy znaczną odległość, ginie nareszcie w jeziorze *Chalno*, a następnie w jeziorze *Orle*.

2. Jezioro we wsi *Wólka Komorowska*, rozległe morg 1, głębokie stóp 12. Z jednej strony las, z drugiej pole; otaczają je łąki i bagna zarosłe trzciną. Woda zielona, czysta. Ryby: szczupaki, leszcze, karasie.

3. Do jeziora tego odpływa woda z jeziora we wsi *Tymin*. Jezioro to położone na płaszczynie otwartej, otoczone łąkami a w części bagnami, rozległe jest morgów 8, głębokie stóp 30. Woda zielonawa, czysta, w części trzciną zarosła. Ryby: leszcze, karasie, szczupaki.

4. Jezioro we wsi *Świszewy*, w położeniu wzgórzystym, między borami, a z jednej strony ogrody. Rozległe morg 1, głębokie stóp 3. Woda koloru rudawego, smak kwaskowaty. Są tu tylko drobne rybki.

5. Jezioro we wsi *Kamieniec*, w miejscu wzgórzystym, otwartym; grunt nadbrzeżny przeważa gliniasty, chociaż są i piaski. Rozległe morg 1, głębokie stóp 17. Z ryb: szczupaki okunie, leszcze. Leży ono na strudze od jeziora w Chotelu płynącej, o której powyżej wspomnieliśmy.

6. Jezioro we wsi *Chalno*: z trzech stron wzgórze, a z czwartej bagno. Rozległość morgów 3, głębokość stóp 20. Woda czysta, nieco trzciną zarosła. Ryby: sumy, szczupaki, okunie, leszcze. Tu ginie struga powyżej wspomniona, a wypływająca ztąd woda przybiera nazwisko rzeczki Zgłowiączki. Ta płynie dalej około wsi Rybiny, Janiszewo, Zgłowiączka, Korzeszynek, miasta Lubranca, wsi Dobieszyn, Kazanie, Sokołów, Rządka-Woda, na Brześć, wsie: Falborz, Wolica, Konty, Wieniec, Siedlinin, Świeck, Lisek, pod wsią Zazamcze wpada do Wisły.

7. W samym zaraz początku wpływa do tej rzeki pod wsią Rybiny: strumień wychodzący z jezior: *Głuszyńskiego, Orzelskiego, Czarnockiego*. Te jeziora połączone z sobą, mają rozległości wlok 22 (morgów 660); głębokość średnia stóp 20. Leżą one pomiędzy wsiami: Dąbrówka, Czarnocice, Głuszynek, Miłachowo, Orle, młyn Zalasek, wieś Potołówek, Głuszyn. U początku jezior tych rozlega się płaszczyna, dalej za Głuszynem wzgórze, a pod wsią Orle lasy. W ogóle grunta nadbrzeżne urodzajne, nieco piaszczyste. Woda czysta, nad brzegami zarosła gęstą trzciną; zasilają ją źródła, w znacznej obfitości nad brzegami znajdujące się. Ryby: szczupaki, leszcze, liny, sumy, okunie i inne drobne ryby. Jeziora te leżą o stopę niżej od jeziora Chalno. Wpływające do tych jezior strugi, przerzuniają następne jeziora: Sadłużek, Bytoń, Wymysłowo i Świsze.

8. Jezioro *Sadłużek* rozległe morgów 8, głębokie stóp 24, leży w położeniu wzgórzystym, otwartym, wśród gruntów piaszczystych.

9. Jezioro *Bytoń* rozległe 1½ morga, głębokie stóp 10, leży wśród gruntów urodzajnych i łąk.

10. Jezioro *Wymysłów*, w położeniu wzgórzystym, wśród lasów, w gruntach piaszczystych, rozległe 1⅓ morga, głębokie stóp 6. We wszystkich tych jeziorach ryby: szczupaki, leszcze, liny; z dwóch pierwszych zaledwie na miejscowe potrzeby wystarczają.

11. Dalej do rzeczki Zgłowiączki wpływa rz. Kocięca biorąca początek z jeziora *Grojeckiego*. Jezioro to położone pod wsią od której otrzymuje nazwisko, wśród gór pod lasem, grunt nadbrzeżny urodzajny. Rozległe morg 1, głębokie stóp 108. Woda czysta, w niej szczupaki, leszcze, karasie i inne w małej ilości.

Struga *Chodecka*, wpadająca do Zgłowiączki poniżej miasta Lubranca, przerzyna następnie jeziora: *Chodeckie, Lubienieckie, Uklejnia, Choceń, Krukowo*.

12. Jezioro *Chodeckie*, rozciągające się od młyna Dudała, obok Kromszewic, Chodcza do Podgórze, rozległe jest morgów 8, głębokie stóp 30. Od Chodcza do Kromszewic okolica otwarta, górzysta; ze strony przeciwnej lasy. W ogóle grunta nadbrzeżne piaszczyste. Woda czysta; w niej ryby: szczupaki, liny, karasie, okunie, leszcze.

13. Jezioro we wsi *Lubieniec* rozległe morgów 2⅓, głębokie stóp 30; położone w miejscu wzgórzystym, leśnym, wśród gruntów urodzajnych, w części łąk i bagników. Ryby: szczupaki, okunie, leszcze.

14. Jezioro we wsi *Uklejnia*, rozległe morg 1, głębokie stóp 30. Położenie jak powyższego i ryby też same.

15. Jezioro we wsi *Choceń*, otoczone gruntami wsi Choceń, Chocenek, Borzymie, Borzymowice, Szczytno, Jarontowiczki; położone w miejscu nieco wzgórzystym, płaskim; otoczone łąkami i gruntami ornymi. Ma rozległości morgów 14, głębokości stóp 40. Ryby: szczupaki, okunie, leszcze, sumy, miętusy, płocie, liny, węgorze.

16. Jezioro we wsi *Krukowo*, położone w miejscu otwartym, na płaszczynie wśród gruntów urodzajnych, rozległe włok 2, głębokie stóp 100. Ryby, jak w powyższym.

17. Poniżej ujścia tej strugi znajdujemy nad rzeką Zgłowiączką jezioro *Świątkowo*, na gruntach miasta Brześćcia. Małe to jeziorko, otoczone błotami, rozległe $\frac{1}{2}$ morga, głębokie stóp 20, jest jednak nader rybne.

Rzeczka *Przedpolna* albo *Djabetek* przepływa przez jeziora: w Lubieniu, Rzewiewie, Klóbce i Kępie Szlacheckiej.

18. Jezioro *Lubińskie*, położone w miejscu otwartym, wzgórzystym: rozległe morgów $10\frac{1}{2}$, głębokie stóp 62. Grunt nadbrzeżny, częścią piaszczysty, częścią gliniasty, a w początku od wsi Narty błotnisty. Przyległe wsie są: Stempka, Czaple, Narty i folwark Lubień. Woda czysta, żywi szczupaki, leszcze, okunie.

19. 20. Jeziora we wsiach *Rzewewo* i *Kłóbka*, położone między górami, wśród gruntów piaszczystych, błotnistych, mają wodę słodką, w pierwszym koloru rudzianego, zarosła. Ryby: szczupaki, okunie, leszcze. Pierwsze jezioro rozległe $\frac{3}{4}$, drugie $\frac{1}{2}$ morga; głębokie od 7 do 12 stóp.

21. Jezioro we wsi *Kępka Szlachecka*, rozległe jest morg 1, głębokie stóp 24; położone w miejscu otwartym, wzgórzystym, wśród błot i trzęsawisk. Ryby: szczupaki i okunie.

22. Na zachód jeziora tego, znajdujemy jezioro w gminie *Lutoborz*; rozległe jest $\frac{1}{2}$ morga, głębokie 20—30 stóp. Położone w miejscu wzgórzystym, leśnym, grunt nadbrzeżny piaszczysty, a nawet i bagna. Nieco ryb.

Poniżej wsi *Lągiewniki* wpada do rzeczki *Przedpolnej* struga *Wiślanówka*. Ta powstaje ze zlania się różnych strumieni; z nich niektóre sięgają aż pod miasto Lubień. Wszystkie one wypływają z jezior we wsiach: Zawada, Trzebowo, Szewo, Kurowo, Gorzeń, Rakutowo.

23. 24. We wsi *Zawada* znajdujemy dwa jeziora: jedno rozległe $\frac{1}{2}$, drugie $\frac{3}{8}$ morga; pierwsze głębokie stóp 20, drugie 6. Leżą one obadwa w położeniu wzgórzystym, między borami; otaczają je piaski lub błota. Ryby: szczupaki, okunie, płotki.

25. Jezioro *Trzebowo*, rozległe morg 1, głębokie stóp 15; położenie płaskie, między borami.

26. Jezioro we wsi *Szewo*, położone na płaszczynie otwartej, wśród pastwisk i nieużytków; rozległe $\frac{2}{3}$ morga, głębokie stóp 18.

27. Jezioro we wsi *Kurowo*, rozległe morgów 5, głębokie stóp 20. Położenie wzgórzyste, otwarte; grunt orny i łąki.

28. Jezioro *Rakutowskie*, położone na płaszczynie w miejscu otwartym; otaczają je błota i trzęsawiska. Rozległe morgów 180, głębokie stóp 18. Woda czysta, zasilana znaczną ilością okolicznych źródeł; z większych strumyków cztery tu spływają. Ryby: karasie, sumy, leszcze, liny, okunie.

29—32. Powyżej jeziora tego znajdujemy małe jeziora w następujących wsiach: *Gorzeń*, *Skrzynki*, *Lubaty*, *Teleżna*, rozległe one: *Gorzeń* morgów $3\frac{1}{2}$, głęb. stóp 30. *Skrzynki* morg $1\frac{1}{2}$, głęb. st. 10; *Lubaty* morg 1, głęb. st. 12; *Teleżna* morg. 2, gł.; st. 36. To ostatnie jezioro leży nad samą prawie Wisłą; i do niej wpływa z niego mały strumień.

Nakoniec przy samem ujściu Zgłowiączki do Wisły, rozciąga się leśnictwo *Włocławek*, a w niem aż 14 jezior. Wszystko to jeziora mniej znaczne, prócz *Łąkiego*. Jeziora te są dość rybne (najrybniejsze *Łomne*), mianowicie:

33. <i>Gociąż</i>	rozległe morgów $2\frac{1}{2}$	głębokie stóp 30.
34. <i>Wikaryjskie</i>	„ „ 4	„ „ 42.
35. <i>Radziszyskie</i>	„ „ 2	„ „ 35.

36. Łąkie	rozległe morgów 14	głębokie stóp 30.
37. Wydoń	" "	$\frac{4}{5}$ " " 18.
38. Łomne	" "	$\frac{4}{5}$ " " 18.
39. Czarne	" "	$\frac{3}{5}$ " " 54.
40. Łąkie drugie	" "	$\frac{3}{5}$ " " 16.
41. Rybniew	" "	$\frac{1}{2}$ " " 16.
42. Jedwabne	" "	$\frac{1}{2}$ " " 6.
43. Chrabka	" "	12 " " 4.
44. Święte	" "	10 " " 2.
45. Czarne	" "	6 " " 21.
46. Wienieckie	" "	6 " " 6.

Jeziora: Gociąż, Wikaryjskie, Radzyszyńskie, Łąkie, Czarne i Jedwabno leżą w gruntach piaszczystych, Wydoń, Łomne, Rybnica w mokradłach; Chrabka, Święte i Wienieckie otoczone są bagnami. Ryby różne, w jednych szczupaki, liny, karasie, w innych nadto leszcze i okunie, a w innych mianowicie błotnistych, liny i karasie.

47. Jezioro leżące na gruntach miasta *Wrocławka*, rozległe jest morgów $5\frac{1}{4}$, głębokie stóp 22. Grunt nadbrzeżny piaszczysty, bagnisty; woda w niem błotnista, ma nieco karasi i szczupaków.

Za ujściem rzeki Zgłowiączki znajdujemy w okolicach Wisły następujące jeziora:

48. Jezioro *Niszczowy* rozległe $\frac{1}{2}$ morga, głębokie stóp 3. Leży ono na płaszczynie pod lasem, otoczone bagnami i trzęsawiskami, i ma drobne ryby.

49. Jezioro *Plebanka*, rozległe morgów 2, głębokie stóp 16. Leży ono na płaszczynie otwartej, wśród gruntów urodzajnych. Woda czysta, zwyczajna, nieco trzciną zarosła. Ryby: szczupaki, karasie, pstrągi, liny, leszcze.

50. Jezioro we wsi *Święte*, położone między górami pod lasem, wśród bagien i trzęsawisk. Rozległe $\frac{1}{2}$ morga, głębokie stóp 4.

51. Jezioro we wsi *Brzeźno*, na płaszczynie otwartej, wśród gruntów urodzajnych, rozległe morg 1 głębokie stóp 20. Ryby: szczupaki, karasie, okunie.

52. Jezioro we wsi *Bodzanówek*, na płaszczynie otwartej, wśród bagien i trzęsawisk, rozległe $\frac{1}{2}$ morga, głębokie stóp 7.

53. Jezioro we wsi *Nagórki*, na płaszczynie otwartej; rozległość $\frac{2}{3}$ morga, głębokość stóp 12. Rybne.

54. Jezioro we wsi *Dobre*, grunt nadbrzeżny częścią urodzajny, częścią bagnisty i trzęsawiska. Rozległość morg $1\frac{3}{4}$, głębokość stóp 14. Rybne.

Prócz tego mnóstwo pomniejszych jezior i stawów, np. we wsiach: Piolunowie, Bodzanowie i t. d.

Nad rzeką Tąrzyną lub w jej bliskości znajdujemy 3 jeziora, mianowicie:

55. Jezioro we wsi *Goszczewo*, w położeniu płaskim, otwartym, wśród gruntów urodzajnych; rozległe morgów 6, głębokie stóp 12. Ryby: szczupaki, karasie.

56. Jezioro na gruntach miasta *Służewo*, rozległe morgów 5, głębokie stóp 8. Szczupaki i karasie.

57. Jezioro we wsi *Słobku*, rozległe morgów 9, głębokie stóp 6. Grunt nadbrzeżny urodzajny, z trzech stron płaszczyna otwarta, czwarta lesista. Ryby: karpie.

Powyżej wszystkich jezior powiatu tego, znajdujemy kilka położonych między miastami: Przedecz i Brdów, a mających komunikację z Gopłem. Jakoż struga wypływająca z jeziora Przedecckiego, przepływa następnie przez jeziora: Korzecznik, Modzerowo, Brdów, zabiera z sobą dalej wodę płynącą od jeziora Lubotyńskiego i następnie dopiero ginie w Goplu. Wymienionych jezior opis jest następujący:

58. Jezioro *Przedeckie* otoczone gruntami wsi: Jarowo, Katarzyk i Rybno, ma rozległości morgów 7, głębokości stóp 30. Grunta nadbrzeżne w części orne, w części łąki. Położenie w ogóle jest płaskie, otwarte. Woda błotnista, zielonawa, odoru nieprzyjemnego. Ryby: szczupaki, karasie.

59. Jezioro we wsi *Korzecznik*, rozległe $\frac{1}{2}$ morga, głębokie stóp 16; w położeniu wznagłym, grunt nadbrzeżny piaszczysty, częścią bagnisty. Woda czysta, zarosła trzciną. Ryby: szczupaki, okunie, leszcze.

60. Jezioro we wsi *Modzerowo*, otoczone gruntami wsi Psary, Długie i Śmielnik, rozległe morgów 9, głębokie stóp 30. Od strony wsi Psary i Długie miejsce otwarte, wzniesione, dalej lasy. Otaczają jezioro łąki bagniste.

61. Jezioro *Brdowskie*, położone o 2 stopy niżej od poprzedzającego, otoczone jest gruntami częścią piaszczystymi, częścią gliniastymi, pod Świętosławicami zaś błota. Rozległość jeziora morgów 6, głębokość stóp 18. Ryby: szczupaki, okunie, leszcze.

62. Jezioro *Lubotyńskie*, rozległe morg. $8\frac{1}{2}$, głębokie stóp 80. Od Lubotyńia położenie okolic jest otwarte, naprzeciw lesiste. Jezioro otaczają łąki i grunta orne. Woda czysta. Ryby: szczupaki, okunie, liny, leszcze. Obudwu jezior tych spód zawalony drzewem.

63. Powyżej strugi na której leżą wymienione tu jeziora, znajduje się jeziorko we wsi *Zakrzówek*. Położone jest w miejscu wzniesionem, w połowie leśnym; grunt nadbrzeżny piaszczysty. Rozległe morg 1, głębokie stóp 50. Drobne ryby. Do jeziora tego wpływa od północy mała struga.

Jeziora w b. powiecie Konińskim.

(Zamieszczone tu jako dalszy ciąg jezior Kujawskich od południa.)

Za temi wszystkimi jeziorami, w punkcie gdzie się schodzą granice powiatów: wrocławskiego i konińskiego, tudzież W. Ks. Poznańskiego, znajdujemy jezioro *Gopło*. Na południe jego w powiecie Konińskim, od strony zachodniej leżą jeziora: *Wilczyńskie*, *Marszewskie*, *Budziślawskie*, *Powidzkie*, wszystkie na linii oddzielającej powiat Koniński od W. Ks. Poznańskiego: na wschód zaś tych jezior leżą: *Melno*, *Sleszyńskie*, *Ostrowite*, *Głodowskie*, a jeszcze dalej na wschód *Lubstowskie*.

Poznajmy najprzód pojedynczo wszystkie tu wymienione jeziora jedynie tylko pod względem czysto opisowym, a potem przystąpmy do ogólnego ich rozważenia.

64. Jezioro *Wilczyńskie*, położone pod miastem Wilczynem w okręgu Pызdrskim, stanowi granicę powiatu Konińskiego od W. Ks. Poznańskiego; długie jest wiorst 8, szerokie w średnim przecięciu sążni 180.

65. Jezioro *Marszewskie*, ma długości wiorst $4\frac{1}{4}$, szerokości sążni 185.

66. Jezioro *Budziślawskie*, długie wiorst $4\frac{1}{4}$, szerokie sążni 308 sążni.

67. Jezioro *Powidzkie*, długie wiorst 12; przez połowę swęj długości szerokie jest na 600, przez drugą połowę na 300 sążni. Brzegami swemi dotyka gruntów wsi *Giwartowo* i *Kuszewo*. Obfituje w sumy, leszcze, szczupaki, okunie, płotki, kielbiki, stynki.

Wszystkie te cztery jeziora mają spadek i odpływ do rzeki Warty przez rzeczkę *Meszna*, wpadającą do Warty pod wsią *Policzno*. Żadna żegluga nie odbywa się na nich.

68. Jezioro *Gopło* jest przeszło 4 mile długie, a w środku przeszło $\frac{1}{2}$ mili szerokie (w Król. Polsk. ma ono przeszło 700 morg. powierzchni, w W. Ks. Pozn. około 1800 morg. powierzchni). Na granicy b. powiatów Konińskiego i Wrocławskiego jest go mil blisko 2, reszta większa w W. Ks. Pozn. (pow. Inowrocławskim). Ma ono wiele zatok i zakrętów, kilka wysepek i kilka półwyspów. Z wysepek czyli kęp najobszerniejsze są: *Sięganowo* pod wsią *Luszczewem* (gdzie miała być pasieka *Piasta*), i *Potrzymiechy*; bogate one w łąki i piękne siano; między półwyspami największy jest *Ostrówek* (cały w pow. Inowr.), na którym wieś tegoż nazwiska. Na północnym krańcu *Ostrówka*, w miejscu gdzie jest zatoka *Baba*, przy wsi *Kicko* (z wschodn. brzegu) największą, bo pół-milową, ma jezioro szerokość. Brzegi jeziora są płaskie, równe, nagie, огоłocone całkiem z drzew i lasów, ale za to gęsto obsiane wsiami. Po zachodniej stronie leżą: *Warzymowo*, *Luszczewo*, *Borowna*, *Rzeszynek*, *Koćcieszki*, *Siemonki*, *Lachmirowice*, *Gizewice*, *Mnich*, *Łagiewniki*; dalej na północnym niemal krańcu *Kruszwica*; przy wyjściu *Noteci* nad *Małym-Gopłem* wieś *Szarlej*. Po wschodniej stronie: *Gocanów*, *Tarnówek*, *Kicko*, *Ostrowo*, *Ostrówek*,

Popowo, Złotowo, Mietlica; dalej Połajewo, Połajewek, Rzepisko, Kaczowarty, Wywoźna, Broniszewo, a na drugim, południowym końcu Gopła wieś Noc (Notec) w pobliżu Warzymowa. Woda głęboka na sążni 16, tém osobiwa, że kolor swój zmienia raz po raz, zwłaszcza tam, gdzie strumień Noteci zwolna i poważnie płynie. Wśród niej poniekąd (bo w zwięźniu łożyska wód) sterczy stara wieża zamku Krusawickiego, miejsce bajecznej śmierci Popiela. We folwarku *Tarnówka* (dawniej Tarnowo wielkie) jest karczma Lawy. Tu Gopło mając miałkie zabrzegi, ma zdrową wodę do letnich kąpiei; są tu żalki z popielnicami. We wsi *Gocanowo* jest kopiec a raczej ołtarz pogański; na wierzchu widzimy glinę i ziemię zlaną jak lawa gruba, zapewne od ostatniego palenia ognia. Jak mniemają (ob. Ser. III, str. 37—38). Berwiński wspomina o *Goplankach*, istotach wodnych fantastycznych, w mniemaniu ludu, mieszkających w toniach jeziora.

Okolice przyległe i wody pokrewne przyciągają oko widza i sprzyjają malowniczym opisom. Okolice te hojnie usposobione w płody natury, ożywione są pracą i przemysłem ludzkim. Dalej, i znacznie dalej rozciąga się miasto Radziejów. Zbudowane na wzgórzu panuje nad całą równiną, upstrzoną złotymi łanami pszenicy i zieleniejącymi się łąkami. Swobodnie ze wzgórza tego oko buja po całej okolicy. Widać naokoło mnóstwo wsi, trzy czy cztery kościołki parafialne, a na lewej ręce Gopło, które jak modra wstęga, przepasuje żyzne pola. Smugi dolin zlewających opodal zgromadzone wody; Notec tak urocza i tyle pięknych, szczególnieć koło Narkła przedstawiająca widoków; w pełni są w stanie podróżnika zachwycić. Notec, z powodu wylewów, niektórzy nazwali Nilem polskim, a brzegi polską Szawajcaryą. Dużo ta rzeczka ma podobieństwa z Obrą, a mianowicie więcej korzyści, bo połączona z Wisłą trzymilowym kanałem Bydgoskim, jest spławną.

Dalszy niejako ciąg Gopła stanowią jeziora Melno i Śleszyńskie, które się przelewa aż ku Warcie poniżej Konina, pod Morzysławiem.

69. Wody jeziora *Śleszyńskiego* v. *Śleszińskiego* poczynają się o pół mili od miasta Śleszyna w lesie do tego miasta należącym. Dalej rozlewają się one w kształcie kotwicy: prawe ramie zachodzi pod Biniszew, wieś pamiętną męczeństwem 5 braci Polaków r. 1005, gdzie na wysokości górze, *Sowią* zwaną, jest opuszczone klasztor księży Kamedułów; lewe zaś kończy się za *Licheniem*, niegdyś miasteczkiem, dziś wioską lichą. Brzegi, osobliwie w początku ma wysokie, co wśród lasu i przy modrym kolorze wód, piękny sprawia widok. Wszędzie tu czyste piaski. Długość jeziora od północy na południe wynosi milę całą, a od zachodu na wschód blisko 2 mile (jez. Śleszyńskie ze wszystkimi swymi częściami obejmuje morgów 977). Jezioro Śleszyńskie stanowi jedną całość, lecz z powodu przerw nieznacznych jakie istnieją, wodom jego nadają odmienne nazwiska. I tak, poczynając z góry około miasta Śleszyna, część tę nazywają a) jeziorem *Śleszyńskim*; poniżej około Mikorzyna b) *Mikorzyskim*; pod Łęzynom c) *Łęzyskim*; na zachód: d) *Biniszewskie*, e) *Pątnowskie*, f) *Gostawickie*; na wschód d) *Licheńskie*.

Bór Śleszyński, leżący przy początku jeziora, pełen jest zarośli, gąszczów, wądołów i kryjówek, służących za schronienie czarnemu zwierzowi i złoczyncom. Nie należy on przecież do miasta Śleszyna; niektórzy nazywają tę część boru i śleszyńskiego jeziora: *Przewółki* v. *Przewółki*. Od niepamiętnych czasów słyną te miejsca z częstych rozbojów; urosło stąd przysłowie, w odleglejszych nawet okolicach używane: *Będziesz zbijał na boru śleszyńskim!* — stosuje się szczególnie do synów (chłopców) niegodziwych. Podobne przysłowie słyzałem w Sandomierskiem, gdzie ludzi złej wiary zowią: *zbił świętokrzyski* — ale na Św. Krzyżu z tradycyi tylko słycać o rozbojnikach dawnych; bory zaś śleszyńskie dziś jeszcze (1838) przechowują zbrodniarzy. Co rok zakładają w nich oblawy, co rok uchwycać lub ubija kogo. Część jego nazwana *Czarny Bór* przeraża ponurością swoją. Ogronne, odwieczne sosny, jako olbrzymy puszcz strzelające do chmur, zaciemniają niebo czarnymi koronami. Wicher szumi po ich wierzchołkach, ale spodem cisza nieprzerwana i głucha. Żadna paproć, żadna trawka się nie ruszy, chyba że gad zjadliwy prześliznie się pod niemi. Nie usłyszysz tu nawet śpiewu ptaka, żegnającego dzień zachodzący; tylko jastrząb drapieżny albo sowa łązna przestraszy swym łopotem, kiedy się nagle porwie i siwe skrzydła rozpiery na wiatrach. Czasem zachrzęszczą chrusty i zachrapoczą szuwary; to zwierz dziki pomknął z łązyska i uchodzi na głębsze komysze. Między ludem tu-tęjszym krąży pełno powieści o Garczyńskim, rozbojniku za Władysława Łokietka.

Widziałem miejsce gdzie miał swój zamek obronny; w lesie między górami, w parowie, jest wzgórze potrójną fossą obwiedzione w koło, na przodzie wyniesiona paprapeta (nadwałek) przytyka do tej części ślesiańskiego jeziora, które *Przywóbkami* zowią. Kopiąc na łokcie głęboko, znajduje się gruz i żuźle. Są tu przócz tego inne jeszcze podania o Kosiańskim z czasów Konfederacyi Barskiej.

Cały zabrzeg jeziora naprzeciw Mikorzyna zaludniony jest licznemi i rozkoszneni osadami. Począwszy od miasta Śleszyna ciągną się schładne wioski aż do Wąsosz, gdzie widać na wysokim pagórku kościół św. Krzyża cudami słynący. Głębokość wody dochodzi 16—20 sążni, i tém jest niebezpieczniejsza, że brzegi strome i przykre, zaledwie kilka kroków mają mielizny. Wśród wody leży mała wysepka; podobno to jest miejsce, gdzie dawniej przed r. 1416 leżała wieś Lubomyśl, a na wzniesioném śród niej miejscu świetniał zamek wspaniały. Zamku tego wszakże, wsi i ludzi którzy je zamieszkiwali, napróżno już dziś szukać. Podanie mówi że o północy słyszeć się daje tentent podkowy po lesie, z którego jeździec wypada, ku najwyższemu brzegowi konia *białego* zapęda, spina go srebrną ostrogą i skacze w przepaść bezdenną. Wyspa sitowiem gęstym porośla, na niej wierzb kilka płaczących, letnie mieszkanie słowika; głos jego pieszczotliwy miesza się z szumem jeziora, a odbity o brzeg wysoki, zda się wynurzać jakieś skargi i żale. *)

Z wybrzeża jeziora tego, *Białém* zwanego, piękny rozwija się widok na kościół św. Barbary, patronki tonących, zbudowany na przyległym pagórku. Czerwony dach jego i białe ściany cudnie odbijają się przy sinych i ciemnych wodach jeziora, w różne rozlewy stoczonego, ginących z jednej strony w błękitie widnokregu, z drugiej w zieloności łąk gołańskich. Na prawo rysują się w obłokach zamglone pagórki *Brzeźna*, gdzie jest łom kamienia ciosowego. Stojąc na krańdźci *białego brzegu*, widzisz przy nagłej jego stromości, jedne drzewa pod pod sobą, drugie zaś nad sobą zdają się spadać do jeziora i ostrzegać o zgubném miejscu jeźdźca na białym koniu. Wiśść głosi, jakoby szczególny wpływ wywierały na tych, co pod ich konarami zasną znużeni.

Postępując od *Pątnowa* do *Goślawic* groblą, gdzie most na odnodze jeziora Śleszyskiego, skoro zwrócimy oczy na prawo, niepodobna nieuczyn powabu tej okolicy. Ogromna przestrzeń wód wokoło otoczona starym poważnym lasem, gdzie-gdzie poprzerzynana smugami łąk i bielejącemi się drogami; wprost z po za jeziora wyglądające dwie wieże Biniszewskiego kościółka, a po lewej stronie porządne z czerwonymi dachami zabudowania w Goślawicach: wszystko to jakoś harmonizując z sobą, szczerze zająć potrafi podróżnego.

Naprzeciw Mikorzyna, w *Wąsoszach*, przy kościele św. Krzyża, znajduje się najgłębsza toń jeziora. Wynosi ona przeszło 30 sążni. Zwykle też lody najprędzej pękają w tém miejscu, a pękawszy, tak silnie ścierają się z sobą, jakąś tajemniczą siłą przyciągane, że formują skały kryształowe, tysiącem promieni błyszczące, najrozmaitszą grą kolorów drgające w słońcu. Cudny to widok! Latem wody jeziora tak są czyste, zwłaszcza na głębini, że nieledwie dna dojrzećby można; w niektórych znown miejscach naśladowują całkiem kolor wód morskich, również ich wzburzenie i opadanie. W czasie takiego wzburzenia, czółna są w niebezpieczeństwie; większe nawet łódzie potrzebują ręki doświadczonego sternika.

I to jezioro ma swoje krajobrazy. Zaraz np. z gaju *Krzyżki* albo *Ostrowa* można się w lecie przypatrzeć kąpielom jeleni. Z wysokich brzegów skaczą one gwałtownie stadami w głębią jeziora, a podniosłszy rogi rosochate, pływają ręczo, podobne morskim potworom, a łanie uważaćby można za smukłe syreny. Lecz to samo jezioro służąc im za ochłodę w lecie, staje się w zimie ich zgubą; wilki bowiem napędzają je w tej porze na gołe lody, gdzie ślizgając się, padają ofiarą podstępny tego drapieżnego nieprzyjaciela.

*) Z przyczyny stromych brzegów jeziora, częste się tu wydarzają zatonięcia; lud sobie potworzył mnóstwo powieści o *Topielcach*. Między innemi opowiadał pewien czcigodny obywatel, iż w r. 1816 przy blasku księżycy widział zjawisko szczególne. Nad jedną tonią około św. Jana, a zatem ponad wodą, postrzegac się daly cienie wyraźne, które obracając baby, prowadząc ochle, wyciągały niewód. Przelektony, nie mógł doczekać końca i zaciąwszy konie, uciekł;—a opowiadając to zdarzenie nazajutrz, świadczył się prawdą, Bogiem i furmanem swoim, że ani słowa nie zmyśla.

Na jeziorze Śleszyńskim jest też i wyspa, która świeżo dostała nazwisko *Isabella* (*Isolabella*), od imienia właścicielki.

Jezioro to przelewa się, jakśmy już powyżej rzekli, do Warty, za pośrednictwem kanału, Morzysławskim zwanego. Kanał ten długi na wiorst $7\frac{1}{2}$ jest w dobrym stanie utrzymywany.

Wzajemnie też i do jeziora spływają różne wody, mianowicie strumienie: jeden płynący z pod Wilczyna i Marszewa, drugi z pod Gogolina, trzeci z pod Sławoszewa. Wszystkie one łącząc się powyżej Pątnowa, wpadają następnie do części jeziora, nazwanej Pątnowskim jeziorem.

Strumyk pierwszy przepływa przez: 70) jezioro położone pod wsiami *Ostrowite* i *Isdebn*. Jezioro to długie jest wiorst 3, szerokie 250 sążni.

71. Poniżej jeziora tego, na wschód Biniszewa, znajduje się jezioro *Głodowskie*, długie wiorst 2, szerokie 250 sążni.

72. Jezioro *Lubstowskie* leżące na zupełnie osobnej drodze od Gopła do Warty, osobną także ma dolinę, którą dziś wylewa swoje wody na jedną i na drugą stronę. Jest ono długie 3 wiorsty, szerokie 200 sążni. Dolina jego poczynając się od Gopła ze strony wschodniej, przy młynie noteckim, przytyka nieprzerwanym smugiem do rzeki Warty pod Wólką albo Grójcem. Dolina ta na 3 mile długa, po większej części podsączana wodami, wystawia pasmo błot i strug zarosłych kępami. Choć jezioro Lubstowskie nierównie niżej jest położone od Śleszyńskiego i Gosławickiego, jednak podobnie jak to ostatnie znajduje się na samym punkcie przewagi między Wartą i Gopłem. Na dwie te przeciwne strony ulowne jego wody, nie mając porządnego łoża, rozciągają się po całej przyległej równinie.

Po takim szczegółowym poznaniu wymienionych jezior, spojrzymy teraz na ich wzajemne względem siebie położenie, i zobaczymy czy one zawsze takimi były, jakimi je dziś znajdujemy.

Długosz opisując Gopło, naznacza początek jego w końcu południowym przy źródłach Noteci (Noteczy), leżących pod miasteczkiem, a dziś wioską Notec (Noć). W drugim końcu północnym pod zamkiem Szarleje, wedle niego, wyrzała się znowu Notec. W końcu południowym między Wartą i Gopłem dwa tylko wymienia jeziora: Śleszyńskie i Lubstowskie. Z pierwszego wylewała się rzeka Goplenica do Warty pod Morzysławiem. Długość naznacza mu ten autor mil 5; początek pod górą Przewłoki.

Dziś zupełnie inny stan tych jezior widzimy. Dziś jezioro Gopło przy wsi Noteci, nie jest zaraz ogromne, jak pisał o nim Długosz; nie ciągnie się ono na północ pod zamek Szarleje, ale kończy się pod Kobylnikami za Kruszwicą; tu rozciągają się błota Bachorze, a dopiero o ćwierć mili długości poczyna się jezioro Szarlejskie, które się ciągnie na pół mili aż do Łojowa. Dziś nie znajdujemy już owej spławnej rzeki Goplenicy; zaledwie ślad tylko jej koryta wynaleziono w strudze błotnistej. Rozważanie tych okolic przekonało, że wody jeziora Śleszyńskiego mają około trzech stóp większy spadek na Gopło, aniżeli na Wartę; że największy punkt pomiędzy temi jeziorami jest w końcu jeziora Gosławickiego, w tém właśnie miejscu, gdzie przedtem wyrzała się Goplenica ku Morzysławiu, a wysokość jego nad powierzchnia Gopła wynosi dziś do stóp 11.

Wszystko to dowodzi, że przez jakieś ułatwienie odpływu, wody jeziora Śleszyńskiego udały się do Gopła, a z temi dalej spłynęły. Handel, jaki prowadzony był po tych jeziorach, jest faktem historycznym, a jakżeby mógł być prowadzony, gdyby ich stan był taki jak obecny. Jakżeby Długosz nazywał Goplenicę rzeką spławną, gdyby ona wtedy była taką, jaką była za naszych czasów przed wykopaniem kanału Morzysławskiego, to jest małą strugą błotnistą.

Wody jeziora Śleszyńskiego stały więc niegdyś daleko wyżej; później opadły, odkryły te przerwy, przedziały, na których dzisiaj tyle grobli i mostów widzimy, a które rozgraniczywszy wody Ślesina wąskimi przesmykami, utworzyły pięć rozmaitych jezior.

O zmianie stanu wód tych jezior, znajdujemy dowody w dokumentach granicznych, równie jak w podaniach gminnych. Jest ślad w Gosławicach, że tam gdzie się dziś najszerszej woda rozlewa, była wieś i grunta plebańskie. Z zamku wybudowanego przez Bolesława Chrobrego, a po wydarzonej pogorzezi zamienionego na browar, widać że dawniej tylną bramą był wyjazd na drogę, która prosto do Koina prowadziła. Dziś podchodzi woda z tej strony pod sam zamek i płocze próg bramy, a z jeziora pokazuje się letnią porą przy niskiej wodzie figura ś. Jana, stojąca zapewne nad dawną drogą. *)

Jawniejszy jeszcze dowód owej zmiany stanu wód znajdujemy w Mikorzynie. Wieś tę założoną dopiero około r. 1416, według miejscowego dokumentu, przez Klarę Mikorzyńską, oblewa pierwotne jezioro Śleszyn w postaci wielkiej rzeki, ujętej między wysokimi brzegami, które jeśli się niekiedy pochyliły, to jedynie tylko dla utworzenia żyznych łąk i nizin. Tutaj to pokazują w niewielkiej odległości od Śleszyna początek grobli, którą się niegdyś jeździło od tego miasta do *Lichenia*; dzisiaj zaś ginie ona w głębokości jeziora, najwyższego w tym miejscu. Tam, gdzie teraz jezioro Mikorzyńskie, leżała przed r. 1416 wieś Lubomyśl; dziś, jakeśmy powyżej wspomnieli, ujrzyć tylko można małą wysepkę, zapewne najwyższy punkt tej wsi, na którym istniał wspaniały zamek (ob. str. 297).

Otóż więc zmiana łożyska wód tych i opadnięcie jezior Śleszyńskiego i Gopła jest faktem dowiedzionym. Pojmujemy więc, że w dawnych czasach, przy dawnym stanie wód, spław po jeziorach tych od Warty do Wisły mógł się odbywać. Opadnięcie wód, a z nimi przerwanie spławu, przerwanie handlu w tych stronach, sprawiło upadek całej tej okolicy. Upadła Kruszwica, **) niemasz miast Noci i Lichenia, znikły ludne wieś nad jeziorem Śleszyńskim i nad Goplenicą położone, jako to: Kępa, Kępka, Przeclaw, Blizno i Blizienko, chociaż dobroć i żyzność gruntu zdawały się trwałość ich zapowiadać.

Rząd pruski przyzwyczajony korzystać z tego wszystkiego, w czem natura uprzęda potrzeby i życzenia ludzkie, rząd ten mając w posiadaniu tę część kraju, szukał w położeniu Gopła tych samych pożytków, jakie tam przed wiekami zbierali Polacy. Łatwość odnowienia dawnych jego związków z Wartą i Wisłą, ukazała mu szeroką drogę handlową tak do morza, jako też do wszystkich zarazem innych prowincyj. Za jej otworzeniem nietylko hojnie uposażone okolice tego jeziora, ale też odległe Poznań, Kalisz, Sieradz i inne miasta, mogłyby bez trudności i z małym kosztem wysyłać swoje dostaki na Wisłę do Warszawy, Torunia, Gdańska i dalej, a z tamtąd sprowadzać te, których im brakuje.

Po rozpoznaniu całego położenia nietylko się przeświadczone, że otworzenie żeglugi przez Gopło, mało wymagało kosztów, ale nadto, że we względach ekonomicznych niezmiernie obciewało pożytki. Od Warty pod Koninem dwie znalaziono niziny, dogodnie do poprowadzenia kanału; jedne od Morzysławia wzdłuż zaginionego koryta niegdyś Goplenicy przez jeziora Gosławickie, Śleszyńskie i Melno; a drugą od Grójca albo Wólki przez Lubstowo, Wierzehlin i młyn notecki.

*) Lud utrzymuje, że jakiś szlachcic Kadzidłowski, dziedzic Gosławic, człowiek złośliwy, jawngreszany, przewrotny, okrutnie obszedł się z miejscowym proboszczem. Za to go pan Bóg potopem ukarał, deszczem 14-dniowym wszystkie jego posiadłości zalał, a on sam biedak do dziś dnia pokutuje, tulając się i tłukąc co noc po lesie. Z archiwum kościelnego w Kazimierzu doczytać się wszakże można, że ów Kadzidłowski był na swój wiek wielce uczonym i światłym; jasno widział niejedno złe w Kraju, pragnął zmian szczególniej w religii, przeto też ustawicznie dął koty z księdzem, który go ludowi obmierził.

**) Długosz wprowadził inną podaje przyczynę upadku tego miasta. Najprzód mówi, iż zbrodnia Popieła i pamiętna kara za nią, znieuawidziły to miejsce mieszakańcom; opuszczali je przeto powoli, idąc w ślad nowo obranego Piasta, który się przeniósł do Gąleźna. Główniejszy powód przytacza: Kiedy Zbigniew wiarołomny, uratowany się z Wrocławia ucieczką, wszedł zdradą z niedobitkami do Kruszwicy, obronnej nadówczas; Pomorzanie posilkujący go, stali rozłożeni przed miastem. Z nieobaczka wpadł im na kark król Krzywousty i dzielnym atakiem napędził wszystkich w jezioro; miasto opierające się na łup wydał żołnierzom, zalogę w pień wyciął, brata nieprawego wziął w niewolę, miasto spalił i zburzył. Od tej chwili nigdy się już podnieść nie mogło. Gniew i zemsta królewska, były po części sprawiedliwe, a kłęska Kruszwicy okropna!—Od morderstwa trupów, które powrzucono w Gopło, miasty się wody jego zapeści, a ryby zatrute posnąć; odtąd połów ich nigdy już nie był tak obfity jak pierwsi. O tym zstraciu powiadał mi (mówi Berwiński) jeszcze w roku saszłym rybak miejscowy.

Jak jedna tak druga, przy trzech śluzach nie tylko zapewniała dostatek wody na spławianie statków noszących od 360—400 korecy zboża, ale nadto z jednej strony miała ułatwić po drodze osuszenie rozległych zatopów, a z drugiej otworzyć odbył niezmiernym lasom, które tam dotąd rosły i fruchniały bez użytku. Strugi rozciągające się na milę od Morzysławia do Gosławic, a ztamtąd dalej te, które leżą pomiędzy jeziorami aż do Gopła, wszystkieby za wykopaniem tu kanału osuszyły się na żyzne łąki, a otzległe puszcze Lubstowskie, Sleszyfiskie i inne, mogłyby dostarczać najpiękniejszego drzewa do Gdańska, Szczecina i morza.

Koszta na wykopanie tego kanału od Wardy do jeziora Gosławickiego na milę długości, wyrachowano do 12,000 talarów; dalej wyprowadzenie drugiego kanału od jeziora Sleszyfiskiego do Melna, miało kosztować do 17,000 talarów, a trzeciego od Melna aż do samego Gopła, do 3,000 talarów. Wydatki na każdą z uprojektowanych śluz rachowano od 3 do 4,000 talarów. Dodawszy do tego wszystkie koszta na dyety, bonifikacye, mosty, groble, drzewo, statki i t. d., cała suma wydatków na połączenie w tém miejscu Warty z Gopłem, miała wynosić ogółem 130,000 talarów

Druga nizina zdolna do połączenia wspomnianych dwóch spławów od Wólki przez Lubstowo i młyn notecki, w tém ustępowała pierwszej, że niemając jezior, wymagała na wykopanie trzy mile długiego kanału, do 30,000 talarów więcej wydatków. Z tém wszystkiém ta przewyżka kosztów z innej strony mogłaby się tu nagrodzić; kanał w tém miejscu otwierając równie wielki spław dla przyległych lasów, więcej jeszcze po drodze mógł osuszyć gruntów i łąk, aniżeli pierwszy.

Rząd pruski, zawsze wierny przyjętemu prawidłom oszczędności, dał pierwszeństwo uprojektowanemu kanałowi od Morzysławia, częścią dla mniejszych kosztów, częścią téż, że pośrednio leżące jeziora w tej linii, obszerniejsze żegludze otwierały pole. Do skutecznienia tego dzieła, trzeba jednak było wprzód osuszyć wszystkie strugi, przez które kanał miał być następnie poprowadzony. Tym końcem wykopano w r. 1796 rów od jeziora Gosławickiego aż do Warty na 5 stóp głęboki, szeroki na dnie 3 a u wierzchu 12 stóp. Ten ciągnąc się na milę długości, nie kosztował więcej jak 1,387 talarów. Pożytki jakie się zaraz z tego rowu pokazały, stokrotnie nagrodziły wszelkie prace i koszta wyłożone. Za jego bowiem pomocą nie tylko przyległe strugi osuszonemi zostały, ale nadto, czego się z początku mniej spodziewano, otworzył się tam wygodny spław do Warty na drzewo i małe statki. W następującym zaraz roku przylegli właściciele zaczęli ze swych lasów i innych źródeł zbierać dochody, o jakich przedtem nie marzyli nawet.

Tak przez samo Gopło, jako téż przez te jeziora pośrednie, żegluga odbywać się miała częścią za pomocą żagli, częścią za pomocą wiosel lub holowania. O dostatku wód potrzebnych i o sposobności wszystkich tych jezior do spławu, wcale nie powątpiewano: nad tém tylko namyślano się jeszcze, czyli w północnym koficu miano urządzić żeglugę wzdłuż koryta Noteci aż do Nakła i kanału Bydgoskiego, czyli téż bliższą drogę od Labiszyna, przez kanał zasiłkowy do tamtego, czyli narzeszcie od Kruszwicy przez półczwartęj mili do rzeczki Błociszówki, a ztamtąd do Brdy, nie dotykając powyższych dwóch kanałów. Dla odłożonego nadal projektu, pytania te rozwiązane nie zostały; z tém wszystkiém każdą z wymienionych dróg uznano za zdatną do połączenia Gopła z Wisłą, i każda, prócz innych pożytków, ułatwiała przyległym okolicom odkrycie nowych źródeł dochodów.

Wszakże koryto Noteci zasługiwało na pierwszeństwo.

Autor pisma o rzekach i spławach krajowych Księstwa Warszawskiego (Surowiecki), z którego wyjęliśmy niektóre szczegóły tyżące się samych jezior, o których tu mowa, i ich połączenia, przedstawia dalej stan rzeki Noteci, korzyści z jej uszlawnienia i środki, jakimi do tego celu dojść miano.

Wszystko to pozostało tylko w projektach, a wykonano dotąd tylko kanał Morzysławski.

W r. 1858 wszakże, rząd pruski ułożył się w Kruszwicy i Barcinie z obywatelami o osuszenie okolic rzeki Noteci i przyległych jej puszczy błotnistych, i zamienienie ich z nieużytków na korzystne łąki, pastwiska i grunta, do czego przyczynić się ma w części rząd, w części obywatela.

W projekcie powiedziano (to co już w części na str. 287 umieściliśmy) że: „Mała rzeka Noteć pod wsią Noć, pomiędzy Ślesinem a Sompolnem biorąc początek, wpada wązkim korytem do Gopla, które wzdłuż przepływając, bieży przez błotnistą puszcę zwaną Bachorza, łącząc się z małą rzeką Montwy; przepływa jeziora: Węgierskie, Kołudzie, Małe-Gopło, Mielnickie, Sadłogoskie i Pakoskie, pod m. Barcinem wpada w jezioro Pturskie i płynąc wązkim korytem pod m. Łabiszynem, Rynarzewem i Naklę, wpada do rz. Warty pod Landsbergiem. Rzeka Noteć od Nakła do Landsberga dawno już spławna; od niej pod Bydgoszczem jest wybity kanał do rz. Brdy, która wpada pod Kolonią niemiecką Dajez-Fordon do Wisły. Oczyszczenie brzegów od Nakła aż do granic Królestwa Polskiego i dalej, połączy Gopło z Wisłą, Wartą i Odrą za pomocą żeglugi parowej.“

NAZWY

miast, wsi, osad i folwarków.

Królestwo Polskie.

były Powiat Włocławski.

(obecnie: Powiaty Włocławski i Radziejewski.)

Adolfin folwark (Byczyna).	Bielno v. Bielino (Kłóbka).
Alexandrowo (Wieniec).	Biernatki hol. (Lubran. Chod.).
Alexandrów stacya (Służewo).	Bierzyn (Boniewo).
Arciszewo folw. (Boniewo).	Bilno v. Bielno (Byczyna).
Arkuszewo (Przedecz).	Biesiekierz folw. (Koneck).
Babiak (Mąkolno).	Biskupia cegielnia (Włocławek).
Bachorka v. Gąsiorek (Bądkowo) nad Bachorzą.	Biskupice (Radziejewo).
Bachus karczma (Osięciny).	Błazejewo (Włocławek).
Badowice (Brdów).	<i>Błenna</i> v. Błendna (Przedecz).
<i>Bądkowo</i> (Osięciny) v. Bątkowo.	Błonie (Lubień).
Bagna v. Bagno (Lubień).	Bobrek młyn (Lubień).
Bartłomiejowice v. Bartłomiejów (Kościelna-wieś).	Bodzanówek, dawniej Bodzanówko (Kościelna-wieś).
Baruchowo (Kłótno).	Bodzanówek (Chocień).
Baruchowo holendry (Kłótno).	Bodzanowo (Chocień).
Balszewa v. Bauszewo (Osięciny).	Bodzanowo (Dąbie).
Belny (Lubotyń).	Bodzanowo bachorne (Byczyna).
Beszyn i Beszyno hol. (Białotarsk).	Bodzanowo i Bodzanówek borucki (Lubraniec).
Białe-błota i holendry (Służewo).	Bodzia (Lubanie).
Białe-błota (Orle).	Bogolomia (Chodecz).
Bieganowo (Byczyna).	Bogusławice (Kowal).
Bielawy wieś i karcz. (Lubraniec).	Bogusławice (Lubotyń).
Bielawy koneckie (Koneck).	Boguszyce (Sadlno).
Bielawy (Bądkowo).	<i>Boniewo</i> (Izb. Lubran.).
Biele folw. (Chodecz).	Borek (Białotarsk).

UWAGA. W nawiasie mieści się nazwa najbliższej wsi, miasta lub parafii. — Skrócenia: n. W., —n. B., —n. D., —n. G., —n. N., —n. O., —n. T., —n. Zg., —n. Z. S. — znaczą: nad Wisłą, nad Bachorzą, nad Diabelfkiem, nad Goplem, nad Notecią, nad Osetnicą, nad Tarzyną, nad Zgłowiączką, nad Zieloną-Strugą.

Borek osada (Zgłowiączka).
 Borek hol. (Orle).
 Borowe (Orle).
 Borowo (Bytoń).
 Borucin, dawniej Borucino i Borucinek (Dąbie).
 Borzymie (Choceń).
 Borzymowice (Choceń).
Brdów v. Brudowo.
Broniewo (Radziejowo).
 Broniewek v. Broniewko (Broniewo).
Bronisław (Radziejowo).
 Broniszewo (Służewo).
Broniszewo (Sompolno) n. G.
 Broniszewo (Chodecz).
 Brudnowo i hol. (Ostrowąs).
 Brylewo (Bytoń).
 Bryszewo v. Brzyszewo (Chodecz).
Brześć kujawski v. Brzeście, n. Zgł.
 Brześć stary i młyn (Brześć).
 Brzezcie (Wieniec).
 Brzezcie (Mąkolno, Babiak).
 Brzezina (Lubraniec).
 Brzeziny (Lubień).
 Brzeźno (Ostrowąs).
 Brzozowa (Chodecz).
 Budy (Koneck).
 Budy wójtowskie (Bował).
 Bugaj (Brdów).
 Bugaj (Brześć).
 Bycz (Chalno).
Byczyna (Radziejowo, Osięciny).
Bytoń i hol. (Piotrków).
 Byzie młyn n. Wisłą naprzeciwko Bobrownik.

Cegielka osada (Zgłowiączka).
 Cetty (Chodecz).
Chalno (Lubran, Izbica).
 Charchocin v. Charchoczyn (Kłóbka).
 Chlebowo (Sadlno).
Choceń (Chodecz, Kowal).
 Chocenek hol. (Choceń) ob. Jarantowiczki.
 Chociszewo (Izbica).
Chodecz i Chodeczek.
 Chotel (Izbica).
 Chorobniki (Włocławek).
 Chojna v. Chojny (Kłobia).
 Chromowa wola v. Chromo-wola (Koneck).
 Chrustowo (Chodecz).
 Cieclocinek (Słońsk) kęp. n. Wisłą.
 Cieplinki, wieś, budy i hol. (Izbica, Przedecz).
 Czajka (Straszewo).
 Czajka (Bątkowo).
 Czamanin i Czamaninek (Chalno).
 Czuple (Lubień) n. O.
 Czarnocice (Witowo) n. jez.
 Czarnotki (Kaczewo).
 Czarny-bród (Piotrkowo).

Czartolencie v. Czartoliniec (Boniewo).
 Czerniewice v. Czérzniewice i Czerniewiczki (Grabkowo).
 Człapa młyn (Kowal).
 Czołowo (Radziejewo).
 Czołówek (Radziejewo).
 Czołpin (Krzywosądz) n. B. v. Czulpin(o).
 Czuple osada (Choceń).

Dąb wielki, polski i mały v. niemiecki (Wistka).
 Dąbek (Dąbie).
Dąbie (Brześć).
 Dąbie (Broniewo).
 Dąbrowa hol. (Lubień).
 Dąbrówka (Raciążek).
 Dąbrówka (Bytoń) n. jez.
 Dąbrówka połajewska (Grabkowo).
 Dębianki (Błenna).
 Dębice (Kruszyn).
 Dębina (Zgłowiączka).
 Dębina (Lubomin).
 Dębniaki (Kowal).
 Dębogłeka (Piotrkowo).
 Dębowiec (Mąkoszyn).
 Dębowiec (Radziejewo).
 Diabefek v. Diabolek (Nakonowo) n. D.
 Długie (Lubień).
 Długie (Izbica).
 Długie hol. (Chodecz).
 Dobiegniewo (Wistka) n. W.
 Dobierzyn (Lubraniec) n. Zg.
 Dobrze (Krzywosądz).
 Dobrzelewie i Dobrzelewicki (Kowal).
 Drwalewo (Bytoń).
 Drzewiec (Lubotyń).
 Dubielewo v. Dubielowo (Wieniec).
 Dudała młyn (Chodecz).
 Duñaj karczma (Siniarzewo).
Duninowo v. Dóninowo (Kowal, Dobrzyń).
 Duninowskie budy (Duninowo).
 Durlaty hol. (Chodecz).
 Dymiec (Nieszawa) n. W.
 Dziadoch młyn (Sadlno).
 Dziadowo (Wieniec).
 Działkowo i Działkówce (Białotarsk).
 Dziardonice (Grabkowa).
 Dziéwczopole i Dziéwczopólko (Błenna).
 Dziéwczoraj (Boniewo).
 Dziwie (Przedecz).

Fajewo (Chodecz).
 Fajewo (Brześć).
 Falborz v. Falborze dawn. Chwałborze, i Falborzek (Brześć).
 Faliszewo v. Chwałiszewo (Witowo).
 Fortuna (Bądków).
 Fortuna folw. (Byczyna).

- Gagoły v. Gogoły (Błenna).
 Gawoły (Lubień).
 Galczyce i Galczycki (Orle).
 Galonki (Świerczyn).
 Gawiny (Chodecz).
 Gawrony, osada i Gawronki (Bądkowo).
 Gawroszczyzna (Wrząca).
 Gaj stolarski hol. (Brdów).
 Gąsiorowizna (Lubień).
 Gęsin, dawn. Gęsino i Gęsiniec (Koneck).
 Glinki (Wrząca).
 Glinki (Włocławek).
 Głodno hol. (Wistka).
 Głuszyn, dawn. Głuszyno (Bytoń) n. jez.
 Głuszynek piecykowy i hol. (Chalno) n. j.
 Gocław hol. (Chodecz).
 Goczki hol. (Sadlno).
 Goczki hol. (Mąkoszyn).
 Golbice (Chodecz).
 Gole (Chodecz).
 Golska huta hol. (Chodecz).
 Gołębin (Kłobias).
 Gołaszewo (Kowal).
 Gołpin (Osiecin) n. Bach.
 Gombinek v. Gąbinek (Lubanie) n. W.
 Goraj (Babiak).
 Goreń hol. (Kowal).
 Gosławice (Siniarzewo) n. B.
 Goszczewo (Służewo).
 Goszczyny (Chodecz).
 Grabie młyn n. W. naprzec. Bobrownik.
Grabkovo (Kowal).
 Grabowiec Brdów).
 Gradowo (Piotrkowo).
 Gradowo hol. (Chodecz).
 Grobce v. Grobie (Kruszyn).
 Grobla karcz. (Krzywosądz).
 Grochowiska (Izbica).
 Grodno (Kłótno).
 Grodziska Witowo).
 Grojec (Zgłowiączka).
 Grojczyk hol. (Zgłowiączka).
 Gryfowo (Orle).
 Gryklaki v. Grzyglaki hol. (Mąkolno, Babiak).
 Gulewo (Białotarsk).
 Garaj (Lubotyń) obacz Goraj.
 Gustorzyn (Wieniec).
 Guzlin (Brześć).
- Hałajdówka ob. Paruszki.
 Humlin (Kruszyn).
 Huta chodecka (Chodecz).
- Janiszewo i Janiszewek (Zgłowiączka) nad Zgl.
 Janowice (Mąkoszyn).
 Janowice (Sadlno).
 Janowice (Lubanie).
 Janowo folw. (Lubień).
- Janowo folw. (Chocień).
 Janowo, nowy folw. (Nieszczawy, Zbrachlin).
 Jaranowo i Jaranówek (Wieniec).
 Jarantowice i Jarantowicki (Osiecin).
 Jarantowicki v. Chocenek (Chocień).
 Jasieniec nowy nowy i stary (Przedecz).
 Jerzmanowo (Kłobias).
 Howo (Świerczyn).
 Iły (Włocławek).
 Józefki (Chodecz).
 Józefowo stare (Kruszyn).
 Józefowo (Lubotyń).
 Józefowo (Włocławek).
 Józefowo (Babiak).
 Julianowo hol. (Orle).
 Jurek (Lubotyń).
Izbica v. Izbice.
- Kaczewo (Piotrkowo).
 Kaczowarta hol. (Połajewo).
 Kaczówka hol. (Lubień).
 Kaczyńiec hol. (Wrząca).
 Kalin v. Kalino (Izbica).
 Kalinowiec (Bądkowo).
 Kaliska, osada (Kłóbka) plur. neutr.
 Kaliska, wieś (Lubień) plur. neutr.
 Kałęczyn v. Kawęczyn i Kałęczynek (Bądkowo).
 Kamieniec i Kamieńczyk (Chalno).
 Kamieniec hol. (Koneck).
 Kamienna (Lubień).
 Kamionki v. Kamieniec (Chalno).
 Kanibród (Lubień).
 Kaniewo (Kłobias).
 Kaniewo (Koneck).
 Kapitułka młyn (Włocławek).
 Karolewo hol. (Duninowo) n. W.
 Karolinów osada (Duninowo) n. W.
 Katarzyna folw. (Przedecz).
 Kawęczynek hol. (Lubotyń).
 Kawka młyn (Lubanie) n. W.
 Kazanie (Lubraniec) n. Z.
 Kazubek hol. (Sadlno).
 Kąty (Wieniec).
 Kąty (Lubień) n. Osetn.
 Kępiste hol. (Sadlno).
 Kępka szlachecka (Grabkovo) n. D.
 Kępka księża v. połajewska (Grabkovo).
 Kielczew górny i smużny (Wrząca).
 Kirkowo (Włocławek) n. W.
 Klawisz młyn (Zgłowiączka).
 Kłobias (Lubraniec) n. Z.
 Kłóbka (Chodecz, Lubień).
 Kłobuckie budy (Kłobias).
 Kłokoszyn (Przedecz) daw. Kłokoszyno.
 Kłonowo i Kłonówek (Byczyna).
 Kłótno (Kowal).
 Kobielice (Radziejowo) n. B.
 Kobyla łąka (Lubień).

- Kobylata (Przedecz).
 Kobyle błoto (Duninowo).
 Kołatki rumunek (Chodecz).
 Kołomyja (Lubień) n. O.
 Komorowo (Izbica).
 Konary (Kościelna-wieś) niegdys miasto.
 Końce hol. (Chodecz).
 Koneck i hol. (Służewo).
 Koniec (Zgłowiączka).
 Konkowa wola, ob. Wola.
 Kopanina (Służewo).
 Korabniki (Włocławek) n. W.
 Korzecznik (Modzerowo).
 Korzeszynek (Lubraniec).
Kościelna-wieś (Osiecin).
 Kossonowo v. Koszanowo (Kruszyn).
 Koszczały v. Kościwały (Bronisław).
Kowal v. Kowale, i Kowal grództwo.
 Kowalski romunek v. rumunek.
 Kowalki (Białotarsk).
 Koziejały (Mąkoszyn).
 Kozierogi (Boniewo).
 Kozak młyn (Świerczyn).
 Kozy i Koźki hol. (Piotrkowo).
 Krajanki v. Krojanki (Kłobka).
 Kretkowo (Lubień).
 Krogulec hol. (Orle).
 Kromszewice (Chodecz).
 Krotoszyn (Kościelna-wieś) n. B.
 Krowice (Lubraniec).
 Krukowo (Chocień).
 Krupka karczma (Boniewo).
Kruszyn i Kruszynek (Brześć).
 Kruszyn(o) i Kruszynek (Ostrowąs).
 Kryszkwowice v. Krzyżkowice (Sadlna).
 Krzewent (Kowal) v. Krzewęt.
 Krzywa-góra (Włocławek) n. W.
 Krzywe-koło (Włocławek).
 Krzywe-błoto (Włocławek).
 Krzówie v. Krzywie (Kłobka).
Krzywosądz (Radziejowo).
 Krzyżówki (Lubień).
 Krzyżówki rómunek (Włocławek).
 Kubłowo (Chodecz).
 Kucierz v. Kucierz (Lubanie) n. W.
 Kuczek (Raciążek).
 Kucice (Boniewo).
 Kuczkowo (Sędzin) n. B.
 Kuczyna (Brześć).
 Kukorek hol. (Chodecz).
 Kurowo (Kłótno).
 Kurowski młyn (Kłótno).
 Kuźnice (Smiełowice) n. D.
 Kwilno v. Chwilno (Byczyna).
 Kwilno (Zgłowiączka).
- Latkowo (Byczyna).
 Lekarzewice (Kościelna-wieś).
 Leonówo v. Lewonowo (Kłótno).
 Lesiska v. Lesisko (Sompolno).
 Leszczanki v. Laszczonki v. Łasćionki
 (Białotarsk).
 Lewin v. Lewino, folw. (Koneck).
 Lichének (Wrząca).
 Lijewo (Kruszyn) n. D.
 Lipiny (Przedecz).
 Lisek v. Łysek (Włocławek).
 Lisianki (Służewo).
 Lisianki (Połajewo).
 Lisice (Włocławek).
 Lisiczki (Zgłowiączka).
 Litychowo folw. (Bytoń).
Lubanie v. Lubania (Nieszawa).
 Lubaniec karczma (Lubanie).
 Lubaty (Białotarsk).
Lubień v. Lubienie, n. O. i jez. *)
 Lubieniec (Chodecz).
Lubomin (Izbica).
Lubotyń (Babiak, Somp.).
Lubraniec i Lubrańczyk n. Z.
 Lubszyn v. Lubsin v. Luboszyn (Piotrkowo).
 Lutoborz (Kłobka).
- Łagiewniki (Kruszyn) n. D.
 Łakno (Chodecz).
 Łania (Chodecz).
 Łanietwo folw. (Byczyna).
 Łanigta hol. (Chodecz).
 Łasica rumunek (Włocławek).
 Łazy (Kowal).
 Łączewna (Przedecz).
 Łączewna (Chodecz).
 Łączki folw. (Połajewo).
 Łąkie markowe (Chocień).
 Łąkie wielkie i zwiastowe (Boniewo).
 Łęg (Włocławek).
 Łopatki (Smiełowice) n. D.
Łowiczek i hol. (Nieszawa).
 Łojszewo (Kowal).
 Łuba osada v. Łuby (Włocławek).
 Łubkowice v. Łówkowice (Łowiczek).
 Ługowiska (Lubień).
 Lysa-góra młyn (Chodecz).
 Lysek młyn (Sadlna).
- Mały-Przewóz (Połajewo) n. G.
 Markowo hol. (Kruszyn).
 Markuszewice (Raciążek).
Mąkoszyn (Somp., Bab., Izb.).
 Marszałkowo folw. (Łowiczek).
 Maślona młyn (Lubień).

*) Dawniej w potocznej mowie zaliczano do Kujaw borowych i okolice bardziej na wschód od Lubienia położone, mianowicie okolice Gostynina (cały lewy brzeg rzeki Skrzy), niemieckiej okolice Krośniewie, Dąbrowy i Kłodawy.

Mazury (Wieniec) n. B.
 Mchowo i Mchówko (Mąkoszyn).
 Miałkie (Chalno).
 Michałowo (Kobielice).
 Michałowo (Kruszyn).
 Michowice (Brześć) n. B.
 Mično v. Mnilno i Mielinek (Chodecz).
 Mielżyn i Mielżynek v. Milżyn i Milżynek (Zgłowiączka) n. Z.
 Mikanowo v. Mykanowo (Lubanie).
 Mikołajki (Kłobnia).
 Miłachowo (Kobielice).
 Miłogaj (Mąkoszyn).
 Minadze (Lubień).
 Młyn górny i dolny (Lubraniec).
 Młyn starościński, piaski, popielec (Brześć).
 Młynek folw. (Koneck).
 Mniszek folw. (Przedecz).
 Modliborz i Modliborek (Kłóbka).
 Modzerowo (Brdów).
 Modzerowo (Włocławek) leśnictwo n. W.
 Morzyce (Bytoń).
 Morzyce (Mąkoszyn).
 Mostki hol. (Wistka).
 Mostki raciejskie i warzymowskie (Broniszewo).
 Mstowo (Chodecz).
 Mursk (Kowal).
 Mykanowo ob. Mikanowo.

Naczachowo (Izbica).
 Nadjeziorka (Sompolno).
 Nagórki (Byczyna).
 Nakonowo v. Nokonowo (Kruszyn) n. D.
 Narty (Chodecz).
 Narty (Lubień) n. O.
 Nasiłowo v. Nasiłowo (Bytoń).
 Niegibalice (Bytoń).
 Niedźwiady (Sompolno).
 Niemojowo (Kowal).
 Niestuszewo (Raciążek) n. W.
Nieszawa n. W.
 Nieszawa, młyn starościński.
 Nieszczewy v. Nieszczowy (Nieszawa).
 Noc hol. v. Nockie hol. (Broniszewo) niegdys miasto Noteć.
 Nowa-wieś (Duninowo).
 Nowa-wieś (Służewo).
 Nowa-wieś (Kruszyn).
 Nowa-wieś (Lubień).
 Nowa-wieś (Połajewo).
 Nowa-wieś (Izbica).
 Nowa-wieś wielka i Msła (Przedecz).
 Nowa-wioska (Chodecz).
 Nowe holendry (Chodecz).
 Nowy-młyn (Wieniec).
 Nygus (Osiecin).
 Nykiel (Sadlno).

Obałki (Izbica).

Odolin (Służewo).
 Ogorzelewo (Chodecz).
 Okna (Białotarsk).
 Olszak (Nieszawa).
 Olszak (Brdów).
 Olszak młyn (Chalno).
 Olszon (Lubień).
 Olgonowo (Smielowice).
 Opatowice (Radziejowo).
 Opielanka v. Opielonka (Chalno) n. j.
 Orle (Potrk., Izbica, Somp.).
 Orlatowo (Radziejowo).
Osiecin.
 Osiecz wielki i mały (Boniewo).
 Osiek (Dąbie).
 Osiek (Sompolno).
 Ośła młyn (Lubanie).
 Osłonki v. Osłomki (Kościelna wieś).
 Osno (Służewo).
 Osno górne, dolne i podleśne (Lubotyń).
 Osówek v. Osówka (Grabkowo).
 Osówka (Ostrowąs).
 Osowo (Lubraniec).
 Ostrowca (Służewo).
 Ostrowo (Włocławek).
 Ostrowo (Raciążek) n. W.
 Ostrowo (Izbica).
 Ostrowki (Broniszewo).
 Oszczywik (Bytoń).
 Oszczywik karcz. (Włocławek).
 Oszczywik karcz. (Choceń).
 Otmianowo (Boniewo).
 Ozdoba v. Zralewo fol. (Kościelna-wieś).
 Ozorzyn (Mąkolno, Babiak).

Palczewo (Piotrkowo).
 Paniewo i Paniewko v. Paniewek (Świerczyn).
 Papieczka, osada (Włocławek).
 Paruchowo v. Parchowo (Koneck).
 Paruski v. Paruszkowice v. Hałajdówka (Kłobnia).
 Pasieka hol. (Izbica).
 Patrowo (Białotarsk).
 Pagowo (Boniewo).
 Perłowo (Wrażca).
 Pędocin v. Pendocin karcz. (Kaczewo).
 Piaski (Lubraniec).
 Piaski (Lubanie).
 Piaski (Brześć).
 Piekut (Lubanie).
 Piekutkowo v. Piekutkowo (Brześć).
 Pięleszki (Chodecz).
 Pilichowo (Witowo).
 Pinczasta (Włocławek).
 Piołunowo v. Piołonowo (Witowo).
Piotrków żydowski v. Piotrkowo, Piotrkowo.
 Placówka karczma (Grabkowo).
 Plebanka (Ostrowąs).

Plebanka (Nieszawa).
 Płaszczyna (Kruszyn).
 Płowce (Witowo, Radziejowo).
 Płowki (Broniewo).
 Pocieryn (Kościelna-wieś).
 Poczalkowo (Straszewo).
 Poddębice (Kruszyn).
 Podgaj folw. (Straszewo).
 Podgaj (Piotrkowo).
 Pod-ryń (Mąkoszyn).
 Pod-siniogać (Sompolno).
 Podzamcze (Raciążek).
 Pogorzałe młyn (Sadlno).
 Polenisz (Brdów).
 Polowa karczma i Polowy fol. (Wieniec).
 Połajewo i Połajewek (Piotrków).
 Pomiany folw. (Koneck).
 Popowiczki (Bytów).
 Popowiczki (Brześć).
 Poręb (Orle).
 Potoki (Włocławek) n. D.
 Potołówek (Orle).
 Powalkowice v. Pawełkowice (Świerczyn).
 Prošno (Chodecz).
 Pruchnowo (Radziejowo).
Przedecz v. Przedeczek.
 Przedworszczyzna hol. (Sadlno).
 Przewóz n. jez. Gopł. (Połajewo).
 Przyborowo (Włocławek) n. D.
 Przybranowo i Przybranówek (Straszewo, Służewo).
 Przybranowo (Chodecz).
 Przybyski v. Lisiewki hol. (Połajewo).
 Przygrudnia (Włocławek) n. Z.
 Przypust (Nieszawa) n. W.
 Przyruda i Przyrudka hol. (Wistka, Włocławek).
 Przysypka (Chodecz).
 Przyszek (Krzywosądz).
 Przywiczeryn v. Przywiczeryn i Przywiczerynek (Lubanie).
 Psary (Chodecz).
 Psary (Brdów).
 Psia-górka (Zgłowiączka).
 Pścinnio i Pścinko (Witowo).
 Pułkownikowo fol. (Kościelna-wieś).
 Pustynia młyn (Izbica).
 Pylichowo ob. Pilichowo.
 Pyszkowo (Chodecz).
Raciążek n. W. dawniej Raciąż(e).
 Racięcín (Broniszewo).
 Radoszewice (Brdów).
 Radoszyn (Modzer. Włocł.).
Radziejewo v. Radziejów.
 Radziejewo starawieś (Radziej.).
 Radziejewo stare łanietowo (Radziej.).
 Radziszewo (Białotarsk).
 Rakutowo (Kowal).
 Rakutowo szałectwo (sołtysostwo, Kowal).

Redecz v. Rédecz wielki i kalny (Lubraniec).
 Redecz krukowy (Dąbie).
 Remonki v. Rumunki (Wieniec).
 Rogalin (Piotrków).
 Rogalki hol. (Chalno).
 Rogalki karcz. (Nieszawa).
 Roguszki v. Raguszki (Blenna).
 Rogożno v. Rogużno (Przedecz).
 Rokitti (Radziejewo).
 Roskosz (Lubraniec).
 Rowina osada (Witowo).
 Rozeń karcz. (Służewo), do Torunia.
 Róźki ob. Ruszki.
 Ruda (Broniszewo) i młyn.
 Ruda młyn (Chodecz).
 Ruda młyn (Wistka).
 Ruda rumunek (chodecz, Włocł.).
 Ruda lubieniecka v. u ludu Torbowo (Lubień).
 Radki hol. (Broniszewo).
 Rudzk v. Ruck duży i mały (Połajewo).
 Ruszki (Kościelna-wieś) n. B.
 Ruszkowo (Broniszewo).
 Rybiny i Rybinki hol. (Orle).
 Rybno (Przedecz).
 Rybno hol. (Sadlno).
 Rybno (Przedecz).
 Ryki (Modzer. Włocław.).
 Ryn v. Ren (Mąkoszyn).
 Rządka wola (Brześć).
 Rzegocin v. Rzegoczyn (Kłóbką).
 Rzepiska hol. (Połajewo) n. G.
 Rzerzewo v. Rzęzewo (Kłóbką).
Sadlno v. Saldno v. Salno (Sompolno).
 Sadłóg i Sadłużek (Witowo).
 Sadog (Chodecz).
 Sadziska hol. (Orle).
 Sarnówka hol. (Lubanie).
 Sarnowo v. Sarnowo (Izbica).
 Sęczków (Kościelna-wieś).
 Sędzin i Sędzinek (Radziej. Służ.) n. B.
 Seroczki (Straszewo).
 Siarczyce hol. (Lubraniec).
 Siarzewo (Raciążek).
 Siedlimin (Wieniec) n. B.
 Siemiony (Biarotarsk).
 Siemnowo i Siemnowko (Zgłowiączka).
 Sierakowy (Mąkoszyn).
 Sierszowo (Choceń).
 Siérzchowo (Raciążek).
 Siéwiersk (Choceń).
Siniarzewo v. Świniarzewo (Osiećiny) n. B.
 Sinogać v. Świniogać (Sadl., Somp.) hol.
 Siutkowo v. Świtkowo (Zbrachlin).
 Skarbanowo (Izbica).
 Skarbkowa wola (Osiećiny).
 Skaszyn (Izbica) i Skaszynskie hol.
 Skibice (Śmiłowice).
 Skibin (Radziejewo).

Skoki (Duninowo) n. W.
 Skowronkowo (Zgłowiączka).
 Skrzynka (Orle).
 Skrzynki (Białotarsk).
 Słazewo (Izbica).
 Słazewo (Raciążek) n. W.
 Sławecin (Chodecz).
 Słodowy młyn (Włocławek).
 Słomkowo (Sadlno).
 Słomkowo (Ostrowąs).
 Słone (Wieniec).
 Słotk (Raciążek) n. W.
 Słuchaj hol. (Chalno).
 Słupy (Bątkowo) n. B.
Służewo.
 Smarglin (Krzywosądz).
 Smielnik i Smielniczek (Izbica).
 Smiłowice v. Smielowice (Kowal) n. D.
 Smiły v. Smiły (Grabkowo).
 Smiły (Blenna).
 Smogorzewo (Zgłowiączka).
 Smolnica (Kowal).
 Smolniki (Sadlno).
 Smolniki (Służewo).
 Smug (Kruszyn).
 Smulsk v. Smólsk (Kruszyn).
 Sobieszewy v. Sobiczewy v. Sobieszczewy (Chodecz).
 Sokołowo i Sokołówek (Kruszyn) n. Z.
 Sokołowo (Izbica).
 Sokołowo (Wrząca).
Sompolno v. Sempolno v. Sampolno i Sompolinek.
 Sosnowice (Sadlno).
 Sosnówka hol. (Sadlno).
 Sowa karczma (Mąkoszyn).
 Spie karczma (Radziejewo).
 Spie karczma (Piotrkowo).
 Szpitalka v. Szpitalka (Nieszawa).
 Spoczynek folw. (Koneck).
 Spólnik folw. (Lubotyń).
 Srodoń v. Szrodeń, Srodzieńko (Duninowo).
 Stara-wieś (Służewo).
 Stary-brześć (Brześć) n. Z.
 Staromiejskie budy (Brześć).
 Stary-bór (Orle).
 Stawiec (Lubanie).
 Stawki (Służewo).
 Stępka v. Stempka (Lubień).
 Stok (Dąbie).
 Straszewo (Służewo).
 Struż (Chodecz).
 Strużewo (Bytoń).
 Strzały (Grabkowo).
 Strzygi i Strzyżki hol. (Chodecz).
 Stypin (Modzerowo).
 Sucha rybnica (Włocławek).
 Suchy-kierz (Włocławek).
 Suchy-las (Mąkoszyn).
 Suche-błota (Wieniec).

Sułkowo i Sułków (Zgłowiączka).
 Świątkowice (Kłótno).
 Świątniki (Kłobia).
 Świątniki (Kaczewo).
 Świerczyn i Świerczynek (Lubraniec).
 Świerna v. Świernia (Lubień).
 Święte (Koneck).
 Świętne (Chalno).
 Świętosław (Kruszyn).
 Świętosławice (Brdów).
 Święty-Floryan (Izbica).
 Świnki v. Sinki (Siniarzewo).
 Świnki (Orle).
 Świsz v. Świesz (Bytoń).
 Świszewy (Izbica).
 Syberya (Włocławek).
 Sykuła (Kruszyn).
 Synogać hol. (Sadlno) ob. Sinogać.
 Szadek kol. (Chodecz).
 Szalunki (Krzywosądz).
 Szamszyce (Witowo) v. Samszyce.
 Szatki (Smiłowice).
 Szczebłatowo (Byczyna, Radzie.).
 Szczecin v. Szczeczyn (Chodecz).
 Szczerkowo młyn (Chodecz).
 Szczkowo v. Szczoskowo i Szczkówko (Izbica).
 Szczukowo i Szczukówek (Grabkowo).
 Szczytno (Choceń).
 Szewce (Piotrkowo).
 Szewo i Szewo-rumunek (Lubień).
 Szostka (Broniewo).
 Targasy (Dąbie).
 Tełężna v. Tełężna (Kowal).
 Tomisławice (Sadlno).
 Tomaszewo (Chodecz).
 Tomaszewo (Łowiczek).
 Topielec młyn (Brześć).
 Topolka v. Topiałka młyn (Świerczyn).
 Toporzyszczewo (Bądkowo).
 Torbowo ob. Ruda lubieniecka.
 Torzewo (Witowo).
 Trojaczek folw. (Bytoń).
 Trzciniec (Broniszewo).
 Trzebowo (Kłótno).
 Trzebuchowo (Mąkolno, Babiak).
 Trzeszczona (Chodecz).
 Turowo (Lubraniec).
 Turzno i Turzenko v. Turzenek (Ostrowąs).
 Tyczka (Sadlno).
 Tymin (Izbica).
 Ujma wielka (Siniarzewo) n. B.
 Ujma mała (Kościelna-wieś).
 Ukleja (Służewo).
 Uklejnica (Boniewo).
 Ułomie (Byczyna).
 Unisławice (Kłótno).
 Ustaj (Piotrkowo).

- Ustronie (Lubanie).
 Utrata (Kruszyn).
 Waganiec (Nieszawa).
 Wałuszewo v. Wałuczewo (Słońsk).
 Warszawka (Sadlno).
 Warszawka (Kruszyn).
 Warząchewka (Kowal).
 Wawrzyny hol. (Babiak).
 Wąsewo v. Wąszewo (Piotrków).
 Wąwał (Białotarsk).
 Wichrowice (Smiłowice).
 Więcinin v. Wiecinin (Brdów).
 Więclawice (Kowal).
 Wielin (Kaczewo).
 Wielki-las (Sompolno).
 Wieniec (Brześć) n. B.
 Wierzbie (Mąkolno, Sompolno).
 Wierzbiniek (Sadlno).
 Wietrzychowice p. Wietrzykowice (Izbica).
 Wiktorowo (Izbica).
 Wiktorowo folw. (Kłóbka).
 Wilcza-kloda (Broniszewo).
 Wilkowiec i Wilkowiczki (Kowal) n. D.
 Wincentowo (Chalno).
 Wincentowo folw. (Koneck).
Wistka królewska i szlachec. (Kowal) n. W.
 Witkowie folw. (Sadlno).
Witowo (Osiecin).
Włocławek n. W. v. Wrocławek, Wre-
 cławek, Stary-włocław.
 Włoszyca (Lubanie).
 Wola bachorna v. bachorka (Sędzin) n. B.
 Wola konkowa v. kąkowa (Dąbie).
 Wola nakono(w)ska (Kruszyn).
 Wola olszowa (Lubień).
 Wola paruszewa (Boniewo).
Wola pierowa v. piorowa (Lubień).
 Wola skarbkowa (Osiecin).
 Wola sosnowa i Wolskie hol. (Zgłowiącz.).
 Wola zagajkowa (Chalno).
 Wolica (Wieniec).
 Wólka (Służewo).
 Wólka (Białotarsk).
 Wólka adamowa v. adamkowa (Chodecz).
 Wólka jurkowa (Chalno).
 Wólka komorowska (Izbica).
 Wolne v. Wulne (Nieszawa) n. W.
 Wojcin v. Wojczyn (Piotrkowo).
Wrząca wielka i mała (Brdów, Koło).
 Wydmuchowo (Włocławek).
 Wygoda (Słońsk).
 Wygoda (Połajewo).
 Wygoda karcz. (Osiecin).
 Wygoda karcz. (Witowo).
 Wymysłowo (Sompolno).
 Wymysłowo (Chalno) n. j.
 Wymysłowo (Brześć).
 Wyrobki hol. (Orle).
 Wysocin v. Wysoczyn i Wysocinek
 (Bądkowo) n. B.
- Wyszczelice (Błenna).
 Wywoźny hol. (Broniszewo).
 Zabłocie (Wrząca w.).
 Zaborowo hol. (Zgłowiączka).
 Zagajewice (Kościelna-wieś).
 Zagorzyce (Kaczewo).
 Zagrodnica (Izbica).
 Zając osada (Wrząca w.).
 Zakrzewek hol. (Sadlno).
 Zakrzewek hol. (Choceń).
Zakrzewo (Służewo).
 Zakrzewo (Lubotyń).
 Zakrzewo (Białotarsk).
 Zakrzywiec (Kowal).
 Zalesie (Lubień).
 Zalesie (Przedecz).
 Zalesie hol. (Sadlno).
 Zamara (Ostrowas).
 Zamcze (Raciążek) n. W.
 Zameczek (Chodecz).
 Zamoście (Mąkoszyn).
 Zamyślin (Koneck).
 Zapomianowo (Lubanie).
 Zapust hol. (Choceń), już nie istnieje.
 Zapustek folw. (Koneck).
 Zarowo (Przedecz).
 Zawada (Białotarsk).
 Zawada młyn (Włocławek).
 Zazamcze (Włocławek) n. W. i Z.
 Zazamcze (Raciążek).
 Zazdrość hol. (Straszewo).
 Zazdrość młyn (Witowo).
 Ząbin (Choceń).
 Zbijewo i Zbijewko (Chodecz).
 Zbłąg (Osiecin).
 Zbójno (Przedecz).
 Zborowice hol. (Piotrków).
Zbrachlin (Nieszawa).
 Zdańkowo hol. (Sadlno).
 Zdrojówka (Izbica).
Zgłowiączka (Lubraniec) n. Z.
 Zieleniec folw. (Koneck).
 Zieleniewo (Chodecz).
 Ziemięcín v. Ziemięcín (Sadlno).
 Zombin ob. Ząbin.
 Zygmunt (Lubotyń).
 Zabińc karczma (Bądkowo).
 Ząbin (Kłóbka).
 Żabowo (Boniewo).
 Zakowice v. Rzakowice (Kościelna-wieś).
 Żaryń (Lubotyń).
 Żelazek młyn (Orle).
 Żelazny v. Żelazny młyn (Włocławek).
 Zochel młyn (Świerczyn).
 Żołnowo hol. (Koneck).
 Żurawica v. Żurawice (Chodecz).
 Żurawieniec (Lubień).
 Żurawieniec (Brdów).
 Żydowo i Żydówko (Zgłowiączka).

W. Ks. Poznańskie.

Powiat Inowrocławski.

- Babki folw. (Nożyczyn, Kościeski).
 Bacharcie (Piaski).
 Bachorze kol. (Kruszwica) n. B.
 Balczewo (Parchanie).
 Balino (Inowrocław).
 Baranowo folw. (Racice, Polanowice).
 Bańkowo v. Baszkowo (Pieranie) n. B.
 Bątkowo (Inowrocław).
 Bąkowo v. Bonkowo (Pieranie).
 Będzitowo i Będzitówko folw. (Pęchowo).
 Bielawy pos. (Kleparz).
 Bielawy folw. (Wierzbiczany).
 Biskupice (Ludzisko).
 Bielsko w. i kol. (Gembice).
 Bławaty stare (Pieranie).
 Bławaty małe folw. (Inowrocław).
 Bombolino v. Bąbolino (Gniewkowo).
 Bożejowice v. Bożejowice (Sławsk. w.).
Branno (Gniewkowo) n. T.
 Branno cegielnia (Gniewkowo).
 Broniewo v. Bruniewo (Gniewk. Pakość)
 w dawn. akt. Brunowo.
 Bronisław (Strzelno) n. N.
Brudnia v. Brudnica (Inowr. Służew).
 Brzeście (Rzeszyca).
 Budy (Mierosławice).
 Budziak v. Budziaki (Liszkowo).
 Buczkowo (Gniewkowo).
 Buszewo (Rzegotki).
 Buszkowice (Sławsk w.).
 Byczek (Mierzwin).
 Byk folw. (Kościelec, Pakość).
- Cegielnia (Bątkowo, Inowrocław).
Chełmce (Radziejowo).
 Chełmce kol. (Chełmce).
 Chełmiecki (Chełmce).
Chlewisko (Służewo).
 Chrosno (Kościeski).
 Chróstowo (Chlewisko).
 Chrzastowo fol. (Gniewkowo).
 Ciechrz (Strzelno).
 Ciechrz hol. (Strzelno).
 Cieciskowo v. Cieciska (Strzel. Gemb.).
 Cierpisz v. Cierpicz pos. (Toruń).
 Cieślin (Inowrocław).
 Cykowo (Polanowice) n. G.
 Czajka karcz. (Piaski) n. B.
 Czajeczka pos. (Czajka).
 Czyste (Inowrocław).
- Dalkowo (Inowrocław).
 Dąbie hol. (Kaczkowo).
- Dobiesławice (Gniewk. Inowr.).
 Dobrogoszczyce (Rucewo).
 Dombki v. Dąbki (Gniewk.).
 Dombrowka (Pęchowo).
Dombrowo kol. (Gniewk.) n. Z. S. parafia
 ewangelicka.
 Dembieniec v. Dębieniec (Stare grabie).
 Dembinki (Pęchowo, Bydg.).
 Dubska fol. (Kościeski).
 Dulsk (Inowrocław).
 Dziarnowo folw. (Kościelec).
 Dziewa (Kruszw. Pieranie) n. B.
 Dziennice (Inowrocław).
Dźwiérzchno v. Dźwirzno, dawniej Drzwier-
 szchno (Tuczno).
- Emmowo (Kobelniki).
 Elisenthal (Sobiesiernia, Pieranie).
- Franopole folw. (Marcinkowo).
 Frydrykowo (Kobelniki).
 Fridrichsfelde (Inowrocław).
- Gaj (Wojcin) n. jez.
 Gaj f. (Brzeście, Piotrk.) v. Podgaj
 Gaj f. (Markowice).
 Gapianoga karcz. (Murzynno).
 Gąski v. Gonski f. (Wierzbiczany).
 Gęzewo (Strzelno).
 Giębnia f. (Ostrowo p. Pakość).
 Giżewo (Polanowice) n. G.
 Glinki małe pos. (Gniewk.).
 Glinno duże i małe (Kaczkowo).
 Głębokie (Radziejewo, Kruszwica).
 Głojkowo (Bąkowo, Inowr.) n. B.
- Gniewkowo.**
 Gniewkowice (Rucewo, Pakość).
 Gnojno (Inowrocław).
 Gocanowo (Kruszwica) n. G.
 Gocanówko (Gocanowo).
 Godziemba kol. (Kaczkowo).
 Golejewo (Kościeski, Kruszw.).
 Gopło pos. (Kruszw.) n. G.
Góra f. (Szarlej, Inowr.).
 Góry i Górki (Ludzisk, Strzelno).
 Gorzany (Kościelec, Pak.).
 Grabie-Stare, ob. Stare-Grabie.
 Grodzko inowrocławskie (Inowr.).
 Grostwo Budy f. (Inowr.).
 Grostwo Stębory f. (Inowr.).
 Grostwo Nowy-świat f. (Inowr.).
 Grostwo Raspy f. (Inowr.).
- Helenowo folw. (Tuczno).
 Horst kol. (Gniewkowo).

- Jacewo (Batkowo, Inowr.).
 Jajtawy v. Jejtawy (Toruń) n. W. i Z. S.
 Jaksice v. Jakszyce (Inowr. Pak.).
 Jaksiczki (Inowr. Pak.).
 Jakubowo (Dombrowka, Łabiszyn).
 Jakubowa kol. (Jakubowo).
 Janikowo f. (Kołuda m.).
 Jankowo (Polanowice).
 Janocin (Kruszw. Radziej.).
 Janowice (Szarlej, Kruszw.).
 Ś.-Jańska, ob. Święto-Jańska.
 Jarki (Gniewk. Inowr.).
 Jaronty (Inowrocl.).
 Jenżewo (Stare-Grabie).
 Jezioro f. Jezioro (Nożyczyn, Strzelno).
 Jezioro olędry (Nożyczyn).
 Jezicka-struga (Gniewk.).
 Jędrzejewo (Kaczkowo, Gniewk.).
 Jaworowo pos. (Wojcin, Wilczyn).
 Jerzyce v. Jeżyce (Rzeszyca, Piotrk.).
Inowroclaw (Vladislavia junior) v. Inowrocław, Inowrocławek, czasami niewłaściwie Stary-Inowłódz.
 Inowroclaw budy (Inowr.).
 Inowroclaw saletrarnia (Inowr.).
 Johannisthal kol. (Domb. Łabisz).
 Jordanowo (Tuczno, Pak.).
 Julijanowo (Kościelec).
 Jurek karczma (Kaczkowo).
 Jurkowo (Rzeszyca, Piotrk.)
- Kaczynek kol. (Ostrowo p. Pak.).
 Kaczkowo (Gniewk.) parafia ewang.
 Kaczkowska nowa-wieś (Kaczkowo).
 Kaczkowa wieś (Rojewo).
 Kaliska (Tarkowo) karcz. (plur. neutr.).
 Kamienny-bród (Kaczkowo).
 Karczemka (Tuczno).
 Karczyn (Szarlej).
 Karsk (Rzeszyca).
 Kaspral f. (Brzeście, Piotrk.).
 Katarzynka pos. (Gniewkowo).
 Kaweczyn (Stare-Grabie).
 Kempa v. Kępa kol. (Kaczkowo).
 Kieko (Chelmce, Kruszw.) n. G.
 Kijewice (Sukowo).
 Kijewo (Gniewkowo).
 Klepary (Gniewkowo).
 Kłopot v. Chłopot (Orłowo).
 Kobelnica (rzadziej: Kobylnica) szlachecka i księża (Chelmce).
 Kobelnice króleskie (Radziej.).
 Kobelniki v. Kobylniki (Kruszwica).
 Kobelniki (Rucewo).
 Kolankowo (Dombrowka, Łabisz.).
 Kołuda wielka i mała (Ludzisko).
 Komaszycy (Inowroclaw).
 Konary (Piaski) n. B.
 Konarzewo f. (Kruszw.).
 Kopanie f. (Ludzisk).
- Kopcówka pos. (Stare-Grabie).
 Kościelec (Pakość, Inowr.).
 Kościeszki v. Chościeszki (Kruszw.) n. G.
 Kozidół olędry (Nożyczyn, Kościeszki).
 Kożuszkowska wola (Siedlimowo).
 Kożuszkowo (Wojczyn).
 Kożuchowska wola (Kożuszkowa-wola).
 Kraszyce f. (Kobelniki, Kruszw.).
 Krążkowo (Pechowo).
 Krętowiny pos. (Rucewo).
 Kręzoły f. (Rucewo).
 Krusliwice f. (Batkowo).
 Krusza podlodowa (Inowr.).
 Krusza zamkowa (Inowr. Kruszw.).
 Krusza duchowna kol. (Kruszwica).
Kruszwica v. Kruświca n. G.
 Krzykacz f. (Chróstowo, Służewo).
 S. Krzyżka, ob. Święto-Krzyżka.
 Krzywe-kolano kol. (Kruszw. Radziej.).
 Książ v. Książce (Strzelno).
 Kurzebiela pos. (Wojcin).
 Kuśnierz folw. (Kożuszkowo, Strzel.).
- Lachmirowice (Kościeszki) n. G.
 Latkowo (Inowroclaw).
 Lenartowo (Wilczyn).
 Leonowo osada (Tuczno).
 Leszcze fol. (Jurkowo, Piotrk.).
 Leszycy f. (Kościelec, Inowr.).
 Lipie (Gniewkowo).
 Lipionka f. (Lipie).
 Lisionki pos. (Wronowy).
 Lissowo hol. (Liszewo).
 Lissówko w. (Liszewo).
 Liszewo (Barcin, Łabisz., Pak.).
 Liszkowo (Inowr. Pak. Gniewk.).
 Liszkowska wola (Liszewo).
 Liszkowskie hol. (Liszewo).
 Liszyce (Tuczno).
 Lubstówek pos. (Rzeszyn).
 Ludzisk v. Ludzisko (Strzelno, Pak.).
- Łagiewniki (Kruszw.) n. G.
 Ławy karczma (Chelmce).
 Łąkocin (Kruszw. Szarlej).
 Łązyn v. Łązynek f. (Cayste).
 Łęg (Polanowice) n. G.
 Łojewo (Szarlej, Kruszw.) n. G.
 Łonki v. Łąki (Strzelno, Gemb.).
 Łońsk v. Łąck (Pakość).
 Łoziska pos. (Gniewk.).
 Łukaszewo (Kaczewo, Gniewk.).
- Marcinki f. (Piaski) n. B.
 Marcinkowo (Parchanie).
 Markowice (Kruszw. Strzelno).
 Markowo (Gniewkowo).
 Marulewy f. (Batkowo).
 Maszenice (Głębokie).
 Marońska kępa pos. (Gniewk.).

Michalinowo (Kołuda m., Strzel.).
 Michowice (Batkowo).
 Mieradz pos. (Strzelno).
 Miergoniewice v. Mirogonowice (Gniewk.
 Inowrocław).
 Mięrosławice (Strzelno, Kruszw.).
 Mierzwin (Tuczno).
 Mietlica (Piotrkowo) n. G.
 Milewo (Rucewo).
 Mleczkowo (Służewo).
 Młyny (Strzelno).
 Mimowola (Kościelec).
 Minutowa wieś (Pęchowo, Gniewk.).
 Mnich k. (Siemionki, Kruszw.) n. G.
 Modliborzyce (Inowrocław).
 Montwy v. Maławy (Inowr. Kruszw.).
 Molsdorfowo kol. (Bąkowo).
 Mrowina kar. (Pieranie, Kruszw.) n. B.
 Murzynno v. Mursinno (Gniewk.).
 Murzynko kol. (Gniewk.) v. Małe Murzyn-
 no, parafia ewang.

Nałężewo (Sciborze, Inowr.).
 Niemojowo (Szarlej, Inowr.).
 Niemojewko (Markowice).
 Niszczewice v. Nieszczewice v. Nierzewice,
 w dawn. akt. Myszczowice (Pakość,
 Inowrocław).
 Nowawieś (Murzynno).
 Nowawieś (Wojcin).
 Nowydwór (Bąkowo).
 Nożyczyn (Skulsk, Strzelno).

Odmianowo (Kościelec, Pak.).
 Ołędry stodolskie ob. Stodoły.
 Olszewice (Modliborzyce).
 Ołdrzychowo v. Ołdrzychowo, dawniej
 Odrzychowo (Strzelno) n. jez.
 Opoczki (Służewo) n. T.
 Opoki (Służewo).
 Oporówek v. Oporówko (Inowr.).
 Orłowo (Inowrocław).
 Orpichowo v. Orpikowo (Popowo).
 Ośniszewo v. Ośniszczewo (Gniew. Służ.).
 Ośniszewko (Gniewk.).
 Ostrówek v. Ostrówko (Leczcz, Skulsk)
 na półwyspie Gopła.
 Ostrowo (Pakość) n. jez.
 Ostrowo (Kruszw. Piotrk.) n. G.
 Ostrowo (Gniewkowo).
 Ostrowo królewskie pos. (Krusz. Inowr.).
 Ostrowo (Strzelno, Gembice).
 Ostrowo pos. (Strzelno).
 Oszczywik pos. (Chróstowo).
 Oszczywik v. Ojszczywik karz. (Kijewo,
 Służewo)

Palczyn (Pęchowo).
 Papros (Piaski) n. B.
 Parchanie (Inowrocław).

Parchanie kol. (Inowr.).
 Parchanie młyn (Inowr.).
 Parkowo v. Perkowo (Gniewk.).
 Pęchowo v. Penchewo (Łabisz. Barc. Pak.).
 Piaski (Kruszwica).
 Piaskowice (Rojewo, Gniewkowo).
 Piecki duże i małe (Piaski) n. B.
 Pieczysk v. Pieczyska (Pieranie).
 Pieranie (Inowrocław).
 Piotrkowice v. Pietrzkowice (Inowr. Pak.).
 Pławin v. Pławino (Pakość).
 Pławinek (Inowrocław).
 Płonkowo (Gniewkowo).
 Płonkówko (Płonk. Gniewk.).
 Podgaj ob. Gaj.
 Podlesie f. (Gniewk. Inowr.).
 Pokrzywniki (Tuczno).
 Polanowice (Kruszwica).
 Polentowo ol. (Jordanowo, Barc.).
 Pomiany Kożuszkowo (Wojczyn, Wilczyn).
 Popowice (Inowrocław).
 Popowiczki (Pakość).
 Popowo (Piotrkowo) n. G.
 Proczyska (Mięrosławice).
 Przedbojowice f. (Tupadły)
 Przybysław (Pieranie, Służ.).
 Przydatki karz. (Strzelno).

Racice v. Raciec (Polanowice) n. G.
 Raclawice (Płonkowo).
 Radłówek f. (Kościelec).
 Radajewice (Pieranie).
 Raj kar. (Strzelno).
 Rechta f. (Sukowy, Kruszw.).
 Rojowo (Gniewk.) parafia ewang.
 Rojewska wieś (Rojewo).
 Rombino (Batkowo).
 Rombinek f. (Inowrocław).
 Rożniaty (Kobelniki, Kruszw.).
 Rucewo folw. (Sukowy).
 Rucewo (Pakość, Barcin).
 Rucewko (Pakość, Barcin).
 Rumunek (Gąski, Gniewk.).
 Rusinowo (Chełmce) n. G.
 Rycerzewo (Kościelec).
 Rycerzewek fol. (Kościelec).
 Ryczywieś (Dombrowka, Łabisz.).
 Rządkiwin (Strzelno).
 Rzegotki (Kruszw. Strzel.).
 Rzeszyca (Piotrkowo).
 Rzeszyn v. Rzeszyno (Kościeszki, Skulsk)
 nad Gopłem.
 Rzeszynek (Rzeszyn) n. G.

Sadowie k. (Piotrk.) n. G.
 Ściborz, Sciborze, w dawn. akt. Stiborze,
 Czciborze (Inowr. Gniewk.).
 Sieczkowice f. (Kołuda m.)
 Siedlimowo (Wojcin, Wilczyn).
 Siedluchna (Gembice).

- Sielce f. (Końuda m. Pak. Inowr.).
 Siemionki (Kościeszki) n. G.
 Sierakowo (Kościeszki) n. G.
 Sierakówko (Sierakowo).
 Sikorowo (Inowrocł.).
 Skalmirowice (Gniewk.).
 Skalmirowice f. (Strzelno).
 Skotniki królewskie (Piaski).
 Skotniki zabłotne (Piaski) n. B.
 Słabęcín (Polanowice).
 Słabęcino (Inowr. Pak.).
 Słabęcinek (Inowr. Pak.).
 Sławsk wielki (Kruszw.) v. Sławsko.
 Sławsk mały (Kruszw. Strzel.).
 Sławsk kol. (Strzel. Kruszw.) p. ewang.
 Słońsk (Modliborzycze, Inowr.).
 Smiérna kar. była (Niemojewko).
 Smiérna kar. (Gnojno).
 Sokolniki (Polanowice).
 Sobiesiernia v. Sobiesierne (Pieranie).
 Sójkowo v. Sujkowy, w dawn. akt. Soni-
 ków (Inowr. Pak.).
 Sorge pos. (Liszkowo, Gniewk.).
 Starawieś (Rojewo).
 Starydwór (Murzynno).
 Stare-Grabie (Gniewk. Służ.) filia w ka-
 plicy pustelnicznej.
 Staro-gniewkowskie leśnictwo (Glinno).
 Stajędo pos. (Sławsk w.).
 Stanomin v. Stanomino (Inowr. Służ.).
 Stanomska wola (Inowr. Służ.).
 Stodoły (Kruszw. Strzelno).
 Stodoły olen. (Kruszw. Strzel.) p. ewang.
Strzelno n. N.
 Strzemkowo (Gnojno, Inowr.).
 Suchotówko kol. (Gniewk. Inowr.).
 Sukowy v. Sukowo (Strzel. Krusz.).
 Świętniki (Kruszw.) n. G.
 Święto-Jańska wieś (Kaczkowo).
 Święto-Krzyżka kar. (Gniewk.).
 Szadłowice (Inowr. Gniewk.).
 Szarlej (Kruszwica) n. G.
 Szarlejskie kępy pos. (Szarlej).
 Szpital v. Spital (Gniewk. Inowr.).
 Szpital kol. (Gniewk. Inowr.).
 Szławsk ob. Sławsk.
 Szwaniewice (Kobelniki).
 Szymborze (Batkowo).
 Szrubsk v. Śrubsk f. (Wierzbiczany).
 Szyjki f. (Wierzbiczany).
 Szykorowo ob. Sikorowo.
- Tarkowo v. Tarchowo (Pęchowo, Pak.).
 Tarkowo hołdry (Tarkowo).
 Tarnowo wielkie fol. (Gocanowo).
 Tarnówko (Tarnowo).
 Tomaszowa góra hol. (Batkowo).
 Topola (Gniewk. Inowr.).
 Truszczyzna (Gniewkowo).
 Tryścín v. Truścín (Kruszw.) n. B.
- Trzaski v. Drzaski (Inowr.).
 Trzcionek v. Trzcionki fol. (Nożyczyn,
 Skulsk).
 Tuczo (Inowr. Pak. Barcin).
 Tupadły (Kruszw. Inowr.).
 Tupadły małe (Pak. Gniewk.).
 Turzany v. Turzczany, v. Turczany (Bat-
 kowo, Inowr.).
- Werdershausen (Gniewk.) n. Z. S.
 Węgierce (Kościelec).
 Węgrzynowo fol. (Wojcin, Strzelno).
 Więclawice v. Wiensławice (Inowr.).
 Wielowieś (Gniewkowo).
 Wielowieś (Pakość).
 Wierzbiczany v. Wierzbicanowo (Gniew.)
 Wilkostowo (Służewo) paraf. ewang.
 Wilkostowo ol. (Służewo).
 Witkowo (Mierosławice, Strzelno).
 Witowice (Chełmce).
 Witowiczki (Rzeszyca).
 Witowy (Kruszw. Szarlej).
 Włostowo (Kościeszki) n. G.
 Wojcin v. Wojczyn (Wilczyn, Strzelno).
 Wojdał v. Wojdały (Pakość,
 Barcin) n. N.
 Wodzek leśn. (Gniewkowo) n. Z. S.
 Wodzek mały (Gniewkowo) n. Z. S.
 Wola liszkowa (Liszkowo, Ino. Gniewk.)
 Wola Wapowska (Piaski) n. B.
 Wolanowo (Sciborze).
 Wolany f. (Wróble, Kruszw.) n. B.
 Wonorze w. i kol. (Gniewk. Inowr.).
 Wróble (Kruszwica) n. B.
 Wronowy (Strzelno, Miłny).
 Wybraniectwo (Tuczo).
 Wybranowo (Rojewo, Inowr.).
 Wygoda kar. (Stare-grabie, Służ.).
 Wygoda pos. (Gniewk. Wodzek).
 Wymysłowo pos. (Lipie, Gniewk.).
 Wymysłowo folw. (Markowo, Gniew.).
 Wymysłowo pos. (Mierosławice).
- Xiąż ob. Książ.**
- Zaborowo (Głębokie, Kruszw.).
 Zagajewice i Zagajewiczki (Gniewkowo).
 Zajezierze (Gniewk.) kość. ewang.
 Zamczysko pos. (Gniewk.) n. Z. S.
 Zazdrość karczma (Sławsk w.).
 Zazdrość kar. (Gniewkowo).
 Zbytowo w. i kol. (Gembice, Strzelno).
 Zdunowo fol. (Ośnieszewo, Służewo)
 Złotniki (Pakość, Tuczo).
 Złotowo (Pakość, Barcin) n. N.
 Złotowo (Piotrkowo) n. G.
 Żałowo v. Żalinowo (Piotrkowice, Inow.).
 Żelechlin (Liszkowo, Gniewk.).
 Żerniki (Sławsk w., Kruszw.).
 Żółwieniec (Strzelno, Kruszw.).

Miejsca powiatów: Toruńskiego, Bydgoskiego, Szubińskiego i Mogilnickiego do Kujaw zaliczane.

Z Toruńskiego i Bydgoskiego.

Brzoza (Podgórze, Toruń) n. W.	Ługi karczma (Podgórze).
Bydgoszcz n. Brdą po niem. Bromberg (nie przez wszystkich do Kujaw zaliczany *)	Majdan (Toruń) n. W.
Cierpice (Toruń) n. W.	Maciejewo (Służewo) n. T.
Czerniewice (Toruń, Podg.) n. W.	Nieszewki (Podgórze) n. W.
Dolinowo (Podgórze).	<i>Nowa Grabia</i> (Służewo) n. T.
Dybowo (Podgórze, Toruń) n. W.	Otoczyn v. Otłoczyn (Służewo) n. W.
Dziwnak k. w lesie (Podgórze).	Otoczynek (Służewo) n. T.
Grabskie hol. (Służewo).	Pieczonka hol. (Służewo) n. T.
Grabia nowa ob. Nowa Grabia.	Przybranowskie hol. (Służewo) n. T.
Jejtawa (Podgórze) n. W.	Podgórze (naprzeciw Torunia) n. W.
Klucze (Podgórze).	Ruda (Majdan) n. W.
Katrynków (Podgórze) n. W.	Wilk karczma (Majdan) n. W.
Kuchnia kar. (Służewo, Podg.).	Wódka karcz. (Służewo).
Kozybór (Podgórze, Toruń) n. W.	Wydrzygrosz karcz. (Majdan) n. W.
	Wygodka karcz. (Służewo, Podgórze).
	Zieleniec (Podgórze) n. W.

Z pow. Szubińskiego.

Barcin n. N. (dawniej należał do województwa Gnieźnieńskiego).	Łabiszyn n. N. **)
Bicze karczma (Łabiszyn).	Mamlice v. Mamlicz (Barcin).
Dombrówka n. N. (Barcin).	Obielewo (Barcin, Łabisz.) n. N.
Jeżewo (Łabiszyn).	Ojrzanowo (Łabiszyn).
Julijanowo (Barcin).	Oporowo (Łabiszyn) n. N.
Knieja (Barcin) n. N.	Ostrowo (Łabiszyn) n. N.
Kania, (Barcin, Łabiszyn).	Pilatowo (Łabiszyn) n. N.
Kręzoły (Barcin).	Ptur (Barcin) n. N i jezior. Pturskiem.
Kulonki (Łabiszyn) n. N.	Pturek (Barcin) n. N i jez.
Lubostronie (Łabiszyn) n. N.	Smogoszewo (Łabiszyn) n. N.

Z pow. Mogilnickiego.

Broniewice (Pakość) n. jez.	Konowo (Gembice) n. N.
Cierniak (Kwieciszewo) n. N.	Korytkowo (Strzelno) n. jez.
Dobieszewice (Pakość) n. jez.	Kwieciszewo na granicy Kujaw.
Gembice n. N. na granicy Kujaw.	Lutkowo kar. (Pakość).
Głogowiec (Strzelno).	Pakość n. N. i jez. na granicy zachodniej Kujaw.
Goryszewo (Kwieciszewo) n. N.	Piechcin (Pakość).
Jankowo (Pakość) n. jez.	

*) Niektórzy, zaliczając do Kujaw (acz mniej właściwie), okolice Bydgoszczy i Solca n. W. (Schultz), aż po ujście rz. Brdy, a nawet i Fordonu, wymieniają tu jeszcze wsie: Bartelaj, Brześć, Budy małe i duże, Czernsko, Dombrowo, Glinki, Jenzewo, Kapuscińska, Kabot wielki i mały, Krosno w. i m., Langenau, Łesice, Łazińska, Łaszyn, Otorowo, Piecka, Prośnionka, Przyłubie, Rupiencie, Sierczek, Strzyki, Żółwin v. Solwin.

**) Okolice Barcina i Łabiszyna (osobliwie z lewego brzegu Noteci) zaliczają niektórzy do Pałuk.

Rutki kar. (Pakość) n. j.
 Rybitwy (Pakość) n. N.
 Sadłogóść (Pakość, Barcin) n. N.

Strzelce (Strzelno) n. jez.
 Trzłąg v. Trlong (Pakość, Strzelno) n. jez.
 Zalesie (Pakość, Barcin).

Każda z pomienionych tu wsi i osad, ma na swoich gruntach części pola, łąk, lasów i t. d., szczegółowemi oznaczone nazwami, jak to wyrażono w Seryi III, na str. 76. Do tworzenia się tych nazw, obok względu na własności fizyczne, leżała okoliczność daje powod. I tak, pod miastem *Chodczem*, miejsce gdzie niegdyś zabito żyda, przeważano *Zydowcem*. Na gruntach wsi *Sędzina* są następujące nazwy łąk i dolków: *Kieleniec*, *Sobótka*, *Potok*, *Struga*, *Jeziorca*, *Chrześcín*, *Rogaleniec*, *Księży-dół* (na probostwie). Na gruntach wsi *Gęsina* znajdujemy: *Studzienki* (pastewnik), *Koźłonek* (pole z łączką), *Bycza-góra* (pole z pastwiskiem). Na *Panicwie* i *Torzawie* jest łąka *Rowina*. Na *Choceniu* są części pola: *Rompina*, *Kąty*.

Zastanawiać musi nazwa bliskich sobie wsi: *Sędzina*, *Krzywosądz*. Nazwy wsi *Bronisław*, *Broniewo*, *Broniszewo* jakoby od obrony pochodziły, nazwy znów wsi: *Bogusławice*, *Boguszyce*, *Bodzanowo*, *Święte*, *Świętniki* i t. p. wskazują wyraźnie że Bogu czy bóstwu cześć tu składano.

Wieś *Końuda* wielka (pow. Inowr.) ma na gruncie *Okole*, kopiec i w żalach popielnice. Pod *Końudą* małą kawałki ziemi zowią się *Boża*. Pod *Kościelcem* jest wodociąg *Smiernia* wpadający z *Matwy* do jeziora w *Łącku*. Pod *Niemogórkami* była do niedawna karczma *Smiernia* i jest łąka *Bielawy*; nadto kopiec ku *Kruszy zamkowej*, gdzie *Władysław Lokietek* miał pobić *Krzyżaków*. Na gruntach wsi *Markowice* (słynącej niegdyś cudownym obrazem *Matki Boskiej*) są także *Bielawy*, *Gaj*, rola *Brząkiew* (ziele brzęk tu rosło), rów *Stuys*, nizina *Mokraźnie*. Wieś *Żalinowo* v. *Żałowo* ma sadzawkę *Dolec*; były tu liczne żale czyli cmentarzyska, z których popielnice dobywano.

Wieś *Tuczno* ma pola: *Międzygórze*, *Bielawki* (pole należące przed separacją do walnego sołectwa *Wybraniectwa*), łąki *Mały-łąk*, *Wielki-łąk*, *Smiernia*, *Kabat*, *Krzyż*; dolki: *Pjawcze* i *Kościelak*. Wieś bliska *Helenowo* ma znów pola na wschód-południe *Tuczna* położone *Bielawami* zwane. *Leonowo* ma pole *Goszczewice*. *Wybraniectwo* (walne Sołectwo) leży na południe od *Helenowa*. Na polach *Tuczna* (*Międzygórze*) są pokłady gliny garncarskiej, miejscami kamień wapienny, i obficie margiel wapienny, a w nim znajdowano małe kawałki bursztynu i odłamki białego marmuru. Od północy pas ziemi spiekłej, nieurodzajnej; na łąkach *Smierni* i *Ostrowia* kopią torf.

Zajmujemy mocno, że wiadomości w krótkości tu napomkniętych, nie możemy na całe rozciągnąć *Kujawy*. Zebranie ich i podanie w całości, wyświetliłoby wiele stron i dziejów domowych życia ludu, mało dotąd dotykanych. Sucha bowiem na pozór nomenklatura miejsc, rozwijając przed oczami myślącego badacza szereg obrazów, pojęć i wyrażań, lepiej nieraz niż obszerne opisy i wywody (bez niej podane) nauczyć go, na prawdziwy tor naprowadzić i w raz powziętych domysłach utwierdzić jest zdolna.

NAZWY

rodowe włościan.

(Z kilkudziesięciu wsi.)

1. *Biskupice* (folw. Górki, parafia Ludzisko). Krzewina, Cabański, Wielich.
2. *Bodzanowo* bachorne (paraf. Byczyna). Bilak v. Bielak (żona: Bilaczka), Byczyński, Cichowlaz, Czapiński, Czyżykiewicz, Doređa v. Dorenda (żona: Doređzina, syn Doređziak, córka: dziewucha od Dorendy lub Dorendziny, rzadziej: Dorendzianka, Doređówna), Drażek, Dudeczak (zapewne od: Dudy), Figmańka, Fabisz (Fabian), Fabisiak, Gawroński, Gęsiński, Gmura (syn: Gmurczak), Gmurski, Gralak (żona: Gralaczka), Hałajda, Kaszuba, Kmiecziak, Kłos, Kosioriewicz, Łukasik, Lewando(w)ski v. Lewendoski, Majchrzak (od: Majchra, Melchiora), Matuszak (od: Mateusza), Mądrocki, Michalak (od: Michała), Niespodziński, Ornat (ż. Ornatka), Pańka (ż. Pańkowa), Pylak (ż. Pylaczka), Rachuba (ż. Rachubina), Serocki, Skonieczny, Sobiegorz, Surdak, Szelażek, Szmata, Włodarski, Walczak, Wyborski, Zrostek.
3. *Bogusławice* (pod Kowalem). Antoniewicz, Bazela (ż. Bazelina), Boruzko(w)ski, Brzezicki, Czerniak, Dwornikowski, Ginczeleski, Grosicki, Józwa, Józwiak (od: Józef a, żona: Józwiaczka, syn: Józwiak, córka: dziewucha od Józwiaka), Kanie(w)ski, Kruska (żona: Kruszkowa, syn: Kruszcak, córka: Kruszkówna), Mastalerski, Mazurek, Modrzeje(w)ski, Nowakowski, Olejniczak, Owsik, Podgórski, Prośniewski, Rakocza, Sachacz (ż. Sachaczka, s. Sachaczak, c. Sachaczówna). Spychalski, Szpryngiel (ż. Szprynglina) Trąbski v. Trembski, Witczak (od: Witka, Wincentego).
4. *Broniewo* (pomiędzy Gniewkowem a Łabiszynem). Barczak v. Bartzak (syn Bartka, Bartłomieja), Kulpa.
5. *Bronisław* (pod Radziejowem). Antezak (syn Antka, Antoniego), Glejzer, Głodek, Igła, Kiecal, Klofsta, Kubiak (syn Jakóba), Lewandoski, Pietrzak, Przybylak, Siadak, Sobieraj, Szpińbieda v. Spińbieda, Zaremba.
6. *Choceń*. Bet v. Beciński, Bachorski, Gralak (syn Grali), Kapusta, Kołodziejczak, Kostrzewa, Kuropatwa, Konopa, Lewandoski v. Lawendoski, Musiał, Miszczak (syn Miski), Szczęsny v. Kapela (że był grajkim), Stasiak, Pietrzak, Wojtalak.
7. *Czołowo* (pod Radziejowem). Czysz, Fabisiak (syn Fabisza, Fabicha, t. j. Fabijana), Figmańka, Galon, Gotówka, Has v. Chas v. Hasiński, Igła, Kuczyński v. Kuciński, Olejniczak, Płaszaj, Rollirad v. Rollir, Stasiak.
8. *Dąbrówka* (pod Nieszawą). Przedziąg, Przybysz, Rynast.
9. *Gęsin* (parafia Koneck). Abend v. Wieczorek, Bryk v. Bryl, Budny, Budniak, Dominiak, Gawroński, Gorczak, Grzełak, Książkiewicz, Kujawa, Lewandoski, Majchrzak, Mikołajczak, Nowak, Potęga, Śwircz, Wieczorek.
10. *Głuszyn* (parafia Bytoń). Bonek (od Bonawentura), Bruzda (żona: Bruzdina), Buko(w)ski, Chojnacki, Dęboski, Dęboski, Desser, Drzewiecki, Dydyński, Felisiak (od: Felixa), Filipiak (od: Filipa), Gajda, Gajeski, Górski, Jankowski, Józwiak, Kaczmarek, Kamiński, Klimczak, Kołuda (ż. Kołudzina; mówią: dzieci Kołudziny, z matki najczęściej nazywając), Krajczczak, Król, Kruska, Krzymiński, Kubacki, Kubiak (od: Kuba, Jakób), Lewandoski, Lichecki, Łada (ż. Ładzina), Maciejewski, Markiewicz, Migdał, Mikorski, Młodziński, Nowak, Ogrzał, Opałlik, Pająk, Pawikoski, Paździerz, Plichta, Powyszyński, Radach, Seic, Smutorowicz, So-

bieraj, Switek, Szajna, Szalek, Szczyży, Szmelcyński, Szutymbach, Wesołowski, Wojtasiak, Włodarski.

11. *Głębokie* (pod Kruszwicą, Radziejowem). Graczyk, Piorun.
12. *Jaksice* (pod Inowrocławiem). Ożminka.
13. *Konkowa-wola* (pod Brześciem). Adamczak, Biela(w)ski, Korpalski, Lewandoski, Mataje(w)ski, Netczak, Piwoński.
14. *Kościelna-wieś*. Kantak, Sobierajski.
15. *Krąskowo* (pod Pakością, Barc.). Gregorek, Tyloch.
16. *Krzyży* (pod Barcinem). Prelin.
17. *Kubłowo* (pod Chodczem). Dudkiewicz, Gabrysiak, Janiak, Jaszczak, Lewandoski, Pietrzak, Trawiński.
18. *Kuczek* (pod Nieszawą). Belka, Geplen, Szczypior.
19. *Kuczkowo* (parafia Sędzin). Błaszak v. Błaszczak (t. j. syn Błacha, Błażeja), Bąk, Grzonka v. Grzanka, Kania, Kaźmirczak (syn Kaźmierza), Kempara, v. Kępara, Klócek, Łakomy, Nowak, Pawlak, Pawłuszka.
20. *Liszkowska-wola*. Kubiak, Łukała, Sołtysiak v. Sałtysiak.
21. *Lubomin* (pod Izbicą). Dynarski, Klimczak, Lorentz.
22. *Lubostronie* (nad Notecią, pod Łabiszynem). Cygan, Gałgan, Miech, Prusak, Wicher.
23. *Manlicz* (pod Barcinem). Sielewiak.
24. *Mikanowo* (parafia Lubanie). Bajdaleski, Darmiat, Dziedzic, Kordupski, Mizera, Przedziak, Przygora, Skowron, Spisz, Wicher, Wojtowiczak.
25. *Nieszczewice* (pod Inowrocławiem). Chafas, Dziennik, Guzik, Katedrzak, Okrasa, Popielarz, Wozignój, Żak.
26. *Ostrowoś* (pod Służewem). Bednarek, Dunajski, Gumiński, Kulpa, Liberański, Mroźek, Przybysz, Sobieraj, Teresiak, Witczak.
27. *Piekutkowo* (pod Brześciem). Bartliński, Kruszyniak, Rygleski v. Regleski, Szumny (żona: Szumna).
28. *Plebanka* (pod Nieszawą). Aleksandrak, Juška, Jarlak, Karczmarek v. Kaczmarek, Niemczyk, Żarota.
29. *Psary* (pod Brdowem). Badyna, Gończak, Rybarski.
30. *Rakutowo* (pod Kowalem). Bieniek, Gontarek, Kolasa, Łakomy, Orlik, Ozimek, Piątek, Popiołek, Przybysz, Szmajda, Skiba, Szuba, Śmietana, Szachacz, Wróbel, Zasada.
31. *Ruszkowo* (pod Sompolnem). Barano(w)ski, Gamizda, Górka, Kucal, Kujawa, Kurzawa, Lewandoski, Ruczaj, Sobierajski, Szeląg, Szakudlerak, Tulisiz, Wesołowski, Woźniak, Zawala.
32. *Rucewo* (pod Pakością). Golich, Jacek, Woźniak.
33. *Rzadzka-wola* (pod Brześciem). Caliński, Chorąży, Piwoński, Rudalski, Sadoski, Szafij.
34. *Siniarzewo* (z parafii, wieś: Siniarzewo, Goślawice, Świnki, Ujma wielka). Babisiak, Badura, Balcerak (od: Baltazara), Banańczyk (od: Banacha, Bonka, Bonawentury), Bartczak (syn Bartka, Bartłomieja), Błasiak (syn Błacha, Błażeja), Bogda (żona: Bogdzina), Borowiec, Boruta, Browarczyk, Brozek, Bułka, Bystak v. Bysiaczek (żona: Byszkowa), Chelminiak (syn: Chelminiaczyk), Chodak (ż. Chodaczka), Cichosz (ż. Cichoszka v. Cichoszowa, syn: Cichoszczak v. Cichoszak, córka: Cichoszczanka v. dziewczucha od Cichoszowej), Cichowlaz, Ciecchała (ż. Ciecchalina), Cieślak, Czerniak, Czyszczerek, Daniel (ż. Danielka, syn: Daniela v. Danielczak), Derek, Desperak (ż. Desperaczka), Dopczak, Dopierała (ż. Dopieralina, c. Dopieralonka), Drażek, Drewniak, Duszak, Dybała (ż. Dybalina), Dziedzic (ż. Dziedziczka), Dzioba (ż. Dziobina), Figiel (syn: Figielek), Figmała, Filipiak v. Filipczak, Frasczak (syn Francka, Franciszka), Gajda v. Gajdziński (ż. Gajdzina, s. Gajdziak), Galas, Gibała (ż. Gibalina), Gralak, Grzanka (ż. Grzanczyna, s. Grzanczak), Jaconek, Jadamczak (od: Adama), Jagieła (ż. Jagielina), Jantczak (syn Antoniego), Jerszak, Jędraszak (syn Jędracha, Jędrzeja), Jonasiak (syn Jonaszka, Janacha), Józwiak (syn Józefa), Kania (ż. Kanina, s. Kaniak), Kapłonek (ż. Kapłonkowa), Karkosz (ż. Karkoszowa), Kasprzak (syn Kaspra), Kasłon v. Kaszłon (ż. Kasłonka), Kaszuba (ż. Kaszubina, syn: Kaszubiak), Kielek (syn: Kielczak), Klapka, Klempczak, Klimek (syn: Klimczak, syn Klemensa), Kluczak, Kobus (ż. Kobuska v. Kobusowa), Kołodziejczak, Kordelak, Kościelny (ż. Kościelnina, s. Kościelniak), Ko-

strzewa (ż. Kostrzewina) Koziół (ż. Kozłina, s. Kozłak), Kramarz, Król (ż. Króli-
na, c. Królówna), Kujawa (ż. Kujawina), Kulpa (ż. Kulpina, s. Kulpiak), Kurza-
wa (ż. Kurzawina), Kuśnierz v. Kuśmierz, Kuźniak (od: Kuźmy, Kosmasa), Kwia-
tek (ż. Kwiatkowa), Lasota (ż. Lasocina), Lewandoski, Lisiak v. Lizik, Łachman
(ż. Łachmanka), Marszałek, Mazurek, Miła (ż. Milina, c. Milanka), Milak (ż. Mi-
lakowa), Miśtera (ż. Miśterowa v. Miśterczyna), Modrzejewczak, Musiał (ż. Musia-
ka), Nętczak (ojciec: Nętko), Niezgadziak (ojciec: Niezgada), Nowak (syn: Nowa-
czyk), Okraglica, Okromczak, Orak (s. Orczak v. Oracyk), Owczarek, Pacholek
(ż. Pacholkowa), Pacześny (s. Pacześniak), Pasterczak, Patyk v. Patyka (ż. Paty-
czka), Pawiński, Pawłuszcak, Piasek (s. Piaszczak, c. Piaskówna), Piechotka, Pie-
trzak, Pisarczak, Piwosz, Płocieńczak, Potęga (ż. Potężyna, c. Potężanka), Prusak
(s. Prusaczek), Pryczak, Przedziak, Przygodzki, Przybył (ż. Przybyłka, s. Przyby-
lak, Przybysz, Ptak (ż. Ptakowa, s. Ptaszek), Raclaw (s. Raclawiak), Recz (s. Re-
czyk), Robotnik (ż. Robotniczka, c. Robotniczonka v. dziewczucha od Robotniczki,
s. Robotniczak), Rojek, Ruda (ż. Rudzina), Rybarczyk, Rydka, Seiba, Sikała (ż.
Sikalina), Sikora, Skoneczny (s. Skoneczniak), Skora (s. Skorczak), Śladek, Sło-
ninka, Sobczak (syn Sobestjana), Sobiegorzy, Sobieraj, Sobota (s. Sobociak), Sor-
tyka (ż. Sortyczka, s. Sortyczak), Spychała (c. Spychalanka), Stasiak (syn Stacha),
Stefaniak, Stokwiz, Strzelińczak, Swierszczak, Szałyga, Szarado(wski), Szarog, Szmeta
(ż. Szmętka, c. Szmętówna), Szopa (ż. Szopina), Szudził (s. Szudziszak), Szufleta
(ż. Szuflecina), Szukalak, Szuszmanski, Trajda (c. Trajdziłka). Twardy, Tuma-
lczyk (c. Tumalonka, ojciec: Tumała), Urbaniak, Walach (s. Walaszek, od: Walen-
tego), Wasiak (syn Wacha, Wawrzyńca), Więconek (s. Więconczak), Wiwacz, Wo-
chna (ż. Wochnina), Woźniak, Wróblak, Wrocławski (c. Wrocławówna), Zamara
(ż. Zamarowa v. Zamarzyna v. Zamarka), Zajęc (ż. Zajęcowa v. Zajęcuzyna), Za-
ranek, Zawada (ż. Zawadzina), Żelazny, Zielak, Zimny, Związyczak.

35. *Sędzin* (nad Bachorzą). Balcerak, Bąk, Celmerowski, Ceterski, Dąbek,
Graczyk (tak przezwany), Hołtyn, Kaczmarek (przezwany), Kania, Karpiak, Ka-
źmierczak, Kępski, Kopaczyk, Kotlarz, Kozica, Kubiak (syn Kuby, Jakóba), Kudlak,
Kujawa, Lewandoski, Mołenda, Nowak, Olejnik (dawniej Zakrze(wski)), Pawlak,
Pawłuszka, Pasturczak, Pluskota, Przybysz, Rachuba, Rataj, Szmigiel, Wypij, Wo-
chna, Zachwieja, Zaparycha, Zapora, Zasada, Żywica.

36. *Siutkowo* (parafia Lubanie). Jakobiak, Pietrzak, Sobczak, Stodolniak,
Szczesny, Wonorowski v. Wnorowski.

37. *Sarnowo* (pod Izbicą). Kosendziak, Kubczak, Polak, Smolarek.

38. *Świętosławice* (pod Izbicą). Brodała, Najlepszy, Trawiński.

39. *Skaszyn* (pod Izbicą). Gromalczyk, Małek, Milak, Pawęziak, Pietrzak.

40. *Straszewo* (pod Służewem). Błaszczak, Cabański, Mikołajczak, Nowak,
Smyk. Szałek, Włocławski, Zamarka (od wsi sąsiedniej: Zamara).

41. *Stary-Brześć* (pod Brześciem). Bretes, Gralak, Jeszka, Mrugacz, Pata-
koski, Skołuda, Stasiak, Tomczak, Trzeciak, Wosiniak, Wrończyk, Zapiec, Żelazek.

42. *Tarkowo* (pod Pakością). Chaber, Głoniak, Gołaś, Kopeć, Krępeć, Nowak.

43. *Ujma wielka* (obacz: parafia Siniarzewo). Dziedzic, Dzioba, Jarzęczka,
Kopaczyk, Kujawa, Miśtera, Nowak, Pawłuszka, Zapora.

44. *Więclawice* (pod Kowalem). Dżigza, Giłka, Idziak (syn Idziego, Egi-
diusa), Lamparski, Lewandoski, Matusiak, Musiał, Olak (ż. Olaczka, s. Olaczek),
Olczak, Orlik, Olejniczak, Piątek, Przybysz, Safandoski, Skiba, Sobieraj, Szpryngiel,
Ubyś, Woźniak, Wrzyszc (niespokojny).

45. *Zbrachlin* (pod Nieszawą). Dans, Krako(wski), Lewandoski, Obiąta,
Rzadkowolski, Szadzik, Szałyński.

Imiona męskie najpowszechniejsze.

Jędrach (Andrzej, żona: Jędraszka), Jantek (Antoni, ż. Jantkowa), Balcer (Baltazar, ż. Balcerka), Bartek (Bartłomiej, ż. Bartkowa), Błach v. Błacho (Błażej, ż. Błachowa), Bonek (Bonawentura), Dumin (Dominik, ż. Duminka), Froncek v. Frącek v. Frońsio (Franciszek, ż. Fronkowa v. Frącka), Filip, Grzela (Grzegorz, zdrobniale Grześ, Grzesio, ż. Grzelina), Jasiek v. Jacho (Jan, ż. Jaškowa), Ignac (ż. Ignacka), Kuba (Jakób), Józwa (Józef i Józefa, masc. i fem.), Ulijon (Julijan), Karul (Karol, ż. Karulowa), Kaźmirz (ż. Kazmirzowa, czasami Kaźmirka), Klima (Klemens, ż. Klimunka), Kostek (Konstanty, ż. Kostka), Kajetan, Kasper, Lewan (Leon, ż. Lewanka), Ludwik (ż. Ludwiczka), Łuka (Łukasz, ż. Łucka), Maciek (Maciej, ż. Mačkowa), Marcin, Matusz (Mateusz), Majcher (Melchior, ż. Majcherka), Michał (ż. Michałka), Mikołaj, Paweł, Pietr v. Pietrek (Piotr, ż. Pietrkowa), Prokop (ż. Prokopka), Rachwał (Rafał), Stacho (Stanisław), Szczepan (Stefan), Toma v. Tomek (Tomasz), Urban, Wach v. Wacho (Wawrzyniec, w Gostyńskim: Wawrzon), Walek v. Walcko (Walenty, czasami mówią: Walanty), Wichtor (Wiktoryja, Wichtora, Wichta, Wiktoryja), Witek (Wincenty), Wojtek (Wojciech).

Imiona żeńskie.

Jagata (Agata), Jagna (Agnieszka), Nastka (Anastazyja), Hanka (Anna), Jantka v. Jantocha (Antonina), Połonka v. Połocha (Apolonija), Balwina (Balbina), Baška v. Bacha (Barbara), Dumina (Dominika), Hełźbieta v. Heźbita (Elżbieta), Jewa v. Jewka (Ewa), Franka v. Fronka (Franciszka), Jadwiga, Uliška (Julijanna), Kaška v. Kachna (Katarzyna), Kunka (Kunegunda), Łuška v. Łusia (Łucyja), Magda (Magdalena), Magola v. Magoška (Małgorzata), Marcyna (Marcyjanna), Maryška v. Marysia (Maryja), Maryna v. Marynka v. Marychna (Maryja), Pietruchna (Petronella), Ruzyna v. Ruzia (Róża, Rozalija), Salka (Salomea), Tekla, Teocha (Teofila), Tereška (Teressa), Orszula (Urszula), Weronka (Weronika), Żofka v. Zowka (Zofija), Zuzka v. Zuška (Zuzanna).

S P I S R Z E C Z Y.

	Str.
Pieśni i Dumy	5
1. Miłość. Zaloty	7
2. " Stałość. Zyczliwość	19
3. " Skarga. Niechęć	24
4. " Chęć ożenku	29
5. " Strata wianka. Żal	31
6. " Swawola. Igraszka	40
7. " Smutek. Strapienie	47
8. " Zdrada. Zabójstwo (Dumy)	49
Małżeństwo. Klótnia. Zgoda	53
Pijatyka. Karczma	57
Wojna	59
Kołyaska	62
Różne	64
Pieśni pasterskie	68
Muzyka do Pieśni i Dum	69
" do Pieśni pasterskich	133
Dwory i Miasta (Pieśni)	165
Muzyka do Pieśni szlacheckich i miejskich	181
Tańce	197
Chodzony. Kujawiak. Obertas	199
Inne tańce	207
Uwagi nad muzyką taneczną	208
" " " pasterzy	210
Muzyka do tańców w takcie $\frac{3}{4}$	213
" " " " $\frac{3}{4}$, $\frac{3}{8}$	229
Przypisy	261
Do Ser. III, str. 25 Kraj	263
" " 36 Kraj	264
" " 37 " podania	264
" " 40 " "	265
" " 48 Lud. Dowcip jego	265
" " 63 Ubiór	266
" " 101 Opętany	266
" " 103 Widma. Zmora	266
" " 202 Przysłowie	266
" " 211 Zwyczaj. Zapusty	266
" " " " Post wielki	267
" " " " Dyngus	267
" " " " Święty Jan Chrzciciel	267

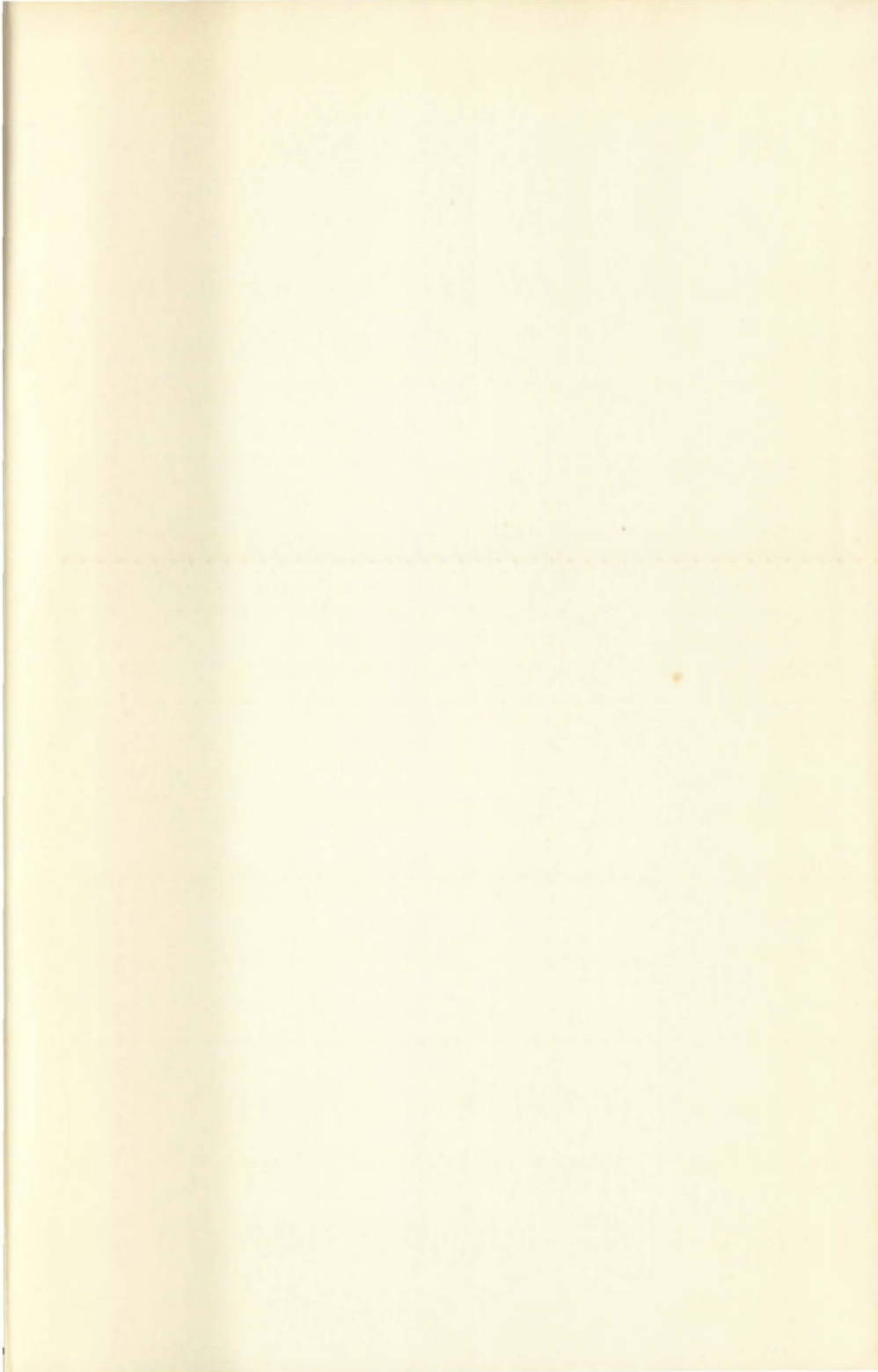
	55tr.
Do Ser. IV, str. 7, 69 Pieśń.....	2667
" " 92 ".....	2667
Język	2668
Słowniczek wyrazów kujawskich	2668
Właściwości mowy.....	2880
Nazwy rzek, jezior, bagien i wzgórz	2887
W. Ks. Pozn. — Pow. Inowrocławski.....	2887
" Pow. Bydgoski	2990
Król. Polskie. — b. Pow. Włocławski	2991
Nazwy miast, wsi i osad	3001
Król. Polskie. — b. Pow. Włocławski.....	3001
W. Ks. Pozn. — Pow. Inowrocławski.....	3009
" Pow. Bydgoski	3113
Nazwy rodowe włocłan	3115
Imiona męskie i żeńskie	3118

REEDYCJA FOTOOFFSETOWA

Okładka i obwoluta: Andrzej Darowski

Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków, al. Krasińskiego 11a. Printed in Poland. Wyd. I - 4.180 egz.
24,6 ark. wyd. 20¹/₂ ark. druk. Drukowano na papierze offsetowym III kl. 80 g. Fabryka Papieru
w Boruszowicach. Druk fotooffsetowy wykonano w Pracowni Poligraficznej Polskiego Wydawnictwa
Muzycznego. Oddano do druku 6 VIII 1962 r. Druk ukończono 30 X 1962 r. Druk ilustracji barwnych
wykonała Drukarnia Narodowa w Krakowie. Zam. nr 346. N-24. Cena zł 40

2. 163

OSKAR KOLBERG

Dzieła wszystkie

INEDITA

Monografie etnograficzne

Góry i Podgórze

Mazowsze, cz. VI i VII

Kaliskie i Sieradzkie, cz. II

Pomorze

Sanockie

Karpaty wschodnie

Ruś Czerwona

Podole

Polesie

Studia, materiały i przyczynki etnograficzne

Materiały do etnografii Słowian

Obrzędy, zwyczaje i wierzenia ludowe

Literatura ludowa

Miscellanea

Twórczość muzyczna

Opracowania pieśni ludowych

Utworki instrumentalne i wokalne

Rozprawy i artykuły muzyczne

MATERIAŁY DOKUMENTACYJNE I POMOCNICZE

Korespondencja

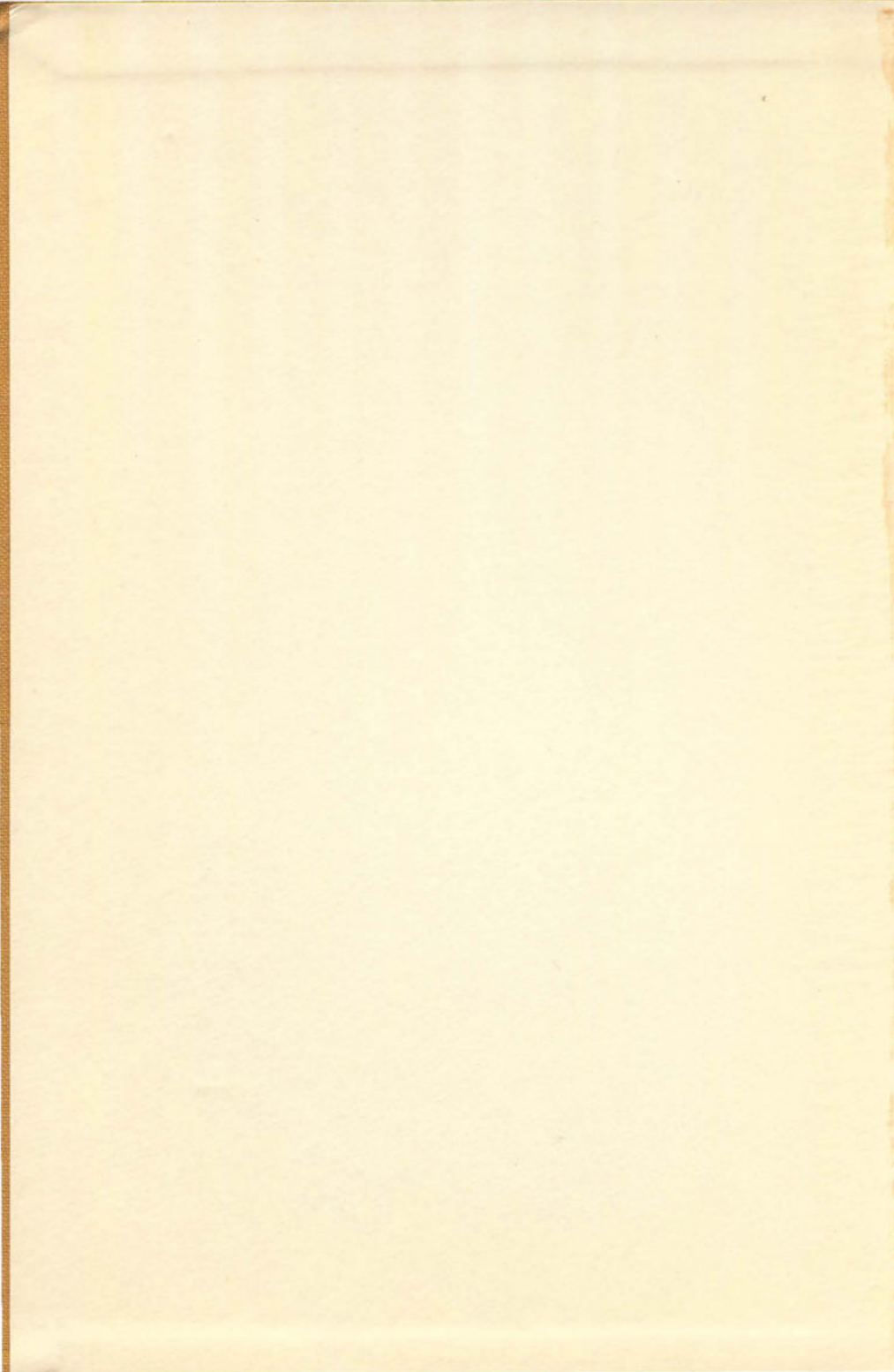
Biografia

Indeksy

II
KIJAWY

720950

T.4, cz. 2

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001007907942